

ราชาศัพท์

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
สำนักนายกรัฐมนตรี

ราชาศัพท์

ฉบับปรับปรุงแก้ไข

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๕

เรื่อง ราชศัพท์

คณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ “ราชศัพท์”

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ ครั้งที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๔๕ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

คณะกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือ “ราชศัพท์”

ราชศัพท์ : วัฒนธรรมทางภาษาของชาติ กรุงเทพฯ ๒๕๔๕

๒๖๔ หน้า ภาพประกอบ

๑. ภาษาไทย...ราชศัพท์ ๒. ชื่อเรื่อง

๔๙๕.๙๑๓

ภ ๙๖๕ ร

ISBN 974-9545-50-8

ภาพปก :

เบญจราชกกุธภัณฑ์

บรรณาธิการ :

คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

นางสายไหม จบกลศึก

ผู้ช่วยบรรณาธิการ :

นายบรรเจ็ด อินทุจันทร์ยง

ตรวจพิสูจน์อักษร :

นางสุณี กระจ่างวุฒิชัย

ออกแบบปก :

นายมานิช คามณีย์

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์

๔๖๙ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๘๔ ๐๕๔๑ ๐ ๒๒๘๔ ๓๑๘๐ ๐ ๒๒๘๒ ๒๑๑๔ โทรสาร ๐ ๒๒๘๔ ๓๑๘๑

คำนำ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขผู้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองและบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ ด้วยทศพิธราชธรรมและขัตติยวัตรขัตติยธรรมตามประเพณี ของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์องค์ดังกล่าวได้โน้มน้าว จิตใจของไพร่ฟ้าประชาชนให้เคารพสักการะและเกิดทศนุชาด้วยความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้น

บรรพชนไทยรักและเคารพพระมหากษัตริย์ ต้องการแสดงด้วยกิริยาว่านุชา เกิดทศนุชาพระประมุขของชาติไว้เหนือเกล้าฯ จึงได้คิดค้นถ้อยคำที่เห็นว่า เป็นคำสุภาพและ คำสูงควรแก่พระเกียรติ มาใช้เป็นการราชาศัพท์กราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ต่างจากถ้อยคำที่ใช้พูดในหมู่สามัญชน ราชาศัพท์นี้ได้ใช้เป็นภาษาแบบแผนสืบต่อกันตลอดมา และถือเป็น วัฒนธรรมทางภาษาแขนงหนึ่งของชาติ การใช้ราชาศัพท์โดยปกติ พระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย ในพระราชวงศ์มักจะไม่ทรงใช้สำหรับพระองค์เอง หากจะทรงใช้คำธรรมดาว่า กิน อยู่ นอน มิได้ ใช้ราชาศัพท์ เสวย ประทับ บรรทม

โดยที่ได้มีการใช้คำราชาศัพท์สืบต่อกันมานานนับด้วยศตวรรษ จนเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสแสดง ความห่วงใยในการใช้ภาษาของชาติ และมีพระราชประสงค์ที่จะมิให้วัฒนธรรมแขนงนี้ผันแปร ไปจนวิบัติ รัฐบาลเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนทั่วไปที่สนใจใคร่ ศึกษาและใช้ราชาศัพท์ให้ถูกแบบแผนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จึงได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ พิจารณาจัดทำ หนังสือ “ราชาศัพท์” ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในด้านภาษาไทย กรรมการเอกลักษณ์ของชาติ และผู้ที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในราชสำนัก คณะอนุกรรมการฯ ได้ใช้เอกสารที่ขอให้ หม่อมราชวงศ์แสงสุรีย์ ลดาวัลย์ รวบรวมและเรียบเรียงขึ้น พร้อมด้วยหนังสือและเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องราชาศัพท์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ตามที่ปรากฏรายชื่อในบรรณานุกรมท้ายเล่ม เป็น แนวทางในการพิจารณา

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์หนังสือ ราชาศัพท์นี้เผยแพร่ เพื่อสนองพระมหากษัตริย์องค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงห่วงใย ในการใช้ภาษาไทย

หนังสือราชาศัพท์นี้ จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาเรื่องราชาศัพท์และการใช้ภาษาไทย ตลอดจนดำรงรักษาไว้ซึ่งสมบัติวัฒนธรรมอันมีค่าของชาติสืบไป

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๓)
สารบัญ	(๕)
คำอธิบาย วิธีใช้หนังสือราชาศัพท์	(๗)
บทที่ ๑ อธิบายราชาศัพท์และการใช้ราชาศัพท์	๑
บทที่ ๒ ราชาศัพท์หมวดต่างๆ	๓๑
หมวดที่ ๑ ขัตติยตระกูล	๓๒
หมวดที่ ๒ ร่างกาย	๔๓
หมวดที่ ๓ อากา	๕๐
หมวดที่ ๔ นามต่างๆ	๖๓
หมวดที่ ๕ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย และเครื่องใช้ทั่วไป	๖๙
หมวดที่ ๖ ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล	๗๗
หมวดที่ ๗ สัตว์และเบ็ดเตล็ด	๑๐๙
หมวดที่ ๘ เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค	๑๑๒
หมวดที่ ๙ พระราชนิเวศน์ มนเทียรสถาน	๑๑๗
หมวดที่ ๑๐ ยานพาหนะ	๑๒๕
หมวดที่ ๑๑ ลักษณะนาม (อักษรานุกรมปลายบาทสังขยา)	๑๒๙
บทที่ ๓ คำนำพระนามและคำนำนาม	๑๓๗
บทที่ ๔ คำนามและคำกริยาที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ราชาศัพท์ ต่างกัน	๑๔๓
คำอธิบายท้ายบท	๑๕๕
บทที่ ๕ การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือ	๑๖๕
การกราบบังคมทูล กราบทูล ทูล และถวายรายงานด้วยวาจา	
ภาคผนวก	๑๘๗
บรรณานุกรม	๒๒๑
ดัชนีค้นคำ	๒๒๕
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์”	๒๔๑

คำอธิบาย วิธีใช้หนังสือราชศัพท์

เพื่อให้ผู้ใช้หนังสือ ราชาศัพทนี ค้นหาคำราชาศัพท์ที่ต้องการได้สะดวก ทั้งการค้นจากคำราชาศัพท์ หรือจากคำสามัญ จึงจัดทำคำอธิบายวิธีใช้หนังสือไว้ดังต่อไปนี้

๑. คำราชาศัพท์จัดไว้เป็นหมวด เรียงลำดับตามความสำคัญของคำที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ เริ่มด้วยขัตติยตระกูล ร่างกาย อากักร เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย และเครื่องใช้ทั่วไป ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล สัตว์และเบ็ดเตล็ด เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค พระราชนิเวศน์ มนเทียรสถาน และยานพาหนะ ลักษณะนาม (อักษรานุกรมปลายบาทสังขยา) คำนำพระนามและคำนำนาม การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือและการกราบบังคมทูล

๒. การจัดคำในแต่ละหมวด

๒.๑ จะเริ่มต้นด้วยคำราชาศัพท์ อธิบายความหมายและบอกถึงฐานันดรศักดิ์ของผู้ใช้คำราชาศัพท์นั้นๆ

๒.๒ จัดคำตามลำดับอันควร เช่น ในหมวดร่างกาย จะเริ่มต้นจากเบื้องบนลงไปถึงเบื้องล่าง คือ ศีรษะ แขน มือ ลำตัว ขา และเท้า

๒.๓ จัดคำที่ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก่อน แล้วจึงถึงคำที่ใช้สำหรับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และต่อไปตามลำดับพระบรมวงศานุวงศ์ ถ้าไม่บอกว่าใช้กับพระราชาวงศ์ชั้นใด หมายความว่าใช้ได้กับพระราชาวงศ์ทุกชั้น

๓. ผู้ที่ต้องการทราบคำราชาศัพท์จากคำสามัญ สามารถค้นคำได้จากดัชนีค้นคำท้ายเล่ม
ที่จัดคำไว้ตามลำดับพจนานุกรม ดังนี้

๓.๑ ตัวพยัญชนะลำดับไว้ตามอักขระ คือ ก ข ค ฯลฯ จนถึง ฮ เช่น “พระเพลา” จะต้องหาในหมวด พ จะค้นคำ “หมาย” จะต้องหาในหมวด ห ส่วน ฤ ฦ ลำดับไว้หลัง ร และ ฦ ฦ ลำดับไว้หลัง ล เป็นต้น

๓.๒ สระลำดับไว้ตามรูป มิได้ลำดับไว้ตามเสียง คือ อะ อิ อี โอ เอ แอะ

๔.๑ รูปสระที่ประสมกันหลายรูป จัดเรียงลำดับตามรูปสระที่อยู่ก่อนและหลังตามลำดับข้างบนนี้เหมือนกัน ดังต่อไปนี้

เ	เ (เลื่อ)	
เ (กัณ)		เ (เกื่อ)
เ (ผู้วะ)	เ	เ
เ	เ (เกะ)	เ (แพะ)
เ	เ (เขา)	เ
เ	เ (เจาะ)	เ (โปะ)
เ	เ (เก็น)	เ
เ	เ (เลื่อ)	เ
เ	เ (เผื่อ)	

ตัว อ ว ย นับลำดับอยู่ในพยัญชนะเสมอ

๓.๓ ' ไม่เอก ~ ไม่โท ~ ไม่ตรี + ไม่จัตวา ~ ไม่ได้คู่ และ ~ ไม่ทัณฑฆาต
เหล่านี้ไม่ได้จัดเข้าในลำดับ

บทที่ ๑

อธิบายราชาศัพท์และการใช้ราชาศัพท์

บทที่ ๑

อธิบายราชาศัพท์และการใช้ราชาศัพท์

ตามที่เข้าใจกันทั่วไป **ราชาศัพท์** หมายถึงถ้อยคำจำพวกหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษแปลกกว่าคำพูดธรรมดาในภาษา เป็นคำที่ใช้สำหรับกับพระราชาและเจ้านาย เช่น คำว่า พระเนตร พระกรรณ พระบาท พระหัตถ์ ทรง เสวย เป็นต้น ที่จริง **ราชาศัพท์** มีความหมายกว้างกว่านี้ ตำราของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) อธิบายคำนี้ไว้เป็นใจความว่า ราชภาษาอันสมมติเรียกว่า **ราชาศัพท์** เป็นถ้อยคำภาษาที่ผู้ทำราชการพึงศึกษาจดจำไว้ใช้ให้ถูกในการกราบบังคมทูลพระกรุณา ในการเขียนหนังสือและแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน จะกล่าวถึงผู้ใดสิ่งใด ก็ใช้ถ้อยคำให้สมควร ไม่ให้พลาดจากแบบแผนเยี่ยงอย่างที่มีมาแต่ก่อน คำอธิบายนี้ถ้าพิจารณาให้ดี จะได้ว่า **ราชาศัพท์** มิได้หมายเฉพาะถึงถ้อยคำที่ใช้สำหรับพระราชา หากแต่หมายถึงถ้อยคำที่ใช้พูดถึงบุคคล เรื่องราว และสิ่งทั้งปวง ที่กล่าวหรือเขียนอย่างถูกต้องหลักเกณฑ์ เป็นคำสุภาพไม่หยาบกระด้างน่ารังเกียจ สมควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา หรือใช้เป็นภาษาราชการ เป็นภาษาแบบแผน เช่น ใช้ว่า เจ้านายตรัส คนพูด นกร้อง สุนัขเห่า เป็นต้น ราชาศัพท์โดยความหมายอย่างกว้าง จึงหมายถึงถ้อยคำภาษาที่สุภาพถูกแบบแผน สำหรับใช้กับบุคคลทุกประเภทตลอดจนเทพยดา อมนุษย์ แม้กระทั่งสัตว์จตุบาทวิบาท และสรรพสิ่งเรื่องราวทั้งปวง อย่างไรก็ตาม ตำราบางเล่ม เช่น ตำราสยามไวยากรณ์ วจิวิภาค ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) บอกขอบเขตการใช้ **ราชาศัพท์** ไว้ว่า ใช้กับบุคคล ๕ ประเภท มีพระราชา เจ้านาย พระสงฆ์ ขุนนาง และคนสุภาพ ทั้งนี้ น่าจะเป็นด้วยท่านพิจารณาจำแนกตามลักษณะคำที่บัญญัติไว้ให้ใช้เป็นแบบต่างกัน อยู่ในบุคคล ๕ ประเภทนั้น

ที่มาของราชาศัพท์

ที่มาของราชาศัพท์ ตามทัศนะของนักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์และทางภาษาไทย ได้แสดงให้เห็นคล้ายกันคือ ราชาศัพท์เกิดขึ้นในชั้นแรกเพื่อเทิดพระเกียรติพระราชาธิบดีหรือพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของชาติ ให้สูงกว่าคนในชาติ ดังลายพระหัตถ์ของ**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในพระนิพนธ์ “**สาส์นสมเด็จพระเจ้า**” เล่มที่ ๒๓^(๑) ว่า

(๑) **สาส์นสมเด็จพระเจ้า** ฉบับลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๘๔ (ฉบับองค์การคำคุณศัพท์ พ.ศ. ๒๕๑๖) เล่ม ๒๓ หน้า ๑๐๖-๑๐๗

“ลักษณะที่ไทยใช้ ราชาศัพท์ก็เป็นคำที่ผู้ที่มีใช้เจ้าใช้เรียกกริยาหรือวัตถุอันเป็นของเจ้า หรือว่าโดยย่อ ราชาศัพท์เป็นคำที่ผู้เป็นบริวารชนใช้สำหรับผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ หรือถ้าว่า อีกอย่าง ๑ ดูเป็นเอาภาษาของคนจำพวกอื่น ที่ใช้สำหรับผู้ที่มาเป็นเจ้านายผู้ปกครองของตน มีเค้าจะสังเกตในคำจารึกและหนังสือเก่าเห็นได้ว่า ราชาศัพท์ ใช้ในกรุงศรีอยุธยาตกกว่าที่อื่น ยิ่งเหนือขึ้นไปยิ่งใช้น้อยลงเป็นลำดับ

หม่อมฉันอยากสันนิษฐานว่า มูลของราชาศัพท์จะเกิดด้วยเมื่อเขมรปกครองเมืองละโว้ ในอาณาจักรเมืองละโว้ พลเมืองมีหลายชาติ คำพูดเป็นหลายภาษาปะปนกัน ทั้งเขมร ไทย และ ละว้า ไทยพวกเมืองอุททองคงพูดภาษาไทย มีคำภาษาอื่นปนมากกว่าภาษาไทยที่พูดทางเมืองเหนือ หรือจะเปรียบให้เห็นใกล้ๆ เช่น ภาษาไทยที่พูดกันทางเมืองอุบลกับที่พูดกันในกรุงเทพฯ ในเวลานี้ ก็ทำนองเดียวกัน ครั้นรวมเมืองเหนือกับเมืองใต้อยู่ในปกครองของกรุงศรีอยุธยา เจ้านายที่เคยอยู่เมืองเหนือนับแต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชสามพระยา เป็นต้น ได้ปกครองกรุงศรีอยุธยา และตีเมืองเขมรได้ ได้เขมรพวกที่เคยปกครองเมืองเขมรเข้ามาเพิ่มเติม ระเบียบราชาศัพท์จึงเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น แต่เจ้านายเคยตรัสอยู่แต่ก่อน อย่างไรก็ตรัสอยู่อย่างนั้น ใช้ราชาศัพท์แต่กับพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายที่ทรงศักดิ์สูงกว่าหรือเสมอกัน นี่ว่าด้วยกำเนิดของราชาศัพท์ ถ้าว่าต่อไปถึงความประสงค์ที่ใช้ราชาศัพท์ดูก็ชอบกล สังเกตตามคำที่เอาคำภาษามคธและสันสกฤตมาใช้ เช่นว่า พระเศียร พระโอรส พระหัตถ์ พระบาท เป็นต้น ดูประสงค์จะแสดงว่าเป็นของผู้สูงศักดิ์กว่าที่มีใช้เจ้าเท่านั้น แต่ที่เอาคำสามัญใน ภาษาเขมรมาใช้ เช่น พระชนง พระชนย และพระชนอง เป็นต้น ดูเป็นแต่จะเรียกให้บริวารที่เป็นเขมรเข้าใจ มีใช้เพราะถือว่าภาษาเขมรสูงศักดิ์กว่าภาษาไทย ชวนให้เห็นว่า เมื่อแรกตั้งราชาศัพท์ ภาษาที่ใช้กันในพระนครศรีอยุธยาอย่างสาธอน เลือกอักษรที่เข้าใจกันมากมาใช้ และ ราชาศัพท์ในครั้งแรกจะไม่มีมากมายนัก ต่อมาภายหลังจึงคิดเพิ่มเติมขึ้น ด้วยเกิดคิดเห็นว่าของ เจ้าควรจะผิดกับของไพร่ให้หมด ใช้แต่เท่านั้น ยังคิดใช้ราชาศัพท์ผิดกันในเจ้าต่างชั้น เช่น คำว่า ตาย ใช้ศัพท์ต่างกันตามยศเป็นหลายอย่าง และคิดคำอย่างราชาศัพท์สำหรับผู้มียศแต่มีใช้เจ้า ขึ้นอีก เช่น ขุนนางผู้ใหญ่ตายเรียกว่า อสังกรรม ขุนนางผู้น้อยตายเรียกว่า อนิจกรรม เป็นต้น ถ้ารวมความก็ประสงค์จะแสดงว่าสูงศักดิ์ผิดกับผู้อื่นเท่านั้น”

พระวรวงศ์พิธี (นายวรวงศ์ เจริญ ศิริยานนท์) กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักภาษาไทย” ว่า “ต้นเดิมที่จะเกิดมีราชาศัพท์ขึ้น ก็เพราะเมื่อไทยเราตั้งชาติเข้มแข็งขึ้นในดินแดนที่เข้ามา ปกครองใหม่ คือดินแดนประเทศสยามนี้ เราก็เลือกผู้ที่มีความสามารถ มีลักษณะเป็นอัจฉริย-บุคคลในคณะ แล้วยกขึ้นเป็นประมุขของชาติเพื่อคุ้มครองชาติให้มั่นคงและนำชาติให้ประสบชัย ตลอดถึงความเป็นอารยชาติ ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประมุขนี้เรียกกันว่า พระราชาธิบดี เมื่อ

เกิดมีพระราชบิดาขึ้น จึงต้องยกย่องพระองค์ท่านให้สูงกว่าคนในชาติ และต้องสร้างสิ่งที่เป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศให้สูง”

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพังศ์ประพันธ์ ตรัสไว้ในปาฐกถาเรื่อง “กถาเรื่อง ภาษา” ว่า “นอกจากคำพูดและวิธีพูดทั่วไปแล้ว ยังมีคำพูดและวิธีพูดสำหรับชนเฉพาะหมู่เฉพาะเหล่าอีกด้วย เช่น ราชศัพท์ของเรา เป็นต้น ฝรั่งเศสไม่มีราชศัพท์เป็นคำตายตัว แต่มีวิธีพูดยกย่องชั้นพระมหากษัตริย์หรือชั้นผู้ดีเหมือนกัน แต่วิธีพูดเช่นนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว โดยมากมักจะเป็นวิธีพูดอย่างสุภาพเท่านั้นเอง”

เรื่องที่มาของราชศัพท์ที่น่าพิจารณาอีกอย่างหนึ่งก็คือ คำที่ใช้เป็นราชศัพท์ของไทยมาจากคำในภาษาใด ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนี้ชัดเจนขึ้น

คำที่ใช้เป็นราชศัพท์ของไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็นคำภาษาเขมร ภาษาสันสกฤต และภาษาบาลี

เหตุที่ใช้คำภาษาเขมร ภาษาสันสกฤต และภาษาบาลี เป็นคำราชศัพท์ของไทยนั้น นักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์และทางภาษากล่าวว่า การนำคำในภาษาเขมรมาใช้นั้นเป็นการเกิดพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวไทยในฐานะทรงเป็นผู้ปกครองแผ่นดิน นอกจากนั้น **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพังศ์ประพันธ์** ยังได้ตรัสไว้ในปาฐกถาเรื่อง “สยามพากย์” ว่า

“คำเขมรเป็นคำสะดวกในการปกครองและในการใช้ราชศัพท์ เพื่อจะยกย่องฐานะของพระราชเจ้าให้สูงขึ้น”

คำเขมรที่ต่อมานำมาใช้เป็นราชศัพท์นั้น ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักต่าง ๆ มีใช้อยู่มากและใช้กับคนสามัญทั่วไป มิได้ใช้กับพระมหากษัตริย์ เช่น

ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง

คำว่า **ทรง** “คนในเมืองสุโขทัยนี้มักโอยทาน มัก**ทรง**ศีล” (บรรทัดที่ ๙ ด้าน ๒)

ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุม (พ.ศ. ๑๘๘๔-๑๘๑๐)

คำว่า **เสด็จ** “พระศรีรัตนมหาธาตุเจ้าภูลูกหนึ่งมีพรรณงามดังทอง... **เสด็จ**มาแต่กลางหา” (บรรทัดที่ ๖๖ ด้าน ๒)

คำว่า **บังคม** “คนทั้งหลายไหว้กันเต็มแผ่นดิน อุบมาดังเรียงท่อนอ้อยไว้มาก... เขาจึงขึ้น**บังคม**” (บรรทัดที่ ๗๓ ด้าน ๒)

ส่วนที่ใช้คำภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีเป็นราชาศัพท์นั้น **พระวรวงศ์วิสิฐ** กล่าวไว้ในหนังสือ **“หลักภาษาไทย”** ว่า เป็นเพราะคำทั้งสองนี้เป็นคำทางพระศาสนาซึ่งถือว่าเป็นคำสูงจึงนำมาใช้เป็นราชาศัพท์ด้วย

คำราชาศัพท์ มีใช้เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่ **พลตรีหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์** กล่าวไว้ในเรื่อง **“กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก”** ว่า

“ราชาศัพท์ที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรก เห็นจะเป็นกฎมนเฑียรบาลในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยา ในกฎมนเฑียรบาลฉบับนี้ มีพระราชกำหนดถ้อยคำที่จะใช้กราบทูล คำที่ใช้เรียกสิ่งของใช้ และวิธีใช้คำรับ อาจถือเอาเป็นราชาศัพท์ฉบับแรกได้ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงแสดงพระมติทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ไว้แล้วว่า ระเบียบราชาศัพท์จึงเริ่มขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น”

การใช้ราชาศัพท์

ราชาศัพท์ส่วนมากเป็นศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต เขมร และคำไทยรุ่นเก่าสามารถสังเกตได้ว่าเป็นคำประสม ประกอบขึ้นด้วยคำตั้งแต่สองคำขึ้นไป และกำหนดให้ใช้ในที่ต่ำสูงต่างกัน ในบทนี้ จะตั้งข้อสังเกตให้ศึกษาถึงราชาศัพท์ที่ใช้เป็นคำชนิดต่างๆ ว่าแต่ละชนิดมีลักษณะอย่างไร และมีวิธีการอันใดที่พึงถือเป็นหลักในการประกอบคำเข้าด้วยกัน ให้สำเร็จเป็นราชาศัพท์ที่มีความหมายถูกต้องตรงกับที่ประสงค์จะใช้

ข้อหนึ่ง ราชาศัพท์ที่ใช้เป็นชื่อ หรือที่เรียกว่า **“คำนาม”** ในไวยากรณ์ มีสองลักษณะคือ

๑. เป็นคำที่ไม่ต้องใช้คำใดๆ เข้าประกอบ ได้แก่ คำนามที่เป็นชื่อของสิ่งๆ ที่รวมกันอยู่เป็นหมู่ๆ เช่น สมาคม คณะ รัฐบาล มูลนิธิ บริษัท โรงเรียน สงฆ์ ที่ทางไวยากรณ์เรียก สมุหนาม พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งได้แก่คำนามที่เป็นราชาศัพท์แล้วในตัว เช่น คำว่า วัง ตำหนัก หม่อม หม่อมห้าม เจ้าจอม ซายา เป็นต้นอย่าง พวกหลังนี้ บางทีเมื่อจะใช้ในที่สูงขึ้นไปกว่าศักดิ์ของคำ ต้องประกอบคำอื่นเข้าด้วย ให้ได้ความหมายตรงกับที่ต้องการ อย่างคำว่า ตำหนัก (เรือนของเจ้านาย) ประกอบคำ พระ เป็น พระตำหนัก กลายเป็นเรือนหลวง (เรือนของพระมหากษัตริย์) หรือคำว่า ซายา ซึ่งหมายถึงหม่อมเจ้าที่เป็นภรรยาของเจ้านาย และคำนี้ยังอาจประกอบคำอื่นๆ เข้าได้อีก เป็น พระวรซายา พระราชซายา พระวรราชซายา พระ

อัครชายา ซึ่งล้วนมีความหมายเปลี่ยนไปตามความมุ่งหมายที่จะใช้ให้สูงและสำคัญยิ่งขึ้นเพียงใด หรือคำว่า เจ้าจอม ซึ่งหมายถึงพระสนมของพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบวรราชเจ้า ก็อาจ ตกแต่งเป็น เจ้าจอมมารดา (เมื่อมีพระเจ้าลูกเธอ) เป็น เจ้าคุณจอมมารดา (เมื่อได้รับสถาปนา ให้มีศักดิ์สูงเป็นพิเศษ) หรืออาจตัดคำ เจ้า ออกเสีย เหลือแต่ จอมมารดา ก็ได้ เมื่อใช้สำหรับ พระสนมในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ที่มีพระโอรสธิดา

๒. เป็นคำที่ต้องใช้คำอื่นเข้าประกอบให้เป็นราชาศัพท์ ซึ่งมีหลักสังเกตในการประกอบ ดังนี้

๒.๑ คำที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์

๒.๑.๑ คำนามที่เป็นชื่อของสิ่งสำคัญอันควรยกย่อง ใช้คำ “พระบรม อรรคราช” “พระบรมมหาราช” “พระบรมมหา” “พระบรมราช” “พระบรม” “พระอัครราช” “พระอัคร” “พระมหา” นำหน้า เช่น พระบรมอรรคราชบรรพบุรุษ พระบรมมหาราชวัง พระบรมมหาชนก พระบรมมหัยกา พระบรมราชชนนี พระบรมราชโองการ พระบรมราชบุรพการี พระบรมราชวงศ์ พระบรมราชาภิเษก พระบรมราชูปถัมภ์ พระบรมราชานุเคราะห์ พระบรม ราชานุสรณ์ พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบรมราโชวาท พระบรมราชินี พระบรมโพธิสมภาร พระบรมเดชาบุภาพ พระบรมนามาภิไธย พระปรมาภิไธย พระบรมฉายาลักษณ์ พระบรมศพ พระบรมทนต์ พระบรมอัฐิ พระบรมญาติ พระบรมโอรสาธิราช พระอัครราชเทวี พระอัคร ราชชายา พระอัครมเหสี พระอัครเทวี พระอัครชายา พระมهامนเทียร พระมหาปราสาท พระมหาอุณาโลม พระมهامงกุฎ พระมหาสังวาล พระมหาสังข์ พระมหาเศวตฉัตร พระมหา กรุณา พระมหากรุณาธิคุณ พระมهامงคล

๒.๑.๒ คำนามที่เป็นชื่อของสิ่งสำคัญรองลงมา หรือที่ประสงค์จะมีให้ปน กับเจ้านายอื่นๆ หรือไม่ประสงค์จะให้รู้สึกละสำคัญดังข้อต้น ให้ใช้คำ “พระราช” ประกอบข้าง หน้า เช่น พระราชวัง พระราชนิเวศน์ พระราชอำนาจ พระราชวงศ์ พระราชประสงค์ พระราช ดำริ พระราชดำรัส พระราชกุศล พระราชปรรณนา พระราชปรรณ พระราชทรัพย์ พระราช ลัญจกร พระราชทาน พระราชอุทิศ

๒.๑.๓ คำนามที่เป็นชื่อของสิ่งสามัญทั่วไป ที่ไม่ถือว่าสำคัญ และไม่ ประสงค์จะแยกให้เห็นว่าเป็นนามใช้เฉพาะกับพระมหากษัตริย์ ให้ใช้คำว่า “พระ” นำหน้า เช่น พระเจ้า พระองค์ พระกร พระหัตถ์ พระบาท พระโลหิต พระบงคน พระวาดะ พระเคราะห์ พระโรค พระแสง พระศรี พระยี่ภู่ พระแท่น พระที่นั่ง พระสหาย พระแก้วมรกต พระป้า พระโอรน พระดิง พระถ้วญ พระฉาย พระสาาง พระเชนย พระชนอง พระชนน

คำที่เติมตามข้อ ๒.๑.๓ นี้ และแม้ตามข้อ ๒.๑.๒ และ ๒.๑.๑ มีข้อน่าสังเกตว่า

ก. ส่วนใหญ่เป็นคำบาลี สันสกฤต คำเขมร และคำไทยเก่า แต่บางคำก็เป็นคำไทยธรรมดาและคำต่างภาษา เช่น คำจีน คำฝรั่ง ซึ่งอนุโลมใช้ “พระ” นำหน้าด้วย

ข. บางที่เป็นคำชนิดอื่น แต่เมื่อเติมคำแต่งแล้วกลายเป็นคำนาม เช่น ประชวร (ป่วยเจ็บ - กริยา) พระประชวร (ความป่วยเจ็บ - นาม) สาง (หิว - กริยา) พระสาง (หิว - นาม) อุทิศ (กริยา) พระราชอุทิศ (นาม) ดำริ (กริยา) พระดำริ (นาม)

ค. ถ้านามใดเป็นคำประสมซึ่งมีคำ “พระ” ประกอบอยู่แล้ว ห้ามไม่ให้ใช้คำ “พระ” นำหน้าให้ซ้อนอีก เช่น ธารพระกร ฉลองพระเนตร รongพระบาท พานพระศรี ทองพระกร เครื่องพระสำอาง ตุ่มพระกรรม บันพระองค์ ชันพระसार

อนึ่ง บุคคลที่เป็นพระญาติหรือเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ย่อมมีคำบัญญัติให้ใช้เป็นการเฉพาะ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้าในบทนี้ แต่ถ้าใช้เป็นกลางๆ สำหรับพระราชาทัวไปก็ใช้ “พระราช” นำหน้า เช่น พระราชมารดา พระราชบิดา พระราชภาดา พระราชภคินี ถ้าบุคคลนั้นมีใช้เจ้านาย มักใช้ “พระ” นำ เช่น พระอัยกา พระมาตุลา พระชนก พระชนนี

ส่วนสามัญชนที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์โดยทางอื่น ใช้ “พระ” นำหน้า เช่น พระอาจารย์ พระสหาย พระพี่เลี้ยง พระนม

๒.๑.๔ คำนามที่เป็นชื่อสิ่งที่ไม่สำคัญ หรือมิได้กล่าวให้เป็นความสำคัญ และคำนั้นเป็นคำไทย บางทีใช้คำ “หลวง” หรือ “ตัน” ประกอบเข้าข้างหลังให้เป็นราชาศัพท์ได้ เช่น ลูกหลวง หลานหลวง ของหลวง รถหลวง เรือหลวง เรือนหลวง สวนหลวง ม้าตัน ข้างตัน เครื่องตัน เป็นต้นอย่าง

ควรสังเกตว่า นามที่ใช้คำประกอบท้ายตามข้อนี้ มีนัยต่างกันอยู่ตามคำประกอบนั้นๆ ทั้งยังมีความหมายไม่ตรงทีเดียวกับนามที่มีคำนำหน้าตาม ข้อ ๒.๑.๑, ๒.๑.๒ และ ๒.๑.๓

๒.๑.๕ อีกประการหนึ่ง นามที่มีคำประกอบท้ายแล้วนี้ บางที่ยังประกอบคำ “พระ” เข้าข้างหน้าได้ด้วย เพื่อบ่งบอกว่าเป็นคำใช้สำหรับกับพระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า “พระเครื่องตัน”

๒.๑.๖ “หลวง” ที่แปลว่า “ใหญ่” เช่น คำ ภรรยาหลวง เขาหลวง ทะเลหลวง ไม่จัดว่าเป็นคำประกอบท้ายเพื่อให้คำหน้าเป็นคำราชาศัพท์

๒.๑.๗ มีข้อน่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง คือ นอกจากประกอบคำ “หลวง” กับ “ตัน” เข้าข้างท้ายคำให้เป็นราชาศัพท์แล้ว บางคำยังประกอบคำอื่นๆ เข้าให้เป็นราชาศัพท์ได้ด้วย ความหมายก็ต่างกันไปตามคำที่ประกอบ เช่น **รถพระที่นั่ง** **เรือพระที่นั่ง** **รถทรง** **เรือทรง** **ม้าทรง** **ช้างทรง** **น้ำสรง** **ห้องสรง** **ที่สรง** **ของเสวย** **โต๊ะเสวย** **ห้องบรรทม** **ที่บรรทม** **ที่ประทับ** **ที่ประพาส**

๒.๒ คำที่ใช้สำหรับเจ้านาย ก็มีการใช้คำประกอบแตกต่างกันหลายอย่าง เพราะเจ้านายมีหลายชั้น กล่าวโดยย่อ ก็ตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชินีลงไปจนถึงหม่อมเจ้า หลักการประกอบคำตามแบบแผนที่เคยเห็นใช้ก็มีดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ใช้คำ “พระราช” นำหน้านามที่ใช้สำหรับสมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช พระมหาอุปราช ตลอดจนพระบรมราชโอรสธิดา ตลอดจนนามที่สำคัญ เช่น พระราชเสาวนีย์ พระราชบัณฑิต พระราชบัญชา พระราชประวัติ พระราชดำริ พระราชดำรัส พระราชกิจ พระราชกุศล พระราชประสงค์ พระราโชบาย พระราโชวาท พระราชูทิศ พระราชานุเคราะห์ เป็นต้นอย่าง

๒.๒.๒ ใช้คำ “พระ” นำหน้าสำหรับเจ้านายตามข้อ ๒.๒.๑ ในนามที่ไม่สำคัญ และสำหรับเจ้านายทั่วไป ทั้งในนามสำคัญและไม่สำคัญ เช่น พระเศียร พระองค์ พระหัตถ์ พระบาท พระหทัย พระศพ เว้นแต่หม่อมเจ้าไม่ใช้ “พระ” นำ^(๑) คงพูดว่าเศียร องค์ หัตถ์ บาท หทัย ศพ

๒.๒.๓ มีคำประเภทที่กล่าวในข้อ ๒.๑.๗ ยังอาจใช้ประกอบหลังนามสำหรับกับเจ้านายได้ด้วย เช่น **รถพระที่นั่ง** **เรือพระที่นั่ง** (เฉพาะเจ้านายในข้อ ๒.๒.๑) **รถที่นั่ง** **เรือที่นั่ง** **รถพระประเทียบ**^(๒) **รถทรง** **เรือทรง** **ม้าทรง**

๒.๒.๔ คำที่เป็นนามราชาศัพท์สำหรับเจ้านายอยู่ในตัว ไม่ต้องใช้คำนำหรือคำต่อแต่อย่างใด เช่น คำว่า เจ้าจอม (ในสมเด็จพระบวรราชเจ้า) หม่อม (ในกรมพระราชวังบวรและเจ้านาย) วัง ตำแหน่ง ชายา หม่อมห้าม ตามที่กล่าวมาครั้งหนึ่งแล้วข้างต้น

๒.๓ นามที่เป็นชื่อของคน สัตว์ สิ่งของ หรือสิ่งอื่นที่เป็นของทางไกล มิได้เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย รวมทั้งเป็นคำที่มีขึ้นมาในชั้นหลังๆ ซึ่งบางทีก็มีชื่อเป็นคำต่างภาษา เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ไม่จำเป็นต้องตกแต่งหรือเปลี่ยนแปลงให้เป็น

(๑) มีบางมติแย้งว่า คำ “บาท” เป็นคำใช้กับสัตว์จตุบาททวิบาทได้ มิได้เป็นคำสูงแต่อย่างใด เหตุฉะนี้ไม่ใช้ “พระบาท” สำหรับหม่อมเจ้า

(๒) รถในขบวนเสด็จ นอกจากรถพระที่นั่ง รถพระที่นั่งรองแล้ว เรียกว่า รถพระประเทียบ

ราชาศัพท์แต่อย่างใด ให้ใช้คำเดิมตามปกติจึงถูก เช่น

“ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพรแก่เรา”

“ในโอกาสนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้สำเร็จการศึกษาด้วย”

“พระกระยาหารค่ำวันนี้มีชุดปูเสื่อน เนื้อสันอบเบียร์ มันชาโต มาเซตวนผัก^(๑) แกงต้มส้มปลากระบอก ผักพริกขิงไข่เค็ม ผักข้าวโพดอ่อนกับไก่ เปียกข้าวเหนียวดำ ส้มตรา แดงหอม ลูกพลับ”

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ชำนาญกว่าใครๆ”

๒.๔ **นามที่ต้องใช้คำประกอบตั้งกล่าวแล้ว** เป็นพวกชื่อทั่วไป ที่ทางไวยากรณ์เรียกว่าสามารถนามอย่างหนึ่ง อาการนามอีกอย่างหนึ่ง น่าสังเกตว่านามสองชนิดนี้บางทีท่านบัญญัติคำไว้ให้ใช้ต่างกันตามชั้นของบุคคล เช่น คำว่า จดหมาย หรือ หนังสือ ท่านบัญญัติคำไว้ให้ใช้ต่างกันหลายอย่าง ดังนี้

พระราชหัตถเลขา	ใช้สำหรับ	พระมหากษัตริย์
พระราชสาส์น	ใช้สำหรับ	พระมหากษัตริย์ (ในการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ)
ลายพระราชหัตถ์	ใช้สำหรับ	พระบรมราชินี พระยุพราช พระบรมราชโอรสธิดา พระบรมราชชนนี
พระมหาสมณสาส์น	ใช้สำหรับ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
พระสมณสาส์น	ใช้สำหรับ	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ลายพระหัตถ์ หรือ พระอักษร	ใช้สำหรับ	เจ้านายและสมเด็จพระสังฆราช
ลิขิต	ใช้สำหรับ	พระสงฆ์ สามเณร และบรรพชิตทั่วไป

ข้อสอง ราชาศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะของบุคคล สถานที่ หรือสิ่งอื่นๆ ที่ทางไวยากรณ์เรียกว่า **วิสามานยนาม** มีวิธีประกอบคำให้ใช้เป็นราชาศัพท์ตายตัวอยู่ กล่าวคือ

๑. วิสามานยนามอันเป็นชื่อเฉพาะ (รวมทั้งนามสกุล) ของบุคคล เช่น “สำรวสวยพริ้ง” เป็นต้นนั้น จะต้องมีความนำหน้า เรียกว่า **สามานยนามนำหน้าชื่อ** ประกอบด้วยเสมอ

(๑) สลัดผัก

จึงจะนับว่าสมบูรณ์เป็นราชาศัพท์ อย่างซื่อที่กล่าวแล้ว ถ้าจะใช้ให้ถูกต้อง ต้องเป็น **เด็กหญิง** **สาวสวย** **นางสาวสวย** **สาวสวย** **นางสาวสวย** **สาวสวย** **คุณหญิงสาวสวย** **สาวสวย** **ท่านผู้หญิงสาวสวย** **สาวสวย** ดังนี้

พระมหากษัตริย์และเจ้านายก็เช่นเดียวกัน จำต้องมีคำ (สามัญนาม) นำพระปรมาภิไธย พระบรมนามาภิไธย พระนามาภิไธย พระนาม และนาม ด้วยเสมอ มีสามัญนามที่บัญญัติไว้ให้ใช้น่า ดังนี้

๑.๑ พระมหากษัตริย์ ใช้คำ “พระบาทสมเด็จพระ” นำพระปรมาภิไธย และยังมีวิธีเขียนพระปรมาภิไธยได้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑.๑.๑ อย่างยิ่ง เขียนพระปรมาภิไธยเต็มตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ เช่น **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรามาธิบดี จกีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร**

๑.๑.๒ อย่างกลาง ละสัร้อยพระปรมาภิไธย พระบรมนามาภิไธย เสียบ้าง เช่น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑.๑.๓ อย่างย่อ ย่อเอาแต่ส่วนสำคัญของพระปรมาภิไธยไว้ เช่น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^(๑)

๑.๒ พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก พระมหากษัตริย์ในอดีต และพระราชสมัญญา ใช้ “สมเด็จพระ” นำ เช่น **สมเด็จพระนเรศวรมหาราช** **สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ** **สมเด็จพระมหาบุรุษ**

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีคำขานพระบรมราชสมัญญานามว่า “**สมเด็จพระปิยมหาราช**” “**สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า**”

แต่พระมหากษัตริย์ในอดีตนั้น บางทีก็ใช้คำอื่นนำตามแบบนิยม เช่น **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์** **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช** **ขุนหลวงสรศักดิ์** **พระยาสิทธิ์**

(๑) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล กับ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไม่ควรจะเขียนพระปรมาภิไธยย่อว่านี้

ส่วนพระราชทานไป ใช้คำน่าพระนามต่างกัน เป็นต้นว่า “**พระจักรพรรดิ**” “**สมเด็จพระเจ้า**” “**สมเด็จพระ**” “**พระเจ้า**” เช่น “**พระจักรพรรดิไฮเลเซลาสซี ที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าจอร์จ ที่ ๕ สมเด็จพระศรีสวสดีมณีนวศ์ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าอชาตศัตรู** จำเป็นต้องสังเกตจดจำตามที่ทางราชการใช้

๑.๓ คำที่ใช้สำหรับเจ้านาย มี सामानยนามที่ใช้เป็นคำน่าพระนามเจ้านายโดยเฉพาะ เพื่อบอกสกุล ยศ และอิสริยยศ ซึ่งในตำราไวยากรณ์^(๑) เรียกว่า **सामानยนามบอกเครื่องญาติ** กับ **सामानยนามบอกชั้นเจ้านาย** ที่มักใช้ประกอบกันทั้งสองอย่างเป็นส่วนมาก ดังนี้

๑.๓.๑ सामानยนามบอกเครื่องญาติ คือ คำน่าพระนามที่แสดงว่าเป็นพระประยูรญาติชั้นใด กับพระมหากษัตริย์ ตามที่จะอธิบายต่อไปข้างหน้า

๑.๓.๒ सामानยนามบอกชั้นเจ้านาย มี ๓ ชั้น คือ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า และเจ้านายที่มีพระอิสริยยศ “ต่างกรม” อีก ๖ ชั้น คือ สมเด็จพระกรมพระยา กรมพระยา กรมพระ กรมหลวง กรมขุน และกรมหมื่น

ตามหลักเกณฑ์ข้างต้น จึงเข้าใจได้ว่า เมื่อเขียนพระนามเจ้านาย จะต้องลง **सामานยนามบอกเครื่องญาติ** กับ **सामานยนามบอกชั้น** ก่อน แล้วจึงต่อด้วยพระนาม ซึ่งอาจเป็นพระนามเดิม หรือพระนามกรม หรือทั้งสองอย่าง และถ้าทรงมียศทางทหารหรือพลเรือน จะลง **सामานยนามบอกยศ** ในเบื้องต้นด้วยก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร^(๒)
- พลโท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรฯ สยามบรมราชกุมารี^(๓)
- จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

- สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
- มหาอำมาตย์นายก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์
- พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรัตน์ กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์

(๑) สยามไวยากรณ์ วจิวิภาค ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

(๒) (๓) อาจเรียกว่า सामानยนามบอกตำแหน่ง ก็ได้

- พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา
- พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดีพินิต
- พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดี

เจ้านายชั้นหม่อมเจ้านั้น ไม่มีสாமานยนามบอกเครื่องญาติ แต่ต้องลงราชสกุลต่อท้ายนามด้วย เช่น หม่อมเจ้าปิยะภักดีนาถ **สุประดิษฐ** พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาพรพรรณดิศ **ดิศกุล**

๑.๔ คำที่ใช้สำหรับพระสงฆ์ พระสงฆ์มีหลายชั้นและมีสாமานยนามบอกสมณศักดิ์ นำนามต่างกันตามชั้น

๑.๔.๑ ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ใช้คำ “สมเด็จพระ” นำหน้าราชทินนาม และจะลงนามเดิม นามฉายา เพื่อให้แน่ชัดด้วยก็ควร เช่น **สมเด็จพระพุฒาจารย์**^(๑) (นวม)^(๒) พุทฺธโร)^(๓)

๑.๔.๒ เจ้านายที่ทรงผนวชและทรงดำรงสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้าก็ดี เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าก็ดี ให้ลงพระนามและคำนำหน้าพระนาม (สாமานยนามบอกเครื่องญาติ) ให้ครบ แล้วเติมนามตำแหน่งสมณศักดิ์ไว้ข้างท้าย เช่น “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า” หรือ “พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า” มิฉะนั้นก็ใช้นามแสดงสมณศักดิ์นำหน้าพระนาม เป็น “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส” และ “สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์” ซึ่งรวบรัดและใช้กันเป็นปกติในเวลานี้ แต่ “สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์” ใช้แบบหลังแบบเดียว เพราะมิได้ทรงเป็นเจ้านายมาก่อน^(๔) จึงไม่มีสாமานยนามบอกเครื่องญาติ คงใช้นามแสดงสมณศักดิ์นั้นนำแทน ส่วนสมเด็จพระสังฆราชที่มิใช่เจ้านาย ใช้คำนำพระนามอย่างสมเด็จพระราชาคณะแล้วเติมตำแหน่งไว้ท้ายเป็น “**สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช**” หรือ “**สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช**”

๑.๔.๓ ชั้นพระราชาคณะ ใช้คำ “พระ” นำหน้าราชทินนามเหมือนกันหมด ตั้งแต่เจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นสูง (คือชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช) เช่น “พระพรหมมุนี” “พระธรรมปาโมกข์” “พระเทพโมลี” “พระราชเวที” ลงไปถึงชั้นสามัญ เช่น “พระศรีสมโพธิ”

(๑) ราชทินนาม

(๒) นามเดิม

(๓) นามฉายา

(๔) มีฐานันดรศักดิ์ทางราชสกุลว่า หม่อมราชวงศ์

๑.๔.๔ **ชั้นพระครู** ใช้คำ “พระครู” นำหน้า เช่น “**พระครูวิบูลโชติวัฒน์**”^(๑)
พระครูไพโรจน์โพธิวัฒน์”^(๒) “**พระครูจ้อย ฉลาดสอน**”^(๓)

๑.๔.๕ **พระสงฆ์ที่เป็นเปรียญ** ใช้คำ “**พระมหา**” นำหน้าชื่อและนามสกุล
พร้อมทั้งนามฉายา และจะบอกเปรียญธรรมเท่าประโยคที่สอบไล่ได้ด้วยก็ได้ เช่น “**พระมหาทิม**
ชื่นช้อย (เขมิโก ป.ธ. ๓)”

๑.๔.๖ **พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างๆ** ก็มีสวัสดนามนำชื่อต่างกันไปตาม
ตำแหน่ง เช่น “**เจ้าอธิการสิริ โอบอ้อม (สิริคุตโต)**”^(๔) “**พระอธิการทิม ชื่นช้อย (เขมิโก)**”^(๕)
“**พระปลัดชอบ ชื่นแช่ม (ปิยวณฺโณ)**” “**พระสมุห์อ้อม อาบเอม (เปมฺจฺโร)**” “**พระใบฎีกาเนียม**
ชื่นชอบ (ปภาโกร)”^(๖)

๑.๔.๗ **พระอนุจร** ใช้ “**พระ**” นำหน้าชื่อ นามสกุล และนามฉายา เช่น
“**พระผิน เกิดชอบ (ญาณทีโป)**” หากเป็นนักธรรม จะลงวุฒิต่อท้ายก็ได้ เช่น “**พระผิน เกิดชอบ**
(ญาณทีโป น.ธ. เอก)”

๑.๔.๘ **สามเณร** เปลี่ยนคำนำหน้าเป็น “**สามเณร**” และจะลงฉายาวุฒิ
เปรียญ หรือนักธรรม หรือลงทั้งสองประการด้วยกันก็ได้ เช่น “**สามเณรสุโข สราญใจ**” “**สามเณร**
สุโข สราญใจ (น.ธ. โท)” “**สามเณรสุโข สราญใจ (ป.ธ. ๔, น.ธ. โท)**”

๑.๔.๙ **ราชตระกูล** ตั้งแต่ หม่อมหลวง หม่อมราชวงศ์ หม่อมเจ้า ขึ้นไป
ถึงเจ้าฟ้าที่ทรงอุปสมบท ทรงบรรพชา เรียกพระยศในราชตระกูลนำหน้าฉายาด้วย เช่น **หม่อม**
ราชวงศ์พระชื่น สุจริตโต หม่อมเจ้าสามเณรเพลารด หม่อมเจ้าพระมหาเพลารด หม่อมเจ้า
พระภูซังค์ หม่อมเจ้าพระประภากร พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร พระองค์เจ้าพระ
สถาพรพิริยพรต พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุชยนาถมานพ ทูลกระหม่อมพระ
ประชาติปกคัคคิตเดชน์ อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระผนวช ไม่ใช่ว่า พระภิกษุ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสามเณรหม่อมเจ้า... เพราะเป็นคำพูดนอกแบบแผน

(๑) (๒) เป็นพระครูสัญญาบัตร

(๓) เป็นพระครูประทวน ตำแหน่งครูสอนนักธรรมธรรมศึกษา

(๔) เจ้าอธิการ คือ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ที่เป็นเจ้าคณะตำบล แต่ยังไม่มีส่วนศักดิ์

(๕) พระอธิการ คือเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ที่ยังไม่มีสมณศักดิ์

(๖) พระปลัดก็ดี พระสมุห์ก็ดี พระใบฎีกาก็ดี เป็นฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสามัญ ถ้าเป็นพระ
ฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสูง ต้องเปลี่ยนเป็นพระครูปลัด พระครูสมุห์ พระครูใบฎีกา ฯลฯ

๑.๕ คำที่ใช้สำหรับขุนนางและคนสุภาพ “ขุนนาง” พอกกล่าวได้ว่าเป็นข้าราชการ แต่ข้าราชการที่เป็น “ขุนนาง” ไม่เหมือนข้าราชการเดี๋ยวนี้นักในข้อสำคัญบางอย่าง มีเรื่อง บรรดาศักดิ์เป็นต้น ขณะนี้ “ขุนนาง” ก็ยังมีตัวอยู่และยังมีเรื่องต้องกล่าวอ้างถึงอยู่เสมอๆ จึงไม่ควรข้ามข้อ ๑.๕ นี้เสีย

วิสามานยนามหรือชื่อของบุคคลชั้นนี้ ก็ต้องมีวิสามานยนามนำชื่อเช่นเดียวกับชั้นอื่น และมีอยู่ ๒ อย่าง คือ วิสามานยนามบอกยศ กับวิสามานยนามบอกคำนำชื่อ ซึ่งจะกล่าวตามลำดับ ดังนี้

๑.๕.๑ วิสามานยนามบอกยศ ใช้ทั่วไปกับขุนนางและบุคคลอื่นที่มียศ ปัจจุบันนี้มีแต่ยศทหารกับตำรวจ^(๑) ซึ่งทราบกันแพร่หลายอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะนำมากล่าวให้ยืดยาว แต่ยศทางพลเรือนซึ่งปัจจุบันไม่มีแล้วนั้น แต่ก่อนเคยมีทั่วกันทุกฝ่ายทุกกระทรวง ทั้งชั้นสัญญาบัตรและประทวน จะขอกล่าวเฉพาะชั้นสัญญาบัตรพอให้เป็นความรู้ ดังนี้

ยศฝ่ายพลเรือน มี มหาอำมาตย์นายก มหาอำมาตย์ (เอก โท ตริ) อำมาตย์ (เอก โท ตริ) รองอำมาตย์ (เอก โท ตริ) แต่ฝ่ายราชสำนักมียศต่างหากออกไป ทั้งแยกออกตามหน้าที่กรมกองอีก คือ

มหาดเล็ก เป็นจางวาง (เอก โท ตริ) หัวหมื่น รองหัวหมื่น จำ หุ้มแพร รอง หุ้มแพร

มหาดเล็กพิเศษ ตำรวจหลวง เป็น พระตำรวจ (เอก โท ตริ) ขุนตำรวจ (เอก โท ตริ) ยุคหลังจึงเป็น มหาเสวก เสวก และรองเสวก ทั้งหมด^(๒)

๑.๕.๒ วิสามานยนามที่เป็นคำนำชื่อ ได้แก่ บรรดาศักดิ์ กับคำที่กฎหมายเรียกว่า “คำนำนาม” จะพูดถึงพวกหลังก่อน

ชายที่มีอายุ ๑๕ ปีลงมา มิใช่ผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อพร้อมกับนามสกุลว่า “เด็กชาย” เช่น “เด็กชายชอบ เกิดงาม” ที่มีอายุเกิน ๑๕ ปีขึ้นไป (และมีผู้เนื่องในพระราชวงศ์) ใช้คำนำหน้าชื่อพร้อมกับนามสกุลว่า “นาย” เช่น “นายชอบ เกิดงาม”

(๑) ยศทหารและตำรวจแต่เดิม ถ้าเป็นนาย (ไม่ใช่พล) มีคำ “นาย” นำหน้าเสมอ เช่น “นายพล นายพัน นายร้อย จ่านายสิบ นายสิบ” ตั้งแต่มีสตรีมาเป็นทหาร และต่อมาก็มาเป็นตำรวจ คำว่า “นาย” เลยถูกลบทิ้งไป เพราะ “สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่าสมควรแก้ไขเพิ่มกฎหมายว่าด้วยยศทหาร (คือพระราชบัญญัติยศทหาร (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๕) ในข้อสำคัญว่า “ในกฎหมายว่าด้วยยศทหารและบรรดากฎหมายอื่นใดซึ่งมีคำว่า “นาย” ประกอบยศทหารอยู่ด้วยนั้น ให้ตัดคำว่า “นาย” ออกทั้งสิ้น และ “ถ้าผู้ที่ได้รับยศทหารเป็นหญิง ให้เติมคำว่า “หญิง” ท้ายยศนั้นๆ ด้วย” ดังนี้

(๒) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงพระยศ “สมเด็จพระตำรวจ”

หญิงโสทที่มีอายุ ๑๕ ปีลงมา ซึ่งมีผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อว่า “เด็กหญิง” เช่น “เด็กหญิงชดช้อย ใจเย็น” หญิงโสทที่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป มีผู้เป็นผู้นเนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อว่า “นางสาว” เช่น “นางสาวชดช้อย ใจเย็น” หญิงสมรสแล้ว และมีผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อว่า “นาง” เช่น “นางชดช้อย อุ่นใจ”

นอกจากคำนำหน้าชื่อสำหรับสามัญชนดังกล่าว ก็มีคำ “หม่อมราชวงศ์” กับ “หม่อมหลวง” สำหรับนำหน้าชื่อผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์อีกสองชั้น

อนึ่ง “เด็กชาย” “เด็กหญิง” “นาย” “นางสาว” และ “นาง” ผู้ที่ใช้นามสกุลที่เป็น “ราชสกุล” ให้ลงคำว่า “ณ อยุธยา” ต่อท้ายนามสกุลด้วยทุกกรณี^(๑)

ยังมีผู้มีบรรดาศักดิ์อีกพวกหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่มีแต่งตั้งแล้วโดยปกติ แต่ก็ยังต้องกล่าวอ้างถึงอยู่ จึงควรทราบไว้ด้วย ยกบรรดาศักดิ์ครั้งโบราณเสีย ก็มีที่ควรทราบ ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าพระยา”	เช่น	สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
“เจ้าพระยา”	เช่น	เจ้าพระยาภูธราภัย
“พระยา”	เช่น	พระยาสิทธิราชเดโชชัย
“เจ้าหมื่น”	เช่น	เจ้าหมื่นไวยวรนาถ
“หม่อม”	เช่น	หม่อมราโชทัย
“พระ”	เช่น	พระพรหมพิจิตร
“จมื่น”	เช่น	จมื่นทิพเสนา
“หลวง”	เช่น	หลวงคเชนทรามาตย์
“นาย”	เช่น	นายวรกิจบรรหาร
“ขุน”	เช่น	ขุนสุนทรภักดี
“เจ้า”	เช่น	เจ้าฉลาญอริพิษ
“หมื่น”	เช่น	หมื่นพากย์ฉันทวัจน์
“พัน”	เช่น	พันพุมอนุราช

ทางฝ่ายสตรีบรรดาศักดิ์ ก็มีสามานยนามเป็นคำนำหน้าชื่อเป็นพิเศษต่างจากสามัญชนอีกมาก ควรทราบไว้ด้วย เช่น^(๒)

(๑) เดิมใช้ “ณ กรุงเทพ”

(๒) ดูพระราชกฤษฎีกา คำนำนามสตรี พ.ศ. ๒๔๖๐ พระราชกฤษฎีกา คำนำนามสตรีเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๔ คำสั่งนายกรัฐมนตรีเรื่องคำนำนามสตรีลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๙๘ หนังสือกรมสารบบัญคณรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร ที่ น.ว. ๒๖๗/๒๔๙๘ ลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๙๘ เรื่องการใช้คำนำนามสตรี และหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ส.ร. ๐๒๐๔/ว. ๗๕ ลงวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๒๕ เรื่องการใช้คำนำนามสตรี

“ท่านผู้หญิง” แต่ก่อนมาใช้หน้าชื่อภรรยาเอกของ “เจ้าพระยา” และเป็นผู้ได้รับพระราชทานเครื่องยศท่านผู้หญิง ปัจจุบันนี้ใช้กับสตรีที่มีเจ้านายหรือมีเชื้อหม่อมห้ามของเจ้านาย และเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายในชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นไป และคำ **“ท่านผู้หญิง”** นี้ ในกรณีแรก (ที่ใช้กับเอกภรรยาของเจ้าพระยา) และสามียังมีชีวิตอยู่ ให้ใช้คำนี้หน้าราชทินนามของสามีที่เดียว เช่น **“ท่านผู้หญิงยมราช”** แต่หากสามีถึงอสัญกรรมแล้ว จะต้องลงชื่อตัวเพิ่มลงหน้าราชทินนามด้วย เป็น **“ท่านผู้หญิงดล ยมราช”** ในกรณีหลัง (ที่เป็นท่านผู้หญิงเพราะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษฝ่ายในขึ้นไป) นั้น ให้อนุโลมตามกรณีแรก คือใช้คำ **“ท่านผู้หญิง”** นำราชทินนามของสามี เช่น **“ท่านผู้หญิงดิฐการภักดี”** **“ท่านผู้หญิงละมุล บริรักษ์เวชชการ”** แต่ถ้าสามีไม่มีบรรดาศักดิ์ ให้ใช้คำ **“ท่านผู้หญิง”** นำหน้าชื่อตัวและนามสกุล เช่น **“ท่านผู้หญิงพงา ธรรมศักดิ์”** ผู้เป็น **“หม่อมราชวงศ์”** และ **“หม่อมหลวง”** เมื่อได้เป็นท่านผู้หญิงแล้ว ให้ใช้คำ **“ท่านผู้หญิง”** นำหน้าชื่อ แทนคำ **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** ได้ทีเดียว เช่น **“หม่อมราชวงศ์พรพรรณ ทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์”** เป็น **“ท่านผู้หญิงพรพรรณ ทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์”** **“หม่อมหลวงมนิรัตน์ บุนนาค”** เป็น **“ท่านผู้หญิงมนิรัตน์ บุนนาค”**

“คุณหญิง” ใช้หน้าชื่อภรรยาเอกของ “พระยา” และใช้หน้าชื่อสตรีที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน ตั้งแต่ชั้นจตุตถจุลจอมเกล้าขึ้นไปจนถึงชั้นทุติยจุลจอมเกล้า คำ **“คุณหญิง”** มีวิธีใช้หน้าชื่อทำนองเดียวกับคำ **“ท่านผู้หญิง”** ที่กล่าวไว้แต่ผู้ที่เป็น **“หม่อมราชวงศ์”** กับ **“หม่อมหลวง”** ให้ใช้ **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** นำหน้าชื่ออย่างเดิม ห้ามมิให้ใช้คำ **“คุณหญิง”** แทนหรือเติมเข้าอีกคำหนึ่ง

ภรรยาของผู้มีบรรดาศักดิ์ต่ำกว่า “พระยา” และมีได้เป็น **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** ให้ใช้คำว่า **“นาง”** นำหน้าราชทินนามของสามีเมื่อสามียังมีชีวิตอยู่ แต่ถ้าหากสามีถึงแก่กรรมแล้ว ให้ลงชื่อตัวลงหน้าราชทินนามของสามีด้วย สำหรับผู้ที่เป็น **“หม่อมราชวงศ์”** และ **“หม่อมหลวง”** ใช้คำนำหน้าชื่อว่า **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** นำหน้าชื่อตัวและราชทินนามของสามีโดยตลอด^(๑)

สตรีโสท ที่มีเชื้อ **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** ถ้าได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน ไม่ว่าชั้นหนึ่งชั้นใด ให้ใช้คำนำหน้าชื่อว่า **“คุณ”**

(๑) คำ **“หม่อมราชวงศ์”** และ **“หม่อมหลวง”** ไม่พึงเขียนย่อด้วยวิธีใดๆ เลย เพราะไม่ถูกต้องตามทางราชการ และราชภาษาราชการทั้งเป็นการผิดมารยาทด้วย

ตลอดเวลาที่เป็นสมาชิกแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าอยู่^(๑) เช่น **คุณ**นงลักษณ์ ปลายวงศ์ ณ อยุธยา **คุณ**มานา บุญคั่นผล เป็นต้น

“ท้าว” เป็นคำนำนามข้าราชการฝ่ายในตำแหน่งท้าวนาง ใช้หน้าหน้าราชทินนาม เช่น **“ท้าว**อินทรสุริยา” **“ท้าว**ศรีสัจจา” **“ท้าว**โสภานีเวศน์” **“ท้าว**พิทักษ์อนงคนิก” **“ท้าว**อนงครักษ์”

“หม่อม” เป็นคำนำนามสตรี (สามัญชน) ที่เป็นหม่อมห้ามของเจ้านาย ใช้หน้าหน้าชื่อตัวและชื่อราชสกุล เช่น **“หม่อม**กอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา” **“หม่อม**ประพาฬ จักรพันธุ์ ณ อยุธยา” แต่ถ้าเป็น **“หม่อม**ราชวงศ์” หรือ **“หม่อม**หลวง” ต้องใช้คำ **“หม่อม**ราชวงศ์” หรือ **“หม่อม**หลวง” นำหน้า เช่น **“หม่อม**หลวงสร้อยระย้า ยุคล” ห้ามใช้คำ **“หม่อม”** หรือคำนำอื่นๆ นำหน้าเป็นอันขาด

“เจ้าจอม” เป็นคำนำนามพระสนม ใช้หน้าหน้าชื่อตัว และต่อท้ายด้วยคำที่บ่งบอกว่าพระสนมในรัชกาลไหน เช่น **“เจ้าจอม**สมบุญ ในรัชกาลที่ ๕” **“เจ้าจอม**แสง ในรัชกาลที่ ๕”

“เจ้าจอมมารดา” เป็นคำนำนามพระสนมที่มีพระราชโอรสธิดา เช่น **“เจ้าจอมมารดา**ตานี ในรัชกาลที่ ๑” **“เจ้าจอมมารดา**อ่อน ในรัชกาลที่ ๕” **“เจ้าจอมมารดา**นวม ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์” ถ้าเป็นพระสนมในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ใช้ **“จอมมารดา”** นำ เช่น **จอมมารดา**ป้อม ในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ

“เจ้าคุณจอมมารดา” ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนา **“เจ้าจอมมารดา”** เป็น **“เจ้าคุณจอมมารดา”** ๔ ท่าน คือ **“เจ้าคุณจอมมารดา**ลำลี ในรัชกาลที่ ๔” **“เจ้าคุณจอมมารดา**เปี่ยม ในรัชกาลที่ ๔” **“เจ้าคุณจอมมารดา**เอม ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว” และ **“เจ้าคุณจอมมารดา**แพ ในรัชกาลที่ ๕” เจ้าคุณจอมมารดาทั้ง ๔ ท่านนี้ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาเจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ขึ้นเป็น **“สมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา”**

(๑) พระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. ๒๔๖๐ มีข้อความสำคัญเกี่ยวกับการใช้คำนำนามสตรี ซึ่งมักไม่สังเกตเห็นกันอยู่ข้อหนึ่ง ว่า

“ข้อ ๗. สตรีที่มีคำนำนามว่า “ท่านผู้หญิง” “คุณหญิง” และ “นาง” ตามที่กล่าวมาแล้วในข้อ ๑. ข้อ ๒. ข้อ ๓. และ ข้อ ๔. นั้น ให้พึงเข้าใจว่า เฉพาะสำหรับผู้ใดกล่าวถึง ถ้าจะเขียนนามของตนเองไว้ ไม่ต้องมีคำนำนามด้วย ตัวอย่างเช่น “แย้ม มุขมนตรี” “นวล เอกะวัตวิสิฐ” เป็นต้น ผู้ที่มีคำนำนามว่า “คุณ” ตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยคำนำนามสตรี พระพุทธศักราช ๒๔๖๔ ก็คงต้องถือตามพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. ๒๔๖๐ ด้วย

และทรงสถาปนา เจ้าคุณจอมมารดาแพ ขึ้นเป็น “**เจ้าคุณพระประยูรวงศ์**” จึงมีคำ “**เจ้าคุณพระ**” เป็นคำนำนามอีกคำหนึ่งที่จะต้องทราบ

“**พระ**” เป็นคำนำนามพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๖ คือ “**พระสุจริตสุดา**” กับ “**พระอินทราณี**” ซึ่งภายหลังทรงสถาปนาขึ้นเป็น “**สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา**”

๒. วิสามานยนามอันเป็นชื่อของบุคคล อาจแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ **ชื่อตัว** กับ **ราชทินนาม**

๒.๑ ชื่อตัว หรือนามเดิม ย่อมหมายถึงนามสกุลที่บุคคลใช้ตามกฎหมายด้วย เช่น “**สัญญา สุเรนทรานนท์**” หรือ “**พรทิพย์ วัยกิจ**” ซึ่งเมื่อเดิมสามานยนามนำหน้าชื่อเป็น “**นายสัญญา สุเรนทรานนท์**” และ “**นางสาวพรทิพย์ วัยกิจ**” แล้ว ก็เป็นวิสามานยนามราชาศัพท์ที่ถูกต้องสมบูรณ์

๒.๒ ราชทินนาม คือ นามที่ได้รับพระราชทานพร้อมกับอิสริยยศ สมณศักดิ์ และ บรรดาศักดิ์ นามใดที่บุคคลชั้นใดได้รับพระราชทานโดยนัยนี้ถือเป็น “**ราชทินนาม**” ทั้งสิ้น เช่น “**ไชยาศรีสุริโยภาส**” (เจ้านาย) “**อุบาลีคุณูปมาจารย์**” (พระภิกษุ) “**พหลพลพยุหเสนา**” (ขุนนาง) ซึ่งเมื่อประกอบสามานยนามเข้าข้างหน้าตามระเบียบแล้ว จะเป็นวิสามานยนามราชาศัพท์ที่สมบูรณ์ ดังนี้ “**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส**”^(๑) “**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์**” “**พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา**”

เมื่อทราบลักษณะของ “**สามานยนามนำหน้าชื่อ**” และ “**วิสามานยนามอันเป็นชื่อ**” ของบุคคลชั้นต่างๆ แล้ว ก็พึงพิจารณาใช้ประกอบกันให้เป็น “**วิสามานยนามราชาศัพท์**” ให้ถูกต้องในที่นี้จะไม่อธิบายวิธีการให้ยืดยาวไป แต่จะยกตัวอย่างไว้ให้เป็นแบบเพื่อสังเกตเอาเอง ดังนี้

“**จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต**”

“**มหาอำมาตย์นายก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ**”

“**พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์**”

“**พลเอก เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์)**”

“**มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา)**”

“**ท่านผู้บัญชาการ (จรวาย โชติกเสถียร)**”

(๑) พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้นต่างๆ ดู ขัตติยดรรชนี บทที่ ๒ หมวดที่ ๑

“**ท้าวศรีสัจจา** (สังวาลย์ บุญยรัตพันธุ์)”

“**ท้าวหมื่น พระยาประสานดุริยศัพท์** (แปลก ประสานศัพท์)”

“**พระประดับดุริยกิจ** (แหยม วิณิน)”

“**หลวงโพละเสียงซอ** (อุ่น ดุริยะชีวิน)”

“**นายจ่านองราชกิจ** (เจริญ บุญยรัตพันธุ์)”

“**นายกิจจ่านอง วัฒนจินดา**”

“**พลโท หม่อมหลวง จินดา สนิทวงศ์**”

“**พันตำรวจโท ประวิณ เกษมสุข**”

“**สมเด็จพระมหาธีรวงศ์** (อ้วน ดิสโล)”

“**พระพรหมมณี** (ผิน สุวโจ)”

“**พระครูไพโรจน์โพธิวัฒน์** (เจริญ จิตภาโส)”

“**พระเจริญ ดอนจันทร์** (จิตปญโญ น.ธ. เอก)”

“**สามเณรสุโข สราญใจ**”

ฯลฯ

๓. **ลักษณะนาม**^(๑) ที่ต้องเปลี่ยนแปลงใช้ตามระเบียบราชาศัพท์ มีเฉพาะลักษณะนามที่ใช้กับพระมหากษัตริย์และเจ้านายเท่านั้น สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง ใช้ว่า “**พระองค์**” เช่น “สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสอง**พระองค์**” “พระราชโอรสทั้งสี่**พระองค์**” สำหรับเจ้านายชั้นรองลงมาให้ใช้ “**องค์**” เช่น “หม่อมเจ้า**ห้าองค์**” ดังนี้

อนึ่ง ส่วนของร่างกาย เครื่องใช้ เครื่องเสวย ที่เป็นของสำคัญของพระมหากษัตริย์และของเจ้านาย ก็ใช้ลักษณะนามว่า “**องค์**” เช่น พระทนต์**สององค์** (ซี่) พระที่นั่ง**สององค์** (หลัง) พระแสงปืน**สององค์** (กระบอก) เสวยได้หลาย**องค์** (คำ) ดรสได้ไม่กี่**องค์** (คำ)

ข้อสาม จะพูดถึง**คำแทนชื่อ** ที่เรียกว่า **คำสรรพนาม** ในไวยากรณ์ สรรพนามที่จะต้องเปลี่ยนแปลงใช้ตามราชาศัพท์ มีแต่บุรุษสรรพนามพวกเดียว และมีคำใช้มาก สำหรับบุคคลต่างชั้นกัน ที่ใช้กันเป็นแบบแผนมาแต่ก่อนมีดังนี้^(๒)

(๑) ดูอักษรานุกรมปลายบาทสังขยาประกอบด้วย

(๒) ดูระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ ภาคผนวก (ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑) หน้า ๕๗-๕๙ ด้วย เพื่อให้ทราบคำที่ราชการบัญญัติให้ใช้ในปัจจุบัน

บุรุษที่ ๑

สรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง	หมายเหตุ
ข้าพระพุทธเจ้า	ผู้น้อยทั่วไป	พระมหากษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง	
เกล้ากระหม่อมฉัน	ผู้น้อย (หญิง)	พระมหากษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง	
เกล้ากระหม่อม	ผู้น้อยทั่วไป (ชาย)	เจ้านายชั้นรองลงมา	
กระหม่อมฉัน	ผู้ใหญ่	เจ้านายผู้เสมอกัน	
กระหม่อม	ผู้เสมอกัน	เจ้านายผู้เสมอกัน หรือเจ้านายชั้นผู้น้อย	
หม่อมฉัน	ขุนนางผู้ใหญ่	เจ้านายผู้เสมอกัน	
	เจ้านาย	หรือผู้น้อยกว่า	
	สตรี	เจ้านายชั้นรอง	
เกล้ากระผม	ผู้น้อยทั่วไป	ขุนนางชั้นสูง	
เกล้าผม กระผม	ผู้น้อยทั่วไป	สมเด็จพระราชาคณะ	
		ขุนนางชั้นรองลงมา	
		พระราชาคณะ	
เกล้ากระผม	พระสงฆ์	สมเด็จพระราชาคณะ	
กระผม	พระสงฆ์	พระราชาคณะ พระเถระ	
ผม	ขุนนางผู้ใหญ่	พระสงฆ์	
	ขุนนาง	ขุนนางเสมอกัน	
		หรือผู้น้อยกว่า	
ผม	คนสุภาพ	คนสุภาพ	
	พระสงฆ์	พระสงฆ์ด้วยกัน	
ดิฉัน ดิฉัน	เจ้านาย ขุนนาง	ผู้น้อยที่ยกย่อง	คำนี้สตรีมักนำไปใช้
	ผู้ใหญ่ (ชาย)	พระสงฆ์ผู้น้อย	
อีฉัน อีฉัน	ผู้น้อย (หญิง)	ผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่เจ้านาย	คำนี้ปัจจุบันสตรีไม่ค่อยมีใช้
	ผู้เสมอกัน (หญิง)	ผู้เสมอกัน	
ฉัน	ผู้ใหญ่	ผู้น้อย	
	ผู้เสมอกัน	ผู้เสมอกัน	
อาตมภาพ	พระสงฆ์	ใช้อย่างสุภาพกับบุคคลทุกชั้น	ปัจจุบันมักใช้ ผม
ข้า	ผู้น้อย	ผู้ใหญ่	ใช้ในสมัยโบราณ
			ปัจจุบันไม่นิยมใช้
ข้า เรา	พระมหากษัตริย์ ผู้ใหญ่	ผู้น้อย	
ข้าพเจ้าฯ ข้าฯ	ทุกชั้น	ใช้เป็นกลางทั่วไป	

บุรุษที่ ๒

สรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง	หมายเหตุ
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	ผู้น้อย	พระมหากษัตริย์และ	
ใต้ฝ่าละอองพระบาท	ผู้น้อย	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	
		สมเด็จพระบรมราชินี	
		สมเด็จพระบรมราชชนนี	
		สมเด็จพระยุพราช	
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ	
		สยามมกุฎราชกุมาร	
		สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	
		สยามบรมราชกุมารี	
ใต้ฝ่าพระบาท	ผู้น้อย	เจ้านายชั้นสูง	
ฝ่าพระบาท	เจ้านายที่เสมอกัน	เจ้านายชั้นรองลงมา	
	หรือผู้น้อยกว่า		
ฝ่าบาท	ผู้เสมอกัน ผู้น้อย	หม่อมเจ้า	
ท่าน	ผู้ใหญ่	หม่อมเจ้า	
สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชา	พระสงฆ์	พระมหากษัตริย์	
สมภารเจ้า			
บรมบพิตรพระราชา	พระสงฆ์	พระราชาทัวไป	
สมภารเจ้า			
มหาบพิตร	พระสงฆ์	สมเด็จพระบรมราชินี	
		สมเด็จพระบรมราชชนนี	
		สมเด็จพระยุพราช	
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ	
		สยามมกุฎราชกุมาร	
		สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	
		สยามบรมราชกุมารี	
บพิตร ^(๑)	พระสงฆ์	เจ้านาย ขุนนางชั้นสูง	

(๑) ถ้าเป็นการเขียนหนังสือ พระสงฆ์ท่านมีแบบใช้สรรพนามบุรุษที่ ๒ เปลี่ยนไปตามพระอิสริยยศศักดิ์ของเจ้านาย เช่น สมเด็จพระราชาภคินีบพิตร สมเด็จพระบรมวงศ์บพิตร พระบรมวงศ์บพิตร พระเจ้าวรวงศ์บพิตร พระวรวงศ์บพิตร

สรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง	หมายเหตุ
พระเดชพระคุณ	พระสงฆ์	พระราชาคณะชั้นสูง	
ได้เท่ากรุณาเจ้า	ผู้น้อย	เจ้านายชั้นสูง	
ได้เท่ากรุณา	ผู้น้อย	พระราชาคณะชั้นสูง	
	ผู้น้อย	สมเด็จพระเจ้าพระยา	
ได้เท่า	ผู้น้อย	สมเด็จพระราชาคณะ	
		ขุนนางชั้นสูง	
		สตรีบรรดาศักดิ์ชั้นสูง	
		พระราชาคณะ	
		ขุนนางผู้ใหญ่กว่า	
		สตรีบรรดาศักดิ์	
เธอ	ผู้ใหญ่	ผู้น้อยที่ยกย่อง	
เจ้า ^(๑)	ผู้ใหญ่	ผู้น้อย	
แก	ผู้ใหญ่	ผู้น้อย	
ท่าน	คนสุภาพ	คนสุภาพ	ปัจจุบันใช้ “คุณ”
หล่อน	ชายที่รัก	หญิงที่รัก	ปัจจุบันไม่นิยมใช้

บุรุษที่ ๓

สรรพนาม	แทนบุคคล
พระองค์	พระมหากษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง
พระ ๓ (ในคำประพันธ์)	พระมหากษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง
ท่าน	เจ้านาย ขุนนางผู้ใหญ่กว่า พระสงฆ์
	ผู้นับถือ คนสุภาพ
เธอ	ผู้ที่ยกย่อง
หล่อน	หญิงสาว (เช่น หล่อนเป็นคนมีปัญญา)
เขา	ผู้เสมอกัน ผู้ไม่สนิทสนมกัน
แก	คนแก่ที่ไม่ใช่ผู้นับถือ
มัน	สัตว์ สิ่งของ

(๑) ดูตัวอย่างใน พระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ ๖ ที่พระราชทานแก่เสื่อป่า นักเรียนมหาดเล็กหลวง นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ฯลฯ

ข้อสี่ จะพูดถึงคำแสดงกริยาอาการและความเป็นที่เรียกว่า คำกริยา ในไวยากรณ์ กริยาที่เปลี่ยนแปลงใช้ตามระเบียบราชาศัพท์โดยมากมีอยู่แต่กริยาที่จะใช้สำหรับพระมหากษัตริย์กับเจ้านาย และมักจะใช้อย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน มีลักษณะดังนี้

๑. เป็นคำเฉพาะต่างหากจากคำกริยาสามัญ เช่น

ผทม ประทม บรรทม	=	นอน
ทอดพระเนตร	=	ดู มอง แล
เสวย	=	กิน
ประทับ	=	อยู่ อยู่กับที่
ทรง	=	อาบ น้ำ ล้าง
ตรัส ดำรัส	=	พูด
กริ้ว	=	โกรธ
โปรด	=	รัก ชอบ
ประชวร	=	ป่วย เจ็บ
ทรง	=	แปลได้มาก แล้วแต่นามข้างท้ายจะบ่งความ เช่น ทรงรถ ทรงเบ็ด ทรงธรรม ทรงศีล ทรงดนตรี ทรงพระโสด

๒. ใช้ “ทรง” เป็นกริยานุเคราะห์ นำหน้ากริยาธรรมดา เช่น ทรงฟัง ทรงยินดี ทรงถวาย ทรงรับ ทรงชุบเลี้ยง ทรงผนวช เป็นต้น แต่จะใช้ “ทรง” นำหน้ากริยาที่เป็นราชาศัพท์สำหรับพระราชาและเจ้านายอยู่แล้ว (ตามข้อ ๑) ให้เป็น ทรงประชวร ทรงเสวย ทรงประทับ **ไม่ได้เป็นอันขาด**

๓. ใช้ “ทรง” นำหน้านามราชาศัพท์ให้เป็นกริยาลิราชาศัพท์ เช่น ทรงพระกรุณา ทรงพระประชวร ทรงพระดำริ ทรงพระบังคน ทรงพระผนวช และกริยาราชศัพท์ในรูปนี้มักใช้ในที่สูง เช่น “เจ้านายประชวร” แต่ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร”

๔. คำ “ทรง” จะใช้ นำกริยาที่มีนามราชาศัพท์ต่อท้ายมิได้ เช่น จะใช้ว่า ทรงมีพระมหากฎณา ทรงมีพระราชดำริ ทรงมีพระบรมราชโองการ ทรงเป็นพระราชโอรส ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ดังนี้ **ห้ามใช้** ควรใช้ว่า ทรงพระมหากฎณา (ตามข้อ ๓) หรือมีพระมหากฎณา^(๑) ทรงพระราชดำริ หรือมีพระราชดำริ มีพระบรมราชโองการ เป็นพระราชโอรส ชุบพระองค์ ทอดพระเนตร ลิ่นพระชนม์ เสียพระทัย ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท^(๒)

(๑) คำว่า “ทรงพระมหากฎณาคิคุณ” ใช้เฉพาะมหากษัตริย์และอัครมเหสี เจ้านายชั้นรองลงมาใช้ “พระกรุณา”

(๒) ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ประกาศฉบับที่ ๓๑๑ ด้วย

๕. ใช้คำ “เสด็จ” นำหน้ากริยาบางคำ ทำนองเดียวกับใช้ “ทรง” นำก็ได้ และความหมายสำคัญจะอยู่ที่กริยาที่อยู่ข้างหลัง เช่น **เสด็จไป** **เสด็จกลับ** **เสด็จมา** **เสด็จขึ้น** **เสด็จลง** **เสด็จอยู่** **เสด็จประพาส** **เสด็จผ่านพิภพ** **เสด็จดำรงราชย์** **เสด็จสถิต** **เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ** **เสด็จสวรรคต** ดังนี้

๖. เป็นคำบัญญัติแยกใช้ตามชั้นบุคคล กริยาพวกนี้จำเป็นต้องสังเกตจดจำเป็นคำๆ ไปด้วยอย่างเช่น

กริยา	ราชาศัพท์	ชั้นบุคคล	หมายเหตุ
ตาย	เสด็จสวรรคต สวรรคต	พระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี พระราชินี สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบวรราชเจ้า พระราชาทัวไป	– มีผู้เคยใช้ เช่น สมเด็จพระอนุชา- ธิราชในรัชกาลที่ ๖ หรือสมเด็จพระ พระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข ในรัชกาลที่ ๗
	ทิวงคต	กรมพระราชวังบวรฯ พระราชาทัวไป เจ้านายที่ทรง ฐานันดรศักดิ์สูงเป็นพิเศษ	
ตาย	สิ้นพระชนม์	เจ้านายตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช หม่อมเจ้า	– พูดสั้นๆ เป็น ภาษาพูดว่า “สิ้นชีพ”
	ถึงชีพิตักษัย สิ้นชีพิตักษัย		
	มรณภาพ ถึงแก่พิราลัย	พระสงฆ์ สามเณร เจ้าประเทศราช สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ	สมเด็จพระฯ กรม พระยาดำรงราช- านุภาพทรงใช้คำ นี้สำหรับเจ้าคุณ พระประยูรวงศ์

กริยา	ราชาศัพท์	ชั้นบุคคล	หมายเหตุ
ตาย	ถึงแก่อสัญกรรม	เจ้าพระยา	- ควรใช้แก่ผู้เทียบเท่าด้วย - ควรใช้แก่ผู้เทียบเท่าด้วย
สั่ง	ถึงแก่อนิจกรรม	พระยา	
	ถึงแก่กรรม	ขุนนางต่ำกว่าพระยา คนสุภาพ	เช่น ช้างล้ม ทศกัณฐ์ล้ม
	ล้ม	สัตว์ใหญ่ อสูร	
	ตาย	สัตว์	
	มีพระบรมราชโองการ (ดํารัส)	พระมหากษัตริย์	
	เหนือเกล้าฯ สั่ง	พระบรมราชินี	
	มีพระราชเสาวนีย์เหนือเกล้าฯ สั่ง	สมเด็จพระยุพราช	
	มีพระราชโองการสั่ง	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ	
	มีพระราชบัญชาสั่ง	สยามมกุฎราชกุมาร	
	มีพระราชบัญญัติสั่ง	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	
	มีพระบัญชาสั่ง	สยามบรมราชกุมารี	
เกิด	มีรับสั่ง	สมเด็จพระบรมราชชนนี	
	มีพระประศาสน์สั่ง	เจ้านายชั้นสูง	
	มีบัญชาสั่ง	เจ้านาย	
	มีคำสั่ง	สมเด็จพระเจ้าพระยา	
	ทรงพระราชสมภพ	ขุนนางชั้นสูง	
		ขุนนางชั้นรองลงมา	
		พระมหากษัตริย์	
		พระบรมราชินี	
		สมเด็จพระบรมราชชนนี	
		สมเด็จพระยุพราช	
คลอดบุตร	มีพระประสูติกาล	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ	
	ประสูติ	สยามมกุฎราชกุมาร	
กิน	เสวย	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	
	ฉัน	สยามบรมราชกุมารี	
		พระบรมราชินี	
		เจ้านาย	
		พระมหากษัตริย์ เจ้านาย	
		พระสงฆ์	

กริยา	ราชาศัพท์	ชั้นบุคคล	หมายเหตุ
กิน	รับพระราชทาน รับประทาน กิน	ผู้น้อยทั่วไปใช้กราบบังคมทูล พระกรุณา และกราบบังคมทูล เจ้านายชั้นสูง เป็นคำสุภาพที่สุภาพชนใช้กับ เจ้านายและสุภาพชน สัตว์หรือบุคคล กินของไม่ดี หรือใช้เป็นสำนวน เช่น กินตัว กินหน้า กินหลัง กินกลางตลอดตัว	– หมายถึง กิน “ของดี” ถ้ากิน “ของไม่ดี” เช่น กินเหล้า กินกัญชา กินยาฝิ่น กินยาพิษ ห้ามใช้ “รับประทาน” ให้ใช้ “กิน”

๗. คำที่มีลักษณะดังคำในข้อ ๖ ข้างต้น แต่เป็นคำสำหรับผู้ที่ต้องใช้แก่บุคคลชั้นต่างๆ เช่น

กริยา	ราชาศัพท์	ชั้นบุคคล
ขอให้ ให้ ขอ	ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย ^(๑) (ของเล็ก) ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ ถวาย ^(๑) (ของใหญ่) ขอพระราชทานถวาย ^(๑) (นามธรรม) ขอพระราชทานถวาย ขอพระทานถวาย ขอประทานถวาย ขอถวาย ทูลเกล้าฯ ถวาย (ของเล็ก) น้อมเกล้าฯ ถวาย (ของใหญ่) ถวาย (สิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ถวายความเห็น ถวายชีวิต) ถวาย ขอพระราชทาน	พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระยุพราช เจ้านายชั้นสูง เจ้านาย พระสังฆราช พระสงฆ์ พระราชินี พระยุพราช พระบรมราชชนนี พระบรมราชกุมารี เจ้านาย พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระยุพราช เจ้านายชั้นสูง

(๑) ระบุพระปรมาภิไธย หรือพระนามาภิไธยต่อท้าย

กริยา	ราชาศัพท์	ชั้นบุคคล
ขอ บอก	ขอพระทาน ^(๑) ขอประทาน กราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล กราบเรียน เรียน ถวายพระพร เจริญพร	เจ้านาย พระสังฆราช พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระยุพราช เจ้านายชั้นสูงกว่าผู้พูด เจ้านายผู้เสมอกัน หรือเป็นผู้ต่ำกว่าผู้พูด ขุนนางชั้นสูง ขุนนางชั้นรองลงมา คนสุภาพทั่วไป พระสงฆ์ใช้กับพระมหากษัตริย์ และเจ้านาย พระสงฆ์ใช้กับขุนนางและคน สุภาพทั่วไป

ข้อห้า ในข้อนี้จะพูดถึงคำวิเศษณ์ที่ใช้เป็นราชาศัพท์ คำวิเศษณ์ที่จัดว่าต้องเปลี่ยนแปลงใช้ให้เป็นราชาศัพท์มีอยู่แต่ ประดิษฐาวิเศษณ์ หรือ คำวิเศษณ์ที่แสดง “คำรับ” พวกเดียว และเมื่อใช้เป็นราชาศัพท์ มีคำบัญญัติให้ใช้ต่างกันตามชั้นบุคคล จึงจำเป็นต้องศึกษาและจดจำเป็นรายคำไป ตัวอย่างเช่น

ผู้ใช้	ราชาศัพท์	สำหรับบุคคล
พระสงฆ์ พระสงฆ์ ผู้น้อย (ชาย)	ขอถวายพระพร เจริญพร พระพุทธเจ้าข้าขอรับ	พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง คนสุภาพ
ผู้น้อย (หญิง)	รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม	พระมหากษัตริย์
ผู้น้อย (ชาย)	เพคะ ใส่เกล้าใส่กระหม่อม	พระมหากษัตริย์
ผู้น้อย (หญิง)	พระพุทธเจ้าข้าขอรับ ^(๒) พระพุทธเจ้าข้า	เจ้านายชั้นสูง
ผู้น้อย (หญิง)	เพคะ กระหม่อม	เจ้านายชั้นสูง

(๑) คำนี้ในสมัยก่อน เช่นในรัชกาลที่ ๕ ใช้กันมาก ปัจจุบันมารวมเข้ากับ “ขอประทาน” จึงเหลือคำเดียว

(๒) ในทางปฏิบัติในปัจจุบัน คำนี้ใช้กับพระมหากษัตริย์ด้วย เช่น ใช้ในการกราบบังคมทูลรายงานตัวของทหาร เป็นต้น

ผู้ให้	ราชาศัพท์	สำหรับบุคคล
ผู้น้อย (ชาย)	ขอรับกระหม่อม กระหม่อม	เจ้านายชั้นรองลงมา
ผู้น้อย (หญิง)	เพคะ	เจ้านายชั้นรองลงมา
ผู้น้อย (ชาย)	ขอรับเสลี่ยงเสลี่ยง	สมเด็จพระเจ้าพระยา
	ขอรับกระหม่อม	ขุนนางชั้นสูง
	ขอรับผม	ขุนนางชั้นรองลงมา
ขุนนางเสมอกัน	ขอรับ	ขุนนางเสมอกัน
คนสุภาพเสมอกัน	ขอรับ ครับ	คนสุภาพ
ผู้น้อย (หญิง)	เจ้าค่ะ ค่ะ	ขุนนาง พระสงฆ์
ผู้น้อย (ชาย)	ขอรับ ครับ	ขุนนาง พระสงฆ์ คนสุภาพ
ผู้ใหญ่	จะ	ผู้น้อย
คนสามัญ	จะ	คนสามัญ

ข้อหก ในข้อนี้จะพูดถึง คำสุภาพ คำสุภาพ ได้แก่ คำธรรมดาที่ต้องเปลี่ยนใช้ให้สุภาพ สงเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งในราชาศัพท์ มีลักษณะตามที่กล่าวในตารางเป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. ไม่ใช่คำกระด้าง ที่กล่าวอย่างขาดความเคารพ เช่น “หือ” “หา” “เออ” “ว้ย” หรือคำพูดห้วนๆ เช่น “ไม่มี” “ไม่ใช่” “ไม่อยู่” “เปล่า” หรือใช้อาการพยักหน้าสั่นศีรษะแทน คำรับและคำปฏิเสธ

คำปฏิเสธต้องใช้ว่า “หาไม่ได้” หรือ “มิได้” คำ “เปล่า” “ไม่มี” “ไม่อยู่” “ไม่ใช่” ต้องต่อท้ายด้วย “หาไม่ได้” หรือ “มิได้” ด้วยเสมอ เช่น “เปล่า หาไม่ได้” “ไม่ใช่ มิได้” “ไม่อยู่ มิได้”

๒. ไม่ใช่คำต่ำ คำหยาบ คำโลน คำที่ถือว่าสกปรก เช่น “อ้าย อี^(๑) ชี เยี้ยว โกหก ห่าเหี้ย ตูด” คำเหล่านี้มีอยู่ในที่แห่งใดต้องหาทางเปลี่ยนแปลงหรือตัดออกเสีย เช่น “อายนั่น อ้ายนี่” เปลี่ยนเป็น “คนนั้น คนนี้” หรือ “สิ่งนั้น สิ่งนี้” “ปลาอ้ายบ้า” ตัดเป็น “ปลาบ้า” “อีเลี้ยง อีแอนด์” เปลี่ยนเป็น “นางเลี้ยง นางแอนด์” “อีสุกอีใส อีแร้งอีกา” ตัดเป็น “สุกใส แร้งกา” “ชีเยี้ยว” ต้องใช้ “อุจจาระ ปัสสาวะ” หรือ “คูต มูตร” “ขึ้นก ชีเลื่อย ชีดิน ชีตา” ต้องเปลี่ยนเป็น “มูลนก มูลเลื่อย มูลดิน มูลตา” “ชีมูก” ว่า “น้ำมูก” “ดอกชีเหล็ก” ว่า “ดอกเหล็ก” “ขนมชีหนู” ว่า “ขนมทราย” “โกหก” ว่า “พูดปด” หรือ “พูดเท็จ”

(๑) คำว่า “อ้าย” กับ “อี” ถ้ามิได้ใช้ในความหมายที่หยาบ ก็ไม่เข้ากรณีนี้ เช่น เดือนอ้าย พี่อ้าย เจ้าอ้าย พระยา ว่าวอีลุ่ม เรืออีโปง อีโหนดอีเหน่ ดังนี้ ไม่ต้องเดือดร้อนอะไร

๓. ไม่ใช่คำที่มักนำมาพูดเปรียบกับของหยาบ มีเปรียบกับอวัยวะเพศ เป็นต้น ข้อนี้ไม่จำเป็นต้องมีตัวอย่างก็ควรจะทราบแล้ว

๔. ไม่ใช่คำพวนที่พวนกลับมาแล้วกลายเป็นคำหยาบ ข้อนี้ก็ไม่ต้องมีตัวอย่างอีกเหมือนกัน

ข้อเจ็ด จะกล่าวแนะนำในเรื่องวิธีเพ็ดทูล ที่เป็นเรื่องจำเป็นต้องศึกษาอีกเรื่องหนึ่ง ในการกราบบังคมทูลพระกรุณา เพ็ดทูลเจ้านาย ตลอดจนถึงกราบเรียนบุคคลชั้นสูงนั้น นอกจากจะต้องใช้ราชาศัพท์ให้ถูกต้องแล้ว ยังต้องใช้ถ้อยคำให้ถูกแบบแผนเป็นพิเศษด้วย ซึ่งมีผู้อธิบายวิธีการไว้หลายแห่ง^(๑) ในที่นี้ขอแสดงโดยรวบรัด ดังนี้

๑. คำที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ เมื่อจะกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยไม่มีพระราชดำรัสด้วยก่อน^(๒) ต้องขึ้นคำนำว่า “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม” แล้วจึงดำเนินเรื่อง เมื่อจบแล้วลงท้ายว่า “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

ถ้ามีพระราชดำรัสสั่ง ให้กราบบังคมทูลรับว่า “พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” แล้วดำเนินเรื่อง และลงท้ายว่า “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ” แต่ถ้าเป็นการด่วน ให้กราบบังคมทูลเนื้อเรื่องขึ้นก่อน แล้วลงท้ายว่า “พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” หรือ “ด้วยเกล้า” “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ” หรือ “พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” แทนคำว่า “ขอรับ” ที่ใช้กับบุคคลธรรมดาทุกครั้งไป

๒. เมื่อจำเป็นจะต้องกล่าวถึงของหยาบและของสกปรก เช่น อุจจาระ ปัสสาวะ ต้องใช้คำนำขึ้นก่อน อย่างที่ใช้คำว่า “ขอโทษ” แก่สุภาพชน ดังนี้

– พระมหากษัตริย์	ใช้	“ไม่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา”
– เจ้านายชั้นสูง	ใช้	“ไม่ควรจะกราบบังคมทูล”
– เจ้านายชั้นรองลงมา	ใช้	“ไม่ควรจะกราบทูล”
– ขุนนาง	ใช้	“ไม่ควรจะกราบเรียน”

(๑) ควรอ่านหนังสือราชาศัพท์ ฉบับของ กรมการบุตตร ประกอบเพื่อความแตกฉาน

(๒) ในการปฏิบัติจริง การกราบบังคมทูลรับคำว่า “พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” ได้ยินผู้ใหญ่รุ่นเก่าท่านพูดลัดให้สั้น ฟังเป็นเสียงว่า “พะยะคะ ขะรับ” แต่บัดนี้มักพูดกันว่า “พระพุทธเจ้าข้า” บ้าง

๓. เมื่อจะกล่าวถึงว่าตนเองได้รับความสุขสบายหรือปลอดภัยจากอันตราย ให้ใช้คำว่า “เดชะพระบารมีปกเกล้าฯ” ก่อนดำเนินเรื่อง

๔. เมื่อกล่าวถึงเรื่องที่ได้รับอนุเคราะห์ด้วยประการต่างๆ ให้ใช้ “พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าฯ” ต่อท้ายเรื่อง สำหรับกราบบังคมทูลพระกรุณา และใช้ “พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ” สำหรับเจ้านาย หรือจะใช้คำนี้กับพระมหากษัตริย์ก็ได้

๕. เมื่อกล่าวถึงเรื่องที่พลาดพลั้งหรือเกรงจะพลาดพลั้งไป ซึ่งจะต้องแสดงความเสียใจเป็นธรรมดา ในมารยาทการพูด ให้ใช้คำว่า “พระราชอาญา (อาชญา) เป็นล้นเกล้าฯ (ไม่พ้นเกล้าฯ)” ต่อท้ายเรื่อง สำหรับพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี และพระยุพราช และใช้คำว่า “พระอาญา (อาชญา) เป็นล้นเกล้าฯ (ไม่พ้นเกล้าฯ)” ต่อท้ายเรื่อง สำหรับเจ้านายชั้นสูง

บทที่ ๒

ราชภัทน์หมวดต่างๆ

บทที่ ๒

ราชาศัพท์หมวดต่าง ๆ

คำศัพท์เนื่องในพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์แต่ละลำดับชั้น ได้จำแนกหมวดของ
คำราชาศัพท์ไว้แต่ละประเภท ดังนี้

- หมวดที่ ๑ ขัตติยตระกูล
- หมวดที่ ๒ ร่างกาย
- หมวดที่ ๓ อาการต่างๆ
- หมวดที่ ๔ นามต่างๆ
- หมวดที่ ๕ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย และเครื่องใช้ทั่วไป
- หมวดที่ ๖ ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล
- หมวดที่ ๗ สัตว์และเบ็ดเตล็ด
- หมวดที่ ๘ เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค
- หมวดที่ ๙ พระราชนิเวศน์ มนเทียรสถาน
- หมวดที่ ๑๐ ยานพาหนะ
- หมวดที่ ๑๑ ลักษณะนาม (อักษรानุกรมปลายบาทสังขยา)

หมวดที่ ๑

ขัตติยตระกูล

ขัตติยตระกูล แปลว่า ตระกูลของพระมหากษัตริย์ หมายถึงพระมหากษัตริย์ เจ้านายทุกชั้น หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ตลอดจนบรรดาท้าวผู้ที่ใช้ราชสกุลโดยกำเนิดทุกท่าน ขัตติยตระกูลของไทย มีคำใช้เป็นทางการว่า ราชสกุล ราชตระกูล หรือราชินิกุล

พระบรมอรรคราชบรรพบุรุษ ^(๑)	- บรรพบุรุษของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก	- หมายถึง สมเด็จพระบรมชนกาทิบดีแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
พระปัยกา พระปัยกา ^(๒)	- ปู่ทวด ดาทวด ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย หมายถึง ทวด ที่มีเชื้อพระมหากษัตริย์ และแม่มีเชื้อเจ้านาย
พระบรมปัยกา	- ปู่ทวด ดาทวด ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมปัยกา	- ปู่ทวด ดาทวด ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวด ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
สมเด็จพระบรมปัยกาธิบดี	- ปู่ทวด ดาทวด
สมเด็จพระมหาปัยกาธิบดี ^(๓)	- ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวด ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอที่ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ
สมเด็จพระบรมปัยกาธิราช	- ปู่ทวด ดาทวด ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวด ที่เป็นพระมหากษัตริย์

(๑) ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖ พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๗ (ฉบับที่ ๒๒๔)

(๒) ศัพท์บาลีว่า ปุยยก เขียนตามแบบโบราณเป็น ปัยกา

(๓) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำนี้ หมายถึง สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖ (ฉบับที่ ๒๒๔))

พระปัยยิกา พระไปยิกา^(๑)

- ย่าทวด ยายทวด
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
หมายถึง ทวด ที่มีใช้เจ้านาย

สมเด็จพระปัยยิกา

- ย่าทวด ยายทวด
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ทวด ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

สมเด็จพระบรมปัยยิกา

- ย่าทวด ยายทวด
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ทวด ที่เป็นสมเด็จพระบรมราชินี
หรือพระบรมวงศ์ที่ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ

พระเปตตามหัยิกา

พระเปตตามไหยิกา^(๒) (เขียนแบบเก่า)

- ปู่ทวด (แปลตามศัพท์ว่า ปู่หรือตาของพ่อ)
เดิมแปลกันว่า พ่อของปู่ ของตา (ปู่ทวด ตาทวด)

พระมาตามหัยิกา

พระมาตามไหยิกา^(๒)

- ตาทวด (ปู่หรือตาของแม่)
เดิมแปลกันว่า พ่อของย่า ของยาย (ปู่ทวด ตาทวด)

พระบรมราชมาตามหัยิกา^(๓)

พระเปตตามหัยยิกา

พระเปตตามไหยิกา^(๒)

- ย่าทวด (ย่าหรือยายของพ่อ)
เดิมแปลกันว่า แม่ของปู่ ของตา (ย่าทวด ยายทวด)

พระมาตามหัยยิกา

พระมาตามไหยิกา^(๒)

- ยายทวด (ย่าหรือยายของแม่)
เดิมแปลกันว่า แม่ของย่า ของยาย (ย่าทวด ยายทวด)

พระอัยิกา

พระไอยิกา (เขียนแบบเก่า)

- ปู่ ตา
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
หมายถึง ปู่และตา ที่มีใช้พระมหากษัตริย์หรือแม่
มีใช้เจ้านาย

(๑) ศัพท์บาลีว่า ปัยยิกา เขียนตามแบบโบราณเป็น ไปยิกา

(๒) สำนวนนี้ ตำราราชาศัพท์เก่ามิได้แปลตั้งที่แปลไว้ข้างบน แต่แปลอธิบายไว้สับสนจับหลักจับความไม่ได้แน่นอน จึงได้แปลใหม่ให้ลงตัว และน่าจะด้วยเหตุที่ตำราเก่าแปลความสับสนนี้เอง ท่านจึงใช้แต่คำศัพท์ “ปัยกา” กับ “ปัยยิกา” กันเป็นพื้น

(๓) ใช้สำหรับ กรมหมื่นมณฑลยาพิทักษ์ เมื่อในรัชกาลที่ ๕

พระบรมอัยกา	- ปู่ ตา ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมอัยกา	- ปู่ ตา ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง ปู่ ตา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
สมเด็จพระบรมอัยกาธิบดี	- ปู่ ตา ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง ปู่ ตา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ที่ ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ
สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช	- ปู่ ตา ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง ปู่ ตา ที่เป็นพระมหากษัตริย์
พระอัยยิกา (หรือ พระไอยิกา และพระไอยกี ที่ใช้ตามแบบเก่า)	- ย่า ยาย ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย หมายถึง ย่า ยาย ที่มีได้เป็นเจ้านายชั้นสูง หรือแม่ มิใช่เจ้านาย
พระบรมอัยยิกา	- ย่า ยาย ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมอัยยิกา	- ย่า ยาย ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระอัยยิกา	- ย่า ยาย ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
พระบรมมไยิกาเธอ ^(๑)	หมายถึง ย่า ยาย ที่เป็นพระมเหสี หรือเป็นเจ้านาย ที่มีพระอิสริยยศักดิ์เทียบเท่า สมเด็จพระบรมราชชนนี ของพระมหากษัตริย์
พระชนก ^(๒) พระบิดา พระบิดร	- พ่อ ใช้สำหรับเจ้านาย หมายถึง พ่อ ที่มีใช้พระมหากษัตริย์ หรือแม่มีใช้เจ้านาย

(๑) เป็นคำนำพระนาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดาร์ตนาทราชประยูร เมื่อครั้งทรงเป็น กรมสมเด็จพระสุดาร์ตนาทราชประยูร ในรัชกาลที่ ๕ “ให้ได้รับพระบรมราชอิสริยยศใหญ่ยิ่งขึ้น สูงเสมอสมเด็จพระบรมราชินีนาถ”

(๒) ตัวอย่าง : พระชนกของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีพระนามว่า ทอง

พระราชบิดา	- พ่อ ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง พ่อ ที่มีใช้พระมหากษัตริย์ หรือแม่มีใช้เจ้านาย
สมเด็จพระราชบิดา	- พ่อ ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก หมายถึง พ่อที่เป็นเจ้าฟ้า
สมเด็จพระบรมราชชนก	- พ่อ
สมเด็จพระบรมราชบิดา	ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ซึ่งได้รับพระบรมราชาภิเษก
สมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร	แล้ว หมายถึง พ่อ ที่เป็นเจ้าฟ้าทรงพระอิสริยยศศักดิ์สูงเสมอ ด้วยพระมหาอุปราช
สมเด็จพระบรมชนกนาถ	- พ่อที่เป็นหรือเคยเป็นพระมหากษัตริย์มาแล้ว
สมเด็จพระบรมชนกาธิราช	ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง พ่อ ที่เป็นพระมหากษัตริย์
พระมารดา พระชนนี ^(๑)	- แม่
พระมารดร	ใช้สำหรับเจ้านาย หมายถึง แม่ที่เป็นเจ้านาย หรือแม่มีใช้เจ้านาย
พระราชชนนี พระราชมารดา	- แม่ ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง แม่ ที่มีได้เป็นพระมเหสี หรือแม่เป็นเจ้านาย ที่ทรงอิสริยยศศักดิ์สูง
สมเด็จพระราชชนนี	- แม่ ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง แม่ ที่เป็นเจ้านายที่ทรงอิสริยยศศักดิ์สูง
สมเด็จพระบรมราชชนนี	- แม่
สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง	ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หมายถึง แม่ ที่เป็นสมเด็จพระบรมราชินี หรือเทียบ เท่าสมเด็จพระบรมราชินี

(๑) ตัวอย่าง : พระชนนีของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีพระนามว่า สัน

พระปิตุลา

- ลุง อา (พี่ชาย น้องชายของพ่อ)
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
หมายถึง ลุง อา ที่มีใช้พระมหากษัตริย์ หรือแม่มีใช้
เจ้านาย

พระราชปิตุลา

- ลุง อา
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ลุง อา ที่มีใช้พระมหากษัตริย์ หรือแม่มีใช้
เจ้านาย

สมเด็จพระราชปิตุลา

- ลุง อา
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ลุง อา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

สมเด็จพระราชปิตุลาธิบติ

สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข^(๑)

- ลุง อา
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ลุง อา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ที่
ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ

สมเด็จพระบรมราชปิตุลา หรือ

สมเด็จพระปิตุลาธิราช

- ลุง อา
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ลุง อา ที่เป็นพระมหากษัตริย์

พระปิตุจฉา

- ป้า อา (พี่สาว น้องสาวของพ่อ)
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ป้า อา ที่มีใช้สมเด็จพระบรมราชินี หรือแม่
มีใช้เจ้านาย

สมเด็จพระปิตุจฉา

สมเด็จพระราชปิตุจฉา

สมเด็จพระราชปิตุจฉาเจ้า

- ป้า อา
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ป้า อา ที่เป็นพระมเหสี หรือเป็นสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอที่ทรงศักดิ์สูง

(๑) หมายถึง สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระองค์เดียว และ
ในรัชกาลที่ ๗ ใช้คำนี้เป็นคำนำพระนามด้วย

พระมาตุลา

- ลุง น้ำ (พี่ชาย น้องชายของแม่)
คำนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีใช้ในรูปอื่นที่สูงขึ้นไป หากมีเหตุ
จำเป็นต้องใช้ ก็ผูกคำขึ้นใช้ได้โดยอนุโลมตามคำอื่นๆ
ที่มีใช้อยู่

พระมาตุลานี้

- ป้าสะไก๋ น้ำสะไก๋ (เมียของพี่ชาย น้องชายของแม่)

พระมาตุจฉา

- ป้า น้ำ (พี่สาว น้องสาวของแม่)
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
หมายถึง ป้า น้ำ ที่มีได้เป็นเจ้านายชั้นสูง หรือแม่มีใช่
เจ้านาย

สมเด็จพระมาตุจฉา

สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า

- ป้า น้ำ
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง ป้า น้ำ ที่เป็นพระมเหสี หรือเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ที่ทรงศักดิ์สูง

พระอาร์ว^(๑) พระอา

- น้องของพ่อ อาร์ว เป็นคำราชาศัพท์เก่า

พระเชษฐา^(๒) พระเชษฐภคินี

พระเชษฐภคินี

- พี่ชาย
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
หมายถึง พี่ ที่ใช้เป็นกลางๆ

พระเจ้าพี่ยาเธอ

- พี่ชาย
ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์
หมายถึง พี่ ที่เป็นพระองค์เจ้า

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ

สมเด็จพระเชษฐา

สมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี

สมเด็จพระโสทรเชษฐา

สมเด็จพระบรมเชษฐาธิปัตย์

- พี่ชาย (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
- พี่ชายร่วมท้องของพระมหากษัตริย์
- พี่ชาย ที่ทรงพระอิสริยยศศักดิ์สูงเป็นพิเศษของพระมหา
กษัตริย์

(๑) “อาร์ว” หมายถึง อาผู้ชาย รวมถึง อาเขย

‘อา’ หมายถึง อาผู้หญิง รวมถึง อาสะไก๋

(๒) เชษฐา เป็นคำที่ไทยใช้ ในภาษาบาลีและสันสกฤต มิได้หมายความว่า พี่ชาย แต่หมายถึงผู้เป็นใหญ่

สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช	- พี่ชาย (ที่เป็นพระมหากษัตริย์) ของพระมหากษัตริย์
พระเชษฐภคินี	- พี่สาว (ที่เป็นเจ้านาย) ของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
สมเด็จพระเชษฐภคินี	- พี่สาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี	- พี่สาวร่วมท้อง (ที่เป็นเจ้านาย) ของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าพี่นางเธอ	- พี่สาว (ที่เป็นพระองค์เจ้า) ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ	- พี่สาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระอนุชา ^(๑) พระกนิษฐา ^(๒)	- น้องชาย ของพระมหากษัตริย์ และเจ้านาย
พระกนิษฐภคินี	- น้องชาย ของพระมหากษัตริย์
พระราชอนุชา	- น้องชาย (ที่เป็นพระองค์เจ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าน้องยาเธอ	- น้องชาย (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ	- น้องชายร่วมอุทรของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระอนุชา	- น้องชาย (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์ และสมมติขึ้นเป็นรัชทายาทผู้จะสืบราชสันตติวงศ์
สมเด็จพระราชโอรสา	- น้องสาว ของพระมหากษัตริย์ และเจ้านาย
สมเด็จพระกนิษฐาธิราช	- น้องสาว (ที่เป็นพระองค์เจ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระกนิษฐภคินี	- น้องสาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าน้องนางเธอ	- น้องสาวร่วมท้องของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ	- พี่ชาย น้องชาย ลูกพี่ลูกน้องที่เป็นชายของพระมหากษัตริย์ และเจ้านาย
สมเด็จพระกนิษฐภคินี	- พี่ชาย น้องชาย ลูกพี่ลูกน้องที่เป็นชายของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระโสทรกนิษฐภคินี	- พี่ชาย น้องชาย (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระภคินี พระภคิตถ์	- พี่ชาย น้องชาย (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระราชภคินี พระราชภคิตถ์	
สมเด็จพระภคินี	

(๑) คำนี้ในภาษาเดิมหมายถึง น้องสาว

(๒) คำนี้ในภาษาเดิมใช้เป็นคำประกอบ แปลว่า เล็ก น้อย

(๓) ประกาศพระบรมราชโองการในรัชกาลที่ ๖ แห่งหนึ่งมีว่า “สมเด็จพระภคินีและสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมหมื่นนครสวรรค์วรพินิต ได้มีพระชนมพรรษาเจริญวัยแล้ว ก็ได้ทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรม (ภคินี กับ ภคิตถ์) ในที่นี้ หมายถึงพี่น้องชายและหญิง) ส่วนในพระนาม “สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ” ย่อมหมายถึงลูกพี่ลูกน้องที่เป็นหญิง

พระภคินี	- พี่สาว น้องสาว ลูกพี่ลูกน้องที่เป็นหญิงของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
สมเด็จพระภคินี ^(๑)	- พี่สาว น้องสาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ลูกพี่ลูกน้องของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ	
โอรส บุตร	- ลูกชาย (ที่มีได้เป็นเจ้า) ของเจ้านาย คือหม่อมราชวงศ์ที่เป็นลูกชายของพระองค์เจ้า หรือหม่อมเจ้า
พระโอรส พระบุตร	- ลูกชาย (ที่เป็นเจ้า) ของเจ้านาย
พระราชโอรส พระราชบุตร	- ลูกชาย (ที่เป็นพระองค์เจ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าลูกยาเธอ	
พระบรมราชโอรส	- ลูกชาย (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ	
สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า	- ลูกชาย ของพระมหากษัตริย์ ที่ประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี และจะเป็นผู้สืบราชสมบัติสนองพระองค์ต่อไป เป็นคำดั้งเดิมในกฎหมายเถียรบาลครั้งกรุงศรีอยุธยา
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ	- ลูกชาย ของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระราชทายาทสืบสนองพระองค์
สยามมกุฎราชกุมาร	เป็นคำแรกมีในรัชกาลที่ ๕ ใช้แทนคำ สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า ที่กล่าวแล้ว ทรงพระเศวตฉัตร ๗ ชั้น
ธิดา บุตรี	- ลูกสาว (ที่มีได้เป็นเจ้า) ของเจ้านาย (คือหม่อมราชวงศ์ที่เป็นลูกสาวของพระองค์เจ้า หรือหม่อมเจ้า)
พระธิดา พระบุตรี	- ลูกสาว (ที่เป็นเจ้า) ของเจ้านาย
พระราชธิดา พระราชบุตรี	- ลูกสาว (ที่เป็นพระองค์เจ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าลูกเธอ ^(๒)	

(๑) ประกาศพระบรมราชโองการในรัชกาลที่ ๖ แห่งหนึ่งมีว่า “สมเด็จพระภราดรและสมเด็จพระภคินีทุกพระองค์ บรรดาที่ได้มีพระชนมพรรษาเจริญวัยแล้ว ก็ได้ทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรม (ภราดร กับ ภคินี ในที่นี้ หมายถึงพี่น้องชายและหญิง) ส่วนในพระนาม “สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ” ย่อมหมายถึงลูกพี่ลูกน้องที่เป็นหญิง

(๒) “พระเจ้าลูกเธอ” นี้ ใช้หมายถึง พระราชโอรสธิดา โดยส่วนรวมได้ด้วย

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ	- ลูกสาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ^(๑)	- ลูกสาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์ และทรงสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าฟ้าชั้นพิเศษ ทรงพระยศฉัตร ๗ ชั้น
สยามบรมราชกุมารี	
นัดดา	- หลานชาย หลานสาว ที่เป็นลูกของหม่อมเจ้า
พระนัดดา	- หลานชาย หลานสาว ที่เป็นลูกของลูกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป
พระราชนัดดา หลานหลวง	- หลานชาย หลานสาว ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งกล่าวรวมๆ
พระหลานเธอ	- หลานชาย หลานสาว ของพระมหากษัตริย์ ที่ยกเป็นพระองค์เจ้า (เทียบพระวรวงศ์เธอ)
พระเจ้าหลานเธอ	- หลานชาย หลานสาว ของพระมหากษัตริย์ ที่เป็นพระองค์เจ้า (เทียบพระเจ้าวรวงศ์เธอ)
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ	- หลานชาย หลานสาว (ที่เป็นเจ้าฟ้า) ของพระมหากษัตริย์
พระภาคิไนย	- หลานชาย หลานสาว ที่เป็นลูกของพี่สาวหรือน้องสาวของพระมหากษัตริย์
พระภาติยะ	- หลานชาย หลานสาว ที่เป็นลูกของพี่ชายหรือน้องชายของพระมหากษัตริย์
พระภาติกะ ^(๒)	- ในภาษาบาลีหมายถึง พี่ชาย หรือน้องชายของพระมหากษัตริย์ (มีผู้แปลว่า “ชายที่สืบมาแต่พี่ชายหรือน้องชาย” ด้วย)
พระภาติกา ^(๓)	- กล่าวกันว่า ในรัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้คำนำพระนาม สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ว่า “สมเด็จพระเจ้าภาติกาเธอ” ซึ่งย่อหมายถึง “ลูกสาวของพี่ชาย” (หรือ หญิงที่สืบมาแต่พี่ชาย)

(๑) คำนี้เป็นพระสามัญนามบอกเครือญาติ หมายถึง พระอิสริยยศที่แสดงฐานันดร ส่วนพระนามาภิไธยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ

(๒)(๓) ดูหนังสือเรื่องราชศัพท์ ฉบับของ กรมการบุตร พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสรรพสารกิจ (เคล้า คชนันทน์) ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๓ (หน้า ๑๐)

ปนัดดา	- เหลนชายหญิง ของหม่อมเจ้า
พระปนัดดา	- เหลนชายหญิง ของเจ้านายตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไป
พระราชปนัดดา	- เหลนชายหญิง ของพระมหากษัตริย์
พระสามี พระสวามี พระภักดา ^(๑)	- สามี ของเจ้านาย
พระบรมราชสวามี	- พระมหากษัตริย์ที่เป็นพระสวามีของพระอัครมเหสี หรือพระมเหสีรอง
พระอัครมเหสี พระมเหสี	- ภรรยาเอก ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	- ภรรยาเอก หรือ พระอัครมเหสี ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ทรงบริหารราชการแผ่นดินต่างพระองค์มาแล้ว
สมเด็จพระบรมราชินี	- ภรรยาเอก หรือพระอัครมเหสี ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระราชินี	- ภรรยาเอก หรือ พระอัครมเหสี ของพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก
สมเด็จพระบรมราชเทวี	- ภรยารอง หรือพระอัครมเหสีรอง (ที่เป็นเจ้านาย) ของพระมหากษัตริย์
พระอัครราชเทวี พระอัครชายาเธอ	- ภรยารอง หรือพระมเหสีรอง (ที่เป็นเจ้านาย) ของพระมหากษัตริย์
พระราชชายา	- ภรรยา (ที่มีได้เป็นเจ้านาย) และมีพระเจ้าลูกเธอ จึงทรงยกย่องให้มีศักดิ์สูงเป็นพิเศษ เรียกว่า พระสนมเอกของพระมหากษัตริย์
เจ้าคุณจอมมารดา	- ภรรยา (ที่มีได้เป็นเจ้านาย) และมีพระเจ้าลูกเธอ เรียกว่า พระสนมของพระมหากษัตริย์
เจ้าจอม	- ภรรยา (ที่มีได้เป็นเจ้านาย) และไม่มีพระเจ้าลูกเธอ
จอมมารดา	- พระสนม ที่มีพระโอรสธิดา ของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
พระชายา	- ภรรยาเอก (ที่เป็นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า) ของเจ้านาย
ชายา	- ภรรยาเอก (ที่เป็นหม่อมเจ้า) ของเจ้านาย

(๑) “พระภักดา” แต่ก่อนมักใช้หมายถึง สามี (ที่มีได้เป็นเจ้า) เช่น ใช้ว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาเทพสุดาวดี พระภักดา ทรงนามว่า หม่อมเสม เป็นที่พระอินทรรักษา เจ้ากรมพระตำรวจฝ่ายพระราชวังบวรฯ”

หม่อม	- ภรรยา (ที่เป็นสามัญชน) ของกรมพระราชวังบวรฯ และของเจ้านาย
หม่อมห้าม	- ภรรยา (ที่เป็นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ตลอดจนสามัญชน) ของเจ้านาย
พระขามาดา	- ลูกเขย ของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
พระสุณิสา	- ลูกสะใภ้ ของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
สะใภ้หลวง สะใภ้หลวงพระราชทาน	- พระชายาของพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ บางแห่งเรียกพระชายาพระราชทาน
พระสสุระ พระสัสสุระ	- พ่อผัว พ่อตา
พระสัสสุ	- แม่ผัว แม่ยาย
พระบรมวงศานุวงศ์	- เป็นศัพท์สนธิ ประกอบด้วยคำ บรมวงศ์ กับ อนวงศ์ คำแรกหมายถึงพระราชวงศ์ชั้นสูง ตั้งแต่พระราชโอรส พระราชธิดาขึ้นไป คำหลังหมายถึงพระราชวงศ์ที่ทรง ศักดิ์เป็นพระนัดดา พระปนัดดา ของพระมหากษัตริย์ และมีพระยศเป็นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า
พระราชวงศ์ หรือเจ้านาย	- เชื้อพระวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป
ราชตระกูล	- บรรดาบุคคลผู้อยู่ในราชสกุลทุกมहाสาขา อันสืบสาย มาแต่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในพระบรมราชจักรี วงศ์
ราชินิกุล	- บรรดาบุคคลที่อยู่ข้างสมเด็จพระบรมราชินี
พระญาติ	- ญาติของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย
พระราชญาติ	- ญาติทางสมเด็จพระบรมราชินี
พระบรมญาติ ^(๑)	- เจ้าคุณราชินิกุลที่พระมหากษัตริย์ทรงยกย่องว่าเป็นญาติ
เจ้าครอก	- ผู้มีเชื้อสายเจ้าโดยกำเนิด
เจ้าขรัว ขรัวตา ขรัวยาย	- สามัญชนที่เป็นตายายของพระองค์เจ้าลูกหลวง

(๑) ดูประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๔ ภาค ๖ ประกาศที่ ๒๐๒ และหนังสือตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์ (คณะรัฐมนตรีจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงชูชาติ กำภู เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๑)
หน้า ๖๓-๖๔

หมวดที่ ๒

ร่างกาย

ราชาศัพท์

พระเจ้า
พระเคียร
พระสิริฐิ^(๑) พระสีสกุฎาหะ^(๒)
กะโหลกพระเคียร
เส้นพระเจ้า
พระเกศา พระเกศ พระศก
ไรพระเกศ ไรพระเกศา ไรพระศก
ขมวดพระศก ขมวดพระเกศา
พระโมลี พระเมาลี
พระจุไร
พระจุฑาามาศ
พระเวณี
พระนลาฏ
พระขนง พระภมู
พระอุณาโลม
พระเนตร พระนัยนะ พระจักขุ
พระเนตรดำ ดวงพระเนตรดำ
พระเนตรขาว ดวงพระเนตรขาว
พระกนิษฐา พระเนตรดารา^(๓)
หนังพระเนตร หลังพระเนตร
พระโลมจักขุ ขนพระเนตร
ขอบพระเนตร
ม่านพระเนตร
ต่อมพระเนตร

ความหมาย

หัว ศีรษะ ของพระมหากษัตริย์
หัว ศีรษะ
กะโหลกศีรษะ

เส้นผม ของพระมหากษัตริย์
เส้นผม
ไรผม
ขมวดผมที่เป็นกันห้อย
จุก หรือมวยผม
ไรจุก ไรผม
มวยผม ท้ายทอย
เปียผม ช้องผม
หน้าผาก
คิ้ว
ขนหว่างคิ้ว
ดวงตา
ตาดำ
ตาขาว
แก้วตา
หนังตา เปลือกตา หรือหลังตา
ขนตา
ขอบตา
ม่านตา
ต่อมน้ำตา ท่อน้ำตา

(๑)-(๒) คำเพิ่มเติม อ่านว่า สิ-รัต-ธิ มาจากมหาสติปัฏฐานสูตร คำที่ลงท้าย ฐิ อ่านว่า ธิ ทุกคำ

(๓) คำเพิ่มเติม

ราชาศัพท์

พระอัสสุธารา พระอัสสูล น้ำพระเนตร
พระนาสิก พระนาสา
สันพระนาสิก สันพระนาสา
ช่องพระนาสิก
พระโลมนาสิก ขนพระนาสิก
พระปราง
พระกำโบล กระพุ่มพระปราง
พระมัสสุ
พระทาจิกะ พระทาคิกะ
พระโอษฐ์
พระดาลุ เพดานพระโอษฐ์
พระทนต์
พระทันตมังสะ พระทันตมังสา^(๒)
ไรพระทนต์
พระทาจูะ พระทาคะ
พระกราม^(๓)
พระชีวหา
ตันพระชีวหา มูลพระชีวหา
พระหนู^(๔)
ตันพระหนู
พระกรรณ
ช่องพระโสศร ช่องพระกรรณ
พระพักตร์
พระศอ

ความหมาย

น้ำตา
จมูก
สันจมูก
ช่องจมูก
ขนจมูก
แก้ม
กระพุ่มแก้ม
หนวด
เครา หนวดที่คาง
ปาก ริมฝีปาก^(๑)
เพดานปาก
ฟัน
เหงือก
ไรฟัน
เขี้ยว
ฟันกราม
ลิ้น
ตันลิ้น ลิ้นไก่ โคนลิ้น
คาง
ขากรรไกร ขากรรไกร หรือขาตะไกร
หู ใบหู
ช่องหู
ดวงหน้า
คอ

(๑) ราชาศัพท์ของหม่อมอนุวัตร เรียกว่า “ไพร่พระโอษฐ์”

(๒) คำเพิ่มเติม

(๓) พบคำว่า พระทัษฏฐรา หมายถึง ฟันกราม ในหนังสืออภิธานศัพท์ สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ ของนายร้อย เอกหลวงบรรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย)

(๔) อ่านว่า ทะ-หนู

ราชาศัพท์

พระกัณฐมณี^(๑)
ลำพระศอ
พระชัตต^(๒)
พระรากขวัญ
พระอังสา
พระอังสกุญ
พระพาหา พระพาหุ
พระกร
พระกำประ พระกำโประ
พระกำจนะ
พระกำจณโลมะ
พระหัตถ์
ข้อพระกร ข้อพระหัตถ์
ฝ่าพระหัตถ์
หลังพระหัตถ์
พระองคุลี นิ้วพระหัตถ์
พระอังคุฐ
พระดัชนี
พระมัชฌิมา
พระอนามิกา
พระกนิษฐา
ข้อนิ้วพระหัตถ์ พระองคุลีปั
พระมุฐิ^(๓) กำพระหัตถ์
พระนขา พระกรชะ
พระอุระ พระทรวง

ความหมาย

ลูกกระเดือก
ลำคอ
คอต่อ
ไหปลาร้า
บ่า ไหล่
จะงอยบ่า
แขน (ตั้งแต่ไหล่ถึงข้อศอก)
ปลายแขน (ตั้งแต่ข้อศอกถึงข้อมือ)
ข้อศอก
รักแร้
แขนรักแร้
มือ
ข้อมือ
ฝ่ามือ
หลังมือ
นิ้วมือ
นิ้วหัวแม่มือ
นิ้วชี้
นิ้วกลาง
นิ้วนาง
นิ้วก้อย
ข้อมือนิ้วมือ
กำมือ กำหมัด กำปั้น
เล็บ
อก

(๑) จากหนังสือพจนานุกรมของ Atte

(๒) คำเพิ่มเติม จาก อภิธานปิปปิกาย หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สดุดีพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ

(๓) จาก สยามบาลีอภิธาน ของ นาคะประทีป มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ ตามแบบฉบับเดิม

ราชาศัพท์

พระหทัย พระกมล
พระถัน พระเต้า พระปโยธ^(๑)
ยอดพระถัน พระจุจกะ^(๒)
พระกษิรธารา
พระครรโถก พระคัพโถก
พระอุทร
พระนาภี
พระสกุล พระครรรณมล
สายพระสกุล^(๓)
กล่องพระสกุล
พระกฤษฏี บั้นพระองค์ พระกฐี
พระปรัศว์^(๔)
พระผาสูกะ^(๕)
พระปฤษฎางค์ พระขนอง
พระโสณี
พระที่นั่ง
พระวัตติ^(๖)
พระคุษฐาน พระคุษหประเทศ
พระโยนี
พระอณชะ
พระอุรุ
พระเพลา
พระชานุ

ความหมาย

หัวใจ
เต้านม
ห้วงนม
น่านม
มีครรภ์ มีท้อง
ท้อง
สะดือ ท้อง
รก สิ่งติดมากับสายสะดือเด็กในครรภ์
สายรก
มดลูก
สะดือ เอว
สี่ข้าง
ซี่โครง
หลัง
ตะโพก
ก้น ที่นั่งทับ
กระเพาะปัสสาวะ
องค์ที่ลับชาย
องค์ที่ลับหญิง
ลูกอั้นชะ
ต้นขา โคนขา ขาอ่อน
ขา ตัก
เข่า

(๑) คำเพิ่มเติม จาก อภิธานปัปที่ปิกาย ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

(๓) พบอีกคำหนึ่งใช้ว่า สายพระนาภี

(๔) อีกอย่างหนึ่งหมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้าง ปีกซ้ายขวาของพระที่นั่ง

(๒) (๕) คำเพิ่มเติม จาก สยามบาลีอภิธาน ของ นาคะประทีป

(๖) คำเพิ่มเติม จากสยามบาลีอภิธาน ของ นาคะประทีป

ราชาศัพท์

พระชนม์
หลังพระชนม์
พระโคตมกะ
นิวพระบาท^(๑)
พระบาท
ข้อพระบาท
หลังพระบาท
ฝ่าพระบาท
พระปณิธิ พระปราชญ์ สันพระบาท
พระฉวี
พระฉายา
พระโลมา
ผิวพระพักตร์ พระราศี
พระมั่งสา
กล้ามพระมั่งสา
พระอสา
พระปีฬกะ
พระปโปผาสะ
พระยกันะ^(๒)
พระวักกะ
พระปีหกะ
พระอันตะ
พระอันตคุณ
พระกุญชะ^(๓)

ความหมาย

แซ้ง
น่อง
ตาตุ่ม
นิ้วเท้า
เท้า
ข้อเท้า
หลังเท้า
ฝ่าเท้า
สันเท้า
ผิวหนัง ผิวกาย
เงา
ขน
ผิวหนัง
เนื้อ
กล้ามเนื้อ
สิว
ไผ ขี้แมลงวัน
ปอด
ตับ
ไต (โบราณว่าม้าม)
ม้าม (โบราณว่าไต)
ไส้ใหญ่
ไส้น้อย ไส้ทบ
ไส้พุง

(๑) นิวพระบาท แต่ละนิ้วมีชื่อเรียกเหมือนคำสามัญ เช่น นิวพระบาทใหญ่ นิวพระบาทชี้ นิวพระบาทกลาง นิวพระบาทนาง นิวพระบาทก้อย จากราชศัพท์ฉบับเขียน ของ หม่อมอนุนุวัฒน์วรพงศ์ (หม่อมราชวงศ์ สิงหนาท ปราโมช)

(๒) อ่านว่า ยะ-กะ-นะ

(๓) มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕

ราชาศัพท์

พระนหารู
เส้นพระโลหิต หลอดพระโลหิต
หลอดพระวาโย
พระกิโถมกะ^(๑)
พระองคัพยพ
พระมัตถลุงค์
พระธมณี^(๒)
พระลลิกา
พระปิตตะ
พระเชษะ
พระเสมหะ
มูลพระนาสิก
มูลพระนขา
พระเสโท
พระเมโท
พระบุพโพ
พระอุหลบ พระบุษปะ
พระอัฐิ
พระอังคาร พระสรีรवार
พระอังสัฏฐิ^(๓)
พระหนุฏฐิ^(๓)
พระศิวัฏฐิ^(๓)
พระพาหิฏฐิ^(๓)
พระอุรวิฏฐิ^(๓)
พระผาสักกิฏฐิ^(๓)
พระปฐิกัณฐกิฏฐิ^(๓)

ความหมาย

เส้น เอ็น
เส้นเลือด หลอดเลือด
หลอดลม
พังผืด
ส่วนต่างๆ ของร่างกาย
มันในสมอง
เส้นประสาท
น้ำในไขข้อ
ดี น้ำดี
น้ำลาย
เสลด
น้ำมูก
ขี้เล็บ
เหงื่อ
ไคล
น้ำหนอง น้ำเหลือง
เลือดประจำเดือนหญิง
กระดูก
ถ้ากระดูก
กระดูกไหปลาร้า
กระดูกคาง
กระดูกคอ
กระดูกแขน
กระดูกหน้าอก
กระดูกซี่โครง
กระดูกสันหลัง

(๑) มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕

(๒) คำเพิ่มเติม จาก สยามบาลีอภิธาน ของนาคะประทีป

(๓) คำเพิ่มเติม จาก มหาสติปัฏฐานสูตร

ราชาศัพท์

พระภิกษุ^(๑)
พระอริย^(๑)
พระสังฆ^(๑)
พระปาที^(๑)
พระหัตถ^(๑)
พระยอด
พระบงคนหนัก
พระบงคนเบา
พระปัสสสะ
พระอัสสสะ
พระชีพจร
อุณภูมิพระวรกาย
พระวาโย

ความหมาย

กระดูกสะเอว
กระดูกขา
กระดูกแข้ง
กระดูกเท้า
กระดูกมือ
ผี หัวผี
อุจจาระ
ปัสสาวะ
ลมหายใจเข้า
ลมหายใจออก
ชีพจร
อุณภูมิของร่างกาย
ลม

(๑) คำเพิ่มเติม จาก มหาสติปัฏฐานสูตร

หมวดที่ ๓

อาการต่าง ๆ

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้สำหรับ
รับสั่ง	คำสั่ง	- หม่อมเจ้า
รับสั่ง ตรัส	พูด	- พระราชวงศ์
ทรงทักทาย ตรัสทักทาย	ทักทาย	- พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรง ทักทายอย่างไม่เป็นทางการกับบุคคลทั่วไป
ทรงปราศรัย	ปราศรัย	- พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์
ทรงถาม ตรัสถาม	ถาม	- พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์
พระดำริ	ความคิด	- พระราชวงศ์
พระประสงค์		- พระราชวงศ์
ทรงพระราชปรารภ	ต้องการ	สมเด็จพระบรมราชินี
	ปรารภ	สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ทรงปรารภ	ต้องการ	- พระราชวงศ์
	ปรารภ	
ทรงพระราชนิพนธ์	แต่งหนังสือ	สมเด็จพระบรมราชินี
	แต่งเพลง	สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ทรงนิพนธ์	หรือแต่งเพลง	
ทรงเรียบเรียง ทรงแต่ง	แต่งหนังสือ	- พระราชวงศ์
	แต่งเพลง	

ราชาศัพท์

ลงพระปรมาภิไธย

ลงพระนามาภิไธย

ทรงพระอนุสรณ์คำนึงถึง

ทรงพระอนุสรณ์รำพึงถึง

มีพระราชหฤทัยระลึกถึง

ทรงระลึกถึง

พระราชทาน

ประทาน

โปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้า

ความหมาย ใช้สำหรับ

ลงชื่อ

- พระมหากษัตริย์
- สมเด็จพระบรมราชินี
- สมเด็จพระบรมราชชนนี
- สมเด็จพระยุพราช
- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
- สยามมกุฎราชกุมาร
- สมเด็จพระบรมราชกุมารี

หวนคิดถึง

ระลึกถึง

- พระมหากษัตริย์
- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
- สมเด็จพระบรมราชินี
- สมเด็จพระบรมราชชนนี
- สมเด็จพระยุพราช
- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
- สยามมกุฎราชกุมาร
- สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ระลึกถึง

ให้

- พระราชวงศ์
- พระมหากษัตริย์
- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
- สมเด็จพระบรมราชินี
- สมเด็จพระบรมราชชนนี
- สมเด็จพระยุพราช
- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
- สยามมกุฎราชกุมาร
- สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ให้

สั่งให้เข้าเฝ้า

เป็นคำบอกกล่าว

ให้เข้าเฝ้าในทันที

- พระราชวงศ์
- พระมหากษัตริย์
- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
- สมเด็จพระบรมราชินี
- สมเด็จพระบรมราชชนนี

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

		สมเด็จพระยุพราช
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
รับสั่งให้หา รับสั่งให้เข้าเฝ้า	สั่งให้เข้าเฝ้า	- พระราชวงศ์
เสด็จพระราชดำเนิน ^(๑)	การเดินทาง	- พระมหากษัตริย์
	ไปมาโดย	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
	ยานพาหนะ	สมเด็จพระบรมราชินี
	โดยกระบวน	สมเด็จพระบรมราชชนนี
	แห่ตามโบราณ	สมเด็จพระยุพราช
	ราชประเพณี	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
	หรือเดินไปตาม	สยามมกุฎราชกุมาร
	ลาดพระบาท	สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ทรงพระดำเนิน	เดิน	- พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์
ทรงดำเนิน	เดิน	- หม่อมเจ้า
เสด็จ ^(๒)	ไป มา	- พระราชวงศ์
เสด็จประพาส	ไปเที่ยว	- พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์
	ไปค้างแรม	
	เปลี่ยนที่ไปอยู่ที่อื่น	
ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท	รู้	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทราบฝ่าละอองพระบาท	รู้	- สมเด็จพระบรมราชินี
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช

(๑) ต้องมีคำประกอบท้าย เช่น เสด็จพระราชดำเนินไป เสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นต้น ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๑๒

(๒) ต้องมีคำประกอบท้าย เช่น เสด็จพระราชดำเนินไป เสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นต้น ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๑๒

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

ทราบฝ่าพระบาท ทรงทราบ	รู้	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล	ทำบุญ	สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
		- พระราชวงศ์ พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า
		- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
		สมเด็จพระบรมราชินี
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ทรงบำเพ็ญพระกุศล	ทำบุญ	- พระราชวงศ์
ทรงบำเพ็ญกุศล	ทำบุญ	- หม่อมเจ้า
ทรงศีล	รับศีล ถือน้ำศีล	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงธรรม	ฟังธรรม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
สดับพระธรรมเทศนา	ฟังเทศน์	
ทอดพระเนตร	ดู	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
โปรด ทรงพระกรุณาโปรด	ชอบ รักเอ็นดู	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
โปรดให้ ^(๑)	ชอบให้	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ออกพระโอษฐ์	ออกปาก	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
เอื้อนพระโอษฐ์	พูดอย่างซ้ำซ้ำ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
แย้มพระสรวล	ยิ้ม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงพระสรวล	หัวเราะ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

(๑) โปรดให้ ไม่มี “ๆ”

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

ทรงพระกันแสง

ร้องไห้

- พระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ทรงกันแสง

ร้องไห้

- พระราชวงศ์

ทรงพระพิโรธ

โกรธ

- พระมหากษัตริย์

ทรงพระโกรธ

โกรธเคือง

- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

กริ้ว

โกรธ

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ทรงพระอักษร

อ่านหนังสือ
เขียนหนังสือ
เรียนหนังสือ

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ทรงศึกษา ทรงเล่าเรียน

เรียน ศึกษา

- พระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ทรงพระสุบิน

ฝัน

- พระมหากษัตริย์

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

ทรงพระสุบินนิมิต

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ทรงสุบิน

ฝัน

- พระราชวงศ์

ทรงสำราญพระราชหฤทัย

สบายใจ

- พระมหากษัตริย์

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ทรงสำราญพระอิริยาบถ

สบายกาย

- พระมหากษัตริย์

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ทรงพระสำราญ

สบาย

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ไม่เจ็บป่วย

ทรงพระเจริญ ทรงพ่วงพี

อ้วน

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ชูบพระองค์

ผอม

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ทรงคล้ายไป

ดำ

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

พระฉวีขาวขึ้น	ผิวขาวขึ้น ผุดผ่อง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงพระครรภ์	ท้อง มีครรภ์	- พระราชวงศ์
ทรงครรภ์	ท้อง มีครรภ์	- หม่อมเจ้า
มีพระประสูติกาล	คลอดลูก	- สมเด็จพระบรมราชินี
ทรงพระประสูติ	ป่วย เจ็บไข้	- พระมหากษัตริย์
ประสูติ	ป่วย	- พระราชวงศ์
ประสูติพระยอ	เป็นฝี	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ประสูติพระวอ	ลม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ประสูติพระโค	ป่วยเป็นลม	
ประสูติพระโค	บวม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ประสูติพระโค	ป่วยเป็นโรคบวม	
ทรงพระอาเจียน	อาเจียน	- พระมหากษัตริย์
ทรงอาเจียน	อาเจียน	- พระราชวงศ์
ทรงพระกรสะ ทรงแกสะ	ไอ	- พระมหากษัตริย์
ทรงกรสะ, ทรงไอ	ไอ	- พระราชวงศ์
ทรงพระชิปัทโท ^(๑)	กระแอม	- พระมหากษัตริย์
ทรงกระแอม	กระแอม	- พระราชวงศ์
ทรงพระปิ่นาสะ	จาม	- พระมหากษัตริย์
ทรงจาม	จาม	- พระราชวงศ์
ทรงเรอ	เรอ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงพระวาดะ	ผายลม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
หายพระทัย	หายใจ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระทัยหาย	ใจหาย	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ตกพระทัย	ตกใจ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงพระสุคนธ์	ทาเครื่องหอม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงเครื่องพระสำอาง		
ปลงเส้นพระเจ้า	โกนผม	- พระมหากษัตริย์

(๑) คำเพิ่มเติม จาก อนันตวิภาค ของ พระยาศรีสุนทรโวหาร

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

ขลิบเส้นพระเจ้า	ขลิบผม	- พระมหากษัตริย์
ทรงพระเครื่องใหญ่	ตัดผม	- พระมหากษัตริย์
เจริญพระเกศา	ปลงผม	- พระราชวงศ์
ทรงเครื่อง	ตัดผม	- พระราชวงศ์
สระพระเจ้า	สระผม	- พระมหากษัตริย์
สระพระเกศา	สระผม	- พระราชวงศ์
แต่งพระองค์ ทรงเครื่อง	แต่งตัว	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
แต่งองค์	แต่งตัว	- หม่อมเจ้า
ทรงกีฬา	เล่นกีฬา	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงลีลาศ	เดินนวยนาด	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
	เต้นรำ	
ทรงช้าง	ขี่ช้าง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงม้า	ขี่ม้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงรถ	นั่งรถ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงเรือ	นั่งเรือ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ประทับ	นั่ง อยู่	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงยืน	ยืน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
เสด็จเข้าที่พระบรรทม	เข้านอน	- พระมหากษัตริย์
ทรงพระบรรทม	นอน	- พระมหากษัตริย์
บรรทม	นอน	- พระราชวงศ์
ทรงพระบรรทมแล้ว	นอนแล้ว	- พระมหากษัตริย์
บรรทมแล้ว	นอนแล้ว	- พระราชวงศ์
ตื่นพระบรรทมแล้ว	ตื่นแล้ว	- พระมหากษัตริย์
ตื่นบรรทมแล้ว	ตื่นแล้ว	- พระราชวงศ์
ลาดพระที่	ปูที่นอน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
เสด็จพระราชสมภพ	เกิด	- พระมหากษัตริย์
ทรงพระราชสมภพ		สมเด็จพระบรมราชินี
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ประสูติ	เกิด	- พระราชวงศ์
สร่งน้ำ	อาบน้ำ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
สร่งพระกระยาसनาน	การสร่งน้ำ	- พระมหากษัตริย์
	ในพระราชพิธี	
	ตามลัทธิพราหมณ์	
สร่งมูรธาภิเษก	อาบน้ำในพระ	- พระมหากษัตริย์
	ราชพิธีสำคัญ	
สร่งพระพักตร์	ล้างหน้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ชำระพระทนต์ แปรงพระทนต์	แปรงฟัน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ชำระพระหัตถ์	ล้างมือ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ชำระพระบาท	ล้างเท้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
เสวย	กิน รับประทาน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
เทียบเครื่อง	ชิมอาหาร	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
	(ก่อนนำถวาย	
	เป็นเครื่องเสวย)	
ตั้งเครื่อง ทอดเครื่อง	ตั้งของรับประทาน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
เชิญเครื่อง	ยกของรับประทาน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
โสกันต์	ตัดจุก โคนจุก	- พระราชวงศ์ตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไป
เกศากันต์	ตัดจุก	- หม่อมเจ้าหรือผู้ที่ได้รับพระราชทาน
จรดพระกรรบิดกรรไกร		เกียรติยศเสมอด้วยหม่อมเจ้า
สวรรคต เสด็จสวรรคต	ตาย	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
		สมเด็จพระบรมราชินี
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

ทิวศต เสด็จทิวศต		สยามมกุฎราชกุมาร
สิ้นพระชนม์		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
สิ้นชีพิตักษัย ถึงชีพิตักษัย		- พระราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศกิตติมศักดิ์สูง ทรงพระเศวตฉัตร ๗ ชั้น
ถึงแก่พิราลัย		- พระราชวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และสมเด็จพระสังฆราช
ถึงแก่อสัญกรรม ถึงอสัญกรรม ^(๑)		- หม่อมเจ้า
		- เจ้าประเทศราช เจ้าผู้ครองนคร สมเด็จพระเจ้าพระยา
ถึงแก่อนิจกรรม ตาย		- ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา
ถึงอนิจกรรม ^(๑)		ผู้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน
		- ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยา
		หรือผู้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ประมา-ภรณ์มงกุฎไทย หรือทุติยจุลจอมเกล้า และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
ถึงแก่มรณภาพ มรณภาพ ตาย		- พระภิกษุ สามเณร
ถึงแก่กรรม		- บุคคลทั่วไป
ล้ม		- สัตว์ใหญ่ (เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย)
ตาย		- สัตว์เล็ก (สุนัข ไก่ ปลา)
สดับปกรณ์	บังสุกุล	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป
พระบรมศพ	ศพ	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
		สมเด็จพระบรมราชินี
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช

(๑) คู่มือที่ ๔ หน้า ๑๖๙ ประกอบ

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

พระศพ	ศพ			สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
				สยามมกุฎราชกุมาร
กราบบังคมทูลพระกรุณา	กราบบังคมทูล	บอก รายงาน		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
				- พระราชวงศ์
กราบบังคมทูล				- หม่อมเจ้า บุคคลทั่วไป
				- พระมหากษัตริย์
กราบทูล ทูล	ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ^(๑)	บอก รายงาน		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
				สมเด็จพระบรมราชินี
ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ^(๑)	ให้ (ของที่ยก ได้)			สมเด็จพระบรมราชชนนี
				สมเด็จพระยุพราช
น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ^(๑)	ให้ (ของที่ยก ขึ้นให้ไม่ได้)			สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
				สยามมกุฎราชกุมาร
น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ^(๑)				สมเด็จพระบรมราชกุมารี
				- พระราชวงศ์
น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ^(๑)				- พระมหากษัตริย์
				สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ^(๑)				สมเด็จพระบรมราชินี
				สมเด็จพระบรมราชชนนี

(๑) คำว่า “ทูลเกล้าทูลกระหม่อม” “น้อมเกล้าน้อมกระหม่อม” “ปกเกล้าปกกระหม่อม” “เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม” “ใต้เกล้าใต้กระหม่อม” “โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม” “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม” “พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าพ้นกระหม่อม” เหล่านี้ จะเขียนย่อว่า “ทูลเกล้าฯ” “น้อมเกล้าฯ” “ปกเกล้าฯ” ฯลฯ ก็ได้

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

		สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
กราบถวายบังคมลา	ลา	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
กราบทูลลา ทูลลา	ลา	- พระราชวงศ์
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	เข้าพบ	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
เฝ้าทูลละอองพระบาท	เข้าพบ	- สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
เฝ้า	เข้าพบ	- พระราชวงศ์
ทรงกราบ	กราบ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ทรงคม	ไหว้	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ถวายบังคม	การถวายความเคารพอย่าง เต็มแบบ โดยคุกเข่า ยกมือจรดหน้าผาก แล้วลดลง ๓ ครั้ง	- พระมหากษัตริย์

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

กราบถวายบังคม

กราบ

- พระมหากษัตริย์
- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
- สมเด็จพระบรมราชินี
- สมเด็จพระบรมราชชนนี
- สมเด็จพระยุพราช
- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
- สยามมกุฎราชกุมาร
- สมเด็จพระบรมราชกุมารี

นมัสการ

แสดงความ
เคารพ

- พระภิกษุ สามเณร

ถวายอยู่งาน

ปรนนิบัติ

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ถวายอยู่งานนวด

นวด

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ถวายอยู่งานพัด

พัด

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

ถวายอยู่งานแล้

บัดแล้

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

อยู่งานพระแล้

ถวายพระกลด

กั้นร่มให้

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

อยู่งานพระกลด

ขึ้นพระกลด

กางร่ม

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

เชิญเสด็จ

เชิญไป หรือ
อุ้มเจ้านายไป

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

เชิญ

ถือ ยก นำไป
เช่น เชิญเครื่อง
ราชูปโภค

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

คุกพระชงฆ์ คุกพระชานุ

คุกเข่า

- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

หมวดที่ ๔

นามต่าง ๆ

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้สำหรับ
พระบรมราชโองการ	คำสั่ง	- พระมหากษัตริย์ที่รับพระบรมราชาภิเษกแล้ว
พระบรมราชโองการ	คำสั่ง	- พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชโองการ	คำสั่ง	- พระมหากษัตริย์ทั่วไป
พระราชเสาวนีย์ พระเสาวนีย์	คำสั่ง	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี
พระราชบัญญัติ	คำสั่ง	- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
พระราชบัญชา	คำสั่ง	- สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระราชดำรัสสั่ง	คำสั่ง	- สมเด็จพระยุพราช - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระบัญชา	คำสั่ง	- สมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวร สถานมงคล
พระบัญชา	คำสั่ง	- กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข พระราชวงศ์ชั้นสูง สมเด็จพระสังฆราช
พระดำรัสสั่ง	คำสั่ง	- พระราชวงศ์ชั้นรองลงมา
พระราชดำรัส	คำพูด	- พระมหากษัตริย์
พระราชกระแส	คำพูด	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
กระแสพระราชดำรัส		

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

พระดำรัส	คำพูด	- พระราชวงศ์
พระบรมราโชวาท	คำสอน	- พระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรมราชา- ภิเษกแล้ว
พระราโชวาท	คำสอน	- พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชา- ภิเษก สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระโอวาท	คำสอน	- พระราชวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า
โอวาท	คำสอน	- หม่อมเจ้า
พระราชปฏิสันถาร	คำทักทาย, การทักทาย	- พระมหากษัตริย์ทรงทักทายเป็นทางการ เช่น กับแขกเมืองหรือพระราชอาคันตุกะ
พระราชปุจฉา	คำถาม	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระปุจฉา	คำถาม	- พระราชวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า
พระบรมราชวินิจฉัย	คำวินิจฉัย การวินิจฉัย	- พระมหากษัตริย์ที่ทรงรับ พระบรมราชา- ภิเษกแล้ว
พระราชวินิจฉัย	คำวินิจฉัย	- พระมหากษัตริย์ทั่วไป

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

	การวินิจฉัย	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศศักดิ์สูง ทรงพระเศวตฉัตร ๗ ชั้น
พระวินิจฉัย	คำวินิจฉัย การวินิจฉัย	- พระราชวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า
พระราชดำริ	ความคิด	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระบรมราชูปถัมภ์ ^(๑)	การเกื้อกูล	- พระมหากษัตริย์
พระบรมราโชปถัมภ์	การอุปถัมภ์	
พระบรมราชินูปถัมภ์	การเกื้อกูล การอุปถัมภ์	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
พระราชูปถัมภ์	การเกื้อกูล การอุปถัมภ์	- สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระอุปถัมภ์	การเกื้อกูล การอุปถัมภ์	- พระราชวงศ์
พระบรมราชานุเคราะห์ ^(๑)	ความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์	- พระมหากษัตริย์

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๘ หน้า ๑๘๐ ด้วย

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

พระราชานุเคราะห์	ความช่วยเหลือ	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
พระราชนิพนธ์	ความอนุเคราะห์	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระราชนิพนธ์	ความช่วยเหลือ	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
พระอนุเคราะห์	ความอนุเคราะห์	- พระราชวงศ์
พระราชประสงค์	ความต้องการ	- พระมหากษัตริย์
	ความประสงค์	
พระราชปรารภ	ความต้องการ	- พระมหากษัตริย์
	ความปรารภ	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
พระราชนิพนธ์	แต่งหนังสือ	- พระมหากษัตริย์
	หรือเพลงที่แต่ง	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทรงพระนิพนธ์	แต่งหนังสือ	- พระราชวงศ์
พระปรมาภิไธย	ชื่อ	- พระมหากษัตริย์
พระบรมนามาภิไธย		
พระนามาภิไธย	ชื่อ ลงชื่อ	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
พระนาม ลงพระนาม	ชื่อ ลงชื่อ	- พระราชวงศ์
อักษรพระปรมาภิไธย ^(๑)	อักษรย่อชื่อ	- พระมหากษัตริย์
อักษรพระนามาภิไธย ^(๒)	อักษรย่อชื่อ	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

(๑) ใช้ว่า “อักษรพระปรมาภิไธยย่อ” ก็มี

(๒) ใช้ว่า “อักษรพระนามาภิไธยย่อ” ก็มี

ราชาศัพท์

ความหมาย ใช้สำหรับ

		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
อักษรพระนาม	อักษรย่อชื่อ	- พระราชวงศ์
พระราชโทรเลข	โทรเลข	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
		สมเด็จพระบรมราชินี
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระโทรเลข	โทรเลข	- พระราชวงศ์
วันเฉลิมพระชนมพรรษา	วันทำบุญวันเกิด	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินี
วันพระราชสมภพ	วันเกิด	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
		สมเด็จพระบรมราชชนนี
		สมเด็จพระยุพราช
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระบรมราชกุมารี
วันประสูติ	วันเกิด	- พระราชวงศ์
พระชนมพรรษา	อายุ	- พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
พระชนมายุ	อายุ	- พระราชวงศ์ตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไป
พระชันษา	อายุ	- พระราชวงศ์
ชันษา	อายุ	- หม่อมเจ้า
ดวงพระบรมราชสมภพ	ดวงชาติ	- พระมหากษัตริย์

ราชาศัพท์

ดวงพระราชสมภพ

ดวงพระชาดา

ความหมาย ใช้สำหรับ

ดวงชาดา

- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ดวงชาดา

- พระราชวงศ์

หมวดที่ ๕

เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ

ภาชนะใช้สอย และเครื่องใช้ทั่วไป

เครื่องแต่งกาย

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้สำหรับ
ฉลองพระองค์ ^(๑)	เสื้อ เสื้อผ้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ฉลองพระองค์ เครื่องต้น ^(๒)	เครื่องทรงใน	- พระมหากษัตริย์
	พระราชพิธี เช่น	
	พระราชพิธีบรม	
	ราชาภิเษก	
เสื้อทรง	เสื้อ	- พระราชวงศ์
พระสนับเพลา ^(๓)	กางเกง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
สนับเพลา	กางเกง	- พระราชวงศ์
พระภูษา	ผ้าถุง	- พระมหากษัตริย์
ผ้าทรง ภูษาทรง	ผ้าถุง	- พระราชวงศ์
ผ้าวงพระศอ ผ้าพันพระศอ	ผ้าพันคอ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระภูษาไหม	ผ้าถุงไหม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระภูษาโสร่ง	ผ้าโสร่ง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระภูษาสนับเพลา	ผ้าถุงทับกางเกง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระโกสยพัสดร์ ^(๔)	ผ้าไหม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระกัปปาสิกพัสดร์ ^(๔)	ผ้าฝ้าย	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระอุทุมพรพัสดร์ ^(๔)	ผ้าใยมะเดื่อ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระรัตกัมพล ^(๔)	ผ้าसानแดง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
	(ผ้าขนสัตว์สีแดง)	

(๑) เมื่อจะกล่าวถึงฉลองพระองค์ชุดใด ก็เติมคำข้างท้าย เช่น ฉลองพระองค์เครื่องแบบ

(๒) เครื่องต้น อาจหมายถึง ของใช้ ของส่วย สำหรับพระเจ้าแผ่นดินก็ได้

(๓) พระสนับเพลาที่ใช้กับเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ เรียกว่า พระสนับเพลาเชิงอน

(๔) ผ้าพระโกสยพัสดร์ พระกัปปาสิกพัสดร์ พระอุทุมพรพัสดร์ พระรัตกัมพล และพระกัมพล ๕ ชนิดนี้
กล่าวไว้ในวรรณคดีว่า เป็นผ้าเครื่องบรรณาการ

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้สำหรับ
พระกัมพล ^(๑)	ผ้าसान (ผ้าขนสัตว์)	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ผ้าทรงสะพัก ทรงสะพัก	ผ้าห่ม ผ้าสไบ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระภูษาชุปสรง	ผ้าอาบน้ำ ผ้านุ่งอาบน้ำ	- พระมหากษัตริย์
ผ้าชุบสรง ผ้าสรง	ผ้าอาบน้ำ	- พระราชวงศ์
พระเวฐนະ	ผ้าโพก ผ้าพันหัว	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ผ้าคลุมพระองค์	ผ้าห่ม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
คลุมบรรทม	ผ้าห่มนอน	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ผ้าซับพระองค์	ผ้าเช็ดตัว	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ผ้าซับพระพักตร์	ผ้าเช็ดหน้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ถุงพระหัตถ์	ถุงมือ	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ถุงพระบาท	ถุงเท้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ฉลองพระบาท	รองเท้า	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
รองพระบาท	รองเท้า	- พระราชวงศ์
รองบาท	รองเท้า	- หม่อมเจ้า
ผ้าเช็ดพระบาท	ผ้าเช็ดเท้า	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
ลาดพระบาท	พรมทางเดิน	- พระมหากษัตริย์
สนับพระขงฆ์	สนับเข่า สนับแข้ง	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์
พระดุม	กระดุม ลูกดุม	- พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

(๑) ผ้าพระโกสไลยพัสดร์ พระกัปปาลิกพัสดร์ พระอุทุมพรพัสดร์ พระรัตกัมพล และพระกัมพล ๕ ชนิดนี้ กล่าวไว้ในวรรณคดีว่า เป็นผ้าเครื่องบรรณาการ

เครื่องประดับ

ราชาศัพท์

พระจุฑาภรณ์

พระอุณหิส

พระมหามงกุฏ

ตุ้มพระกรรณ

พระกุดดล

พระกรรเจียก

เกยूर

สร้อยพระศอ

พระมหาสังวาล^(๑)

พระสังวาล

ทองพระกร พระกำไล พระวลัย

พาหุรัด

สร้อยข้อพระหัตถ์ พระวลัย

พระกำไลหยก

กำไลข้อพระบาท ทองพระบาท

พระธำมรงค์

รัดพระองค์

พระปั้นเหน่ง

ความหมาย

ปิ่นประดับเพชร

กรอบหน้า

หมายถึง พระมหาพิชัยมงกุฎในเครื่องเบญจ

ราชกกุธภัณฑ์

ต่างหู

จอนหู

สร้อยอ่อน ทองตันแขน

สร้อยคอ

สร้อยตัว

สร้อยตัว สร้อยยาวสวมสะพายแล่ง

กำไล

กำไลตันแขน

สร้อยข้อมือ

กำไลหยก

กำไลข้อเท้า

แหวน

เข็มขัด

หัวเข็มขัด

(๑) ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์

เครื่องภาชนะใช้สอย

ราชาศัพท์

พระสุพรรณภาชน์^(๑)
พระสุพรรณศรี^(๑)
พระสุพรรณราช^(๑)
พระทวย
บัวนพระโอษฐ์
โต๊ะเสวย^(๒)
ฉลองพระหัตถ์ซ้อน
ฉลองพระหัตถ์ล้อม
ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ
ผ้าเช็ดพระหัตถ์
ชามชำระพระหัตถ์
พระมังสี
พระตะพาบ พระเต้า (คนโท)
พระมณฑปรัตนกรัณห์^(๓)
พระมณฑปพระสุธารส^(๓)
พระเต้าทักษิโณทก
พระสุวรรณภิงคาร^(๔)
ชามเครื่องต้น ถ้วยชามเครื่องต้น^(๕)
จานเครื่องต้น^(๕)
มีดคาว มีดหวาน มีดผลไม้
ที่พระสุธารส
ถาดพระสุธารส
ถ้วยพระสุธารส

ความหมาย

โต๊ะทองคำสำหรับตั้งสำหรับคาวหวาน
กระโถนเล็ก
กระโถนใหญ่
คันทวยสำหรับรองรับกระโถนหรือรับพระภูษาโยง
กระโถน
โต๊ะรับประทานอาหาร
ซ้อน
ล้อม
ตะเกียบ
ผ้าเช็ดมือ
ชามล้างมือ
พานรองสังข์ จอกหมาก
คนโทน้ำ
ชั้นน้ำทรงมณฑปพานรอง มีจอกลอย
หม้อน้ำดื่ม
เต้ากรวดน้ำ
หม้อน้ำทำด้วยทองคำรูปคนโท
ถ้วยชาม
จาน
มีด
ชุดเครื่องน้ำร้อน น้ำเย็น
ถาดเครื่องน้ำร้อน น้ำเย็น
ถ้วยน้ำ

(๑) เครื่องราชูปโภค

(๒) ปัจจุบันหมายถึงโต๊ะตั้งอาหาร มีเก้าอี้นั่ง

(๓) เครื่องราชูปโภค

(๔) (๕) ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์

เครื่องใช้ทั่วไป

ราชาศัพท์

โตะทรงพระอักษร

โตะข้างพระที่

พระแท่น

พระแท่นบรรทม

พระราชบรรจถรณ์^(๑)

ตั้ง

พระสุจหนี่

พระยี่ภู่

ลาดพระที่

พระราชอาสน์ พระเก้าอี้^(๒)

พระโอรน^(๑)

พระที่นั่ง

พระที่นั่งเจียม

พระที่นั่งเก้าอี้ เก้าอี้ประทับ

เทียนท้ายพระที่นั่ง เทียนท้ายที่นั่ง

เงินท้ายพระที่นั่ง เงินท้ายที่นั่ง

พระเขนย

พระเขนยข้าง^(๓)

พระเขนยอิง พระขนน^(๔)

ความหมาย

โตะเขียนหนังสือ

โตะเล็กข้างเตียงนอน

เตียง ที่นั่ง

เตียงนอน

ที่นอน

ที่นั่งไม่มีพนัก

ผ้าที่ปูลาดไว้สำหรับประทับหรือตั้งพระเก้าอี้

พูก นวมที่ปูลาดไว้

ผ้าปูที่นอน

ที่สำหรับนั่ง เก้าอี้

พระราชอาสน์อย่างฝรั่ง เก้าอี้พนักสูง

ที่นั่ง

พรมเจียม พรมขนสัตว์

เก้าอี้ที่นั่ง

ที่ปูชาอย่างสังเขป ใช้คู่กับผ้าทรงกราบ จัดไว้สำหรับตามเสด็จ มีเทียน ๒ เล่ม ฐาน ๑ กระจ่าง ผ้าทรงกราบ และพุ่ม

พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นเงินที่มหาดเล็กจะเชิญไปสำหรับทรงใช้สอย

หมอนหนุน

หมอนข้าง

หมอนอิง

(๑) ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์

(๒) พระเก้าอี้ เรียกกันมาแต่โบราณ หมายถึงเก้าอี้ที่นั่ง พระเก้าอี้ ถ้าประกอบแต่งตั้งบนพระแท่นลา บนพระสุจหนี่ ก็เป็นพระราชอาสน์ เช่นที่ประกอบแต่งตั้งเวลาเสด็จออกพระราชทานประดับยศนายพล เป็นต้น

(๓) บางแห่งเรียกว่า เขนยเคียง เช่น ในบทร้องเพลงเทพบรรทมที่ว่า “พระกรเกยเขนยเคียง” เป็นต้น

(๔) พระขนน เป็นคำในวรรณคดี

ราชาศัพท์

พระวิสูตร

สายสูตร

พระสูตร

พระอุ่ พระอั่งวี่ง

พระแวนสุรยกานต์

พระฉาย

คั่นฉ่อง

พระสาาง

พระสาางเสนียด

พระสาางวงเดื่อน

เครื่องพระสุคนธ์

เครื่องพระสำอาก

อ่าางสรง

อ่าางซ้าาระพระหัตถ์

ที่สรงพระพักตร์ ถาดสรงพระพักตร์

อ่าางสรงพระพักตร์

ราวผ้าซั้บพระพักตร์

ผ้าซั้บพระโอษฐ์

พานพระศรี พานพระขันหมาก

พานหมากเสวย

หีบพระศรี หีบหมากเสวย

กระเป้าทรง

พระล่วม

พระศรี

พระโอสถสูบ พระโอสถมวน

พระโอสถ

พระโอสถประจุ พระโอสถบัด

ความหมาย

ม่าน มั่ง

เชือกหุ้มผ้าขาวสำหรับทรงถือในการหล่อพระ

พุทธรูปหรือยกช่อฟ้า เป็นต้น

มั่ง

เปล

แวนรวมแสงอาทิตย์ สำหรับจุดไฟ

กระจกส่อง

กระจกมีคั่นถือ

แวนโลหะขัดเงามีด้าม ใช้เป็นกระจกส่องหน้า

หรี

หรีเสนียด

หรีวงเดื่อน

เครื่องหอม เช่น น้ำอบ น้ำหอม น้ำปรุง

แป้งผัดหน้า แป้งกระแจะ ฯลฯ

เครื่องประทินผิว เครื่องสำอาก

อ่าางอาบน้ำ

อ่าางล้างมือ

อ่าางล้างหน้า

ราวพาดผ้า

ผ้าเช็ดปาก

พานหมาก

หีบหมาก

กระเป้าถือ

กระเป้าหมากบุหรี

หมาก

บุหรี

ยารักษาโรค

ยาถ่าย ยาระบาย

ราชาศัพท์

พระโอสถเส้น
พระรัตนกรัณท์^(๑)
ตลับพระมณฑปเล็ก
น้ำจันท์
ฉลองพระเนตร
พระพัชนี
แคะพระกรรณ
แคะพระทนต์
ฉลองพระหัตถ์ ฉลองไถ่ นารายณ์หัตถ์
พระแสง
พระแสงปืน
พระแสงดาบ
พระแสงกระบี่
ผ้าซับพระโอษฐ์
พระแสงหอก
พระแสงง้าว
พระแสงของง้าว

พระแสงทวน
พระแสงเขน
พระแสงกันหย่น
พระแสงกริช
พระแสงเกาทัณฑ์
พระแสงดาบคาบค่าย
พระกล้องสลัด
พระแสงกระสุน
พระแสงกรรบิด

ความหมาย

ยาเส้นสำหรับสูบ
ตลับประดับเพชร
ตลับยอดมณฑป
เหล้า
แว่นตา
พัด
ไม้แคะหู
ไม้จิ้มฟัน
ไม้เกาหลัง
ศัสตราวุธ
ปืน
ดาบ
กระบี่
ผ้าเช็ดปาก
หอก
ง้าว
อาวุธที่มีทั้งขอและง้าว
ใช้เวลาทำสงครามยุทธหัตถี
ทวน
เขน
กันหย่น
กริช
เกาทัณฑ์
ดาบมีชื่อดั่งนั้น
กล้องที่ใส่อาวุธชุด
กระสุน
มีดโกน

(๑) ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์

ราชาศัพท์

พระแสงปนาศ พระแสงกรรไกร

พระแสงกัสสะ

ธารพระกร

พระราชลัญจกร

พระตรา

พระตรา

พระกลด

พระกลดคันสั้น

พระกรรภิรมย์

พระอภิรม

ความหมาย

กรรไกร

แหวนบถอนหนด

ไม้เท้า ไม้ว่า ไม้วัด

ตราแผ่นดินสำหรับใช้ประทับ

ตราส่วนพระองค์ของพระราชวงศ์

ดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ร่มด้ามยาว สำหรับประดับพระเกียรติยศ

ร่ม

ฉัตรสีขาว ลงย่นต์ด้วยเส้นทอง ๕ ชั้น สำหรับ
หนึ่งมี ๓ คั่น

เครื่องประดับเกียรติยศ เช่น ฉัตร พัดโบก จามร
บังสุรย์

หมวดที่ ๖

ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล

การพระราชกุศล^(๑)

เกศากันต์

ขับไม้

คิลานภัต

เครื่องขมา

เครื่องทรงธรรม

การทำบุญ

พิธีโกนจุกหม่อมเจ้าในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์^(๒)

การบรรเลงเครื่องดนตรีในพิธีสมโภชของหลวง ซึ่งมีคนบรรเลงสามคน คนหนึ่งขับลำนำ คนหนึ่งสีซอสามสาย ประสานเสียง คนหนึ่งโกวบันเกาะวให้จังหวะ ลำนำที่ขับใช้กาพย์ ปัจจุบันยังใช้อยู่ เช่น ในพระราชพิธีสมโภชพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรและพระราชพิธีสมโภชช้างเผือก ภัตตาหารถวายพระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธ

เครื่องขมาศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพร้อมกับไฟในการพระราชทานเพลิงศพ ประกอบด้วยช่อดอกไม้จันทร์ ฐูปไม้ระกำ เทียนไส้รวม กระถางข้าวตอก กระถางดอกไม้ อย่างละ ๑ กระถาง วางกระถางข้าวตอกก่อน ตามด้วยกระถางดอกไม้ แล้วจึงจุดดอกไม้จันทร์ ฐูปเทียน จากไฟหลวง^(๓)

เครื่องสักการะสำหรับสดับพระธรรมเทศนา และบูชาพระรัตนตรัยหรือปูชนียบุคคล มีอยู่ ๒ อย่าง คือ เครื่องทรงธรรมสำหรับใหญ่ ซึ่งมี ฐูป เทียน ดอกไม้ ตั้งบนโต๊ะกะไหล่ทอง และเครื่องทรงธรรมสำหรับน้อย คือ เครื่องนมัสการทองน้อย (เครื่องห้า)

(๑) ดูรายละเอียด การพระราชกุศลที่ยังบำเพ็ญในปัจจุบัน ท้ายบท

(๒) ตรุษ ลี้นปี

(๓) เมื่อไฟหลวงมาถึง และเมื่อประธานจุดไฟทุกคนต้องลุกขึ้นยืน

เครื่องสักการบูชา ที่ใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ มีอยู่ ๑๑ อย่างคือ เครื่องนมัสการทองใหญ่ เครื่องนมัสการพานทองสองชั้น เครื่องนมัสการลงยาราชาวดี เครื่องนมัสการทองลงยารอง เครื่องนมัสการทองทิศ เครื่องนมัสการทองน้อย เครื่องนมัสการกระบะถม เครื่องนมัสการกระบะมุก เครื่องนมัสการท่ายี่นั่ง เครื่องนมัสการเครื่องแก้ว และเครื่องนมัสการบุชายิ่ง

๑. เครื่องนมัสการทองใหญ่ เป็นเครื่องบูชาสำหรับใช้ในงานที่เป็นพระราชพิธีสำหรับประจำพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งถวายเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้น มีแท่นไม้สลักปิดทองขนาดใหญ่ รองเชิงปักฐานเขียนและพานทองรองพุ่มข้าวตอกดอกไม้

๒. เครื่องนมัสการพานทองสองชั้น ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดบูชาพระพุทธรูปสำคัญในงานพระราชพิธีและการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เช่น พระราชพิธีทักษิณานุประทาน เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตั้งเครื่องนมัสการพานทองสองชั้นที่หน้าพระที่นั่งบุษบกมาลา และในพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งเครื่องนมัสการพานทองสองชั้นที่หน้าพระแท่นมุกสำหรับทรงจุดบูชาพุทธปฏิมาชัยวัฒน์

๓. เครื่องนมัสการทองลงยาราชาวดี สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบูชาพระพุทธรูปสำคัญ และถวายสักการะ พระบรมศพ พระบรมอัฐิ ในงานพระราชพิธีและการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงจุดบูชาพระพุทธรูปสำคัญในพระราชพิธีสงกรานต์และพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔. เครื่องนมัสการทองลงยารอง ใช้เป็นเครื่องถวาย นมัสการบูชาพระพุทธรูป ถวายสักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิ สำหรับพระอัครมเหสีในงานพระราชพิธี ซึ่งเป็นงานของฝ่ายใน ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล-อดุลยเดช จัดเป็นเครื่องนมัสการสำหรับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงใช้ถวายสักการะใน งานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉพาะในพระ ที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง เช่น งานพระบรมศพ พระ ราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทักขิณานุปทานเนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล ทรงจุด ถวายสักการะพระบรมอัฐิ

๕. เครื่องนมัสการทองทิศ เป็นเครื่องนมัสการอย่างเดียว กับเครื่องนมัสการทองใหญ่ มีขนาดเล็กกว่า ขนย้ายไป ตั้งแต่ง ณ สถานที่ต่างๆ ทั้งในพระนครและต่างจังหวัด ได้สะดวก สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใช้บูชาพระพุทธรูปหรือปูชนียสถานสำคัญ

๖. เครื่องนมัสการกระบะถม เป็นเครื่องนมัสการ สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมวงศ์ ทรงจุดบูชา พระรัตนตรัยในการบำเพ็ญพระราชกุศลภายใน เป็น ส่วนพระองค์ และสำหรับใช้ในการเสด็จพระราชดำเนิน ต่างจังหวัด

๗. เครื่องนมัสการกระบะมุก เป็นเครื่องนมัสการที่สร้างขึ้นใช้ในงานหลวงทั่วไป สำหรับพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า ทรงบูชาพระรัตนตรัยในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เช่น เสด็จถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และ

จัดเป็นเครื่องพระราชทานพระเกียรติยศแก่พระศัพพะ
ราชวงศ์ ชั้นพระองค์เจ้า ศพหม่อมเจ้า ศพพระสงฆ์
ชั้นพระราชาคณะ และศพข้าราชการทั่วไปที่อยู่ในพระ
บรมราชานุเคราะห์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มี
พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเป็นของหลวง

๘. เครื่องนมัสการท้ายที่นั่ง ประกอบด้วยดอกไม้ ธูป เทียน
ที่เจ้าหน้าที่ตามเสด็จพระราชดำเนินเตรียมไปสำหรับ
ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระ
พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศ์ ใน
การเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ต่างๆ เมื่อมีพระราช
ประสงค์จะทรงสักการะพระพุทธรูปหรือปูชนียสถาน
สำคัญ

๙. เครื่องนมัสการเครื่องแก้ว มี ๒ ชุด ชุดที่ ๑ สร้างขึ้น
ในรัชกาลที่ ๔ สำหรับใช้ทรงธรรมในวันธรรมสวนะ ต่อ
มาใช้เป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยสำหรับพระเกียรติยศ
ชั้นเจ้าฟ้า เครื่องนมัสการชุดนี้ประกอบด้วยแท่นไม้
ประดับกระจก ตั้งพานแก้วเจียรไน ๕ พาน วางพุ่มตั้ง
ดอกไม้ และธูป เทียน ๔ แถว ชุดที่ ๒ จัดถวายพระ
เกียรติยศสำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระบรม
วงศ์ที่ทรงเป็นเจ้าฟ้า ใช้ทรงบูชาพระรัตนตรัยใน
งานฉลองพระชนมายุหรือทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอื่นๆ
เครื่องนมัสการชุดนี้ประกอบด้วยแท่นไม้สลักลายมังกร
ปิดทอง เท้าสิงห์ (แท่นรองเครื่องนมัสการทองทิศ) แต่
ไม่ใช่พานทองและเชิงทอง

๑๐. เครื่องนมัสการบุชายิ่ง ประกอบด้วยกระบะมุกย่อมุม
ไม้สิบสองมีเชิงพานแก้ว ๕ เชิง สำหรับใส่พุ่มข้าวตอก
พุ่มดอกไม้ พุ่มถั่ว พุ่มงา และพุ่มหญ้าแพรก หน้า
กระบะมุกตั้งเครื่องนมัสการทองน้อย เครื่องนมัสการ
นี้ใช้สำหรับทรงสักการบูชาในการทรงบำเพ็ญพระราช
กุศลเทศน์มหาชาติ

เครื่องประโคม	เครื่องประกอบสำหรับพระราชอิสริยยศพระมหากษัตริย์มีอยู่ ๒ ประเภท คือเครื่องประโคมแดรและมโหระทึกกับเครื่องประโคมสังข์ แตร กลองชนะ
เครื่องประโคมแดรและมโหระทึก	เครื่องประโคมใช้ในการเสด็จออกขุนนาง หรือเปิดสภาผู้แทนราษฎร หรือนำเสด็จพระราชดำเนินในกระบวนน้อย ในการประกอบพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญและพระราชพิธีโล้ชิงช้า มีพนักงานเป่าแตรรอง ๔ คน และกระทั่มโหระทึก ๒ คน
เครื่องประโคมสังข์ แตร กลองชนะ	ประโคมในเวลาเสด็จพระราชดำเนินขบวนพยุหยาตราหรือเสด็จออกในงานพระราชพิธีใหญ่ ที่มีการยืนช้าง ยืนม้า การประโคมมีสังข์ แตรรอง แตรฝรั่ง ปี่ กลองสองหน้า (เปิงมาง) กลองชนะเงิน กลองชนะทอง กลองชนะเขี้ยวลายเงิน ^(๑) กลองชนะแดงลายทอง
จกกลธรรมาสน์	ที่ปักเทียน มีลักษณะเป็นถั่วยปากกระจับ อยู่สองข้างธรรมาสน์เทศน์ ปักเทียนข้างละเล่ม หนักเล่มละ ๔ บาท สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดถวายพระสงฆ์เพื่ออุทิศมิถิรเทศน์
เจริญพระพุทธมนต์	การสวดมนต์ของพระสงฆ์ในมงคลพิธี
เฉลิมพระราชมณเฑียร	พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลขึ้นพระที่นั่งใหม่
เฉลิมพระชนมพรรษา	พิธีฉลองวันเกิด
เดินเทียน	พิธีเดินประทักษิณ ^(๒) ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ เช่น พระอุโบสถหรือพระพุทธรูป ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ในมือถือดอกไม้ ธูป เทียน ประนมอยู่
ถวายน้ำสรงพระบรมศพ	อาบน้ำพระบรมศพ
ถวายน้ำสรงพระศพ	อาบน้ำพระศพ
ถวายพรพระ	การที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธชัยมงคลคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้าก่อนที่จะรับพระเคนและฉันภัตตาหารในพิธีต่างๆ (หมายถึงบทสวดพาหุฯ)

(๑) ปัจจุบันไม่ใช้กลองชนะเขี้ยว

(๒) เดินเวียนให้ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ อยู่ขวามือของผู้เดิน

ถวายพระพรลา	การที่รองประธานสงฆ์กล่าวลาเมื่อเสร็จพระราชพิธีก่อนที่จะลุกจากอาสนสงฆ์ ออกจากมณฑลพิธีไป
ถวายศีล	ประธานสงฆ์ถวายศีลแด่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป สามัญชนว่า ให้ศีล
ถวายอดิเรก	การที่ประธานสงฆ์ในการพระราชพิธีหรือการพระราชกุศล กล่าวคำถวายพระพรเป็นพิเศษเฉพาะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี ^(๑)
ถวายอนุโมทนา	การที่พระสงฆ์สวดอนุโมทนาในพระราชพิธีที่ทรงบำเพ็ญ ^(๒) หรือเรียกเป็นสามัญว่า “ยถา สัพพี”
ทรงกรวดน้ำ	กรวดน้ำ (ใช้สำหรับเจ้านายทั่วไป)
ทรงจุดเครื่องทรงธรรม	จุดเครื่องบูชาก่อนพระเทศน์
ทรงธรรม	ฟังเทศน์
ทรงสดับพระธรรมเทศนา	
ทรงบำเพ็ญพระกุศล	ทำบุญ (ใช้สำหรับเจ้านาย)
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล	ทำบุญ (พระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระราชชนนี พระยุพราช หรือเทียบเสมอพระยุพราช)
ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม	ถวายใบปวารณาและเครื่องสมณบริโภคแก่พระภิกษุ โดยเสด็จไปทรงประเคนเฉพาะสมเด็จพระราชาคณะที่นั่งอยู่ในที่อาสนสงฆ์ นอกจากนั้น พระสงฆ์จะต้องเดินเข้าไปรับประเคนตามลำดับ
ทรงพระสุหร่าย	ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระสุหร่าย
ทรงหลังทักษิณาทก	กรวดน้ำ ใช้กับพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบรมราชินี
ทรงเจิม	เจิมแป้งหอมที่หน้าผากหรือวัตถุเพื่อสิริมงคล

(๑) ขั้นตอนในการถวายอดิเรก คือ หลังจากที่พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา (ที่เรียกว่า ยถา สัพพี) แล้ว สมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะผู้เป็นประธานในพิธี ถวายพระพรเป็นภาษาบาลี ด้วยบทว่า “อดิเรก วสุสสดี ชิวตุ ฯลฯ” จบแล้วรองประธานสงฆ์ถวายพระพรลา (เฉพาะในพระราชฐานที่ประทับเท่านั้น) แล้วลุกจากอาสนะออกจากมณฑลพิธีไปในขณะที่พระสงฆ์ถวายอดิเรกและถวายพระพรลานั้น ผู้ร่วมในพระราชพิธีไม่ต้องพนมมือรับ

(๒) เมื่อประธานสงฆ์เริ่มสวด “ยถา... ฯลฯ” จนถึง “มณิโชติ รโส ยถา” แล้ว พระสงฆ์รับสัพพี ถึงตอนนั้นทุกคนในมณฑลพิธีพนมมือรับพรได้

ทรงพระเครื่องใหญ่

ทักษิณานุประทาน

เทียนที่ฝาครอบพระกริ่ง

ตัดผม ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์

ทำบุญอุทิศส่วนกุศลและทรงหลังทักษิณาทกให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เทียนซี่ผึ้งแท่นัก ๑ บาท ติดฝาครอบพระกริ่ง เป็นเทียน มงคลเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดประเคน ประธานสงฆ์ที่เจริญพระปริตรพุทธมนต์

เทียนท้ายที่นั่ง

รูป เทียน และพุ่มดอกไม้ที่มหาดเล็กเตรียมไปเพื่อทูลเกล้าฯ ถวาย ให้ทรงสักการบูชา เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปที่ต่างๆ

เทียนบูชาเทวดานพเคราะห์

เทียนและรูป จำนวนอย่างละ ๑๑๗ เล่ม สำหรับจุดบูชา เทวดานพเคราะห์ ๙ องค์ ตามกำลังวัน ได้แก่ พระอาทิตย์ ๖ พระจันทร์ ๑๕ พระอังคาร ๘ พระพุธ ๑๗ พระพฤหัสบดี ๑๙ พระศุกร์ ๒๑ พระเสาร์ ๑๐ พระราหู ๑๒ พระเกตุ ๙ ใช้ในการเจริญพระพุทธรูป นวัค-คหายุสมธรรม เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา บุคคลทั่วไปที่ทำบุญอายุและมีพิธีสวนพเคราะห์ก็ใช้ได้

เทียนปาฏิโมกข์

เทียนที่พระราชทานในพิธีกฐินกรรม จำนวน ๒๖ เล่ม หนัก เล่มละ ๕๐ กรัม^(๑) สำหรับพระสงฆ์จุดบูชาพระประธาน ในพระอุโบสถ ในวันทำปาฏิโมกข์ครั้งละ ๑ เล่ม ตลอดทั้งปี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เทียนมงคล ขนาดยาวเท่ากบรอบพระเศียร จุดในงานพระราชพิธีมงคล เช่น งานเฉลิมพระชนม-พรรษา งานหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร ฯลฯ ของ หลวงจะตั้งคู่ จุดคู่กับเทียนเท่าพระองค์ (ถ้าเป็นเทียนมงคล ของชาวบ้านจะตั้งเดี่ยว)

เทียนเท่าพระองค์

เทียนมงคล ขนาดสูงเท่าพระองค์ วัดตั้งแต่พระบาทถึงพระเศียร ๑ คู่ จุดคู่กับเทียนพระมหามงคล อยู่ในตู้ข้างธรรมาสน์ศิลา ๒ ด้าน คือ ด้านพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาลงกรณ์และด้านพระพุทธรูปเลิศล้ำนภโกล ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-ศาสดาราม การจุดต้องจุดเทียนพระมหามงคลก่อนแล้วจึงจุดเทียนเท่าพระองค์

(๑) เทียน ๑ บาท หนักประมาณ ๑๕ กรัม

แท่นเบญพาด	แท่นซึ่งมีเสาตะลุง เบญพาด คือ เสาตะลุง ที่มีไม้พาดกัน ยันเสาตะลุงให้มั่นคง สำหรับผูกช้าง
นิตยภัตร	เงินค่าอาหารที่ถวายภิกษุสามเณรเป็นนิตย (เป็นรายเดือน)
บันไดแก้ว	ที่วางพระคัมภีร์ หรือพระแสง
เบญจคัพย์	พระเต้าศิลา ภายในแบ่งเป็น ๕ ช่อง บรรจุน้ำเทพมนต์ สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงรับน้ำอภิเชกตามลัทธิพราหมณ์ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ประกาศเทวดา ^(๑)	คำประกาศเชิญเทวดามาชุมนุม รับพระราชกุศลและเป็นสักขี พยาน ถวายพระพรและอวยพรในการประกอบพระราชพิธี ต่างๆ ที่เป็นพระราชพิธีประจำและพระราชพิธีจร เทวดา ที่เชิญมาชุมนุมเป็นสักขีพยานถวายพระพรและอวยพรนั้นมี มากมาย เช่น ท้าวจาดุมหาราช ยักษ์กุมภกันท์ คนธรรพ์ นาคา เทวดาผู้รักษาพระราชอาณาเขต พระเลื้อเมือง พระ ทรงเมือง พระหลักเมือง พระกาฬชัยศรี ขอให้ขับไล่ปัจจา มิตร ภูตผีปีศาจที่คิดร้ายต่อพระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ ราชอาณาจักร อย่าให้มีโรคภัยพ้องพานมนุษย์และสัตว์ทั้ง ปวง ข้าวปลาธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตาม ฤดูกาล น้ำท่าบริบูรณ์ ชาวนาประชาชนสมบูรณ์พูนสุข ขอ ให้พระราชพิธีสัมฤทธิ์ผลสมพระราชเจตนา
ประกาศพระราชพิธี	การประกาศเรื่องราวความเป็นมาของงานพระราชพิธีซึ่ง โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์อ่าน ปัจจุบันอ่านเฉพาะในพระ ราชพิธีฉัตรมงคลและพระราชพิธีพืชมงคล
ประกาศสังเวทเทวดา ^(๑)	คำประกาศเชิญเทวดามาชุมนุมรับเครื่องสังเวยและส่วนพระ ราชกุศลราศีในการพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรม ราชาภิเษก พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เป็นต้น
ประเพณีวัง	ระเบียบแบบแผน เนิยมประเพณีที่ใช้ในพระราชฐาน

(๑) ดูตัวอย่างในภาคผนวกท้ายบทประกอบ

ผ้าคู่สดับปกรณ์	ผ้าขาวคู่หนึ่ง ผืนหนึ่งสมมติเป็นผ้านุ่ง อีกผืนหนึ่งสมมติเป็นผ้าห่ม ผู้รวมกันใช้ถวายพระสงฆ์ในการสดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ
พระเต้าทักษิโณทก	เต้าหรือคนโทเล็กๆ มีชั้นพานรอง เป็นที่รองรับน้ำ ใช้สำหรับกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศล
พระแท่นมณฑล	พระแท่นมีเบญจาผ้าขาว ประดิษฐานพระพุทธรูป และเครื่องประกอบในพระราชพิธี
พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา	พระพุทธรูปที่ทรงสร้างประจำปี เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ปัจจุบันมีได้สร้างแล้ว
พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร	พระพุทธรูปประจำวันพระราชสมภพ (คือ วันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร ฯลฯ)
ยืนโรง	ช่างสำคัญที่ขึ้นระวางแล้ว ได้รับการดูแลรักษาเป็นพิเศษอยู่ประจำที่โรงช่าง
เลียบพระนคร	การเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค หรือชลมารค ออกให้ราษฎรเฝ้าเนื่องในพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระชนมพรรษา ฉลองพระนคร ฯลฯ
เวียนเทียน	พิธีสมโภช โดยใช้เทียนที่ติดกับแว่นเวียนเทียนสมโภชรอบบุคคล หรือปูชนียวัตถุ เพื่อให้เกิดสิริมงคล
สดับปกรณ์	บังสุกุล ใช้สำหรับพระบรมศพและพระบรมอัฐิของพระเจ้าแผ่นดิน และพระศพพระอัฐิของพระราชวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป
สมโภชขึ้นระวาง	พิธีฉลองในการขึ้นระวางช่างสำคัญประจำรัชกาล (ขึ้นระวางหมายถึงรับตำแหน่ง รับพระราชทานนาม)
สมโภชสิริราชสมบัติ	การสมโภชเครื่องราชกกุธภัณฑ์และพระแสงสำคัญต่างๆ ประจำปี เนื่องในวันฉัตรมงคล หรือวันคล้ายวันบรมราชาภิเษก
สรงน้ำพระศพ	รดน้ำ หรืออาบน้ำศพ พระราชวงศ์ตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไป
สรงพระกระยาसन	การสรงน้ำในพระราชพิธีตามลัทธิพราหมณ์
สังเวทเทวดา	การบวงสรวงเทวดาด้วยเครื่องกระยาสังเว และการอ่านประกาศเทวดา

โสกันต์

พระราชกุศลฉลองเทียนพรรษา

พระราชพิธีจร

พิธีโกนจุกของสมเด็จพระเจ้าฟ้าราชกุมาร ราชกุมารี และพระเจ้าลูกเธอ

การบำเพ็ญพระราชกุศลเข้าพรรษาในเดือนแปด มีการสวดมนต์วันขึ้น ๑๓ ค่ำ และรับพระราชทานฉัน วันขึ้น ๑๔ ค่ำ ทรงพระสุหร่ายประพรมและเจิมเทียนพรรษาพระราชทานให้นำไปตั้งในพระอุโบสถวัดต่างๆ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินออก ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เลี้ยงพระสงฆ์และทรงจุดเทียนพรรษาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนที่วัดอื่นๆ โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงจุดปัจจุบัน งานนี้เปลี่ยนแปลง มีเฉพาะแต่เสด็จฯ มาถวายพุ่ม แต่พระสงฆ์ชั้นสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ เจ้าอาวาส พระอารามหลวง พระภิกษุภาคหลวง พร้อมกับพระราชทานโคมไฟที่ทรงจุดให้วัดต่างๆ รับไปจุดเทียนพรรษาที่ทรงพระราชอุทิศให้

พระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบขึ้นในมงคลสมัยพิเศษต่างๆ นอกเหนือพระราชพิธีปกติประจำแผ่นดิน เป็นต้นว่า พระราชพิธีรัชกาลิเษก สมภคาภิเษก ทวีธาภิเษก รัชมงคล รัชมังคลาภิเษก โดยหลักการจะโปรดให้จัดเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายสนองพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมราชบูรพการี บางทีก็หมายถึงสมเด็จพระมหากษัตริย์ในโบราณสมัยด้วย อีกภาคหนึ่งเป็นการเฉลิมฉลองสมโภช และแผ่ส่วนพระราชกุศลบุญราศีเป็นเทวพลีเพื่อสวัสดิมงคล ความรุ่งเรืองไพบุลย์ ความผาสุกถาวร ในพระองค์ ในสิริราชสมบัติรัชพรรษา ในประเทศชาติราษฎรพระราชพิธีทั้งนี้ ในชั้นเดิมเป็นการที่โปรดเกล้าฯ ให้ทำแท้งๆ ต่อมา พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และพสกนิกร จึงมีส่วนเข้าจัดกิจกรรมต่างๆ เสริมพระราชพิธีให้ยิ่งใหญ่ขึ้นเป็นการสนองพระมหากุณาธิคุณเฉลิมพระเกียรติ เช่นที่ปรากฏชัดในคราวมีการพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

ในปัจจุบัน เมื่อถึงวาระพิเศษที่จะมีการประกอบพระราชพิธีสำคัญๆ เช่น พระราชพิธีรัชดาภิเษก พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาห้วงรอบ พระราชพิธีรัชมงคล รัชมังคลาภิเษก เป็นต้น รัฐบาลและประชาชนจึงพร้อมใจกันจัดทำโครงการสร้างสรรคงานที่มีคุณประโยชน์ถวายเฉลิมพระเกียรติสนองพระเดชพระคุณเพิ่มขึ้น

พระราชพิธีฉัตรมงคล

การบำเพ็ญพระราชกุศลหรือทำบุญในวันคล้ายวันบรมราชาภิเษก ซึ่งจะเปลี่ยนวันไปตามรัชกาล พระราชพิธีนี้มีการบำเพ็ญพระราชกุศลรวม ๓ วัน วันแรกเริ่มงานเป็นการพระราชกุศลทักษิณานุประทาน เชิญพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการีออกประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ มีพระธรรมเทศนาถ้อยหนึ่งแล้วสดับปกรณ์ วันที่ ๒ เป็นวันฉัตรมงคล มีประกาศพระราชพิธีฉัตรมงคล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ วันที่ ๓ เวลาเช้าถวายภัตตาหารพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์แต่วันวาน แล้วพราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชพระมหาเศวตฉัตรและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ บ่าย พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลในมหามงคลสมัยที่เสด็จดำรงเสด็จด้วยรัชกาลใดรัชกาลหนึ่ง สิริราชสมบัติเสด็จด้วยรัชกาลที่ล่วงมา เช่น รัชกาลปัจจุบันโปรดให้ประกอบการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเสด็จด้วยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
เสด็จด้วยรัชกาลใดรัชกาลหนึ่ง

พระราชพิธีพืชมงคล

จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีในเดือน ๖ พระราชพิธีพืชมงคลแรกมีในรัชกาลที่ ๔ มีการบำเพ็ญพระราชกุศลทำขวัญพืชมงคลต่างๆ มีข้าวเปลือก เป็นต้น ส่วนจรดพระนังคัลนั้น โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาแรกนา สมมติว่าเป็นผู้แทนพระมหากษัตริย์ไปจรดคันไถ ณ บริเวณนาจำลองที่ท้องสนามหลวง และมีนางเทพีหาบพันธุ์ข้าวที่ทำขวัญแล้วตามหลังไปให้พระยาแรกนาหว่าน เสมือนเป็นการประกาศแก่เกษตรกรว่าเริ่ม

	ฤดูกาลทำนาแล้ว โดยสมมติว่าพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาเริ่มการหว่านไถเป็นแบบอย่างและเป็นมงคล เมล็ดพันธุ์ข้าวที่หว่านแล้วนั้น เกษตรกรและราษฎรเก็บนำไปเจือผสมในพันธุ์พืชข้าวหว่านของตน
พระราชพิธีรัชดาภิเษก	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงดำรงสิริราชสมบัติได้ยั่งยืนมาได้ ๒๕ ปีบริบูรณ์
พระราชพิธีรัชมงคล	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงดำรงสิริราชสมบัติได้ยั่งยืนยาวนานเท่ารัชพรรษา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเสด็จดำรงราชย์ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ทำครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๑
พระราชพิธีรัชมงคลภิเษก	พระราชพิธีเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงครองราชย์ยั่งยืนยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในพระราชพงศาวดาร ประกอบพระราชพิธีครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ และครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จดำรงสิริราชสมบัติ ๔๒ ปี ๒๓ วัน ยั่งยืนนานกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส	พิธีแต่งงานของพระมหากษัตริย์
พระราชพิธีสมภาคาภิเษก	พระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบขึ้นในวาระที่รัชพรรษาเสมอด้วยรัชพรรษาในสมเด็จพระบรมราชบุรพการี คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๔ คราวด้วยกัน
พระราชพิธีทิวธาภิเษก	การบำเพ็ญพระราชกุศลในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสเสด็จเถลิงถวัลยราช

พระราชพิธีศรีสัจปานกาล
(ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา)

สมบัติครบถ้วนเป็นสองเท่ารัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๔๖)
พระราชพิธีศรีสัจปานกาล คือพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
ตามขัตติยประเพณี ในประเทศไทยมีมาแต่โบราณกาล ตั้ง
แต่ครั้งต้นสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ของไทยทรงถือ
ปฏิบัติตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระราชพิธี
ที่มีประโยชน์ในด้านการปกครอง พระบรมวงศานุวงศ์
ข้าราชการทั้งทหาร พลเรือน ที่ได้รับพระราชทานยศศักดิ์
ตำแหน่งหน้าที่ปกครองดูแลราษฎรต่างพระเนตรพระกรรณ
ตลอดจนประเทศราชที่เป็นเมืองออกพร้อมด้วยภริยาให้มี
จิตใจจงรักภักดีต่อพระประมุขของชาติ ปฏิบัติหน้าที่ด้วย
ความซื่อสัตย์สุจริตพร้อมไตรทวาร พระราชพิธีนี้มีอิทธิพล
ต่อชนในปกครองแต่เก่าก่อนทั้งทางจิตใจและทางวินัย เป็น
พระราชพิธีซึ่งบรรดาชนในปกครองที่กล่าวมาแล้วได้รับพระ
ราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งพระราชครูพราหมณ์อ่าน
โอวาทแช่งน้ำ เสกน้ำ แขน้ำด้วยพระแสงราชศัสตราวุธ
ให้ทุกคนที่มีหน้าที่เผ่าฯ ต็มในสถานศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่
เคารพ เช่น ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระ
อารามสำคัญ ในพระที่นั่งต่อหน้าพระพุทธรูป และเฉพาะ
พระพักตร์พระมหากษัตริย์ แล้วต้องกล่าวคำสาบานตน
ว่าจะไม่ทรยศกบฏต่อพระมหากษัตริย์ ต่อบ้านเมืองและ
ราษฎร ถ้าผิดคำสาบานก็จะถึงความพินาศ แต่ถ้าซื่อ
ตรงสุจริตก็จะมีความสุข ในการพระราชพิธีศรีสัจ-
ปานกาลนี้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงตมน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
ปฏิญาณพระองค์ว่าจะทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความ
ซื่อสัตย์ต่อประชาชนด้วย

พระราชพิธีศรีสัจปานกาลได้ค่อยๆ เปลี่ยนแปรรูป
พิธีและถ้อยคำในโอวาทซึ่งว่าเป็นโคลงห้า (มณฑกคติ)
ส่วนคำสาบานฝ่ายหน้าฝ่ายใน เห็นได้ในสมัยรัตนโกสินทร์
แต่ละรัชกาล มาถึงสมัยที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบ

ประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข พระราชพิธีนี้จึงเลิกราไป

ครั้นพุทธศักราช ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริให้ฟื้นพระราชพิธีนี้เป็นพระราชพิธีถวายสัตย์สาบานของทหารผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี มีคำถวายสัตย์สาบานอย่างย่อๆ ประกอบพิธี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม^(๑)

พิธีโล้ชิงช้า หรือยืนชิงช้า

เดิมเป็นพิธีพราหมณ์ เนื่องกับพระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย คือพระราชพิธีรับเสด็จและส่งเสด็จพระอิศวรและพระนารายณ์ที่เสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้งในเดือนยี่ พระอิศวรเสด็จลงวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือนยี่ แรมค่ำหนึ่งเสด็จกลับต่อจากวันนั้น วันแรมค่ำหนึ่ง พระนารายณ์เสด็จ มีขบวนแห่รับเสด็จและส่งเสด็จเป็นที่สนุกครึกครื้น

พิธีนี้มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทำพิธีที่เทวสถาน เพราะถือเป็นพิธีพราหมณ์ ต่อมา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า พิธีตรียัมปวายและตรีปวายเป็นพิธีใหญ่สำหรับพระนคร จึงโปรดให้มีพิธีสงฆ์ขึ้น ในวันขึ้น ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ขึ้น ๙ ค่ำ พระสงฆ์สวดมนต์และรับพระราชทานฉัน ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เริ่มพระราชพิธีตรีปวายก็มีการพระราชทานฉัน

ในพระราชพิธีนี้ มีข้าราชการคนหนึ่งรับหน้าที่สมมติว่าเป็นพระอิศวรเป็นเจ้าเสด็จลงมาเยี่ยมโลกตามที่พราหมณ์คอยรับอยู่ จึงมีพิธีโล้ชิงช้า เดิมเจ้าพระยาพลเทพซึ่งเป็นตำแหน่งเกษตราธิบดี เป็นผู้รับหน้าที่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นข้าราชการที่ได้รับพระราชทานพานทองเปลี่ยนกันยืนชิงช้าปีละคน มีขบวนแห่ประกอบด้วยข้าราชการตำแหน่งต่างๆ ๘๐๐ คน

การโล้ชิงช้ามีในวันขึ้น ๗ ค่ำ ตอนเช้า และวันขึ้น ๙ ค่ำ ตอนเย็น มีขบวนแห่ทั้ง ๒ วัน พระยาเย็นชิงช้าเข้าขบวนแห่ไปนั่งในปะรำไม้ไผ่คาดผ้าขาว เรียกว่า ชมรม

(๑) ดูคำถวายสัตย์สาบาน และคำสาบานถือน้ำพิพัฒน์สัตยาท้ายบท

มีพราหมณ์ยืนข้างขวา ๔ คน ข้างซ้ายข้าราชการกรม
มหาดไทยและกรมพระกลาโหมกรมละ ๒ คน มีพราหมณ์
เป่าสังข์อยู่ข้างหน้า ๒ คน นาลิวัน หรือผู้ไล่ชิงช้า ขึ้น
กระดานชิงช้ากระดานละ ๔ คน ๓ ครั้ง ๓ กระดาน มี
เสาไม้ไผ่ปลายผูกถุงใส่เงินปักไว้ กระดานแรก ๓ ดำลึง (๑๒
บาท) กระดานที่สองสิบบาท กระดานที่สาม ๒ ดำลึง
(แปดบาท) นาลิวันจะคอยคาบถุงเงินที่ห้อยไว้ตรงปลายไม้
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้านายทั้ง
พระเจ้าลูกเธอและเจ้านายฝ่ายใน เสด็จไปทอดพระเนตรกัน
มาก แต่งพระองค์เต็มยศถึงทรงเกี่ยวทรงนม เสด็จไปเป็น
กระบวนข้างก็มี

พิธีขึ้นชิงช้านี้ ได้เลิกไปเมื่อรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

การบำเพ็ญพระราชกุศลในวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของพระมหากษัตริย์เมื่อ
บรรจบรอบทางสุริยคติกาล เกิดขึ้นโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี
การบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมนต์เลี้ยงพระ เป็นต้นคำให้เจ้านายขุนนางทำบุญวันเกิดกันแพร่
หลายในเวลาต่อมา ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา
จึงจัดพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นการใหญ่ มีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ๖๐ รูป และ
เจ้านายข้าราชการทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระทุกวังทุกบ้าน มีการจุดประทีปตามวังเจ้านายและบ้าน
เรือนขุนนางราษฎรทั่วไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งอนันต-
สมาคม (ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งรื้อลงแล้วในรัชกาลที่ ๕) เจ้านายขุนนางอ่านคำถวายชัย-
มงคล พระราชทานเหรียญทองคำตรามงกุฎหนักตำลึงทอง มีห่วงบนสำหรับร้อยสายห่วงล่าง
สำหรับห้อยพู่ ซึ่งผู้ได้รับโดยเฉพาะพวกจีน นำไปร้อยไหมห้อยคอในเวลาแต่งตัวเต็มยศเข้าเฝ้า

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญ
พระราชกุศลวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ ตั้งแต่ยังทรงพระผนวชอยู่ เป็นการบำเพ็ญพระราช
กุศลเรียบง่าย ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๑๓ ทรงหล่อพระพุทธรูปพระชนมพรรษา จึงโปรดให้จัดงานฉลอง
พระพุทธรูป มีการบำเพ็ญกุศล จุดประทีปตามไฟในพระบรมมหาราชวัง ในวังเจ้านาย และ
บ้านขุนนาง ราษฎร พระบรมวงศานุวงศ์ อ่านคำถวายพระพร ซึ่งได้โปรดให้จัดต่อมาเป็นงาน ๔
วันบ้าง ๕ วันบ้าง มีการสรงพระมูรธาภิเษกและพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำด้วย

ในรัชกาลปัจจุบัน พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา จัด ๒ วัน

วันที่ ๕ ธันวาคม เวลาเช้า เสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินหาสน์บนพระราชบัลลังก์ ภายใต้้นพญาลมहाเศวตฉัตร ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ฝ่ายละ ๒๑ นัด พระบรมวงศานุวงศ์ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลตามลำดับ

เวลาบ่าย เสด็จพระราชดำเนิน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บรรพชิตจีนและญวนถวายพระพรชัยมงคลหน้าพระอุโบสถ แล้วเสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมณฑปรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี และพระพุทธรูปฉลองพระองค์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการเทียนบูชาเทพदानพเคราะห์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธรรมโหรบูชาเทพदानพเคราะห์ แล้วเสด็จออก ณ หน้ามุขพระอุโบสถ พระราชทานราชสังคหวัตถุ แก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้สูงอายุ แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงประกอบพิธีสถาปนาสมณศักดิ์พระสงฆ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ รองสมเด็จพระราชาคณะ และพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ใหม่

ทรงจุดเทียนพระมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ ธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป เทวดาพระเคราะห์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีล แล้วเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช แล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ การพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา แล้วเสด็จกลับ

ในวันนี้ ตั้งแต่ ๙.๐๐-๑๗.๐๐ น. สำนักพระราชวังจัดที่สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและประชาชน ลงพระนามและลงนามถวายพระพร ในพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๖ ธันวาคม เวลาเช้า เสด็จพระราชดำเนิน ณ พระบรมมหาราชวัง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ทรงสดับพระธรรมเทศนาพระมงคลวิเศษกถา^(๑) กัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน เวียนเทียนสมโภชดวงพระบรมราชสมภพ

บ่าย เสด็จออก ณ ศาลาดุสิดาลัย คณะทูตต่างประเทศและผู้แทนฝ่ายกงสุลเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล มีพระราชดำรัสตอบ และพระราชทานเลี้ยง แล้วเสด็จขึ้น

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ข้าราชการและผู้บำเพ็ญประโยชน์ด้วย หน่วยราชการและประชาชนต่าง

(๑) ในการเทศนาพระมงคลวิเศษกถา พระธรรมกถึกจะหยิบยกหัวข้อธรรมะในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตรขึ้นแสดงถวายปีละ ๑ ครั้ง เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

พร้อมใจจุดประทีปโคมไฟเฉลิมฉลอง และมีการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ เช่น งาน ๕ ธันวาคมมหาราช เป็นต้น

พระราชกุศลอาสาฬหบูชา

การบำเพ็ญพระราชกุศลทางพุทธศาสนา ในวันที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาในวันเพ็ญเดือนแปดทางจันทรคติ เป็นพระราชกุศลที่จัดขึ้นในรัชกาลปัจจุบันก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน กำหนดการพระราชพิธีในเวลาเย็น ๑๖.๓๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนพรรษานูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมหาณัฏฐินปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี พระพุทธรูปยอผ้าจุฬาโลก พระพุทธรูปเลิศล้ำภาโลย^(๑) แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงประเคนพุ่มธูปเทียนถวายสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระฐานานุกรมเปรียญ พระภิกษุ นาคหลวงแล้วเสร็จพิธี

พระราชกุศลเทศกาลเข้าพรรษา

การบำเพ็ญพระราชกุศลทางพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องกับการบำเพ็ญพระราชกุศล วันอาสาฬหบูชา มีมาแต่ครั้งสุโขทัย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถือเป็นพระราชพิธีที่กำหนดไว้ในกฎหมายตราสามดวง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวินิจฉัยว่า น่าจะเป็นเพียงพระราชกุศล

ในรัชกาลปัจจุบัน กำหนดการพระราชกุศล วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘^(๒) เวลาเช้าโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕๐ รูป เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตของหลวงในพระบรมมหาราชวังตามราชประเพณี เวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินยังวัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดเทียนพรรษานูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปชินสีห์ พระรูปสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พระรูปสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระรูปสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระราชอุปัชฌายจารย์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการและเครื่องราชสักการะ ถวายพุ่มธูปเทียนแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหา

(๑) รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างพระพุทธรูปถวาย และเปลี่ยนสร้อยพระนามาภิไธยจากพระพุทธเลิศหล้านลาลัย เป็นพระพุทธเลิศล้ำภาโลย

(๒) อนึ่ง ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ นี้ เสด็จพระราชดำเนิน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร จากฤดูร้อนเป็นฤดูฝน การเปลี่ยนเครื่องทรงนี้ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงจากฤดูฝนเป็นเครื่องทรงฤดูหนาว และ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงฤดูหนาวเป็นฤดูร้อน

สังฆปริณายก เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระอุโบสถ ไปทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มธูปเทียนบูชา ณ ปุชณียสถาน ในพระอารามนี้

เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา โปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จไปยังพระอุโบสถวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม ทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มบูชาพระพุทธทวปฎิมากร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการและเครื่องราชสักการะ แล้วเสด็จไปทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธ-รูป ณ ปุชณียสถานต่างๆ ถวายพุ่มบูชาพระอัฐิ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต-ชิโนรส ที่ตำหนักवासกรี และถวายพุ่มดอกไม้ธูปเทียนแด่พระราชอาคันเถเจ้าอาวาส กับทรงพระ-กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จไปยังพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ถวายพุ่ม-บูชาพระพุทธชินราช และถวายเครื่องราชสักการะ พระบรมราชสรีรางคาร พระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชา

การบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวันเพ็ญเดือน ๓ หรือเดือน ๔ ในปีมื่ออิกมาส เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญซึ่งประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. วันนั้นเป็นวันเพ็ญดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์
๒. พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย
๓. พระสงฆ์ที่มาประชุมนั้นล้วนได้รับเอภิกขุอุปสัมปทา
๔. พระสงฆ์ที่มาล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง พระ-ราชพิธีสิบสองเดือนว่า พระราชพิธีนี้เพ็งเกิดมีขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาลปัจจุบัน กำหนดบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลา ๑๘.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนนมัสการพระพุทธมหามณี-รัตนปฎิมากร พระสงฆ์ ๓๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ทรงประเคน จตุปัจจัยไทยธรรม พระราชาคณะถวายอดิเรกเป็นเสร็จพิธี

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา

การบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ หรือ เดือน ๗ ในปีมื่ออิกมาส การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖ ซึ่งเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของ พระพุทธเจ้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือนว่า สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชวรัญบูรณะ ได้ถวายพระพรพระบาท-สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ให้ทรงเริ่มการพระราชกุศลวิสาขบูชาขึ้น

ในรัชกาลปัจจุบัน กำหนดบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลาบ่าย ๑๖.๓๐ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ประเคนผ้าไตร
ประกาศนียบัตร พัดยศ ตั้งพระภิกษุและสามเณรเปรียญ พระสงฆ์ออกไปครองผ้า แล้วกลับมา
นั่งยังอาสนะ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ออกจากพระอุโบสถ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรี-
รัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วเสด็จออกหน้าพระ
อุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนบูชาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับฉัตรพระ
อุโบสถ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายในถ้วนสามรอบ
เสด็จขึ้นพระอุโบสถ ทรงสดับพระธรรมเทศนาซึ่งพระราชอาสน์ถวายกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จกลับ

พระราชพิธีสงกรานต์

ก่อนแต่วันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ พุทธศักราช ๒๔๓๒ ขึ้นไป ประเทศไทย
ยังมีประเพณีนับวันเดือนปีตามจันทรคติอยู่ แม้ทางราชการก็ใช้วันขึ้นแรม เดือนอ้าย เดือนยี่ ปี
ชวด ฉลู ชาล เกาะ ซึ่งสิ้นปีนักษัตรเมื่อวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ และขึ้นปีนักษัตรใหม่เมื่อวัน
ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ มาเปลี่ยนใช้ปฏิทินตามสุริยคติหรือปฏิทินแบบเกรโกเรียนตามประกาศพระ
บรมราชโองการในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นต้นมา แต่ตามธรรมเนียมเดิมนั้น ก็เชื่อว่า
จะไม่นับวันเดือนปีตามสุริยคติเสียทีเดียว เพราะเมื่อจะเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ จะต้องรอให้พระ
อาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษเสียก่อน เรียกวันนั้นว่า **วันมหาสงกรานต์** ภายหลังวันมหาสงกรานต์
แล้ววันหนึ่งหรือสองวัน จึงจะถึง**วันเถลิงศก** เปลี่ยนจุลศักราช

ด้วยเหตุที่วันเปลี่ยนปีมีสองอย่าง คือเปลี่ยนปีนักษัตร หรือปีตามจันทรคติอย่างหนึ่ง กับ
ปีจุลศักราชหรือปีตามสุริยคติอีกอย่างหนึ่งด้วย ดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ของไทยจึงมีเป็นสองชั๊กเรียก
ว่า “**ตรุษ**” คราวหนึ่ง “**สงกรานต์**” อีกคราวหนึ่ง

ตรุษ นั้น นับแต่วันแรม ๑๓ ๑๔ ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ และเกาะเกี่ยวมาถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ
เดือน ๕ อันเป็นวันเปลี่ยนปีนักษัตรด้วย เป็น ๔ วันด้วยกัน **สงกรานต์** นับเอา **วันมหา**
สงกรานต์ที่อาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษวันหนึ่ง **วันเนา**หรือวันระหว่างกลางวัน ๑ หรือ ๒ วัน
กับ**วันเถลิงศก**อีกวันหนึ่งเข้าด้วยกัน รวมเป็น ๓ หรือ ๔ วัน การนับ**วันสงกรานต์**ตาม
ธรรมเนียมอย่างนี้ไม่สู้จะเหมือนกับวันที่ทางราชการกำหนดให้หยุดงานในบัดนี้นัก เพราะ
กำหนดให้หยุดตั้งแต่วันก่อน**มหาสงกรานต์** หรือที่เรียกอย่างเก่าว่า “วันจ่าย” วันหนึ่ง **วัน**
มหาสงกรานต์ วันหนึ่ง และ**วันเนา** อีกวันหนึ่ง รวม ๓ วัน ส่วน **วันเถลิงศก** ซึ่งเป็นวัน
สำคัญและมีพระราชพิธีหลวงด้วยนั้นหาได้กำหนดให้เป็นวันหยุดด้วยไม่ จึงดูเหมือนเกินข้างหน้า
วันหนึ่ง ขาดข้างท้ายไปวันหนึ่ง

วันตรุษ กับ **สงกรานต์** มีความหมายอย่างไร **วันตรุษ** นั้น ตามคติเก่าถือว่าเป็นวันสิ้นปียิ่งกว่าวันขึ้นปีใหม่ เช่นที่ปรากฏในหนังสือ แสดงกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ บอกไว้ว่า **ตรุษ** คือกำหนดสิ้นปี ควรที่จะทำบุญให้ทานเป็นการระลึกถึงสังขารว่าล่วงมาได้สิ้นสุดปีแล้ว การทำบุญทานในวัน **ตรุษ** ก็มุ่งบำเพ็ญกุศลให้บริบูรณ์ในสัปดาห์ หรือให้จัดเป็นกุศลประการหนึ่ง กับประสงค์จะให้เป็นการเสริมสวัสดิมงคล ระวังภัยอันตรายมิให้เกิดแก่คนทั้งปวง อีกประการหนึ่ง ดังนี้ ในสมัยก่อน สมเด็จพระมหากษัตริย์จึงโปรดให้ทำ**พระราชพิธีตรุษ**สุดปีติดต่อกันถึง ๕ วัน ตั้งแต่วันแรม ๑๑ ค่ำ จนถึงแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งมีการสวดมนต์ประกาศแผ่พระราชกุศลแก่เทวดา ขอให้มาปกป้องรักษาพระราชอาณาจักรเป็นต้น ที่สำคัญกว่าอื่นคือ มีการสวดอาถรรพ์ภูตผีปีศาจเพื่อระงับภัยอันตรายและอำนวยสวัสดิมงคล ตามพระบรมพุทธานุญาต ข้าฯ ไปในวันสิ้นปีตลอดคืนยังรุ่ง เทศกาล**ตรุษ**คาบเกี่ยวมาถึงวันขึ้นค่ำเดือนห้าด้วย ก็เพราะเมื่อสิ้นสุดปีแล้ว รุ่งขึ้นก็เปลี่ยนปีนักษัตรใหม่ หรือ**ขึ้นปีใหม่ทางจันทรคติ** ของหลวงก็มีแต่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล สดับปกรณ์กาลานุกาล สังเวทเทวดากับพระราชทานเลี้ยงปีใหม่ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อเริ่มทำตามธรรมเนียมตะวันตก จึงมีการทูลเกล้าฯ ถวายการดื่มน้ำใหม่ และการส่งการ์ดอวยพรแก่กันในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ

การทำบุญ**ตรุษ**ปล่อยนกปล่อยปลา ในปัจจุบันนี้ ดูจิตจางลงไปมากแล้ว ยกเอาไปทำในเทศกาลสงกรานต์ก็มี **พระราชพิธีตรุษ**ที่เป็นพิธีหลวงนั้นเลิกเสียเด็ดขาดแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ การส่งการ์ดปีใหม่ก็ย้ายมาทำในวันที่ ๑ มกราคม อันเป็นเทศกาลปีใหม่ตามปฏิทินปัจจุบัน

ส่วน**สงกรานต์**นั้น เป็นเทศกาลบุญและเล่นน้ำขุดฤกษ์ต่างๆ ที่ยังประเพณีปฏิบัติกันเป็นล่ำเป็นสันในทุกวันนี้ และดูเหมือนจะเลื่องลือกว้างขวางข้ามทวีปไปในหมู่ชาวต่างประเทศด้วย แต่จะกลายจากเจตนาเดิมไปอย่างไรบ้างก็ยังมีได้มีท่านผู้ใดวิเคราะห์วิจัยไว้เป็นแน่นอน

ตามธรรมเนียมไทยในภาคกลางนี้ การทำบุญ**สงกรานต์**มุ่งไปที่การระลึกบุญและการปฏิบัติตอบแทนพระคุณท่านผู้ใหญ่เป็นหลัก เห็นได้ว่าสิ่งที่กระทำเป็นประเพณีในเทศกาลสงกรานต์ เช่น การก่อพระทรายและชนทรายเข้าวัดก็ดี การสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ก็ดี การรดน้ำผู้สูงอายุ ผู้เป็นบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ และผู้มีอุปการคุณก็ดี ล้วนเป็นปฏิการบูชาตอบแทนคุณท่านผู้มีคุณทั้งสิ้น ส่วนการเล่นน้ำขุดฤกษ์หาความสนุกความบันเทิงให้แก่ตนนั้น เห็นว่าเป็นความประสักร่องลงมา ดังนั้น เมื่อเราทั้งหลายจะรักษาประเพณีสงกรานต์ไว้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ก็น่าจะรักษาเจตนาดั้งเดิมไว้ให้สมบูรณ์ อย่าให้ได้ครึ่งเสียครึ่ง จึงจะขอเชิญชวนให้ศึกษาจากพระราชพิธีสงกรานต์ของหลวงเป็นต้นแบบ จะได้เข้าใจจุดหมายได้แน่ชัด

พระราชพิธีแต่เดิมนั้นทำหลายวัน ตั้งแต่วันจ่ายก่อน**วันมหาสงกรานต์** ต่อกันไปจนถึง**วันเถลิงศก** ประกอบด้วยกิจกรรมมากมายหลายอย่างอยู่ข้างจะซับซ้อน เช่น ก่อพระเจดีย์ทราย สวดมนต์ฉลองพระทราย ถวายข้าวบิณฑิ์ สวดพระปริตร เสกน้ำสำหรับสรงมูรธาภิเษก สรงน้ำ

พระ สรงน้ำพระบรมอัฐิและพระอัฐิ เลี้ยงพระ สดับปกรณ์ผ้าคู่ และพระราชทานรดน้ำสงกรานต์ แก่พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ที่สูงอายุ ผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเคารพ นับถือ เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้ มีพระราชพิธีในวันเฉลิมศก คือ วันที่ ๑๕ เมษายน เพียงวันเดียว ไม่ซับซ้อน เหมือนแต่ก่อน แต่ทว่ารวมสาระของพระราชพิธีสงกรานต์ไว้ครบถ้วนและชัดเจน กล่าวคือ

เวลาเช้า โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕๐ รูป เข้าไปรับบิณฑบาตใน พระบรมมหาราชวัง

- เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินยังพระมหลามนเทียร ทรงสรงน้ำ พระพุทธรูปสำคัญที่หอพระสุลาลัยพิมาน ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุด ธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราชที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แล้วเสด็จฯ ไปยังหอพระธาตุมณเทียร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ และสรงน้ำพระบรมอัฐิ พระอัฐิ แล้วเสด็จออกพระที่นั่ง อมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๗๒ รูป เจริญพระพุทธมนต์การพระราชพิธีสงกรานต์ จบแล้วทรงประเคนภัตตาหาร เมื่อพระสงฆ์ รับพระราชทานฉันเสร็จ เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิและพระอัฐิออกประดิษฐานบนพระราช บัลลังก์ ภายใต้ันพญาลมहाเศวตฉัตร และบนพระที่นั่งงภายใต้ฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้น ทรง จุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิแล้ว ทรงทอดผ้าคู่ คือผ้าขาว ๒ ผืน สมมติแทนผ้านุ่งผืนหนึ่ง ผ้าห่มผืนหนึ่ง อนุโลมผ้าที่พระราชทานในการรดน้ำสงกรานต์ พระ สงฆ์ที่สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ มิได้นั่งตามลำดับสมณศักดิ์ หากนั่งตามลำดับพระบรม อัฐิและพระอัฐิ เช่น อธิบดีสงฆ์วัดประจำรัชกาลที่ ๑ สดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อธิบดีสงฆ์วัดประจำรัชกาลที่ ๒ สดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระ บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น พระสงฆ์สดับปกรณ์แล้วถวายอนุโมทนา ถวาย อติเรก ถวายพระพรลา จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

- เวลาบ่ายนั้น โปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทน พระองค์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือ ทรงพระสุหร่ายสรงน้ำพระพุทธรูปมหามณิรัตน์ปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี พระพุทธรูปยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสรงน้ำปูชนีย- วัตถุตามเจดีย์สถานในพระอาราม แล้วเสด็จไปถวายสักการะพระอัฐิสมเด็จพระบวรราชเจ้า พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวภายในหอพระนาก แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิที่ประดิษฐานในหอพระนาก แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอติเรก เป็นเสร็จการ ภายหลังพระราชพิธีแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเชิญน้ำสงกรานต์ ไปพระราชทานพระราชวงศ์กับทั้งข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ และสมเด็จพระสังฆราชตาม โบราณราชประเพณีด้วย

ภาคผนวก ท้ายบท

ตัวอย่างคำประกาศเทวดา คำบวงสรวง คำสาบาน

ประกาศเทวดาเขาคอก คำจากฤๅณเทวรูปเขาคอก^(๑)

๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประพาสถึงที่นี่
เสด็จประทับทอดพระเนตรศาลเทพยดา แล้วจึงมีพระบรมราชโองการ ให้อัญเชิญเทพยดาอันวยก่อน
ศีกลาภก่อนหนึ่งในเขานี้ ลงไปกรุงเทพมหานคร แล้วมีพระบรมราชโองการดำรัสให้ช่างสร้างขึ้น
เป็นรูปเทพยดา อย่างเทวรูปโบราณ เมื่อสำเร็จแล้วได้ทรงเฉลิมด้วยจุณจันท์สุคันธชาติ แลพระ
ราชทานเทพยบูชาสักการแล้วทรงพระอิฐฐาน อัญเชิญเทพยดาซึ่งสถิตยในที่เขาคอก อันเป็นที่
นับถือแห่งคนเป็นอันมาก จงลึงสู้อยู่ในเทวรูปนี้แล้ว ให้เป็นที่คุ้มเกรงรักษาป้องกันภัยอันตรายให้
ผลเป็นความสุขสบายแก่ผู้ที่ซื้อตรงคงต่อปฏิญญาในน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ให้ลงโทษเทพยทัณฑ์
เจ้าแก่ผู้ที่ไม่ซื้อตรง คงต่อปฏิญญาในน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งบรรดาคนเป็นอันมากได้รับพระราช
ทานแต่พระเจ้าแผ่นดินฯ

(๑) พิมพ์ตามอักขรวิธีต้นฉบับเดิม

ประกาศเทวดา ในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเรียบเรียง

คำเริ่มประกาศ

นมามิ เทวาติเทว
นมามิ อุตตมัม ธัมม
นมามิ ธัมมทายาท
มัญญัตตูปัททวาเนกา
อัญญา กันตา มนาปา

สัมพุทฺธํ โสติเทสํ
สัตตานํ โสติยวาท
สํ สุตติการก
ตถา ตถา อนิฏฐกา
สัพพโสทธิ ภวันตุเต

ข้าพเจ้าขออนอบน้อมนมัสการ ซึ่งพระสัมพุทธศาสดาจารย์ เทวติเทพย์อันเรืองเดช ผู้ทรงแสดงสวัสดิประภทโดยอนกไนย แก่หมู่สัตว์ทั่วไตรภพ อนึ่ง ข้าพเจ้าขออนอบนบอภิวาหนซึ่งพระธรรม พุทธานุศาสนอันสูงสุด อันนำมาซึ่งความบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ แก่หมู่สัตว์ทั่วมนุษย์แลเทพยดาผู้ปฏิบัติ อนึ่ง ข้าพเจ้าขออนอบนบค่านับ พระสงฆบริษัทพุทธสาวก ผู้รับมรดกคือสวัสดิธรรมสมบัติ กระทำพุทธทตติยสวัสดิ ให้ปรากฏในตนโดยสามารถ ด้วยเดชอำนาจแห่งความนมัสการซึ่งโสติยการวัดฤ ทวทั้งสามไตรรัตน์ ขอให้สรรพพิบัติอุปัทวันตราย แลอนิฏฐารมณทั้งหลายจงเสื่อมสูญหายสนิท ส่วนอิฏฐารมณเป็นที่ชอบจิตต์เจริญพระราชฤไทยทั้งสรรพสวัสดินิราศไทย จงเกิดมีบริบูรณ์แด่สมเด็จพระปรมินทรมหามหาราชธิราชเจ้า ในอารัมภพิธีซึ่งจะได้รับพระราชทาน ประกาศเทพยดา ณ บัดนี้

คำประกาศ

สรัชชี สเสนี สุพนธ์ นรินท์ ปรีตตานุกาโว สทา รักขตติ ฝริตวาน เมตต์ สเมตดา ภทันตา อวิกขิตตจิตตา ปรีตต์ ภณันตฺย

ภทันตา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าจงสำรวมจิตรอย่า ฟุ้งซ่าน จงกอบด้วยเมตตาจิตระแผ่เมตตาพรหมวิหารไปในราชตระกูล แล้วจงสดพระปริตอธิฐาน จิตรว่า ปรีตตานุกาโว ขออานุภาพพระปริตนี้ จงคุ้มครองป้องกันรักษา สมเด็จพระบรม นรธาปิตย ทั้งโอสถียสมบัติ กับพระบรมชติยวงศานุวงศ์เสนาพฤตมาตย ให้ปราศจากสรรพ ภัยอันตราย เจริญศุขศิริสวัสดิ์เป็นนิพัทธกาลนิรันดระ เทอญฯ

สมันตา จักกวาเสสุ อตฺตราชจันตฺ เทวตา สัทธัมมํ มุนิราชสส สุนันตฺ สัคคโมกขทฺย

สัคเค กาเม จ รูปे คิริสิขรตญเ จันตลิกเข วิมานे ที่เป รัฏฐเ จ คาเม ตรวนคพเน เคห วัตถุมหิ เขตเต ภูมมาจายันตฺ เทวา ชลลลวิสเม ยักขคันธัพพนาคา ติฏฐันตา สันติเก ยํ มุนีวรวจํ สาธโว เม สุนันตฺย ธัมมสวณกาโล อัยมภทันตา ฯ ๓ วารฯ

โณโต เทวสํมาโย ดูกรเทพยนิกรอมรยักษคนธรรพ ภูมภันทํนาคทั้งหลาย หมายถึง อาทิจือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ แลท้าวภูเวรราช กับทั้งสมเด็จพระชินทรเทพโกสัย ผู้มีอำนาจ มีทิพโสทรทิพจักขุอันประเสริฐ ซึ่งบังเกิดประดิษฐานอยู่ในทิพยพิมานมาศ แลเทพย- ภูมิพฤตษอากาศ ฉกามาพจร โสฬศพรหมพิภพ อิกองค์อิศวรวิษณุพเคราะห์ เทวตาทวาทศ ราชีสถิตย กับทั้งเทพยสัปดาห์ศัณษัตรดาราละเทพยท้าวอันอภิบาลบำรุงรักษากรุงเทพ มหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา แลพระบรมมหาราชวัง ท้าวพระที่นั่งเสวตราชจักร มณรรัตนปราสาท พระราชनिเวศน์สถาน อิกทั้งเทพยเจ้าอันอภิบาลคามนิคมชนบทเขตร ประเทศราชธานี บุรีรอบขอบจังหวัดทั่วสยามรัฐสีมามณฑล จงมีกมลปรีดามาชุมนุมในพระราช พิธีมณฑล มงคลการสถานแล้วสมาทานเบญจางคิกศีล สดับบริบศพระมุนิทรานุศาสน์ ซึ่ง พระสงฆ์สันนิบาตจะสดสาธยายถวายเป็นบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทร เทพยมหามงกุฏ บุรุษยรัตนราชวิวงษ์ วรุตพงษ์บริพัตร วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหา จักรพรรดิ ราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ จักรกรีบรมนารถ มหามกุฏราชวรังกูร สุจริตมูลสุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบุลย์ บุรพาดุลย์กฤษฏาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษติ ธัญญ- ลักษณะวิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผลอุดม บรมสุขุมาลัย ทิพยเทพาวตารไพศาล เกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิฐศักดิ์ สมญา พินิตประชานารถ เปรมกมลชติยราชประยูร มูลมุขมาตยาภิรมย์ อุดมเดชาธิการ บริบูรณ์ คุณสารสยามาทินคร วรุตเมกราชดิลก มหาปรีวารนายกองนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพ

วิเศษสิรินธร อเนกชนนิกรสโมสรมมต ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปดลเสวตร
จักราดิฉัตร ศิริรัตนปลัษณมหาบรมราชาภิเศกาภิสิต สรรพทศกิตติไชย สกลมไหสวริย
มหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาราชวิโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาภิ
ไตรรัตนสรณารักษ์ อุดุลยศักดิ์อรรคนเรศราธิบดี เมตตากฤณาสีตลหฤทัย โอนปมัยบุญการ
สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดินทร์ ปรมินทรธรรมิกมหาราชาราช บรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเศกสมามคม ณ บัดนี้ ด้วยจำเดิมแต่สมณพราหมณาจารย์
แลพระญาติวงศ์คณาภิมุขมนตรี มีสमानฉันทขึ้นชมประชุมเชิญพระบาทขึ้นเสวยมไหสุริยราช
สมบัติครอบครองสยามรัฐสีมา ก็ทรงสอดส่องด้วยพระปัญญา จัดการบำรุงรักษาพระราชอาณา
จักรมีต้นว่าจัดทหาร ให้มีประจำการป้องกันปรักษ์มากกว่าเก่าเป็นหลายเท่าพันทวี ปันพระราช
อาณาเขตรเป็นส่วนมณฑล ตั้งมนตรีประจำเทศาภิบาล ให้ดูแลรักษาความสำราญของราษฎร
แก้การเก็บภาษีอากรให้สมควร ประมวลพระราชมหารัษฎาธิบดินทร์ได้ทักท้วงขึ้นมากมาย จับบ้างบ้าน
เมือง เจริญรุ่งเรืองทุกตำบลหนทางที่ไกลก็เหมือนใกล้ เพราะทำทางให้เดินได้สะดวกดี มีรถไฟไป
เร็วสบาย ได้ขยายที่ทำกิน แผ่นดินเต็มไปด้วยเพาะปลูก ออกอุบลผลมากมาย เหลือกินขายไป
ต่างประเทศ ทัวพระราชอาณาเขตรสมบุรณ์ ทรงพระการุญพระราชารัษฎาธิบดินทร์ให้เลิกทาษเป็นไทย
ให้ลดหย่อนบ่อนเบี้ยอันเป็นอบายมุขลงคงเหลืออยู่น้อยตำบล ประชาชนจะได้ฉิบหาย ให้ตั้ง
กฎหมายอีกมากมี เพื่อจะให้ผู้ประพฤติดีได้ความสบาย เพื่อจะให้ผู้ประพฤติชั่วนั้นเช็ดขาม จะ
พรรณนาความมิรู้สิ้นรู้เสร็จ ล้วนสำเร็จด้วยพระปัญญาวิริยาธิการมี สมณพราหมณ์ชีประชา-
ราชารัษฎาธิบดินทร์ รู้สึกลำบากถึงพระเดชพระคุณมิได้ขาดทุกตัวคน พระองค์เป็นที่รักของประชาชนทั่วทุกทิศ
สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร ได้กระทำการราชาภิเศกพิธี ในพุทธวารกาลปักข์ดิถีที่สิบสอง
กัตติกมาศ ปีมโรงสัมฤทธิศก พระพุทธศักราชล่วงแล้วได้สองพันสี่ร้อยสิบเอ็จจวรรษา เสวยราช
สมบัติบำรุงรัฐสีมาให้บ้านเมืองมั่งคั่ง ตั้งพระหฤทัยทำนุบำรุงพระวงษาเสนามาตย์ ทั้งสมณ-
พราหมณาประชาราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขทุกทิวาราตรี ตราบเท่าถึงวันนี้ปีวอกสัมฤทธิศก เดือน
สิบสอง แรมเจ็ดค่ำอาทิตย์วาร พระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วสองพันสี่ร้อยห้าสิบเอ็จจวรรษา
บรมรัชพัฒนามาบรรจบครบสี่สิบปี มีเศษสามวาร สมเด็จพระบรมกระษัตริย์อันมีพระราชประวัติใน
พงษาวดาร จะได้มีรัชกาลยืนยาวเท่าสมเด็จพระบรมบพิตรพระองค์นี้หามิได้ เปนเหตุให้มีพระกมล
ผ่องใสสมนัส ดำรัสสั่งให้ตั้งการรัชมิ่งคลาภิเศก ให้แต่งพระราชฐานตระการรุจิเรข ล้วนแล้ว
ไปด้วยประทีปแสงฉัตร สมโภชสิริราชสมบัติรัชพรรษากระทำพุทธบูชาสักการวิธี ทรงพระกรุณา
ให้สังฆการีอาราธนาพระสงฆ์สี่สิบเอ็จของคัมภัสสนิบาตสาธยายพระพุทธมนต์ในมณฑลพระราช
พิธี เพื่อให้ทรงพระเจริญศรีเฉลิมพระราชศรัทธา จึงมีพระบรมราชโองการให้อัญเชิญเทพยดา
มาประชุมสดับรับรศ วรพจน์แห่งพระมุนีนารถ มีประสาทล้อมใส่ ได้ผลส่วนพระราชกุศลนี้แล้ว
ไซ้ เทพยเจ้าทั้งหลาย จงมีไมตรีจิตประสิทธิถวายพระพรไชย ให้เจริญพระราชศิริสวัสดิ มนุญญ-

อรรถไพฑูรย์ เพิ่มภูพระราชเกียรติยาติเรกยศ ให้ปรากฏแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศ ทุกเขตร
ชั้นธลีมาระอาพระเดช ปราศจากสรรพภัยเภทปีหนาทิทุกข์ จงเสวยไอสุริยสุขที่รมาสมบุรณ์
ภูลพิพัฒน์ยืนโยคนฤโคกนิรันดราย กับทั้งพระบรมวงษาเสนามาตย์ราชบริษัททั้งหลายแลสมณ
พราหมณาประชาชน ให้พ้นทุกข์พิบัติ จงคุ้มครองป้องกันกำจัดตัษกรภัยอย่าให้มาบีฑา อีกอนก
นานาอมมนุษย์ยันดรายจงนิราศทุกสิ่งสรรพโรคพาธพยาธิอุปัทวัญไร ให้ระงับอัปโทษยเกษม
สุขทั่วทุกมนุษย์นิกรประชา คณาสัตว์จตุบาททวิบาทจงสมบุรณ์ภูลสวัสดิ์ บำราศพิบัติวัฒนา ทั้ง
วรโรหิตกธารให้ตักต้องตามฤดูกาล เปนอุปการแก่สรรพธัญญาหารแลพืชผลพฤษาลดาชาติ
ให้บริบูรณ์ทั่วประเทศราชภวร์ภาราคามนิคมชนบท กำหนดในจังหวัด พระราชอาณาปวติมณฑล
สกลเขตร์ชนท์ ปัจจันตพิไสยสีมา โดยนัยประกาศ อันอาตมพรรณามาฉนี้

ประกาศบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ในการพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

ณ วันอาทิตย์ ที่ ๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑

ข้าพระพุทธเจ้าผู้รับพระราชโองการ มาณพระบัณฑูรสรุสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ขอประกาศแก่ทวยเทพผู้ทรงมหิศวรงค์ดี ซึ่งรักษาพระราชอาณาจักรและพระมหานครราชธานี มีอาทิพระสยามเทวาธิราช ผู้ทรงทิพยอำนาจฤทธิธำรง กับทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ประชาราษฎร์ทั้งมวลถ้วนทั่วหน้า

สมัยเมื่อสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เสด็จดำรงราชสมบัติสถาวรยืนยาวยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใด อันมีปรากฏในพระราชพงศาวดาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชกุศลและพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกเฉลิม เสริมสิริสวัสดิ์แห่งรัชกาลและพระราชอาณาจักร บัดนี้ ลุบิลักขิตสมัย ที่เสด็จเนาในมหิศวรยาธิปัตย์ เกินกว่าวันดำรงรัชในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยนิยมนเป็นเหตุให้เกิดความปราโมทย์ชื่นชมแก่มหาชนทั่วพระราชอาณาจักร ผู้มีความซื่อตรงจงรักภักดีในดวงมาน ประกอบกับรัฐบาลและภาคเอกชนมีสมานฉันท์พร้อมกันกราบบังคมทูลขอพระราชทานให้ทรงประกอบกรณลงสมโภชตามประเพณี อนุวัตพระราชพิธีในรัชกาลที่ห้าที่ปรากฏ

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชกุศลทักษิณานุปทานเป็นเบื้องต้น ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบรมอัยกาธิเบศร์ สมเด็จพระบรมราชบุพการีทุกพระองค์ กับทั้งพระมหากษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดิน ในโบราณราชธานินทร์ศรีอยุธยาและธนบุรี

วาระนี้มีพระราชโองการดำรัส ให้ตั้งการพระราชพิธีสมโภชสิริราชสมบัติรัชพรรษา ทรงกระทำรัตนัญบูชาและบวงสรวง แต่เทวาทิเทพทั้งปวงซึ่งรักษาแผ่นดินไทยราชสวรัย โปรดให้เชิญรูปพระสยามเทวัญออกประดิษฐาน ภายในบุษบกพิมาน ณ มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จออกทรงบูชาพระสยามเทวาธิราชถวายเครื่องสังเวยบวงสรวง ท่ามกลางสันนิบาตแห่งพระราชวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททุกกระทรวงซึ่งเฝ้าอยู่โดยอนุกรม มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่เทพดา อัญเชิญสยามรัฐภูมิเทวามาประชุมฟัง พระสงฆ์เจริญพระปริตรพุทธมนต์ อนุโมทนาในส่วนพระราชกุศลที่ทรงปฏิบัติ แล้วยังจัดให้สมณัสในสรรพพลีบูชา ซึ่งทรงพระราชศรัทธาจำนงถวาย

ขอเทพยเจ้าทั้งหลายจงมีกมลประกอบด้วยเมตตา พร้อมกันอภิบาลรักษาพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระเจริญยั่งยืนในสิริราชสมบัติ ชั่วกาลด้วยพระราชศักดิ์ดาติเรกยศ
ปรากฏแผ่ไปในประเทศนานา ปราศจากสรรพภัยพยาธิทุกข์ เสวยไอศวรรยสุขที่ขมาขุมนมสวัสดิ์
โรจน์รุ่งจรัสด้วยพระมหากรุณาธิคุณอดุลยฤทธิ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชโอรส ธิดาทุกพระองค์

ขอเทวานุภาพจงกำจัดสรรพอุบาทว์จัญไร สรรพทุกข์สรรพภัยให้สูญสิ้น ทวีไทย
ธรณินทร์มีแต่ความร่มเย็นเป็นผาสุกยุคดิธรรพ์ ให้ไทยทั่วหน้าสามัคคีกันมั่นคง ให้เสนานิกรทุก
เหล่าดำรงในความสวามิภักดิ์ เป็นกำลังพิทักษ์รักษาแผ่นดินให้ราบคาบ มีสุรภาพกล้าหาญใน
การสู้ศึกศัตรู เชิดชูความเป็นเอกราชให้ยืนยง ยังหมู่พระราชวงศ์เสวกามาตย์ราชบริพาร ให้
พร้อมพรั่งสมัคสมานโดยสมานฉันท์ ร่วมกายร่วมใจกันปฏิบัติราชกิจ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
กตัญญู เป็นกำลังค้ำชูพระราชอาณาจักรให้ดำรงมั่น ยังสรรพเคราะห์หยาบช้าให้บังเกิดมีแก่ประชาชน
ยังฝนให้สมบูรณ์ตามฤดูกาล เกื้อกูลแก่สรรพปัญญาหารพืชผลและเศรษฐกิจ ยังพระมหานครให้
บริบูรณ์ด้วยนานาวรามิสโภคสมบัติ อันไหลหลั่งถั่งมามีรู้ชัดแต่ทั่วทิศานุทิศ ขอทวยเทพจง
ประสิทธิ์ศุภมงคล มนุญผลทุกประการ โดยนัยที่ข้าพระพุทธเจ้าจงจิตอธิษฐานถ้วนทั่วเทอญ

คำถวายสัตย์สาบาน
ในการที่ได้รับพระราชทาน
ราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ในพระบรมมหาราชวัง

ข้าพเจ้า (ออกชื่อผู้ถวายสัตย์สาบาน) ขอกระทำสัตย์ปฏิญาณสาบานตัว ต่อประเทศชาติ และประชาชนชาวไทย เฉพาะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เฉพาะพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระสยามเทวาธิราช เทพยดาผู้รักษาราชอาณาจักรไทยมาตลอด ณ ท่ามกลางมหาสันนิบาต นี้ว่า

ข้าพเจ้า จะมั่นอยู่ในความกตัญญูตงแต่ที่ ต่อผืนแผ่นดินไทย เหนือสิ่งอื่นใด จะมุ่งถือ ความสงบสุขสวัสดิ์ของผองไทยเป็นหลัก เหนือประโยชน์ส่วนบุคคลหรือหมู่คณะใดๆ จะปฏิบัติ หน้าที่ทุกประการด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ที่พร้อมจะเสียสละทุกสิ่ง เพื่อความมั่นคงเจริญไพบูลย์ของ ผืนแผ่นดินไทย และความปลอดภัยของปวงประชาส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

ข้าพเจ้า จะรักษาคำสัตย์ปฏิญาณนี้ ด้วยเกียรติศักดิ์ของสมาชิกแห่งราชอิสริยาภรณ์อัน มีศักดิ์รามาธิบดี ตราบเท่าชีวิตร่างกายจะหาไม่

หากเมื่อใด ข้าพเจ้าสำนึกว่ามีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ผ่าฝืนคำสัตย์ปฏิญาณนี้ ขอความ วิบัติจงบังเกิดแก่ข้าพเจ้าเมื่อนั้น โดยฉับพลันทันที อย่าให้มีความสุขความสวัสดิ์ด้วยประการใดๆ หากข้าพเจ้าดำรงมั่นในสัตย์ปฏิญาณนี้ยั่งยืนไป ขออนุภาพพระรัตนตรัยและเทพยดาอารักษ์ มี พระสยามเทวาธิราชเป็นต้น จงบันดาลความสุขความสวัสดิ์แก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ ให้ข้าพเจ้ามี ความเจริญในหน้าที่ราชการ เป็นกำลังทะนุบำรุงประเทศชาติสืบไปได้สมตามปณิธานปรารถนา จงทุกประการ

คำสาบาน ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^(๑)

ข้าพระพุทธเจ้า (ออกนามผู้สาบาน) ขอกระทำสัตยปฏิญาณ สาบานตัวถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เฉพาะพระภักตร์พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า

อนึ่ง ขอเทพยเจ้าทั้งหลายที่มีฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์ และมีทิพยโสด ทิพยจักขุ อันประเสริฐทั่วทุกสถาน มีท้าวจัดดูโลกบาลมหาเทวราช กับพระสยามเทวาธิราชเปนอาทิ แลอารักเทพยดา คือพระหลักเมือง พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง และพระกาฬอันเรืองฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์ แลเทพยดาผู้รักษานพปฎลมหาเศวตฉัตร แลรักษาพระองค์เปนประธาน ขออัญเชิญมาเปนสักขีทิพยพยานแก่ข้าพระพุทธเจ้าผู้กระทำสัตยานุสัตย์ถวายด้วยความเต็มใจมิได้เปนสักแต่ออกวจีเภท

ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จำเดิมแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชบรมราชาภิเษก ทรงรับราชการในที่จะทรงบำรุงความสุข แลระงับทุกข์ของประชาชนอันอาศัยอยู่ในพระราชอาณาเขตทั่วไป ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแลรักษาชาติพระราชอาณาจักร ให้วัฒนาถาวรปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงด้วยกำลังพระวิริยภาพแลพระราโชบาย ทั้งทรงปกครองแลทำนุบำรุงพระบรมวงศานุวงศ์สมณพราหมณาจารย์ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนทั้งหลายตลอดจนพ่อค้าประชาชน ให้ร่มเย็นเปนสุขด้วยพระมหากรุณาแลทรงตั้งอยู่ในสุจริตธรรมจริยาตามโบราณราชประเพณี มีพระเดชพระคุณอันยิ่งใหญ่หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งใจรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต คิดป้องกันรักษาได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ให้ปราศจากภัยอันตรายคือ ไม่คิดขบถประทุษร้าย ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยน้ำจิตร์ แลมอบกายถวายชีวิตต่อราชการอันเปนหน้าที่ เช่นการรักษาพระพุทธศาสนากับรักษาชาติ แลบ้านเมืองสนองพระเดชพระคุณ

เพราะฉะนั้น ถ้าข้าพระพุทธเจ้ามิได้ตั้งอยู่ในความสัตย์สุจริต แลคิดขบถประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยน้ำจิตร์ ฤๅคิดเอาใจไปแฝงไว้แก่ใต้ง้าว

(๑) พิมพ์ตามอักขรวิธีในต้นฉบับเดิม

ท้าวต่างแดนอันเป็นหมู่ปัจจามิตร ถาคิดให้อุบายเล่ห์กลไปให้ผู้อื่นกระทำร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้าข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแก่จักขุ ถาไดยินแกลโสด รู้ว่าผู้อื่นจะกระทำประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิได้นำเอาเนื้อความมาฟ้องร้องว่ากล่าวให้กราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทโดยเร็ว รังรอไว้ด้วยฉันทะ โทษะ โมหะ ภยาจิต ถาถ้ามีกิจราชการอันเป็นหน้าที่ซึ่งจะต้องกระทำ เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา รักษาพระมหากษัตริย์ แลรักษาชาติบ้านเมืองเกิดขึ้น ข้าพระพุทธเจ้าคิดอุบายบิดพริ้วหลีกเสี่ยงเสีย มิได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ โดยเต็มกำลังความสามารถ และเบียดเบียนฉ้อราษฎ์บังหลวงกระทำด้วยตนเอง ถาด้วยอุบายให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม และประพฤติกตัญญู ไม่มีความซื่อสัตย์เป็นการทุจริตต่างๆ ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรุณามีพระเดชพระคุณอันประเสริฐใหญ่ยิ่งดังนี้

ขอให้เทพดาผู้มีฤทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย มีพระสยามเทวาธิราชกับเทพดาซึ่งสิงสถิตอยู่ในที่ประดิษฐานพระมหาเสวตรฉัตรแผ่นดิน จงบันดาลดลให้อุบายเล่ห์กลแลความลับอันทุจริตต่างๆ ของข้าพระพุทธเจ้าปรากฏออกโดยเร็วพลัน อย่าให้ทันกระทำการทุจริตต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ทั้งขออย่าให้ข้าพระพุทธเจ้าแคล้วคลาดมหาภัยทุกประการ แลกรรมกรรมทุกสถานบรรดาที่ทำนผู้มีอำนาจอาจกระทำแก่ผู้มีความผิดทั้งปวงได้ ขออำนาจเทพดาจงบันดาลอุปัทวการณ์สังหารณฺณลาชีวิตข้าพระพุทธเจ้าให้ถึงความฉิบหาย ตายด้วยความแตกความขาด ให้ตายด้วยอสเนืบาต สายฟ้าพาดราษสัตว์ราวดาบองครักษ์อันแรงร้าย ถาให้ตายด้วยพิษม์แลกำลังแห่งสัตว์อันร้ายในน้ำบนบกจงได้ช่องสังหารณฺณข้าพระพุทธเจ้า ผู้มิได้ซื่อสัตย์ให้พลันบันดาลพินาศ ถาบันดาลให้ผีพิษม์ผีกาฬอดิสารชราพาธสรรพโรคพิบัติต่างๆ ทุกประการ จงบังเกิดแก่ข้าพระพุทธเจ้าผู้ทรยศคิดคดไม่ซื่อสัตย์ ให้ถึงอกาลมรณะตายด้วยทุกขเวทณาลำบากแสนสาหัส ให้เห็นประจักษ์แก่ตาโลก ครั้นข้าพระพุทธเจ้าสิ้นชีวิตจากมนุษย์โลกแล้ว จงลงไปบังเกิดในมหานรกหมกไหม้อยู่ในไฟไม่รู้ดับ สิ้นหมิ่นกลับแสนกลบ่อนันดชาติ ครั้นสิ้นเวรกรรมจากที่นั่นแล้ว แลจะมาบังเกิดในภพใดๆ ขอจงอย่าได้มีความสุขแต่สักหน่อยหนึ่งในโลกียกามบริโภค แล้วจงอย่าได้พบพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ซึ่งจะมาโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ ถึงสวรรค์แลนถุพานถึงจะพบก็อย่าให้โปรดข้าพระพุทธเจ้าได้

ถ้าแลข้าพระพุทธเจ้าตั้งอยู่ในความกตัญญูจะตะเวที่ กระทำราชการในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แลมิได้คิดขบถประทุษร้ายโดยบรรยายอันกล่าวมาแล้วแต่หนหลัง ขอจงเทพดาทั้งหลายมีท้าวจัดดูโลกบาลเป็นอาทิอันมีฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์ทั่วทุกเทพยพิภพ ทั้งพระสยามเทวาธิราชแลพระหลักเมือง พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง แลพระกาฬอันเรืองฤทธิ์ อีกเทพยอันสิงสถิตอยู่ในพระมหาเสวตรฉัตร แลเทพดาอันรักษาพระองค์ทุกคืนวัน จงช่วยป้องกันอภิบาลรักษาข้าพระพุทธเจ้าผู้กระทำการราชการโดยสัตย์สุจริตให้สถิตยสถาพร พ้นจากสรรพโรคพิบัติอุปัทวันตราย

โดยบรรยายอันกล่าวมาแล้วนั้นจบทุกประการ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาธิษฐานนี้แล้ว จงบันดาลให้เกิด
ศุขศิริสวัสดิ์ผ่องแผ้วในกาลทั้งปวง แลมีความเจริญอันใหญ่หลวงแห่งอายุ วรรณะ ศุขะ พละ
ยืนยาวยิ่งยงคงทนจนถึงแก่กาลอายุปริณิเทศราชนักแล้วจึงตาย มีความสบายเป็นสุขเวทนา ดุจ
นอนหลับแล้วตื่นขึ้นมาในทิพย์วิมาน เสวยทิพย์สมบัติในสถานสวรรค์สิ้นแสนกัลป์อนันตชาติ
ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจุติจากสวรรค์เทวโลกแล้วจะมาบังเกิดในมนุษย์โลก จงบริบูรณ์ด้วยอุปโภค
สมบัติ สรรพแสนศฤงคารอันมโหฬาร แลบริวาร ยศปรากฏโดยวิเศษตามประสงค์ อนึ่ง ขอ
จงให้พบพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แล้วจงได้สำเร็จดั่งมโนรทความปรารถนาในทาง
สวรรค์นฤพาน พ้นจากสังสารทุกข์ด้วยความสุขสุจริตกตัญญูกะตะเวทีนั้น เทอญ ๕

หมวดที่ ๗

สัตว์และเบ็ดเตล็ด

ราชาศัพท์

กระป๋อ
กล้วยสั้น
กล้วยเปลือกบาง กล้วยกระ
ขนมดอกเห็ด ขนมทราย
ขนมสอดไส้
ข้าวเสวย
โค
เครื่องเคียง
เครื่องคาว เครื่องดันคาว
เครื่องหวาน เครื่องดันหวาน
เครื่องว่าง
เครื่องเสวย เครื่องดัน พระกระยาหาร

จิตรจุล จิตรจุล
เจ็ดประการ
ข้างนรการ
ซัลลูกะ ซัลลูกา
ข้าง ๒ ข้าง ข้าง ๒ เชือก
ดอกขจร
ดอกช่อนกลิ่น
ดอกถันวิฬาร์
ดอกทอद्यอด
ดอกมณฑาขาว
ดอกสามหาว
ดอกเห็ด
ตกลูก
ต้นจะเกรง

คำสามัญ

ควาย
กล้วยๆ
กล้วยไข่
ขนมขี้หนู
ขนมใส่ไส้
ข้าว หรือเรียกว่า พระกระยา
ว้าว
เครื่องจิ้ม เครื่องแนม
ของคาว อาหารคาว
ของหวาน อาหารหวาน
ของว่าง อาหารว่าง
ของกิน อาหาร บางทีใช้คำให้สั้นลงว่า “เครื่อง”
ก็มี
เต้า
เจ็ดอย่าง
ข้างสึดอ (ข้างปลายมีงาสัน)
ปลิง
ข้าง ๒ ตัว
ดอกสลิด
ดอกช่อนชู
ดอกนมแมว
ดอกผักบุ้ง
ดอกยี่หุบ
ดอกผักตบ
ดอกขี้เหล็ก
ออกลูก (สำหรับสัตว์ทั้งปวง)
ต้นเหืองปลาหมอ

ราชาศัพท์

ต้นปาริฉัตร ต้นปาริชาติ

ต้นหนามรอบข้อ

ต้นอเนกคุณ

ต้องพระราชอาญา

เถาศีระขวานร

เถากะพังโหม

ถ้ำมูล

ถั่วพะวา

เถาม้วย

นางแก้ง

นางเล็ง

นางเหิน

บางสีพัน

บางนางร้า

ปลาหาง

ปลาไปไม้

ปลายาว

ปลาแม่จระ

ปลาลิ้นสุนัข

ปลีกกล้วย

ผล

ผลมูลกา

ผลมูลละมั่ง

ผลนางนูน

ผลอุลิต

ผักสามหา

ผักทอดยอด

ผักร่อน

คำสามัญ

ต้นทองกวาว ต้นทองหลาง

ต้นพุด

ต้นตำแย

ต้องโทษ

เถาหัวลิง

เถาตุตหมตุตหมา

สัตว์ขี้ เช่น นกถ้ำมูล

ถั่วอก

เถาหมาม้วย

อีแก้ง

อีเล็ง

อีเหิน

บางสีหน

บางอีร้า

ปลาซ่อน (เมื่อสดเรียกปลาหางสด เมื่อแห้ง
เรียกปลาหางแห้ง)

ปลาสลิด

ปลาไหล

ปลาร้า

ปลาลิ้นหมา

หัวปลี

ลูก (ใช้เรียกลูกไม้ทั้งปวง)

ลูกขี้กา

ลูกตะลิงปลิง

ลูกอีหนู

ลูกแดงโม

ผักตบ

ผักบุ้ง

ผักกระเฉด

ราชาศัพท์

ผักไผ่ ผักไห้
ผักนางรื่น
พระยอด
พระกระยาเสวย พระกระยา^(๑)
พระกระยาตัม
พระกระยาตัง
พระสุธารส
ฟอง
ฟักเหลือง
มุลิกะ
มูล
มูลดิน
มะเขือเฒ่า
เยื่อเคย
รากดิน
โรคกลาก
โรคเกลื้อน
โรคเรื้อน
ล้นทม
คิล่า
สุกร
สุนัข
เห็ดปลวก
หอยนางรม

คำสามัญ

ผักปลาบ
ผักอีร้น
ฝี่ เช่น ประชวรพระยอด เจ็บเป็นฝี่
ข้าว
ข้าวต้ม
ข้าวตัง
น้ำดื่ม เครื่องดื่ม^(๒)
ไข่ เช่น ฟองไก่ ฟองจิ้งจก
ฟักทอง
หนู
ซี่ของสัตว์
ซี่ดิน
มะเขือกะหล่ำแพะ
กะปิ
ไส้เดือน
ซี่กลาก
ซี่เกลื้อน
ซี่เรื้อน
ดอกล้นทม
หิน
หมู
หมา
เห็ดโคน
หอยอีรม

(๑) ใช้เฉพาะสำหรับพระมหากษัตริย์

(๒) ถ้าต้องการบอกชนิดของเครื่องดื่ม เต็มคำลงข้างท้าย เช่น พระสุธารสชา พระสุธารสเย็น

หมวดที่ ๘

เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค

เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ มีดังนี้

๑. ราชกกุธภัณฑ์

มี ๒ แบบ และแบบหนึ่งมี ๕ อย่าง จึงเรียกว่า เบญจราชกกุธภัณฑ์

แบบ ก

- (๑) พระมหาเศวตฉัตร
- (๒) พระมหาพิชัยมงกุฏ
- (๓) พระแสงขรรค์ชัยศรี
- (๔) พัดวาลวิชนี และพระแส้จามรี
- (๕) ฉลองพระบาทเชิงงอน

แบบ ข

- (๑) พระมหาพิชัยมงกุฏ
- (๒) พระแสงขรรค์ชัยศรี
- (๓) ธำมรงค์ขรรค์ชัยศรี
- (๔) พัดวาลวิชนี และพระแส้จามรี
- (๕) ฉลองพระบาทเชิงงอน

พระมหาเศวตฉัตร เป็นฉัตรผ้าขาว ๙ ชั้น มีระบายขลิบทองแผ่ลวดและมียอด เป็นราชกกุธภัณฑ์ของพระมหากษัตริย์ มีที่ใช้ คือ ปักที่พระแท่นราชอาสน์ราชบัลลังก์ กางกั้นเหนือพระแท่นที่บรรทม ปักพระยานมาศ และแขวนกangkั้นพระโกศทรงพระบรมศพ เป็นต้น แต่โบราณมา ไทยถือเศวตฉัตรเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด เศวตฉัตร หมายถึงความเป็นพระราชมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับมงกุฏของชาวยุโรป

พระมหาพิชัยมงกุฏ เป็นราชกกุธภัณฑ์ประเภทราชศิราภรณ์ ทำด้วยทองลงยาประดับนวิรัตน์เพชรเม็ดใหญ่ ชื่อ มหาวิเชียรมณีประดับยอด สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในงานพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น

พระแสงขรรค์ชัยศรี พระแสงองค์นี้กล่าวกันมาว่า พระขรรค์เป็นของเก่า ฝีมือทำงามนัก เดิมตกจมอยู่ในทะเลสาบเมืองเสียมราฐ ชาวประมงทอดแหได้ ผู้ว่าราชการเมืองเสียมราฐ

นำมาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อวันพระแสงองค์นี้มาถึง อสุนีบาตตกในพระนครถึง ๗ แห่ง เช่น ที่ประตู่วิเศษไชยศรีและประตู่พิมานไชยศรี ซึ่งเป็นทางที่อัญเชิญพระแสงองค์นี้ผ่านไป ดังนั้น ประตู่พระบรมมหาราชวังจึงมีคำทำยี่ห้อว่า “ไชยศรี” ทั้งสองประตู่ เช่นเดียวกับทำยี่ห้อของพระขรรค์องค์นี้

ธารพระกรชัยพฤกษ์ ไม่เท่า ทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ หุ้มทอง

พัทวาลวิชนี พัด ทำด้วยใบตาล ด้ามมีเครื่องประกอบเป็นทองลงยา

พระแสงจามรี แล่ ทำด้วยชนจามรี ด้ามเป็นแก้ว

ฉลองพระบาทเชิงงอน รองเท้า ทำด้วยทองลงยา

ราชกกุธภัณฑ์ทั้งหมดนี้สร้างในรัชกาลที่ ๑

๒. ราชศิราภรณ์

(๑) **พระขฎ्ฐากลิบ** สร้างในรัชกาลที่ ๑ เป็นทองลงยาประดับนพรัตน์ เครื่องประกอบมีใบสนและกรรเจียก

(๒) **พระขฎ्ฐาเงินहन** สร้างในรัชกาลที่ ๑ เป็นทองลงยาประดับนพรัตน์ เครื่องประกอบมีใบสนและกรรเจียก เป็นราชศิราภรณ์ที่งาม แต่ค่อนข้างหนัก

(๓) **พระขฎ्ฐา ๕ ยอด** เรียกกันเป็นสามัญว่า พระมหากฐิน ทำด้วยทองลงยาประดับเพชร สร้างในรัชกาลที่ ๑ องค์หนึ่ง และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ สมุหพระราชนิเทศในรัชกาลนั้น สร้างถวายองค์หนึ่ง มีชื่อว่า **พระมหามงกุฏ** (เพราะลงยาสีชมพู่ทั้งองค์) ต่อมา ในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ก็โปรดให้สร้างอีกรัชกาลละ ๑ องค์ เครื่องประกอบพระขฎ्ฐานี้มีกรรเจียกและใบสน เสียบขนนกวายุภักษ์ และมีน้ำหนักไม่สู้มากนัก

(๔) **พระมาลา** มี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งสำหรับทรงเวลาปกติ และอีกชนิดหนึ่งสำหรับทรงเวลาเสด็จออกศึกสงคราม

สำหรับทรงเวลาปกติ

๑. **พระมหามาลา** ทำด้วยยาดาด เครื่องประกอบเป็นทองลงยาประดับเพชรปักขนนกวายุภักษ์ ยอดเป็นพระเกี้ยว

๒. **พระมาลาเส้าสูง** พระมาลาที่ทำด้วยสั๊กหลาดพับปักข้างหนึ่ง มีอยู่ด้วยกัน ๗ องค์ ๗ สี ปักขนนกวายุภักษ์ ยอดเป็นเกี้ยว เครื่องประกอบเป็นทองลงยาประดับมณีตามสีของพระมาลา

สำหรับทรงเวลาออกศึกสงคราม

พระมาลาเบี่ยง ทำด้วยหนังรูปลูกฟักตัด มีกระบังเป็นปีกอยู่รอบ กับมีปกคอ และปกหู สำหรับกันศัตรู

๓. พระสังวาล

พระสังวาลมี ๒ องค์ คือ

(๑) **สังวาลพระนพ** เป็นสร้อยอ่อนรวม ๓ เส้นเรียงกัน ทำด้วยทองล้วน มีดอกประจำ ยามทองคันเป็นระยะดอก ๑ ประดับด้วยนพรัตนมณี

(๒) **พระมหาสังวาลนพรัตน์** เป็นสังวาลแผดทำด้วยทองล้วน มีดอกประจำยามทำด้วย ทองฝังมณีดอกละ ๑ ชนิด คือ เพชรดอก ๑ ทับทิมดอก ๑ มรกตดอก ๑ บุษราคัมดอก ๑ โกเมนดอก ๑ นิลดอก ๑ มุกตาดอก ๑ เพทายดอก ๑ และไพฑูรย์ดอก ๑

ราชศิราภรณ์และพระสังวาลเหล่านี้ สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในงานพระราชพิธีสำคัญ

๔. เครื่องราชูปโภค

คือเครื่องใช้ตามปกติของพระมหากษัตริย์ มีหลายสิ่งด้วยกัน กล่าวเฉพาะองค์ที่สำคัญ ได้แก่

(๑) **พานพระขันหมาก** เป็นพานสองชั้นสี่เหลี่ยมย่อมุม มีช่อง พาน และดลั้บพร้อม ทำด้วยทองลงยาทั้งชุด สำหรับวางพระศรี คือ หมาก พลู และยา เป็นต้น

(๒) **พระมณฑปรัตนกรัณฑ์** เป็นภาชนะบรรจุน้ำเย็น ทำด้วยทองลงยา ทรงมณฑป มีพานรองและจอกลอย

(๓) **พระสุพรรณศรีบัวแฉก** คือ กระโถนเล็ก ทำด้วยทองลงยา

(๔) **พระสุพรรณราช** คือ กระโถนใหญ่ ทำด้วยทองลงยา

นอกจากเครื่องราชูปโภค ๔ อย่างนี้แล้ว ยังมีเครื่องพานพระศรีอีก ๒ ชนิด คือ เครื่อง ทองลงยาและเครื่องนาก เป็นพานชั้นเดียว มีเครื่องใส่หมากพลูและยา พร้อมกับมีพระสุพรรณศรี พระสุพรรณราชทอง และนากประกอบด้วย

๕. พระแสงราชศัสตราวุธ

(๑) **พระแสงราชศัสตรา** พระแสงดาบที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น พระราชทานแก่เมืองสำคัญต่างๆ เปรียบดังพระแสงอาญาสิทธิ์แทน

พระองค์ในการปกครอง^(๑)

(๒) **พระแสงดาบดาบค่าย** พระแสงดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทอง

(๓) **พระแสงดาบใจเพชร** พระแสงดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทองมีเพชรฝัง

(๔) **พระแสงเวียด** พระแสงดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทอง พระเจ้าเวียดนามถวาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

(๕) **พระแสงฟันปลา** พระแสงดาบ คมดาบมีลักษณะคล้ายฟันของปลา ฝักและด้าม ทำด้วยทอง

(๖) **พระแสงแฝด** พระแสงดาบมี ๒ เล่ม ซ้อนอยู่ในฝักเดียวกัน สำหรับใช้เป็นดาบ ๒ มือ ฝักและด้ามทำด้วยทอง

(๗) **พระแสงอักษฎา** พระแสงเครื่องรบ มี ๘ องค์ ได้แก่

๑. พระแสงตรี

๒. พระแสงจักร

๓. พระแสงธนู

๔. พระแสงของ้าวแสนพลพ่าย

๕. พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสะโตง

๖. พระแสงหอกเพชรรัตน์

๗. พระแสงดาบเขลย

๘. พระแสงดาบและเขน หรือพระแสงดาบและโล่

(๘) **พระแสงฝักทองเกลี้ยง** พระแสงดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทองประดับเพชร

๖. พระราชยาน

(๑) **พระราชยานกง** คานหามชนิดประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้สลักปิดทอง มีกง กับพนักพิง

(๒) **พระราชยานถม** คานหามชนิดประทับราบ ทำด้วยไม้หุ้มเงินถมยาทาทอง

(๑) เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองใด ผู้ว่าราชการจังหวัดจะเชิญพระแสงราช ศัสตราวุธทุกเล่ม ถวาย แสดงว่าถวายพระราชอำนาจคืน และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับ จะพระ ราชทานคืน แต่ในรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปนารายณ์สำหรับพระ ราชทานแก่จังหวัดต่างๆ แทนพระแสงราชศาสตรา

(๓) พระราชยานทองลงยา คานหามชนิดประทับราบ ทำด้วยไม้หุ้มทองลงยา

(๔) พระราชยานงา คานหามชนิดประทับราบ ทำด้วยงาช้างแกะสลักลายทั้งองค์ พระราชยานองค์นี้เป็นศิลปวัตถุชิ้นเอก ฝีมือทำงามนัก พลเรือโท พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ อธิบดีกรมคชบาลและผู้อำนวยการกรมช่างสิบหมู่ สร้างถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นฝีพระหัตถ์ซึ่งทรงแกะสลักด้วยพระองค์เอง ร่วมกับพระยาจินดา-รังสรรค์ (รอด รัตนศิลป์)

(๕) พระที่นั่งพุดตานทอง เป็นคานหามชนิดประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้แกะสลักหุ้มทองทั้งองค์งามมาก

หมวดที่ ๙

พระราชนิเวศน์ มนเทียรสถาน

พระบรมมหาราชวัง

วังใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ราษฎรเรียกว่า “วังหลวง” หมายถึง มูลสถานที่พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างขึ้นสำหรับเป็นที่ประทับ เป็นศูนย์บัญชาการบริหารราชการแผ่นดิน และเป็นศูนย์กลางสำหรับการพระราชพิธี ในตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ถือว่าเป็นพระราชวัง เรียกว่า “พระราชวังหลวง” ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้ประกาศยกฐานะขึ้นเป็น “พระบรมมหาราชวัง” ในกาลต่อมา แม้พระมหากษัตริย์จะมีได้เสด็จประทับ พระบรมมหาราชวังก็ยังคงเป็นศูนย์กลางสำหรับการพระราชพิธีและรับรองพระราชอาคันตุกะ

พระราชวัง

วังของพระมหากษัตริย์ มีระดับความสำคัญรองจากพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน วังใดที่จะเรียกว่า “พระราชวัง” ได้นั้น ตามขัตติยราชประเพณีอันมีมาแต่ก่อนกาล พระมหากษัตริย์จะทรงประกาศพระบรมราชโองการสถาปนาขึ้นเป็น “พระราชวัง” มิใช่ว่าวังใดที่จัดเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์แล้วจะเรียกว่า “พระราชวัง” ทั้งหมด บรรดาวังที่มีประกาศพระบรมราชโองการยกขึ้นเป็น “พระราชวัง” แล้วนั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏในประชุมพงศาวดารภาค ๒๖ เรื่อง ดำเนินวังเก่า มี ๑๙ พระราชวัง คือ

สร้างในรัชกาลที่ ๑

๑. พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) สร้างเป็นที่ประทับของพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ปัจจุบันเป็นกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กองการสังคีต วิทยาลัยนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

๒. พระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) เป็นที่ประทับของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข อยู่ ณ ตำบลสวนลั่นจี่ ธนบุรี ปัจจุบันคือ บริเวณที่ตั้งโรงพยาบาลศิริราชและสถานีรถไฟธนบุรี

สร้างในรัชกาลที่ ๔

๑. พระราชวังนันทอุทยาน สร้างขึ้นในสวนริมคลองมอญฝั่งเหนือ ปัจจุบันเป็นหน่วยงานของกองทัพเรือ

๒. พระราชวังปทุมวัน สร้างเป็นที่เสด็จประพาสในที่นาทุ่งบางกะปิ ริมคลองแสนแสบฝั่งใต้ ต่อมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้เป็นวังของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย เรียกว่า “วังเพชรบูรณ์” ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศูนย์การค้าเวลด์เทรดเซ็นเตอร์

๓. พระราชวังสราญรมย์ สร้างขึ้นทางฝั่งตะวันออกถนนสนามไชย ปัจจุบันส่วนที่เป็นพระตำหนักเป็นที่ทำการกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนที่เหลือเรียกว่า พระราชอุทยานสราญรมย์

๔. พระราชวังเมืองสมุทรปราการ สร้างขึ้นตรงข้ามกับสถานีรถไฟสมุทรปราการ ปัจจุบันรื้อหมดแล้ว

๕. พระราชวังบางปะอิน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างขึ้นในที่เดิมที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างไว้เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พระราชวังถูกทิ้งร้างจนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้สร้างพระที่นั่งขึ้นองค์หนึ่ง ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระที่นั่งองค์ต่างๆ และดำเนินเจ้านายขึ้นอีกหลายหลัง ได้แก่ พระที่นั่งวโรภาสพิमान พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียรถูกไฟไหม้ ในรัชกาลปัจจุบัน โปรดให้สร้างพระตำหนักอุทยานภูมิเสถียรขึ้นใหม่ และบูรณะตำหนักต่างๆ ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

๖. พระราชวังจันทร์เกษม อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า “วังจันทร์” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า สร้างขึ้นเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขณะยังดำรงพระยศเป็นพระยุพราช ต่อมา ได้เป็นที่ประทับของพระมหาอุปราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาอีกหลายพระองค์ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นใหม่ สำหรับเป็นที่ประทับเวลาเสด็จประพาสกรุงเก่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประทับ ครั้นสร้างพระราชวังบางปะอินแล้ว จึงพระราชทานวังจันทร์เกษมให้เป็นที่ว่าการมณฑลอยุธยา ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชวังจันทร์เกษม

๗. พระราชวังท้ายพิgul เขาพระพุทธบาท อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี พระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างเป็นที่ประทับเมื่อเวลาเสด็จขึ้นไปทรงนมัสการรอยพระพุทธบาท พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างดาดหน้าและเรือนข้าราชการขึ้นในกำแพงพระราชวัง ตัวอาคารเป็นเครื่องขัดแตะถือปูน บัดนี้ผุพังไปหมดแล้ว

๘. พระราชวังพระนครคีรี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างขึ้นบนยอดเขาเขามไหศวรรย์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการบูรณะเป็นระยะมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้ประกาศเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒

๙. พระราชวังสีทา จังหวัดสระบุรี พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นที่ริมแม่น้ำป่าสัก ฝั่งตะวันตก ณ ตำบลบ้านสีทา ปัจจุบันเป็นพื้นที่ราษฎรอยู่อาศัยไปหมดแล้ว

สร้างในรัชกาลที่ ๕

๑. พระราชวังดุสิต เมื่อแรกสร้าง พระราชทานชื่อว่า “สวนดุสิต” ต่อมาจึงประกาศยกขึ้นเป็นพระราชวัง ส่วน พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนั้น สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๖ เป็นส่วนหนึ่งของ พระราชวังดุสิต เรียกว่า “**พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต**” ไม่เรียกว่า พระราชวังจิตรลดาราชวรทั่วปักษ์ก็เรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า “สวนจิตรลดาราชวร”

๒. พระราชวังพญาไท ปัจจุบัน คือโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อแรกสร้างพระราชทานชื่อว่า **พระตำหนักพญาไท** ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นพระราชมนเทียรที่ประทับ และประกาศยกขึ้นเป็น “**พระราชวังพญาไท**” ในรัชกาลที่ ๗ เป็น **โฮเต็ลพญาไท** สำหรับต้อนรับแขกเมือง เป็นสโมสรโรตารี และเป็นที่ทำการกรมไปรษณีย์โทรเลข ตามลำดับ โดยเฉพาะได้เป็นที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง ชื่อว่า สถานีวิทยุกรุงเทพฯ ที่พญาไท (Radio Bangkok at Phya Thai ในสังกัดกรมไปรษณีย์โทรเลข)

๓. พระราชวังเมืองราชบุรี อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สร้างขึ้นทางฝั่งตะวันตก ตรงข้ามเมืองราชบุรี ปัจจุบันเป็นที่ทำการสถานีตำรวจภูธร

๔. พระราชวังเขาสัตนาค^(๑) สร้างขึ้นบนเขาสัตนาค อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ห่างลำนน้ำเป็นระยะทางประมาณ ๘๐ เส้น และสร้างตำหนักที่ประทับของเจ้านายที่ตามเสด็จฯ บนนยอดเขามอ ปัจจุบันเรียกว่า เขาวัง

๕. พระราชวังจุฑาธุชราชฐาน อยู่ที่เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี รัชกาลที่ ๕ โปรดให้สร้างพระที่นั่งด้วยไม้สักทอง แล้วโปรดให้หรือพระที่นั่งไม้สักทองคั่นมาสร้างในพระราชวังดุสิต พระราชทานนามว่า **พระที่นั่งวิมานเมฆ** ต่อมาทรุดโทรม ในรัชกาลปัจจุบันโปรดให้บูรณะและจัดเป็น **พิพิธภัณฑวิมานเมฆ** เปิดให้ประชาชนเข้าชมได้

๖. พระราชวังรัตนรังสรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดระนอง พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง ณ ระนอง) สร้างเป็นพลับพลาไม้มั่นคงบนเนินควนอัน เพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

(๑) อ่านว่า สัต-ตะ-หนาด

อยู่หัวเมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองตะวันตก พ.ศ. ๒๔๑๓ ต่อมา
องค์พระที่นั่งขำรุดทรุดโทรม จึงรื้อลงแล้วสร้างขึ้นเป็นตึก ปัจจุบัน
เป็นที่ทำการศาลากลางจังหวัดระนอง

๗. พระราชวังบ้านปืน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวในฤดูฝน พระราชมนเทียรนั้นยังค้างอยู่ รัชกาลที่ ๖ จึง
โปรดให้สร้างต่อจนเสร็จ แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า **พระรามราช
นิเวศน์** ปัจจุบันพระราชทานให้เป็นที่ทำการของทหาร

สร้างในรัชกาลที่ ๖

๑. พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม สร้างขึ้น
เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังดำรงพระยศเป็น
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ แปรพระ
ราชฐานไปประทับเพื่อทรงตรวจตราและบัญชาการซ้อมรบเสือป่าใน
รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวัง
สนามจันทร์แก่กระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันเป็นศาลากลางจังหวัด
ภายในอาณาบริเวณพระราชวัง บางส่วนเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตทับแก้ว

พระราชนิเวศน์

เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ มีความสำคัญรองลงมา
จากพระราชวัง มักสร้างขึ้นไว้สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จฯ แปร
พระราชฐาน ในรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
พระราชนิเวศน์ขึ้นไว้เพียงแห่งเดียวในพื้นที่ชายทะเลระหว่างหัวหิน
และหาดเจ้าสำราญ คือที่ตำบลบางกรร พระราชทานนามว่า **“พระ
ราชนิเวศน์มฤคทายวัน”** ปัจจุบัน พระราชทานพระบรมราชานุ-
ญาติให้ตำรวจตระเวนชายแดนใช้เป็นที่ทำการ

พระราชนิเวศน์ ในรัชกาลปัจจุบันมีอยู่ ๓ แห่ง คือ

๑. ภาคเหนือ ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

๒. ภาคใต้ ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส

๓. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูพานราชนิเวศน์ จังหวัด

สกลนคร

ทั้งสามแห่งนี้ โปรดให้สร้างไว้สำหรับเป็นที่ประทับแรมเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ และเสด็จตรวจโครงการตามพระราชดำริในท้องถิ่นห่างไกลทั่วทุกภาค

วัง

หมายถึงที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่ของเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า เรียกว่า วัง ทั้งสิ้น เช่น **วังวรดิศ**^(๑) ที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ **วังบางขุนพรหม**^(๒) ที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ปัจจุบันเป็นธนาคารแห่งประเทศไทย

ปราสาท

หมายถึง เรือนหลวง ซึ่งเป็นอาคารมีหลังคายอด ปลุกสร้างอยู่ในพระบรมมหาราชวังหรือพระราชวัง เช่น

๑. **พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท** เดิมเป็นปราสาทไม้ มีชื่อว่า พระที่นั่งอมรินทราภิเษก
๒. **พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท** เป็นพลับพลาเปลื้องเครื่อง
๓. **พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท**
๔. **พระที่นั่งมหาราชปราสาท**

พระราชมนเทียร

พระมหามนเทียร

หมายถึง เรือนหลวง ประเภทที่มีหลังคาคดง (หลังคาจั่ว) มีช่อฟ้าหน้าบันที่ปลุกสร้างอยู่ในพระบรมมหาราชวัง หรือพระราชวัง เช่น พระที่นั่งในหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน อันมีพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งเทพสถานพิลาศ และพระที่นั่งเทพอาสน์ไพโล ปลุกสร้างติดต่อกันเรียกว่า **หมู่พระมหามนเทียร**

พระมหามนเทียรนี้ โบราณสร้างในรูปแบบหลังคาคดง แต่ในสมัยต่อมา เช่น ในรัชกาลที่ ๔ และ ๕ รูปแบบหลังคาอาจเปลี่ยนไปตามศิลปะการก่อสร้างของแต่ละสมัย

พระที่นั่ง

เรือนหลวงในพระบรมมหาราชวัง และในพระราชวัง ไม่ว่าจะเป็นประเภทเรือนยอด ที่เรียกว่าปราสาท หรือเรือนหลังคาจั่ว คือเรือนหลังคาไม่มียอด ปลุกสร้างไว้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ หรือสถานที่ภายในองค์ปราสาทที่ใช้สำหรับกิจการต่างๆ ก็เรียกว่า **พระที่นั่ง** ทั้งนั้น เช่น ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันตกชั้นกลาง มีพระที่นั่งสำคัญๆ คือ

๑. พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์
๒. พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ
๓. พระที่นั่งดารงสวัสดิ์อันัญวงศ์
๔. พระที่นั่งพิพัฒพงศ์ถาวรวิจิตร
๕. พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (เป็นที่ประทับส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)
๖. พระที่นั่งอมรพิมานมณี
๗. พระที่นั่งสุทไธสวรรยภิรมย์
๘. พระที่นั่งบรรณาคมนครนิย
๙. พระที่นั่งราชปริศน์วโรทัย
๑๐. พระที่นั่งเทพदनัยนันทิยาการ

พระที่นั่งโถง

หมายถึงพระที่นั่งโถงไม่มีฝา เช่น พระที่นั่งสนามจันทร์ พระที่นั่งสัสดาภิรมย์ พระที่นั่งชัยชุมพล

พระตำหนัก

หมายถึงอาคารที่ประทับของพระมหากษัตริย์ หรือสมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมราชกุมารี เช่น พระตำหนักสิริยาลัย ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระตำหนักดอยตุง ที่จังหวัดเชียงราย

ตำหนัก

หมายถึงอาคารที่ประทับของพระราชวงศ์ ไม่ว่าพระราชวงศ์นั้นจะทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หรือหม่อมเจ้า เรียกว่า “ตำหนัก” ทั้งสิ้น

พลับพลา

ที่ประทับชั่วคราวของพระมหากษัตริย์ สร้างขึ้นสำหรับงานพิธีกลางแจ้ง หรือเป็นที่ประทับชั่วคราว

พลับพลาโถง

พลับพลาที่ไม่มีฝา โดยปกติเป็นที่ประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่ หรือทอดพระเนตรการแสดงต่างๆ

พลับพลาเปลื้องเครื่อง

พลับพลาสำหรับพระมหากษัตริย์เปลี่ยนเครื่องทรง

พระที่นั่งขุมสาย

สร้างขึ้นสำหรับใช้ชั่วคราวในการประกอบพิธีกลางแจ้ง เช่น พิธีพระราชทานธงไชยเฉลิมพล

อัมจันทร์

บันไดที่ก้าวขึ้นลงของพระที่นั่งและพระตำหนัก (ถ้าเป็นตำหนักไม่เรียกว่า อัมจันทร์ คงเรียกว่า บันได อย่างคำสามัญ)

พระทวาร	ประตูของพระที่นั่งและพระตำหนัก ประตูทางผ่านเข้ากำแพง แก้วพระที่นั่งสำคัญบางองค์เรียกว่า พระทวาร เช่น ประตูกำแพง แก้วด้านเหนือและด้านตะวันตกของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีนาม ว่า “พระทวารเทเวศร์รักษา” “พระทวารเทวภิบาล”
พระบัญชา	หน้าต่างพระที่นั่ง และหน้าต่างพระตำหนักที่ประทับของ พระมหากษัตริย์
สีหบัญชร	หน้าต่างพระที่นั่ง เป็นมุขเด็จที่พระมหากษัตริย์สมัยก่อนทรง ใช้เป็นทีเสด็จออกให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าฯ บนพื้นลานชั้น ล่างหน้ามุขเด็จ เช่น สีหบัญชรที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และ พระที่นั่งอนันตสมาคม
พระแกล	หน้าต่างตำหนัก
บันไดแก้ว	สำหรับวางเครื่องราชศัสตราวุธองค์ที่สำคัญ
ห้องเครื่อง^(๑)	ครัวไฟ ห้องประกอบอาหาร
ห้องแต่งพระองค์	ห้องแต่งตัว
ห้องทรงพระอักษร	ห้องเขียนหนังสือ
ห้องทรงพระสำราญ	ห้องพักผ่อน
ห้องสรง	ห้องน้ำ

(๑) คำว่า “เครื่อง” ที่ประกอบขึ้นเป็นราชาศัพท์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ เครื่องอุปโภค ได้แก่ ของใช้สอย เช่น เครื่องราชูปโภค เครื่องสูง เครื่องทรง เป็นต้น

๑.๒ เครื่องบริโภค ได้แก่ ของกิน เช่น เครื่องเสวย

หมวดที่ ๑๐

ยานพาหนะ

ยานพาหนะสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงหรือประทับ เพื่อเสด็จพระราชดำเนินในพระราชกรณียกิจ ในการพระราชพิธี หรือในพิธี มีหลายประเภท เรียกชื่อตามประเภท มีทั้งยวดยานและพาหนะ การเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนที่พระมหากษัตริย์ทรงนำไป ม้าที่ทรงนั้นเรียกว่า “ม้าต้น” หรือเป็นกระบวนที่พระมหากษัตริย์ประทับไปบนสัปคับหลังช้าง หรือประทับคอช้างทำนองออกศึก ช้างนั้นเรียกว่า พระคชาธาร

ยานพาหนะประเภทต่างๆ มีดังนี้

๑. พระราชยาน คือยานพาหนะประเภทมีคานหาม เคลื่อนที่โดยมีเจ้าพนักงานแบกหามใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนแห่และในการเชิญพระโกศพระบรมศพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระอัครมเหสี และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง ออกจากพระบรมมหาราชวังไปในการพระราชพิธีถวายพระเพลิง ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง

ในหนังสือเรื่องเครื่องราชูปโภคและพระราชยานของ พระยาเทวธิดาช (หม่อมราชวงศ์ ป. มาลากุล) สมุหพระราชพิธีในสมัยก่อนกล่าวไว้ว่า “**พระราชยาน**” มี ๙ องค์ มีชื่อและลักษณะแตกต่างกันดังนี้

๑. พระยานมาศ ทำด้วยไม้สลักปิดทอง มีคานหามคู่และมีแอกทั้งหน้าหลัง มีเชือกหุ้มผ้าผูกแอกนั้น แล้วไปคล้องกับลูกไม้ สำหรับประทับราบและมีพนักงาน มีคานหาม ๘ คน

๒. พระยานมาศ ๓ ลำคาน เป็นคานหามขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ปิดทอง ฐานประดับรูปเทพนมและครุฑเป็น ๒ ชั้น มีพนักงานและคานหาม ๓ คาน คนหาม ๒ ผลัด ๖๐ คน

๓. พระราชยานกง สำหรับประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้สลักปิดทองประดับภาพมิกกับพนักงานสำหรับพึง มีคาน ๒ คาน กับแอกและลูกไม้สำหรับหาม ๘ คน ใช้สำหรับทรงเวลาปกติ (ไม่ใช่ในพระราชพิธี)

๔. พระราชยานถม มีแบบและลักษณะอย่างพระยานมาศ แต่หุ้มด้วยเงินถมลงยาทาทอง มีกระบังปญญาณทองคำลงยาราชาวุฒิประดับ พระราชยานองค์นี้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย ณ นคร) สร้างถวายในรัชกาลที่ ๓

๕. พระราชยานงา มีแบบและลักษณะอย่างพระราชยานถม แต่ทำด้วยงาช้างสลักลายฝีมือช่างมณี พระราชยานองค์นี้ พลเรือโท พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ รอง

เสนาบดีกระทรวงวัง ผู้บัญชาการกรมพระศบาลและผู้บัญชาการกรมช่าง ๑๐ หมู่ ได้สร้างขึ้น ถวายรัชกาลที่ ๕ เป็นชั้นเอกแห่งมีพระหัตถ์ของพระองค์ท่านเอง ซึ่งได้ทรงทำกับพระยาจินดา-รังสรรค์ (รอด รัตนศิลป์) ใน พ.ศ. ๒๔๓๒

๖. พระที่นั่งราชยานพุดตานถม ทำด้วยไม้หุ้มเงินสลักลายพุดตาน ถมยา ทาทอง เดิมสร้างขึ้นสำหรับเป็นพระราชอาสน์ คือที่ประทับประจำพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และทำเป็นพระราชยานได้ จึงมีห้วและคานสำหรับหาม พระที่นั่งราชยานองค์นี้สร้างในรัชกาลที่ ๕ พระยาเพชรพิชัย (จิ่น) บิดาพระรัตนโกษาผู้ทำพระราชยานทองลงยา เป็นผู้ทำ

๗. พระราชยานทองลงยา มีแบบและลักษณะอย่างพระราชยานถม พระรัตนโกษา เป็นผู้ทำในรัชกาลที่ ๖

๘. พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง ทำด้วยไม้สลักหุ้มทอง มีรูปเทพนมและครุฑประดับ ๒ ชั้น สร้างขึ้นสำหรับเป็นพระที่นั่งพุดตานกาญจจินดาสน์ ทอดเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้ นพปฎลมหาเศวตฉัตร ใช้เป็นพระราชอาสน์ที่พระมหากษัตริย์เสด็จออกประทับในงานพระราชพิธี ใหญ่ๆ เช่น บรมราชาภิเษก และเปิดสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น พระที่นั่งองค์นี้ทำเป็นพระราชยานได้ จึงมีห้วและคานสำหรับหาม ในงานเสด็จพระราชดำเนินพยุหยาตราทางสถลมารค เช่น เลียบพระนคร หรือเสด็จไปพระราชทานผ้าพระกฐิน เป็นต้น

พระที่นั่งพุดตาน รูปคล้ายพระที่นั่งง แต่ต่างกันตรงที่พระที่นั่งพุดตานมีใบปรีดติดอยู่ ๒ ข้าง และมีรูปเทพนมและครุฑประดับ ๒ ชั้น เมื่อเวลาแต่งเป็นพระราชยาน มีแอกผูกติดกับ คานทั้งหน้าและหลัง มีแอกผูกลูกไม้สำหรับหามทั้งซ้ายและขวาหน้าหลัง มีคนหามขึ้นบ่าประจำ ที่คานและที่ลูกไม้ รวมพลัดละ ๑๖ คน และต้องพลัดทุกระยะ ๕๐๐ เมตร

๙. พระที่นั่งราเชนทรยาน เป็นพระราชยานที่มีบุษบก เป็นที่ประทับเมื่อเสด็จพระราช ดำเนินโดยกระบวนพระราชอิสริยยศในพระราชพิธีสำคัญ เช่น เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร เนื่องในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก นอกจากนี้ก็ใช้ในการเชิญพระโกศพระบรมอัฐิพระมหา กษัตริย์จากพระเมรุมาศท้องสนามหลวงเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

๑๐. ยานพาหนะประเภทมีล้อ เคลื่อนที่โดยเจ้าพนักงานฉุดชักหน้าหลัง เรียกว่า “ราชรถ” เป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศพระมหากษัตริย์ มีอยู่ ๒ องค์ คือ **พระมหาพิชัยราชรถ** และ **เวษยันตราราชรถ** ทั้งสององค์สร้างในรัชกาลที่ ๑ มีบุษบกตั้งกลาง ทำด้วยไม้สลักปิดทองทั้งสอง องค์ ปกติมิได้ใช้เป็นราชรถสำหรับพระมหากษัตริย์ทรง เนื่องจากเป็นของใหญ่และไม่สะดวกต่อ การเคลื่อนที่ จึงใช้แต่ในการเชิญพระโกศพระบรมศพเข้ากระบวนแห่ไปพระเมรุมาศ

๓. ยานพาหนะทางเรือ ในการเสด็จโดยกระบวนเรือ ไม่ว่าจะเป็นโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค หรือกระบวนอื่น เรือลำที่ทรงแต่โบราณเรียกว่า **“เรือต้น”** ในกาลต่อมาจึงเรียกเรือลำที่ทรงว่า **เรือพระที่นั่ง”**

เรือพระที่นั่ง สำหรับเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค มี ๔ ประเภท คือ

๓.๑ เรือพระที่นั่งกราบ เรือประเภทนี้สร้างด้วยไม้ ตัวเรือทาน้ำมัน ตั้งบัลลังก์กัญญา เช่น เรือ **“รุ่งประสานสาย”** เรือ **“ประจำทวีป”** เป็นต้น

๓.๒ เรือพระที่นั่งศรี เรือประเภทนี้สร้างด้วยไม้ ตัวเรือสลักภาพ พื้นสีลานทอง ตั้งบัลลังก์กัญญาเป็นที่ประทับ มี

๓.๒.๑ เรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร สร้างในรัชกาลที่ ๔ พื้นสีแดง กว้าง ๒.๒๔ เมตร ยาว ๓๔.๖๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๐ เมตร ฝีพาย ๔๘ พันท้าย ๒

๓.๒.๒ เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ สร้างในรัชกาลที่ ๕ พื้นสีชมพู ตัวเรือสลักเป็นลายนาค ลำเรือกว้าง ๓.๑๕ เมตร ยาว ๔๕.๔๐ เมตร ลึก ๑.๑๑ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๖ เมตร ฝีพาย ๖๑ พันท้าย ๒

๓.๓ เรือพระที่นั่งเอกชัย เรือประเภทนี้สร้างด้วยไม้สลักลาย พื้นสี ปิดทอง ตั้งบุษบกหรือบัลลังก์กัญญา มี

เรือพระที่นั่งประภัสสรชัย สร้างในรัชกาลที่ ๑ พื้นสีดำ ตัวเรือกว้าง ๒.๕๓ เมตร ยาว ๓๖.๙๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๗ เมตร ฝีพาย ๔๓ พันท้าย ๒

๓.๔ เรือพระที่นั่งกิง เรือประเภทนี้สร้างด้วยไม้สลักปิดทอง โขนหัวเรือเป็นรูปสัตว์ ตั้งบุษบกหรือบัลลังก์กัญญา

เรือพระที่นั่งเรียกว่า **เรือกิง** ที่มีอยู่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มี ๒ ลำ คือ

๓.๔.๑ เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ สร้างในรัชกาลที่ ๑ โขนหัวเรือสลักเป็นรูปหงส์ พื้นสีดำ ตัวเรือกว้าง ๓.๑๔ เมตร ยาว ๔๔.๙๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๑ เมตร ฝีพาย ๕๐ พันท้าย ๒

๓.๔.๒ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช สร้างในรัชกาลที่ ๔ หัวเรือเป็นรูปนาค ๗ เศียร พื้นสีเขียว ตัวเรือกว้าง ๒.๕๙ เมตร ยาว ๔๒.๙๕ เมตร ลึก ๐.๗๖ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๑ เมตร ฝีพาย ๕๔ พันท้าย ๒

กัญญาเรือ คือ ส่วนที่ตั้งอยู่กลางลำเรือสำหรับผู้โดยสารนั่งไปในเรือ มีพื้นพนัก เสา ม่าน และหลังคา ของเหล่านี้นวมเรียกว่า **กัญญา** จะหมายถึงสิ่งใดไม่ทราบแน่ สันนิษฐานว่า

เรือกัญญา นั้นเป็นเรือประทุนสำหรับผู้หญิงโดยสารได้ ยานพาหนะใดๆ ที่เปิด เช่น วอ กูบ ช้างกัญญา ตลอดจนเรือประทุน ย่อมเป็นของหญิงใช้ ข้อที่ควรสังเกตอย่างหนึ่งคือ “หลังคากัญญา” นั้นส่วนกลางโค้งขึ้นไป แต่หน้าหลังคาโค้งต่ำลงมา เป็นลักษณะ “เพรียวลม” การที่หลังคากัญญาเป็นเช่นนี้ ทำให้เรือไม่ต้องถูกลมปะทะมากนัก ทั้งเวลาไปในลำน้ำที่แคบ เช่น คลอง เป็นต้น ถึงแม้ตามสองข้างฝั่งย่อมมีระรานให้การเดินเรือขัดข้อง

๔. ยานพาหนะประเภทพระประเทียบ ได้แก่ **รถพระประเทียบ** และ **เรือพระประเทียบ** เป็นยานพาหนะสำหรับฝ่ายในและสมเด็จพระสังฆราช

ในสมัยปัจจุบัน ได้มีประดิษฐ์กรรมแปลกใหม่เกี่ยวกับยานพาหนะมากขึ้น เช่น มีการประดิษฐ์เครื่องยนต์กลไกประกอบเข้ากับยานพาหนะ ให้สามารถขับเคลื่อนไปด้วยกำลังเครื่องยนต์ได้ และเพิ่มประเภทยานพาหนะขึ้นอีกมาก เช่น รถยนต์ เรือยนต์ เครื่องบิน ทั้งประเภทใบพัด ไอพ่น และเฮลิคอปเตอร์ การเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์ในกาลต่อมาก็อาจทรงยานพาหนะสมัยใหม่นั้น จึงควรเรียกชื่อยานพาหนะนั้นๆ ตามความนิยมที่เรียกกันอยู่แล้ว แต่เดิมคำว่า **พระที่นั่ง** ลงไว้ข้างท้าย เช่น **รถยนต์พระที่นั่ง** **เรือยนต์พระที่นั่ง** **เครื่องบินพระที่นั่ง** **เฮลิคอปเตอร์** หรือ **ส. พระที่นั่ง**

ที่เดิมคำว่า “**พระที่นั่ง**” ดังกล่าวนี้นี้ ใช้เฉพาะพาหนะสำหรับพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระบรมราชกุมารี ส่วนเจ้านายพระองค์อื่นใช้ **ที่นั่ง** แทนคำว่า “พระที่นั่ง” เช่น **รถที่นั่ง** **เรือที่นั่ง** **เครื่องบินที่นั่ง** **ส. ที่นั่ง** เป็นต้น

หมวดที่ ๑๑

ลักษณะนาม

(อักษรानุกรมปลายบาทสงขยา)

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสงที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ก

กระบอก	กระบอกน้ำ ปั้น ข้าวหลาม
กัณฑ์	เทศน์
กลัก	สงที่ทำเป็นกลัก สงที่บรรจุรวมอยู่ในกลักด้วย เช่น ไม้ขีดไฟ
กลุ่ม	ด้ายกลุ่ม ป่านกลุ่ม
กอ	ไผ่ หญ้า
กอง	กองทหาร กองอิฐ กองทราย
ก้อน	ก้อนดิน ก้อนศิลา ก้อนอิฐ ก้อนข้าวตู
กำ	ผักกำ พลุกำ
กิ่ง	กิ่งไม้ งาช้าง
กฐี	ผ้านุ่ง โสร่ง ผ้าขาวม้า (ผ้ากฐีหนึ่ง เท่ากับผ้าประเภทเดียวกันที่รวมเป็นห่อหนึ่ง มีจำนวนยี่สิบผืน)
เกล็ด	เกล็ดปลา เกล็ดกระ พิมเสน

อักษร ข

ขด	เชือกขด ลวดขด หวายขด
ชนิด	สวน
ขนาน	ยาแก้โรคต่างๆ
ขวด	ขวดต่างๆ เช่น ขวดหมึก ๑ ขวด
ขอน	ใช้กับสงหนึ่งหรือข้างหนึ่งของสงที่มีคู่ เช่น กำไล ๑ ขอน
เข็ด	ด้ายเข็ด เชือกเข็ด
โซลง	ข้างหลายข้างรวมกันเป็นโซลง

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ค

คัน	คันชั่ง คันกระสุน คันเบ็ด รถ ร่มฉัตร หน้าไม้ แร้ว
คัมภีร์	หนังสือคัมภีร์
คำ	คำพูด คำข้าว คำหยาบ คำกลอน ^(๑)
คู่	ใช้กับของ ๒ สิ่งสำหรับกัน เช่น ซ้อนล้อ หรือจำพวกเดียวกัน เช่น กำไล ตะเกียบ และคำว่า ๘ ตัว หรือ ๘ ต้น ควรใช้ว่า ๔ คู่ กล้วย
เครือ	

อักษร ง

งาน	ที่ดิน (พื้นที่งานหนึ่ง เท่ากับหนึ่งร้อยตารางวา)
-----	--

อักษร จ

จั้น	จั้นหมาก จั้นมะพร้าว
จับ	ขนมจีน
จีบ	พลูจีบ
จุก	หอม กระเทียม (ที่มีดรวมกันเป็นจุกๆ)

อักษร ฉ

ฉบับ	หนังสือหลายแผ่นที่รวบรวมกันเป็นฉบับ เช่น หนังสือพิมพ์รายวัน
ฉาก	สิ่งที่กัน ที่บัง ที่เรียกว่า ฉาก การเล่นต่างๆ ที่แสดงประกอบด้วยฉาก และเปลี่ยนฉากเป็นตอนๆ ไป เช่น ละคร ๓ ฉาก

อักษร ช

ช่อ	ดอกไม้ ดอกมะม่วง
ชิ้น	ชิ้นเนื้อ ชิ้นผ้า

(๑) คำ คำกลอน ๒ วรรค เท่ากับ ๑ คำ

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

ชุด	ของที่รวมกันเป็นชุด การเล่นต่างๆ ที่เปลี่ยนการแสดงเป็นชุดๆ เช่น ถ้วยชา ๑ ชุด
เชือก	ข้างแต่ละตัว ^(๑)

อักษร ช

ชอ	ดอกไม้ไฟ
ชอง	สิ่งที่ทำขึ้นเป็นช่อง สิ่งที่บรรจุรวมอยู่ในช่องด้วย เช่น บุหรี่ พลุ จดหมาย ซีโครง ซีกรง พัน (พระทนต์ ใช้คำว่า องค์ แทน ซี)

อักษร ด

ดวง	ดวงตรา ดวงไฟ ดาว โคม ตะเกียง
ดอก	ดอกไม้ ดอกไม้ไฟ รูป
ด้าม	ด้ามปากกา
ดุ้น	ดุ้นฟืน

อักษร ต

ตน	อมนุษย์ เช่น อสูร ยักษ์ ฤๅษี
ต้น	ต้นไม้ ชุง เสา
ตลับ	สิ่งที่ทำขึ้นเป็นตลับ สิ่งที่บรรจุรวมอยู่ในตลับด้วย เช่น ขี้ผึ้งสีปาก
ดับ	ใบจากที่เย็บเป็นดับ สำหรับมุงหลังคา ของที่เรียงเป็นดับ เช่น พลุดับ
ไตร	ผ้าไตร

อักษร ถ

เถา	ของที่เป็นเถา เช่น เถาวัลย์ หรือของที่เรียงกันเป็นเถา ปั่นโต ตลับ
แถบ	แพรแถบ ผ้าแถบ
แถว	คนหรือสัตว์ หรือสิ่งของที่เรียงเป็นแถว เช่น แถวทหาร มดที่เดินเป็นแถว สินค้าที่จัดไว้เป็นแถว

(๑) คำว่า “ตัว” ห้ามใช้ต่อท้ายคำที่แสดงจำนวนสิ่งของต่างๆ โดยมากให้ใช้คำซ้ำ เช่น แก้ว ๑ แก้ว กางเกง ๑ กางเกง เป็นต้น

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ท

ทะลาย	ทะลายหมาก ทะลายมะพร้าว
ท่อน	พืน ผ้า
เท	เหล้า
แท่ง	ดินสอ ทองคำ เงิน ทอง ตะกั่ว

อักษร น

นัด ^(๑)	กระสุนปืน ยิงปืน จุดพลุ
นาย	ข้าราชการฝ่ายหน้า ผู้ชาย

อักษร บ

บท	คาถาหรือโคลง กลอน เพลง
บาท	เป็นส่วนหนึ่งของบทแห่งคาถา หรือโคลงแสดงน้ำหนัก เช่น ทองคำ หนัก ๑ บาท แสดงเวลา (บาทหนึ่งเท่ากับหนึ่งในสิบของนาฬิกา หรือ ๖ นาที)
บาน	กระจกส่อง ประตู หน้าต่าง ฉาก เช่น ฉากนี้มี ๓ บาน
ใบ ^(๒)	ภาชนะทั้งปวง ลูกไม้ ใบไม้

อักษร ป

ป็น	ป็นชงน้ำชา (ใช้ว่า ป่าน ก็มี) สัมมะชามเปียกที่ป็นไว้เป็นป็นๆ
ปาก	ปากกา แห อวน เปล สวิง โพงพาง
ปึก	ซีผึ้งปึก น้ำตาลปึก กระดาษปึก
ป็น	เลื่อย

(๑) พระราชบัญญัติสันถารแขกเมือง ตามแบบโบราณ ก็เรียกว่า นัด เช่น ๓ นัด หรือ ๓ ครั้ง หรือใช้ในสำนวน
ความว่า ๓ ผัด ๓ นัด

(๒) คำว่า “ใบ” ห้ามใช้ต่อท้ายคำที่แสดงจำนวนสิ่งของต่างๆ โดยมากให้ออกชื่อซ้ำ เช่น ชาม ๑ ชาม ตู้ ๒
ตู้ พองเปิด ๓ พอง ยกเว้นใบไม้ เป็นต้น

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ผ

ผล ^(๑)	ผลไม้ทุกชนิด
ผืน	ผ้า พรหม เสื่อ หนังสือตัว
ผูก	หนังสือใบลาน
แผง	ยาเป็นแผง เครื่องกำบังที่ทำเป็นแผง
แผ่น	กระดาศ กระดาน อิฐ ข้าวเกรียบ กระเบื้อง กระเจกตัด

อักษร ฝ

ฝัก	ฝักถั่ว ฝักมะขาม ไข่ปลา
ฝา	ฝาโอ่ง ขนมครก เปลือกหอย
ฝูง	ฝูงนก ฝูงลิง ฝูงโค

อักษร พ

พวง	มาลัย ผลไม้หรือของที่เชื่อมโยงกันอยู่เป็นพวง เช่น พวงลำไย
พับ	ผ้าหรือกระดาศที่พับไว้
พู	พูทุเรียน
แพ	สิ่งที่ติดกันเป็นแพ เช่น แพซุง ฐแพ เทียนแพ ข้าวเม่าทอดที่ติดกันเป็นแพ

อักษร ฟ

ฟอง	ไข่เปิด ไข่ไก่
ฟอน	หญ้าหรือต้นข้าวที่เอามารวมกันเป็นมัด ที่มีดรวมกันจำนวนมาก ธนบัตร

(๑) ไม่ใช่คำว่า “ลูก”

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ม

มวน	บุหรื
ม้วน	แพร พรหม
มัด	ของที่มัดไว้ เช่น ฟีน
เม็ด	เพชร พลอย
เมล็ด	พันธุ์ไม้ต่างๆ

อักษร ย

ยก	ไม้ยก หนังสือยก ชกมวย เฝียน
ยวง	ยวงขนุน

อักษร ร

รวง	ข้าวรวง ข้าวฟ่างรวง
ราง	รางบรรทัด ลูกคิด ระนาด กบไล่ไม้
รูป	สิ่งที่เป็นรูป ภิกษุ สามเณร บาทหลวง เช่น รูป ๓ รูป ภิกษุ ๓ รูป
เรียง	ใบพลูที่ซ้อนกัน
เรือน	นาฬิกา
ไร่	ที่ดิน (พื้นที่ไร่หนึ่งเท่ากับสี่ร้อยตารางวา)
โรง	โชน ละคร หนัง หุ่น โรงเรียน

อักษร ล

ลา	รัว โห่ บทประพันธ์บางชนิด
ลำ	เรือ ไม้ไผ่ อ้อย
เล่ม	เกวียน ไม้กลัด เข็ม หนังสือที่เย็บเป็นเล่ม พัด พาย แจว กระบี่ ดาบ เสียม มีด กรรไกร
เลา	ปี ชลู่ย

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ว

วง แหวน ผนัง ดนตรี วงเล่นตระกร้อ วงการพนัน

อักษร ส

สาย สายสร้อย เข็มขัด รัตประคต ถนน ว่าว
สำหรับ เสื้อผ้าที่จัดไว้เป็นสำหรับ อาหารที่จัดไว้เป็นสำหรับ
เส้น เชือก ด้าย ไหม ผม ขน

อักษร ห

หมู่ คนหรือสิ่งของที่รวมกันเป็นหมู่ เช่น หมู่ทหาร หมู่ตำรวจ โต๊ะหมู่
หลัง ดึก บ้าน เรือน เรือนแพ มุ้ง
หวี กล้วยที่ยังเรียงติดกันเป็นหวี
หั่ว ผีอก มัน กลอย
ห่า ฝนตก
แหวนบ แหวนบถอนหวอด แหวนบถ ใบบดองที่มวนพับไว้เป็นแหวนบ

อักษร อ

องค์ ตอนหนึ่งของเรื่องละคร
องค์^(๑) พระ พระพุทธรูป พระเจดีย์ เทวดา เทวรูป หม่อมเจ้า

(๑) ตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไปใช้ **พระองค์** พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชดำรัสที่คำ ก็ใช้ว่ามีพระราชดำรัสเท่านั้น **องค์** เสวยก็คำก็ใช้ว่าเสวยเท่านั้น**องค์** พระบรมรูปก็แผ่นดิน ก็ใช้ว่าพระบรมรูปเท่านั้น**องค์** คำว่า “อัน” ห้ามใช้ต่อท้ายคำที่แสดงจำนวนสิ่งของต่างๆ โดยมากให้ออกชื่อซ้ำ เช่น แปรง ๑ แปรง ไม่กวาด ๒ ไม่กวาด ไม่บรรทัด ๒ ไม่บรรทัด เป็นต้น

บทที่ ๓

คำนำพระนามและคำนำนาม

บทที่ ๓

คำนำพระนามและคำนำนาม

ด้วยเหตุที่ราชอาณาจักรไทย ปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขมาหลายร้อยปี และพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ทรงปกครองแผ่นดิน บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรโดยทศพิธราชธรรม ประชาชนชาวไทยจึงมีความเคารพสักการะในพระมหากษัตริย์และเทิดทูนไว้ประหนึ่งว่าเป็นสมมุติเทพ นอกจากนั้นก็ยังได้ถวายพระเกียรติแก่ผู้ที่สืบเชื้อสายจากพระองค์ด้วยประการต่างๆ เช่น ธรรมเนียมการออกชานพระนามของพระบรมวงศานุวงศ์ และใช้ราชาศัพท์กับพระบรมวงศานุวงศ์ลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ ซึ่งจะกล่าวถึงธรรมเนียมการออกชานพระนามราชวงศ์ในกรุงสยามว่ามีลำดับอย่างไร ดังนี้

๑. ด้วยเหตุที่ชาติไทยนิยมนักรบ และถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นยอดนักรบ (คำว่า “ขัตติยะ” แปลว่า นักรบ) ดังนั้น พระราชวงศ์ของพระมหากษัตริย์ จึงเรียกกันว่า “ขัตติยราชตระกูล” เมื่อพระราชวงศ์พระองค์ใดทรงรับราชการแผ่นดิน มีพระยศทางทหาร ก็จะต้องเชิญ **พระยศทางทหาร** ขึ้นมากล่าวชานไว้ก่อนเป็นลำดับแรก เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

พลโท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

๒. ต่อจากยศทางทหารจึงเป็น **คำนำพระนาม** เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระราชวงศ์พระองค์นั้นเป็นพระประยูรญาติที่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขเพียงใด เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

๓. ต่อจากคำนำพระนามจึงเป็น **พระอิสริยยศ** หรือที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า คือ “สกุลยศ” หมายความว่า พระราชวงศ์พระองค์นั้นถือกำเนิดมามีพระยศทางขัตติยราชสกุลชั้นใด เช่น เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หรือหม่อมเจ้า เป็นต้น เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช **เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์** สยามมกุฎราชกุมาร

๔. ต่อจากคำนำพระนามซึ่งบ่งบอกสกุลยศ จึงเป็น **พระนามเดิม** เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข **เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์** กรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช **เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์** สยามมกุฎราชกุมาร

พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ

๕. หลังจากพระนามเดิม ถ้าพระราชวงศ์พระองค์นั้นได้ปฏิบัติราชการแผ่นดินมีความดีความชอบ ได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็น **เจ้าต่างกรม** จึงต่อ **พระนามกรม** ไว้ท้ายพระนามเดิม เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข **เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์** กรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ

คำนำพระนามนั้น เนื่องจากเป็นคำที่มีความหมายเพื่อให้ทราบว่าเป็นพระประยูรญาติชั้นใดในพระมหากษัตริย์ จึงมักจะมีการเปลี่ยนแปลงตามรัชกาลแห่งพระมหากษัตริย์ในรัชกาลนั้นๆ เช่น ถ้าเป็น “พระราชโอรส พระราชธิดา” ในพระมหากษัตริย์ ก็เรียก “**พระเจ้าลูกเธอ**” “**พระเจ้าลูกยาเธอ**” ถ้าเป็น “พี่ น้อง” ก็ใช้คำนำพระนามว่า “**สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ**” “**สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ**” ถ้าเป็นพระญาติผู้ใหญ่ของพระประมุขและเป็นพระราชธิดาในพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ซึ่งนับลำดับพระประยูรญาติทรงเป็น “**น้ำ**” “**ป่า**” “**ลุง**” ในพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ทรงครองราชย์อยู่ ก็ใช้คำนำพระนามว่า “**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ**” หรือ “**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ**” ถ้าทรงเป็นพระบรมญาติผู้ใหญ่ เช่น “**ปู่**” ก็ใช้คำนำพระนามว่า “**สมเด็จพระบรมอัยยิกาเจ้า**” หรือ “**สมเด็จพระบรมอัยยิกาเธอ**” ส่วนพระประยูรญาติชั้นรองของพระมหากษัตริย์เรียกว่า “**พระอนุวงศ์**” ได้แก่ ชั้นหลาน ก็ใช้คำนำหน้าพระนามว่า “**พระเจ้าหลานเธอ**” “**สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ**” “**พระหลานเธอ**” ถ้าสืบรัชกาลของพระมหากษัตริย์พระองค์ที่เป็น “**ปู่**” แล้ว ก็มักจะใช้คำนำพระนามว่า “**พระเจ้าวรวงศ์เธอ**” หรือ “**พระวรวงศ์เธอ**” ตามพระเกียรติ

เพื่อให้ทราบว่าเป็นพระราชวงศ์พระองค์ใดแห่งกรุงสยามมีคำนำพระนามอย่างใดบ้าง จึงขอประมวลคำนำพระนามมาแจ้งให้ทราบว่าเป็นพระประยูรญาติชั้นใดในพระมหากษัตริย์

พระสัมพันธวงศ์เธอ^(๑)

คำนำพระนามพระราชโอรส-ธิดา ในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง)

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้ใช้คำนำพระนามว่า **“พระเจ้าหลานเธอ”**

พระโอรส-ธิดา ในสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ เดิมเรียกว่า **พระประพันธวงศ์เธอ** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เรียกว่า **พระสัมพันธวงศ์เธอ**

พระประพันธวงศ์เธอ^(๑)

คำนำพระนามพระราชโอรส-ธิดา ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรดาที่พระชนมายุสูงกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ใช้เป็นคำนำพระนามพระราชวงศ์ที่เป็นสมเด็จพระประยูรญาติข้างฝ่ายสมเด็จพระบรมราชชนนี คือ พระโอรส-ธิดาในสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ บรรดาที่ได้รับสถาปนาพระยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และต่อมาโปรดให้ใช้ **พระสัมพันธวงศ์เธอ**

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ^(๑)

คำนำพระนามพระราชโอรส-ธิดา เฉพาะสมเด็จพระบวรราชเจ้าฯ

พระเจ้าบรมราชวงศ์เธอ^(๒)

คำนำพระนามเกี่ยวกับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกเว้นเฉพาะ กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ต่อมาใช้ **“พระเจ้าบรมวงศ์เธอ”** และ **“พระบรมวงศ์เธอ”** ซึ่งมีคำว่า **“บวร”** แทนคำนำพระนามพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ในรัชกาลที่ ๖ โปรดให้เปลี่ยนเป็น **“พระราชมวงศ์เธอ”** เพราะคำว่า **“บวร”** ใกล้เคียงคำ **“บรม”**

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

คำนำพระนามพระประยูรญาติผู้ใหญ่ในพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นพระราชโอรสธิดาในรัชกาลก่อน และมีพระอิสริยยศชั้น เจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า ซึ่งทรงกรมเป็น กรมพระยา

(๑) (๒) ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

คำนำพระนามพระประยูรญาติในพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นพระราชโอรสธิดาในรัชกาลก่อน และมีพระอิสริยยศชั้น พระองค์เจ้า

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ

คำนำพระนาม เจ้าฟ้า พระราชโอรสในพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

คำนำพระนาม เจ้าฟ้า พระราชธิดาในพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ

คำนำพระนาม พี่ชายพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีพระอิสริยยศชั้น เจ้าฟ้า

พระเจ้าพี่ยาเธอ

คำนำพระนาม พี่ชายพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

คำนำพระนาม พี่สาวพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีพระอิสริยยศชั้น เจ้าฟ้า

พระเจ้าพี่นางเธอ

คำนำพระนาม พี่สาวพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระภาคิภาเธอ

คำนำพระนามลูกพี่ ลูกน้องชาย ของพระมหากษัตริย์ มีพระอิสริยยศชั้น เจ้าฟ้า

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

คำนำพระนามลูกพี่ ลูกน้องหญิงของพระมหากษัตริย์ มีพระอิสริยยศชั้น เจ้าฟ้า

พระเจ้าน้องยาเธอ

คำนำพระนามน้องชายพระมหากษัตริย์

พระเจ้าน้องนางเธอ

คำนำพระนามน้องสาวพระมหากษัตริย์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ

คำนำพระนามพระเจ้าหลานเธอ ในรัชกาลก่อน

พระวรวงศ์เธอ

ปรมินทร ปรเมนทร

คำนำพระบรมนามาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงรับบรมราชาภิเษกแล้ว ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา มีพระราชนิยมให้ใช้ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทร” กับ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร” สลับรัชกาลกันไป

พระบาทสมเด็จพระ

คำนำพระนามพระมหากษัตริย์ เป็นการกล่าวอย่างย่อสำหรับพระมหากษัตริย์ ที่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว

กรมสมเด็จพระ

พระยศเจ้าต่างกรมชั้นสูงสุด ปราบภายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ โปรดเปลี่ยนพระยศเจ้าต่างกรม ชั้น “กรมสมเด็จพระ” เป็น “สมเด็จพระกรมพระยา” และ “สมเด็จพระกรมพระ”

คำนำพระนามพระมหาลี

พระนางเธอ

เป็นคำนำพระราชวงศ์ที่มีพระยศเป็นพระองค์เจ้า และทรงสถาปนาไว้ในที่ “พระมหาลีรอง”

พระนางเจ้า

เป็นคำนำพระนามพระราชวงศ์ที่มีพระยศทางสกุลยศสูงกว่าพระองค์เจ้า เทียบได้กับพระองค์เจ้าต่างกรม ทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่ง “พระมหาลีรองชั้นพระราชเทวี”

สมเด็จพระนางเจ้า^(๑)

เป็นคำนำพระนามผู้ดำรงตำแหน่งพระมหาลี ชั้น “บรมราชเทวี อัครราชเทวี วรราชเทวี”

(๑) ดุสิตมนตรีเนียบบาล ฉบับแก้ไขใหม่ในรัชกาลที่ ๖ ประกอบ

บทที่ ๔

คำนามและคำกริยาที่มีความหมายอย่างเดียวกัน
แต่ใช้ราชาศัพท์ต่างกัน

บทที่ ๔

คำนามและคำกริยาที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ราชาศัพท์ต่างกัน

คำสามัญที่เป็นคำนามหรือคำกริยา มีความหมายอย่างหนึ่ง แต่ใช้ราชาศัพท์ต่างกันออกไปตามพระอิสริยยศศักดิ์ หรือตามสภาวะการณ์และสถานที่ ดังนี้

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
คำสั่ง ^(๑)	พระบรมราชโองการ พระบวรราชโองการ พระราชโองการ พระราชเสาวนีย์ พระเสาวนีย์ พระราชบัญญัติ พระราชดำรัสสั่ง พระบัญชา	พระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์และสมเด็จพระราชินีนาถ ต่างประเทศ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และ สมเด็จพระบรมราชชนนี ^(๒) สมเด็จพระราชินี และพระราชินีต่างประเทศ สมเด็จพระยุพราช ^(๓) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ^(๔) สมเด็จพระบวรราชเจ้า และกรมพระราชวัง บวรฯ

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท เรื่องการผูกประโยคเกี่ยวกับ คำสั่ง ข้อ ๑ หน้า ๑๗๓

(๒) หมายถึง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

(๓) สมเด็จพระยุพราช เป็นคำกลาง หมายถึงพระราชวงศ์ที่ทรงสถาปนาเป็นรัชทายาท ส่วนคำว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระราชโอรสขึ้นเป็น รัชทายาท

(๔) หมายถึง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
คำสั่ง	พระราชบัญชา พระราชดำรัสสั่ง พระดำรัสสั่ง พระบัญชา พระประกาศน์	สมเด็จพระบรมราชกุมารี ^(๑) พระราชวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระเจ้าพระยา (คำนี้ปัจจุบันไม่มีใช้)
คำพูด	พระราชดำรัส ^(๒) พระราชกระแส ^(๓)	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
กำหนดการปฏิบัติงาน	พระดำรัส ตรัส รับสั่ง หมายรับสั่ง ^(๔) หมายกำหนดการ กำหนดการ	
คำสอน	พระบรมราโชวาท พระราโชวาท	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี

(๑) หมายถึง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

(๒) ดูคำอธิบายท้ายบท เรื่อง รับสั่ง ตรัส ดำรัส พระราชดำรัส พระราชกระแส ข้อ ๒ หน้า ๑๗๓

(๓) ต้องมีข้อความต่อท้าย เช่น พระราชกระแสรับสั่ง พระราชกระแสทรงขอบใจ

(๔) ดูคำอธิบายท้ายบท เรื่อง หมายรับสั่ง หมายกำหนดการ กำหนดการ ข้อ ๓ หน้า ๑๗๔

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
คำสอน	พระโอวาท โอวาท	พระราชวงศ์ทั่วไป บุคคลทั่วไป
คำปรารภ ปรารภ	พระราชปรารภ กระแสพระราชปรารภ พระราชดำรัสปรารภ ทรงพระราชปรารภ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
หารือข้อปฏิบัติ	รับสั่งปรารภ ตรัสปรารภ พระดำรัสปรารภ ทรงปรารภ เรียนพระราชปฏิบัติ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
จดหมาย	เรียนพระปฏิบัติ เรียนปฏิบัติ พระราชหัตถเลขา ลายพระราชหัตถ์	ผู้บังคับบัญชา (ควรใช้กับอธิบดีขึ้นไป) พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
จดหมาย	ลายพระราชหัตถ์	สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระราชวงศ์ทั่วไป สมเด็จพระสังฆราช พระสงฆ์
จดหมายที่ใช้ในการ เจริญสัมพันธไมตรี ระหว่างประเทศ	พระราชสาส์น อักษรสาส์น	สาส์นของประมุขที่เป็นพระมหากษัตริย์ สาส์นของประมุขที่เป็นประธานาธิบดี (หรือตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นซึ่ง สามัญชนเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง)
โทรเลข	พระราชโทรเลข	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
เกิด	เสด็จพระราชสมภพ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
	สมภพ ประสูติ	พระราชวงศ์ทั่วไป

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
วันเกิด	วันพระบรมราชสมภพ ^(๑) วันพระราชสมภพ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
งานบำเพ็ญกุศล เนื่องในวันเกิด	วันประสูติ พระราชพิธีเฉลิมพระชนม- พรรษา บำเพ็ญพระราชกุศล เฉลิมพระชนมพรรษา หรือบำเพ็ญพระราชกุศล ฉลองพระชนมายุ บำเพ็ญพระราชกุศลวัน ประสูติ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
อายุ.....ปี	พระชนมพรรษา ^(๒) พรรษา พระชนมายุ.....พรรษา พระชันษา.....ปี	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๔ หน้า ๑๗๘

(๒) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๕ หน้า ๑๗๘

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
ขอโอกาสเพื่อทำการ สิ่งหนึ่งสิ่งใด	ขอพระราชทานพระบรม ราชวโรกาส ^(๑) ขอพระราชทานพระราช วโรกาส	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ขออนุญาต	ขอพระราชทานพระวโรกาส ขอประทานพระวโรกาส ขอประทานโอกาส ขอพระราชทานพระบรม ราชานุญาต ขอพระราชทานพระราชอา- ณุญาต	พระบรมวงศ์ชั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า พระราชวงศ์ทั่วไป ผู้ควรเคารพทั่วไป พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
พระคุณ	ขอพระราชทานพระอนุญาต ขอประทานพระอนุญาต ขอประทานอนุญาต พระมหากษัตริย์คุณ ^(๒)	พระบรมวงศ์ชั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า พระราชวงศ์ทั่วไป ผู้ควรเคารพทั่วไป พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

(๑) ดูคำอธิบายบทที่ ๔ ข้อ ๖ หน้า ๑๗๙

(๒) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๗ หน้า ๑๗๙

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
กรุณา	พระกรุณาธิคุณ	สมเด็จพระบรมราชาธิ สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
กรุณา	กรุณาคุณ	
กรุณา	พระมหากรุณา	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
บอก	พระกรุณา	
	กราบบังคมทูลพระกรุณา ^(๑) กราบบังคมทูล ^(๒)	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี

(๑)(๒) เมื่อจะกราบบังคมทูลโดยตรง ให้ใช้คำว่า ขอพระราชทาน นำ ดุบทที่ ๕ ประกอบด้วย

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
ขอปจใจ	กราบทูล	พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า ลงไป จนถึง พระวรวงศ์เธอที่ทรงกรม พระวรวงศ์เธอ (ที่มีได้ทรงกรม) และหม่อมเจ้า
	ทูล	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
อุปถัมภ์	รู้สึกสำนึกในพระมหา กรุณาธิคุณล้นเกล้าล้น กระหม่อม	พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า ลงไป จนถึง พระวรวงศ์เธอที่ทรงกรม
	รู้สึกเป็นพระกรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม รู้สึกเป็นพระเดชพระคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ขอบพระทัย	พระราชวงศ์ ชั้นพระอนุวงศ์ พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
	พระบรมราชูปถัมภ์ ^(๑) พระบรมราชินูปถัมภ์ พระราชูปถัมภ์	พระราชวงศ์ทั่วไป

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๘ หน้า ๑๘๐

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
อนุเคราะห์	พระบรมราชานุเคราะห์ พระราชานุเคราะห์	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
ตาย	สวรรคต เสด็จสวรรคต	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
	ทิวงคต	พระมหากษัตริย์ต่างประเทศ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล (เฉพาะที่ไม่ได้สถาปนาเฉลิมพระยศขึ้นเป็น สมเด็จพระบวรราชเจ้า) เจ้าฟ้าซึ่งได้รับการเฉลิมพระยศพิเศษ ^(๑) แต่ยังคงทรงฉัตร ๕ ชั้น

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๙ หน้า ๑๘๐

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
ตาย	สิ้นพระชนม์ ถึงชีพิตักษัย สิ้นชีพิตักษัย ถึงแก่พิราลัย มรณภาพ ถึงแก่อสัญกรรม^(๑) ถึงแก่อนิจกรรม ถึงแก่กรรม ตาย^(๒)	พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าลงมาถึงพระองค์เจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้าสมเด็จพระสังฆราช หม่อมเจ้า เจ้าประเทศราช และสมเด็จพระยา ภิกษุ สามเณร ประธานองคมนตรี องคมนตรี นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา รัฐบุรุษ ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นปฐมจุลจอมเกล้า ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ชั้นประถมาภรณ์มงกุฎไทย หรือทุติยจุลจอมเกล้า และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ สุภาพชนทั่วไป
ท้อง	พระนาถี พระครรภ์ พระอุทร	ใช้สำหรับเจ้านายที่มีพระอาการประจวบเกี่ยวกับท้อง เช่น ปวดพระนาถี ปวดท้องลงพระนาถี ท้องร่วง ใช้สำหรับเจ้านายหญิง เช่น ทรงพระครรภ์ หมายถึง มีท้อง ประจวบพระครรภ์ หมายถึง เจ็บท้องจะคลอดบุตร ใช้สำหรับแสดงถึงสายสัมพันธ์ เช่น เป็นพระชนิษฐาร่วมพระอุทร หรือจะใช้เกี่ยวกับอาการเจ็บป่วยของโรคภายในช่องท้อง เช่น มีหนองคั่งในช่องท้อง ก็อาจพูดได้ว่ามีพระบุพโพคั่งในพระอุทร เป็นต้น

(๑) นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา ใช้คำนี้ เมื่อตายในขณะดำรงตำแหน่ง

(๒) คำว่า ตาย นี้ ในภาษาปาก นิยมใช้ว่า สิ้น และ เสียก็มี ซึ่งหมายความว่า สิ้นชีวิต เสียชีวิต

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
หน้าต่าง	สีหบัญชร พระบัญชร พระเกล	มีอยู่เฉพาะที่พระที่นั่งองค์สำคัญใช้สำหรับเสด็จออกให้ประชาชนเฝ้าฯ ในโอกาสต่างๆ เช่น พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น ทำเป็นรูปหน้าต่างก็มี ทำเป็นประตูแล้วมีมุขยื่นออกมาก็มี ใช้สำหรับเรียกหน้าต่างอาคาร ที่เรียกว่า พระที่นั่ง และพระตำหนัก ใช้สำหรับเรียกหน้าต่างอาคาร ที่เรียกว่า ตำหนัก
รูปถ่าย	พระบรมฉายาลักษณ์ พระบรมรูป พระบรมฉายาลักษณ์ พระฉายาลักษณ์ พระรูป	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระราชวงศ์ทั่วไป
รูปเขียน	พระบรมฉายาสาติลักษณ์ พระบรมฉายาสาติลักษณ์ พระสาติลักษณ์ พระรูปเขียน	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป
รูปหล่อ รูปปั้น	พระบรมรูปหล่อ พระบรมรูปปั้น พระบรมรูปหล่อ พระบรมรูปปั้น พระรูปหล่อ พระรูปปั้น	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระราชวงศ์ทั่วไป
อนุสาวรีย์	พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบรมราชานุสาวรีย์ พระราชานุสาวรีย์	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวร สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้สำหรับ
แต่งงาน	พระอนุสาวรีย์	สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
	ราชาภิเษกสมรส อภิเษกสมรส เสกสมรส	พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศ์ พระราชวงศ์ทั่วไป
ชื่อ	พระปรมาภิไธย พระบรมนามาภิไธย พระบรมนามาภิไธย พระนามาภิไธย	พระมหากษัตริย์
	พระนาม	สมเด็จพระบวรราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
รายงาน	กราบบังคมทูลรายงาน	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ทั่วไป
	กราบทูลรายงาน ถวายรายงาน	

คำอธิบายท้ายบท

การนำคำราชาศัพท์มาใช้ปฏิบัติราชการ จำต้องเข้าใจถึงความหมายให้ลึกซึ้งถูกต้องตามแบบแผน บางคำมีข้อกำหนดไว้เฉพาะ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ถ่องแท้ก่อน ดังได้นำความรู้ที่เป็นทั้งข้อปฏิบัติและแนวทางการเลือกสรรคำมาอธิบาย เป็นคำๆ ดังนี้

ข้อ ๑ การผูกประโยคเกี่ยวกับ **คำสั่ง** ในราชาศัพท์ที่จะให้เป็นพระเกียรติยศ ใช้ดังนี้

ก. สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

มีพระบรมราชโองการมานพระบัญชาสุรัสวดี^(๑) ให้ประกาศว่า หรือสั่งว่า

มีพระบรมราชโองการ^(๒) โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า (ประกาศพระบรมราชโองการต่างๆ ใช้สำนวนนี้)

ข. สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และสมเด็จพระบรมราชชนนี

มีพระราชเสาวนีย์เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งว่า

ค. สำหรับสมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

มีพระราชบัญชา^(๓) เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งว่า

ง. สำหรับสมเด็จพระบรมราชกุมารี

มีพระราชบัญชาเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งว่า

ข้อ ๒ **รับสั่ง ตรัส ดำรัส พระราชดำรัส พระราชกระแส**

ราชาศัพท์ทั้ง ๕ คำนี้ แปลว่า คำพูด หรือ พูด แต่ในคำราชาศัพท์แยกไว้ว่า

“พระราชดำรัส พระราชกระแส” ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์

ส่วน **“รับสั่ง ตรัส ดำรัส”** ใช้สำหรับเจ้านายในพระบรมราชวงศ์

(๑) มาน เป็นภาษาเขมร แปลว่า มี

(๒) พระราชโองการ เดิมหมายถึง พระมหากษัตริย์ ต่อมาความหมายย้ายที่ กลายเป็นคำสั่งของพระมหากษัตริย์

(๓) พระบัญชา เดิมเป็น คำสั่งของพระมหากษัตริย์ ต่อมาความหมายย้ายที่กลายเป็น คำสั่งของพระยุพราช

ในหนังสือเก่า เช่น “จดหมายหลวงอุดมสมบัติ” และฉบับอื่นๆ หลายเล่ม มีคำว่า **“รับสั่ง ตรัส ดำรัส”** ท่านใช้กับพระเจ้าอยู่หัวด้วยเหมือนกัน แต่ตอนไหนจะใช้คำไหน สังเกตดูอยู่ที่น้ำหนักของเรื่องที่ทรงพูด เช่น ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญไม่ใช่ราชการ ท่านใช้ **“รับสั่ง”** หรือ **“ตรัส”** ถ้าเป็นราชการเรื่องสำคัญก็ใช้เป็นทางการว่า **“พระราชดำรัส พระราชกระแส”** ถ้าเป็นคำสั่งอันถึงตราเป็นตบทกกฎหมายก็ใช้ว่า **“พระบรมราชโองการ”**

ข้อ ๓ **หมายรับสั่ง** **หมายกำหนดการ** **กำหนดการ**

ในบัตรหมายที่ส่งราชการในพระราชสำนัก ท่านแบ่งไว้เป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่า **หมายรับสั่ง** อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า **หมายกำหนดการ**

“หมายรับสั่ง”^(๑) นั้น เป็นหมายสั่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการพระราชพิธีเป็นการภายใน ตอนล่างสุดของหมายเขียนไว้ว่า **“ทั้งนี้ให้จัดการตามวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ”** แล้วลงชื่อผู้รับรับสั่ง ผู้สั่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“หมายกำหนดการ”^(๑) เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานพระราชพิธีโดยเฉพาะลักษณะของเอกสารจะต้องอ้างพระบรมราชโองการ คือขึ้นต้นด้วยข้อความว่า **“นายกรัฐมนตรีหรือเลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า”** เสมอไป และในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่จะต้องส่งต้นหมายกำหนดการดังกล่าวนี้ เสนอนายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เพื่อให้เป็นพระบรมราชโองการที่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ

ส่วน **“กำหนดการ”** เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานโดยทั่วไปที่ทางราชการหรือส่วนเอกชนจัดทำขึ้นเอง แม้ว่าจะงานนั้นๆ จะเป็นงานที่เกี่ยวข้องถึงเบื้องพระยุคลบาท เช่น เป็นงานที่เสด็จพระราชดำเนิน แต่ถ้ามงานนั้นมิได้เป็นงานพระราชพิธีซึ่งกำหนดขึ้นโดยพระบรมราชโองการแล้ว เรียกว่า **กำหนดการ** ทั้งสิ้น เช่น ขั้นตอนของงานสวนสนามสำแดงความสามัคคีของทหารรักษาพระองค์ก็ใช้ว่า **กำหนดการ** เพราะงานนี้มีใช้พระราชพิธีที่มีพระบรมราชโองการให้จัดขึ้น หากแต่เป็นทางราชการทหารจัดขึ้นเพื่อสำแดงความสามัคคีต่อเบื้องพระยุคลบาท

(๑) ดูตัวอย่างประกอบ

ตัวอย่าง หมายกำหนดการ

ที่ ๑๑/๒๕๒๑

หมายกำหนดการ

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ

สยามมกุฎราชกุมาร

เลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระราชพิธี
เฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร
ปีนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนด ดังนี้

วันศุกร์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ตั้งแต่เวลา ๙ นาฬิกา ถึงเวลา ๑๗ นาฬิกา สำนักพระราชวัง
ได้จัดที่สำหรับลงพระนามและลงนามถวายพระพรไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ที่ ๑๑/๒๕๒๑

หมายกำหนดการ

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า การพระราชพิธี
ศุภมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ปีนี้ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้กำหนด ดังนี้

วันเสาร์ที่ ๑๒ สิงหาคม ตั้งแต่เวลา ๙ นาฬิกา ถึงเวลา ๑๗ นาฬิกา สำนักพระราชวัง
ได้จัดที่สำหรับลงพระนามและนามถวายพระพรไว้ในพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๒ นาฬิกา ทหารบก ทหารเรือ จะได้ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติฝ่ายละ ๒๑ นัด
การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบปกติขาว

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ตัวอย่าง หมายรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่

สำนักพระราชวัง

๒๒ ธันวาคม ๒๕๒๐

วันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๒๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดที่
สำหรับลงพระนามและลงนามถวายพระพรไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง

วันอาทิตย์ ที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๑ เวลา ๙.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๗.๐๐ น.

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว

วัน	หน้าที่

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถาม
ผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ หน้าที่

เรื่อง

ได้รับวันที่ พ.ศ. ๒๕ เวลา

(ลงชื่อผู้รับหมาย)

ส่วน “**หมายกำหนดการ**” พระราชพิธีต่างๆ ที่จะให้ทราบทั่วไป ขึ้นต้นว่าเลขอาทิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า.....
ทุกครั้งไป

คำว่า “**กำหนดการ**” ใช้สำหรับ**พระราชวงศ์และบุคคลสามัญทั่วไป** แปลเอาความว่ารายการต่างๆ ที่กำหนดไว้ในการทำงาน หรือพิธีที่ต้องที่เจ้าของงานหรือเจ้าภาพพิธีกำหนดขึ้น โดยเขียนไว้ในบัตรหรือบอกด้วยวาจา ให้ผู้ที่ไปร่วมงานหรือร่วมพิธีได้ทราบว่า มีรายการใด วันเวลาใด สถานที่ใด เช่น กำหนดการพิธีประชุมเพลิงศพ เขียนลงในบัตร แจกชื่อผู้ตาย สถานที่วัน เดือน ปี เวลา ไว้หน้าบัตร ส่วนหลังบัตรบอกรายการก่อนเวลาประชุมเพลิง เช่น ถวายภัตตาหารสงฆ์ มาดิกาบังสุกุล แสดงพระธรรมเทศนา เคลื่อนศพ เวลาประชุมเพลิง ฯลฯ แม้งานพิธีของบุคคลสำคัญจัดขึ้น เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ก็เรียกว่า **กำหนดการ** แจกไว้ในบัตรตัวอย่าง เช่น บัตรเชิญต่างๆ

ข้อ ๔ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพระราชสมภพ

“**วันเฉลิมพระชนมพรรษา**” มิได้หมายความว่า เป็น “วันพระบรมราชสมภพ” แต่เป็นวันทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมฉลองในมหามงคลสมัยคล้าย “วันพระบรมราชสมภพ” ที่เวียนมาบรรจบอีกปีหนึ่ง “วันพระบรมราชสมภพ” มีวันเดียว คำสามัญเรียกว่า วันเกิด วันถือกำเนิด

“**วันพระบรมราชสมภพ**” ในรัชกาลปัจจุบัน คือ วันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ส่วนวันที่ ๕ ธันวาคม ของทุกปีที่ผ่านมาแล้ว มิใช่ วันพระบรมราชสมภพ แต่เป็น “**วันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ**”

ข้อ ๕ พระชนมพรรษา พระชนมายุ พระชันษา

ทั้ง ๓ คำนี้ เป็นราชาศัพท์ แปลว่า อายุ แต่ใช้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ ต่างกันตามลำดับพระราชอิสริยยศ

สำหรับ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ** ใช้คำว่า “**พระชนมพรรษา**” แต่ก่อน ในหนังสือเก่าท่านใช้ว่า **พระชนมายุ** ก็มี และใช้คำว่า **พรรษา** แทนปี **สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระมหาลิขิตราช (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร) สมเด็จพระอนุชาธิราช สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ได้รับมหาสมณุตมาภิเษก เป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าแล้ว** ต้องใช้คำว่า “**พระชนมายุ**” แทน “**อายุ**” และใช้คำ “**พรรษา**” แทน “**ปี**”

ส่วน**พระบรมวงศานุวงศ์** นอกจากที่กล่าวแล้ว ใช้คำว่า “**พระชันษา**” แทนคำว่า “**อายุ**” และจำนวน “**ปีอายุ**” ใช้ว่า “**ปี**”

อนึ่ง คำว่า “**ชันษา**” ไม่เคยใช้เป็นลักษณนามแทน “**ปี**” เช่น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ... พระชันษา ๕๐ ปี

ข้อ ๖ พระบรมราชวโรกาส และพระราชวโรกาส

พระบรมราชวโรกาส เป็นคำสำหรับ **พระมหากษัตริย์**

พระราชวโรกาส เป็นคำสำหรับ **สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก-ชนนี สมเด็จพระยุพราช** รวมถึง**สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี** ในปัจจุบัน แต่มีข้อจำกัดให้ใช้ได้เพียงใน ๒ กรณี คือ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส หรือขอพระราชทานพระราชวโรกาส กับพระราชทานพระบรมราชวโรกาส หรือพระราชทานพระราชวโรกาส หรือจำง่าย ๆ ว่า **ขอโอกาส** กับ **ให้โอกาส** เท่านั้น ในกรณีอื่นๆ หรือเนื้อความอื่นๆ ให้ใช้ **โอกาส** เพราะฉะนั้นจึงไม่พูดว่า “ในพระราชวโรกาสที่เสด็จมาถึงที่นี่...” หรือ “ในพระบรมราชวโรกาสนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ด้วย” เพราะไม่ถูกต้อง

ข้อ ๗ พระมหากรุณาธิคุณ พระมหากรุณา

คำว่า “**พระมหากรุณาธิคุณ**” กับ “**พระมหากรุณา**” มีความหมายอย่างไร มีข้อสังเกตในการใช้อย่างไร

พระมหากรุณาธิคุณ แปลว่า พระคุณอันยิ่งที่มีความกรุณาใหญ่หลวง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ **พระคุณ**

พระมหากรุณา แปลว่า พระกรุณาใหญ่หลวง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ **พระกรุณา** ดังนั้น เมื่อใดต้องการจะพูดถึง **พระคุณ** ก็ใช้ **พระมหากรุณาธิคุณ** เมื่อใดต้องการจะพูดถึง **พระกรุณา** ก็ใช้ **พระมหากรุณา** ข้อสังเกตนี้ ขอให้นึกเทียบไปถึงคำอื่นด้วย เช่น **พระเกียรติ** กับ **พระเกียรติคุณ** เป็นต้น หากตั้งสตินึกถึงความหมายของคำให้ได้ก่อนก็จะไม่ใช่ผิด อนึ่ง คำว่า **พระมหากรุณาธิคุณ** กับ **พระมหากรุณา** นั้น ถ้ามีได้จริงจะพูดให้เห็นว่า **พระคุณ** หรือ **พระกรุณา** นั้นยิ่งใหญ่อะไรนัก ก็ลดคำตกแต่งแสดงความยิ่งใหญ่ลงบ้างให้พอเหมาะพอดีกับเจตนา เช่น พูดว่า **พระกรุณาธิคุณ พระกรุณาคุณ พระกรุณา** ตามแต่จะสมควร

อีกอย่างหนึ่ง ต้องจำว่า **พระคุณ** เป็น คุณสมบัติในตัวบุคคล เราจะเอาไปให้หรือไปขอจากท่านไม่ได้ **พระกรุณา** หรือความกรุณา นั้นสิ จึงควรไปขอท่านได้

ข้อ ๘ พระบรมราชูปถัมภ์ พระบรมราชานุเคราะห์

คำว่า “**พระบรมราชูปถัมภ์**” มีความหมายว่า พระราชทานช่วยเหลือเกื้อกูล ดังนั้น ถ้าใช้กับสมาคม สโมสร หรือกิจกรรมบางอย่างที่ทรงช่วยเหลือเกื้อกูล หรือช่วยค้ำจุน เช่น “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไว้ใน**พระบรมราชูปถัมภ์**”

อย่างนี้ใช้ได้ถูกต้อง

คำว่า “**พระบรมราชานุเคราะห์**” หมายถึง พระราชทานเอื้อเพื่อช่วยเหลือ จึงทรงพระเมตตา ทรงพระกรุณา เช่น ทรงช่วยในการรักษาพยาบาลราษฎรในชนบทคนหนึ่ง ก็ใช้ว่า “พระราชทาน**พระบรมราชานุเคราะห์**ในการรักษาพยาบาลแก่นาย...”

สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ มิได้ใช้คำว่า “**พระบรมราชูปถัมภ์**” และ **พระบรมราชานุเคราะห์** เพราะ “**บรมราช**” ในศัพท์นี้หมายถึง “**บรมราชาธิราช**” คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยเฉพาะ จึงเปลี่ยนไปใช้คำอื่น เช่น “**พระราชูปถัมภ์ พระราชานุเคราะห์**” แต่ในรัชกาลนี้ ได้มีผู้บัญญัติศัพท์ขึ้นมาคำหนึ่ง คือ “**พระบรมราชินูปถัมภ์**” ก็เพราะ สมพระเกียรติยศมาก ในรัชกาลที่ ๕ มีเจ้านายบางพระองค์ทรงใช้ราชาศัพท์สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถว่า “**พระบรมราชินีนาถานุเคราะห์**” แต่สมัยนี้มิได้ใช้

ข้อ ๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้า ซึ่งได้รับการเฉลิมพระยศพิเศษ ที่เคยมีมาในกรุงรัตนโกสินทร์ คือ

๑. สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
๒. สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
๓. สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา

ข้อ ๑๐ ตัวอย่างคำกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ ที่ยังมิได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษก

กระทรวงวัง

วันที่ ๑๒ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

(คำขึ้นต้น)

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

(คำลงท้าย)

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

เจ้าพระยาธรรมาฯ

(หนังสือของ แผนกพระราชพิธี กระทรวงวัง เสนาบดีกระทรวงวัง กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะทรงรับพระบรมราชาภิเษก ในการนี้ยังมิได้มีการ “ขอเดชะ” และยังไม่ใช้ “พระราชโองการ”)

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒

(คำขึ้นต้น)

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท
เมื่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จพระราชดำเนินไปที่บ้านปลายเนิน...

(คำลงท้าย)

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

(ลายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระ
ปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ก่อนที่จะทรงรับพระบรมราชาภิเษก)

ข้อ ๑๑ คำว่า “เป็น” กับ “มี”

คำว่า “เป็น” กับ “มี” ถ้าใช้นำหน้าคำที่เป็นราชาศัพท์ ไม่ใช่ว่า “ทรงเป็น” “ทรงมี”
เช่น เป็นพระราชโอรส เป็นพระราชนัดดา มีพระบรมราชโองการ มีพระราชเสาวนีย์ ต่อเมื่อ
ใช้นำคำธรรมดา จึงจะใช้ “ทรงเป็น” “ทรงมี” เช่น ทรงเป็นทหาร ทรงเป็นครู ทรงเป็น
นักปราชญ์ ทรงมีกรรม ทรงมีทุกข์ ทรงมีเงิน

ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอบใจ ก็ใช้ว่า “ทรงขอบใจ” หรือ “พระราชทาน
พระราชกระแสขอบใจ” ถ้าผู้ที่ทรงขอบใจนั้นเป็นพระราชวงศ์ จึงใช้ว่า “ขอบพระทัย”

ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นแขกของผู้อื่น ถ้าผู้นั้นเป็น
พระมหากษัตริย์ ก็ใช้ว่า เป็น “พระราชอาคันตุกะ” ของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ถ้าทรง
เป็นแขกของประธานาธิบดี ต้องใช้ว่า ทรงเป็น “อาคันตุกะ” ของประธานาธิบดี

ข้อ ๑๒ เสด็จพระราชดำเนิน เสด็จ

คำว่า เสด็จ นั้น กริยาแท้ยู่ที่คำที่ตามหลังมา เช่น เสด็จขึ้น เสด็จลง เสด็จออก
เสด็จเข้า เสด็จผ่านพิภพ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เสด็จประพาส เสด็จตรวจพบ ฯลฯ
กริยาหลักที่เป็นเนื้อความยู่ที่คำหลังทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่า การใช้ เสด็จ ในรูปแบบนี้ พอเทียบ
ได้กับใช้คำว่า ทรง เติมลงหน้ากริยาต่างๆ นั้นเอง เขมรก็ใช้เช่นนี้เหมือนกันเช่น **เสด็จ**เทา (เสด็จ
ไป) **เสด็จ**ย่าง (เสด็จย่าง) **เสด็จ**ย่างมก (เสด็จย่างมา) อีกอย่างหนึ่ง คำว่า เสด็จ ของเขมร
หมายถึงกษัตริย์หรือผู้มีใช้ราษฎรสามัญได้ด้วย เช่น **ชาติเสด็จ** (ชาตีกษัตริย์) ไทยใช้หมายถึง
กษัตริย์ และเจ้านายได้เหมือนกัน ดังคำที่พูดว่า **รับเสด็จ** **ส่งเสด็จ** ที่แต่ก่อนราชการใช้มาก

ไม่ว่าจะส่ง จะรับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย

คำว่า **เสด็จพระราชดำเนิน** มีที่ใช้จำกัดเฉพาะกับพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี พระยุพราช และเจ้านายชั้นสูงที่เฉลิมพระยศฉัตร ๗ ชั้น จะใช้แก่เจ้านายชั้นรองลงมาไม่ได้ โดยความหมายน่าจะหมายถึง เดิน หรือ เดินทาง (ที่ใช้พาหนะด้วย) จะไป จะมา จะกลับ จะแปรพระราชฐาน ต้องเติมคำอันเป็นใจความสำคัญไว้ข้างหลัง เช่น เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถพระที่นั่งไปยังพระบรมมหาราชวัง เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธียกข้อฟ้า เสด็จพระราชดำเนิน**ตรวจ**พลสวนสนาม เสด็จพระราชดำเนิน**กลับ**กรุงเทพฯ

อนึ่ง คำว่า **เสด็จพระดำเนิน** ไม่มีใช้ในราชาศัพท์ มีแต่ **ทรงพระดำเนิน** แปลว่า **เดิน**

บทที่ ๕

การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือ
การกราบบังคมทูล กราบทูล ทูล
และถวายรายงานด้วยวาจา

บทที่ ๕

การใช้ราชาศัพท์ ในการเขียนหนังสือ

การกราบบังคมทูล กราบทูล ทูล

และถวายรายงานด้วยวาจา^(๑)

คำขึ้นต้น สรรพนาม คำลงท้าย

การเขียนหนังสือ

๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ออกชื่อเจ้าของหนังสือ) ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส
กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท...

สรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ข้าพระพุทธเจ้า แทน ผู้เขียน

คำลงท้าย

(๑) ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อเจ้าของหนังสือ)

(ชื่อและตำแหน่งเจ้าของหนังสือ)

หรือ (๒) ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อเจ้าของหนังสือ) ขอเดชะ

(ชื่อและตำแหน่งเจ้าของหนังสือ)

(๑) โปรดอ่านบทที่ ๑ ประกอบ

คำนำหน้าของ

ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ออกชื่อเจ้าของหนังสือ) ขอพระราชทานพระราชวโรกาส
กราบบังคมทูล ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท...

สรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แทน สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ข้าพระพุทธเจ้า แทน ผู้เขียน

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อเจ้าของหนังสือ)

(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

(หรือจะนำคำว่า ขอเดชะ มาไว้ท้ายลายมือชื่อก็ได้)

คำนำหน้าของ

(๑) ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

๓. พระบรมวงศ์ และ พระอนุวงศ์

๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๒. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
๓. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าละอองพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองพระบาท	แทน	พระราชวงศ์
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้เขียน

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำจำหน่ายของ

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ระบุพระนาม)

๓.๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้า

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
๒. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
๓. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระเจ้าฟ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้เขียน

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำจำหน่ายของ

ขอพระราชทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

๓.๓ พระบรมวงศ์ชั้น พระองค์เจ้า หมายถึง พระองค์เจ้า ที่เป็นพระราชโอรส-ธิดา
ของพระมหากษัตริย์ (ซึ่งในรัชกาลปัจจุบันไม่มี)

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้เขียน

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำอำนวยของ

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

**๓.๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) พระอนุวงศ์ชั้น
พระวรวงศ์เธอ (ที่ทรงกรม)**

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์
๒. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทราทิศา
๓. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล
๔. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรณ์มงคลการ
๕. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ
๖. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
๗. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์
๘. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

คำขึ้นต้น

กราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
เกล้ากระหม่อม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
เกล้ากระหม่อมฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

เกล้ากระหม่อม หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำเจ้าหน้าที่ของ

กราบทูล (ระบุพระนาม)

๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) เช่น

๑. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา
๒. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขุมานินท์
๓. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร

คำขึ้นต้น

ทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

กระหม่อม หม่อมฉัน (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำเจ้าหน้าที่ของ

ทูล (ระบุพระนาม)

๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้น หม่อมเจ้า เช่น

๑. หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์
๒. หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์
๓. หม่อมเจ้าหญิงกรณิการ์ จิตรพงศ์
๔. หม่อมเจ้าหญิงมรยาตฤณญา ดิศกุล

๕. หม่อมเจ้าพิริยดิศ ดิศกุล
๖. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล
ฯลฯ

คำขึ้นต้น

ทูล (ระบุพระนาม)

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	หม่อมเจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

แล้วแต่จะโปรด

คำอ่านน้ำซอง

ทูล (ระบุพระนาม)

๔. พระภิกษุ

๔.๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

สรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้เขียน

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำอ่านน้ำซอง

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช

ในรัชกาลปัจจุบัน คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คำขึ้นต้น

กราบทูล (ระบุพระนาม)

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท แทน สมเด็จพระสังฆราช

เกล้ากระหม่อม แทน ผู้เขียน (ชาย)

เกล้ากระหม่อมฉัน แทน ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

เกล้ากระหม่อม เกล้ากระหม่อมฉัน (ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำอำนวยของ

กราบทูล (ระบุพระนาม)

๔.๓ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง^(๑)

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

สรรพนาม

พระคุณเจ้า แทน สมเด็จพระราชาคณะ

กระผม แทน ผู้เขียน (ชาย)

ดิฉัน แทน ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ลงลายมือชื่อ)

(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

(๑) ตามทำเนียบสมณศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มีพระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นธรรม พระราชาคณะชั้นเทพ พระราชาคณะชั้นราช พระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะในต่างประเทศ

คำจำหน่ายซอง

นมัสการ (ระบุนาม)

๔.๔ พระราชาคณะ

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

สรรพนาม

พระคุณท่าน	แทน	พระราชาคณะ
กระผม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง
(ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำจำหน่ายซอง

นมัสการ (ระบุนาม)

๔.๕ พระภิกษุทั่วไป

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

สรรพนาม

ท่าน พระคุณท่าน	แทน	พระภิกษุ
ผม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพ
(ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำจำหน่ายซอง

นมัสการ (ระบุนาม)

๕. บุคคลธรรมดา

๕.๑ ประธานองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา
ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา รัฐบุรุษ (รวมทั้งผู้ที่เคยดำรงตำแหน่ง
ดังกล่าวมาแล้วในอดีต)

คำขึ้นต้น

กราบเรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน นายกรัฐมนตรี)

สรรพนาม

ท่าน	แทน	ผู้รับ
ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน

คำลงท้าย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

คำเจ้าหน้าที่ของ

กราบเรียน ระบุนาม และตำแหน่ง (ถ้ามี)
(ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

๕.๒ บุคคลธรรมดา นอกจากข้อ ๕.๑

คำขึ้นต้น

เรียน (ระบุนาม และตำแหน่ง ถ้ามี)

สรรพนาม

ท่าน	แทน	ผู้รับ
ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน

คำลงท้าย

ขอแสดงความนับถือ
(ลงลายมือชื่อ)
(ชื่อและตำแหน่งของเจ้าของหนังสือ)

คำเจ้าหน้าที่ของ

เรียน (ระบุนาม และตำแหน่ง ถ้ามี)

- หมายเหตุ**
- (๑) ผู้ที่เชิญกระแสพระบรมราชโองการไปยังผู้ใด ไม่ต้องใช้คำลงท้ายในหนังสือนั้น
 - (๒) คำที่ใช้ในหนังสือถึงพระราชวงศ์และพระภิกษุ ตาม ๑ ถึง ๔ ให้ใช้คำราชาศัพท์หรือถ้อยคำสุภาพ ซึ่งเป็นไปตามขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือตามที่ทางราชการกำหนด
 - (๓) ในกรณีที่มีหนังสือถึงผู้รับระบุเฉพาะตำแหน่ง ให้ใช้คำขึ้นต้น สรรพนาม คำลงท้ายในหนังสือราชการ และคำที่ใช้ในการจำหน่ายของ ตามตำแหน่ง

ในปัจจุบัน

การเขียนหนังสือกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และกราบบังคมทูล กราบทูล พระบรมวงศ์ชั้นเจ้าฟ้าขึ้นไปนั้น ไม่เขียนไปกราบบังคมทูล กราบทูล โดยตรง จะเขียนถึงราชเลขาธิการ หรือ ราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ หรือเลขาธิการของพระบรมวงศ์พระองค์นั้น เพื่อขอให้นำความกราบบังคมทูล กราบทูล

คำอธิบาย^(๑)

๑) คำกราบบังคมทูลที่ขึ้นต้นหรือลงท้ายว่า “ขอเดชะ...” แต่ก่อนใช้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพียงพระองค์เดียว ต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ให้ใช้คำกราบบังคมทูล สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เสมอด้วยคำกราบบังคมทูลพระกรุณา เว้นแต่คำว่า “บรม” ไม่ต้องใช้ ดังนั้น คำกราบบังคมทูล สมเด็จพระบรมราชินีนาถ จึงเปลี่ยนไปตามพระบรมราชโองการ ส่วนคำกราบบังคมทูล สมเด็จพระบรมราชินี ยังคงถือตามคำกราบบังคมทูลสมเด็จพระอัครมเหสีที่มีมาแต่โบราณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงรับราชสมบัติแล้ว แต่ยังมีได้ทรงรับราชาภิเษกออกพระนามแต่เพียง “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” คำกราบบังคมทูล ทั้งที่ขึ้นต้นหรือลงท้าย ยังไม่ต้อง “ขอเดชะ” และคำสั่งยังไม่ใช้ “พระบรมราชโองการ” (จากลายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล) หนังสือเจ้าพระยาธรรมาช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก เมื่อก่อนบรมราชาภิเษก และการ “ขอเดชะ” จะนำไปใช้กับเจ้านายพระองค์อื่นนอกจากทั้งสองพระองค์ไม่ได้

๒) คำว่า “กราบบังคมทูลพระกรุณา” แปลว่า “กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ฉะนั้น จะนำไปใช้กับเจ้านายพระองค์อื่นหาได้ไม่

๓) คำว่า “ทราบบ้างละองธุลีพระบาท” แปลว่า “รู้” พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ว่า ไม่มี “ทรง” ฉะนั้น ผู้ที่ใช้ราชาศัพท์คำนี้ว่า “ทรงทราบบ้างละองธุลีพระบาท” จึงผิดหลักการใช้ราชาศัพท์ สำหรับคำว่า “ทราบบ้างละองธุลีพระบาท” ก็ไม่มี “ทรง” เช่นเดียวกัน มี “ทรง” เฉพาะคำว่า “ทรงทราบ” เท่านั้น เพราะ “ทราบ” เป็นคำธรรมดา มิใช่ราชาศัพท์ เมื่อจะใช้เป็นกิริยาในราชาศัพท์ จึงต้องมีคำว่า “ทรง” นำหน้า

๔) แต่ก่อน คำขึ้นต้นหนังสือที่มีไปถวายพระราชวงศ์ ชั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า ใช้ว่า “ขอประทานกราบทูล” ได้มาเปลี่ยนใช้คำว่า “ขอพระราชทานกราบทูล” ในรัชกาลที่ ๗ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๐

(๑) จากหนังสือ รวมเรื่องและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับราชสำนัก ของสำนักพระราชวัง สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ หน้า ๑๑๖-๗

๕) ตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีและพระมเหสีรองนั้น ตามหลักในกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ให้คำนียามศัพท์ไว้ว่า “สมเด็จพระอัครมเหสี” คือ พระชายาหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีพระบรมราชโองการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ส่วน “พระมเหสีรอง” คือ พระชายาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ดำรงพระเกียรติรองจาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

๖) พระบรมวงศ์ชั้น พระองค์เจ้า หมายความว่า พระองค์เจ้าพระองค์นั้นทรงเป็นพระราชโอรส พระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่ว่ารัชกาลใด

๗) พระอนุวงศ์ เป็นพระราชวงศ์ที่เป็นพระราชนัดดาในองค์พระมหากษัตริย์ ไม่ว่ารัชกาลใด

๘) คำว่า “ทรงกรม” หมายความว่า พระราชวงศ์พระองค์นั้นทรงได้รับการสถาปนาเป็น กรมพระยา กรมพระ กรมหลวง กรมขุน หรือ กรมหมื่น

๙) การใช้ราชาศัพท์กับ “สมเด็จพระสังฆราชเจ้า” นั้น ใช้เสมอการใช้ราชาศัพท์กับพระราชวงศ์ชั้น พระองค์เจ้า ที่เป็นพระราชโอรสในองค์พระมหากษัตริย์ ส่วนสมเด็จพระสังฆราชนั้น ใช้ราชาศัพท์เสมอพระราชวงศ์ชั้น พระองค์เจ้า ที่เป็นพระราชนัดดาในองค์พระมหากษัตริย์

๑๐) สรรพนามบุรุษที่ ๒ สำหรับใช้กับข้าราชการชั้นสูง ระดับ รัฐมนตรี และเอกอัครราชทูต แต่ก่อนใช้ว่า “ยพณฯ” (อ่านว่า พณหัวเจ้าท่าน)^(๑) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Your Excellency” เวลานี้ ในวงการทูตก็ยังใช้อยู่

๑๑) สรรพนามบุรุษที่ ๑ ถ้าใช้ในหนังสือราชการ ให้ใช้ว่า “ข้าพเจ้า”

๑๒) การกราบบังคมทูล ถ้าทำโดยจดหมาย ต้องทำถึงราชเลขาธิการ ขอให้หน้าความขึ้นกราบบังคมทูล

(๑) ปัจจุบัน อ่านว่า พระ-นะ-ท่าน

คำขึ้นต้น สรรพนาม คำลงท้าย การกราบบังคมทูล กราบทูล ทูล รายงานด้วยวาจาอย่างเป็นทางการ

๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม หรือ สรรวมชีพ

สรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	แทน	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม หรือ สรรวมชีพ

สรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	แทน	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

๓. พระบรมวงศ์ และพระอนุวงศ์

๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชกุมารี
ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๒. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
๓. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทราบฝ่าละอองพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองพระบาท	แทน	พระบรมวงศ์
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม หรือ
ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๓.๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้า

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
๒. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
๓. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระเจ้าฟ้า
ข้าพระพุทธเจ้า ^(๑)	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

(๑) ในการกราบบังคมทูล ต่อจากคำว่า ข้าพระพุทธเจ้า ให้ออกนามและตำแหน่งด้วย เช่น ข้าพระพุทธเจ้านายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี

๓.๓ พระบรมวงศ์ ชั้นพระองค์เจ้า

(หมายถึงพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรส ธิดา ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งในรัชกาลปัจจุบันไม่มี)

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๓.๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม)

พระอนุวงศ์ชั้น พระวรวงศ์เธอ (ที่ทรงกรม) เช่น

๑. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุไรรัตนศิริมาน
๒. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรวงศ์มณี
๓. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล
๔. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรณ์มงคลการ
๕. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ
๖. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
๗. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์
๘. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

คำขึ้นต้น

กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
เกล้ากระหม่อม	แทน	ผู้กราบทูล (ชาย)
เกล้ากระหม่อมฉัน	แทน	ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) เช่น

๑. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา
๒. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขุมานีนันท์
๓. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร

คำขึ้นต้น

ทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้ทูล (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้น หม่อมเจ้า เช่น

๑. หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์
๒. หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์
๓. หม่อมเจ้าหญิงกรณิการ์ จิตรพงศ์
๔. หม่อมเจ้าหญิงมารยาตกรัณญา ดิศกุล
๕. หม่อมเจ้าปรียดิศ ดิศกุล
๖. หม่อมเจ้าสุภัทรรดิศ ดิศกุล

ฯลฯ

คำขึ้นต้น

ทูล ฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	หม่อมเจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้ทูล (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย

แล้วแต่จะโปรด

๔. พระภิกษุ

๔.๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช

ในรัชกาลปัจจุบัน คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก

คำขึ้นต้น

กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระสังฆราช
เกล้ากระหม่อม	แทน	ผู้กราบทูล (ชาย)
เกล้ากระหม่อมฉัน	แทน	ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

๔.๓ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง

คำขึ้นต้น

นมัสการ พระคุณเจ้า

สรรพนาม

พระคุณเจ้า	แทน	สมเด็จพระราชาคณะ
กระผม	แทน	ผู้พูด (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

๔.๔ พระราชาคณะ

คำขึ้นต้น

นมัสการ พระคุณท่าน

สรพนาม

พระคุณเจ้า	แทน	พระราชาคณะ
กระผม	แทน	ผู้พูด (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

๔.๕ พระภิกษุทั่วไป

คำขึ้นต้น

นมัสการ พระคุณท่าน

สรพนาม

ท่าน พระคุณท่าน	แทน	พระภิกษุ
ผม	แทน	ผู้พูด (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

๕. บุคคลธรรมดา

๕.๑ ประธานองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา
ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา รัฐบุรุษ (รวมทั้งผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งดัง
กล่าวมาแล้วในอดีต)

คำขึ้นต้น

กราบเรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน ประธานองคมนตรี)

สรุพนาม

ท่าน แทน ผู้ฟัง
ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน แทน ผู้พูด

คำลงท้าย

(ໄລ່ສີ)

๕.๒ บุคคลทั่วไป (นอกจากข้อ ๕.๑)

คำขันทัน

เรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น เรียน อธิบดีกรมศิลปากร เรียน ประธานคณะกรรมการ
จัดงาน เรียน ประธานในพิธี)

สรุพนาม

ท่าน ^(๑)	แทน	ผู้ฟัง
ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	แทน	ผู้พูด

คำลงท้าย

(ໄມ້)

(๑) ในปัจจุบัน นิยมใช้สรรพนามแทนผู้ฟังว่า “คุณ” สำหรับบุคคลในระดับเดียวกัน แต่มิใช่ภาษาราชการ

คำอธิบาย^(๑)

๑. เมื่อใช้คำว่า “สรวมชีพ” เป็นคำขึ้นต้นแล้ว ไม่ต้องใช้คำว่า “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม”

๒. ถ้าผู้รับคำกราบบังคมทูลไม่ทรงรู้จักผู้กราบบังคมทูล ควรแนะนำตนเองก่อนกราบบังคมทูล ข้อความดังนี้

“ข้าพระพุทธเจ้า (ออกชื่อตนเอง) ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูล พระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระราชอาญาไม่พ้นเกล้า”

การใช้ถ้อยคำแนะนำตัว ต้องใช้คำพูดลดหลั่นตามพระอิสริยยศของผู้รับฟัง และพึงหลีกเลี่ยงอย่าใช้คำว่า “ทราบฝ่าละอองพระบาท” “ทราบฝ่าพระบาท” ซ้ำกับคำขึ้นต้น ตัวอย่าง ถ้าจะกราบทูลสมเด็จพระยุพราช ควรใช้ดังนี้

“ขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า (ออกชื่อ) ขอพระราชทานพระราชมหาวโรกาส

กราบบังคมทูลสำแดงความปลื้มปิติในพระมหากรุณาธิคุณ....”

การออกนามในการแนะนำตนเอง จะแนะนำถึงตำแหน่งหน้าที่การงานของตน หรือตำแหน่งที่ตนทำหน้าที่กราบบังคมทูล และ ทูล ด้วยก็ได้

๓. พระราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศที่รองลงมาจากสมเด็จพระบรมราชกุมารี จะไม่ใช่คำลงท้ายก็ได้ แต่ถ้าจะใช้ ควรใช้แบบคำลงท้ายในหนังสือกราบทูล

๔. คำว่า “ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท” “ทราบฝ่าพระบาท” ซึ่งเป็นราชาศัพท์ ใช้แทนคำว่า “ทราบ” นั้น ในสมัยก่อนเคยมีคำว่า “ไต่” เช่น

“ทราบไต่ฝ่าละอองธุลีพระบาท”

“ทราบไต่ฝ่าพระบาท”

ภายหลังนิยมเอาคำว่า “ไต่” ออก เฉพาะคำที่ใช้แทนคำว่า “ทราบ” คงมีคำว่า “ไต่” เฉพาะที่เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ แต่ก็มิได้มีคำห้ามใช้ไว้ในที่ใด ดังนั้น ใครยังนิยมใช้ก็ใช้ได้ ไม่ผิดกฎเกณฑ์แห่งการใช้ราชาศัพท์

(๑) ดูหนังสือ รวมเรื่องและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับราชสำนัก ประกอบด้วย

๕. การกราบบังคมทูลตามธรรมเนียม เช่น

มีกระแสรบราชดำรัสถามว่า “ชื่ออะไร”

ให้กราบบังคมทูลเพียงแต่ว่า “ข้าพระพุทธเจ้าชื่อ.....พระพุทธเจ้าข้า”

คำกราบบังคมทูลถึงความสะดวกสบายหรือรอดอันตรายของตน ใช้คำขึ้นต้นว่า

“เดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม...” แล้วจึงกราบบังคมทูลต่อไป

คำกราบบังคมทูลถึงการที่ได้ทำผิดพลาด หรือไม่สมควร ใช้คำขึ้นต้นว่า

“พระราชอาณัติมีพันเกล้าพันกระหม่อม”

คำกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณา ใช้คำนำว่า

“พระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม”

คำกราบบังคมทูลเป็นกลางๆ เพื่อจะได้ทรงเลือก ให้ลงท้ายว่า

“การจะควรมิควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม”

คำกราบบังคมทูลความเห็นของตน ใช้ว่า

“เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม”

คำกราบบังคมทูลถึงสิ่งที่ทราบมา ใช้คำว่า

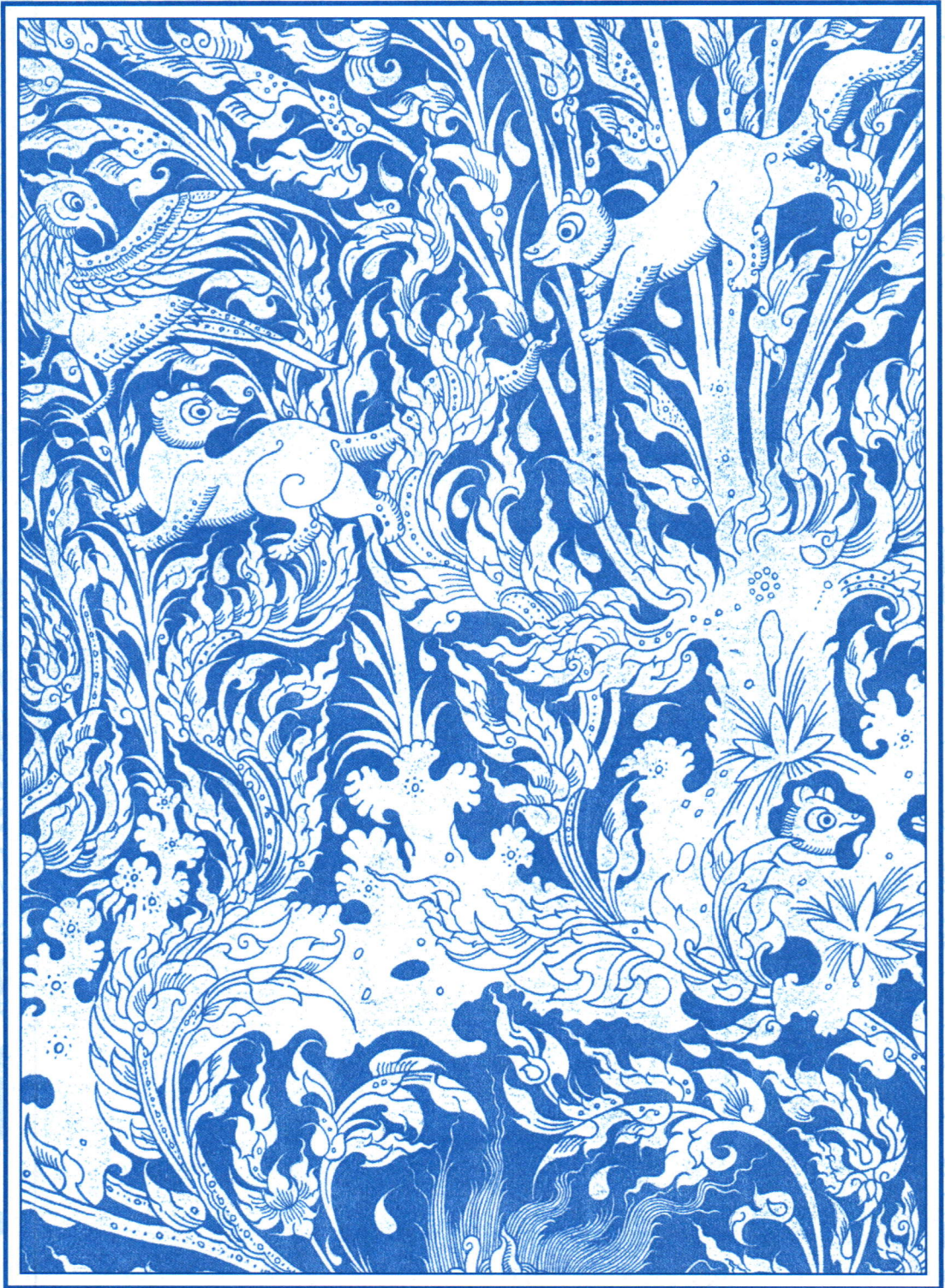
“ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่า”

คำกราบบังคมทูลถึงการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดถวาย ใช้คำว่า

“สนองพระมหากรุณาธิคุณ” หรือ “สนองพระเดชพระคุณ”

การแสดง ถวายทอดพระเนตร ใช้ว่า

“แสดงเฉพาะพระพักตร์ หรือ แสดงหน้าทีนั้น”

ภาคผนวก

การใช้ราชาศัพท์

๑. ตารางแสดงการใช้คำขนาน สรรพนาม คำลงท้าย และการเขียนหนังสือ

ผู้รับหนังสือ	คำขนาน	สรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการ จำหน่ายซอง
๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อเจ้าของหนังสือ) ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท	ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ) (หรือจะนำคำว่า ขอเดชะ มาไว้ท้ายชื่อเจ้าของหนังสือก็ได้)	ขอพระราชทาน ทูลเกล้าทูล กระหม่อมถวาย ขอเดชะ
๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อเจ้าของหนังสือ) ขอพระราชทานพระราชวโรกาสกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท	ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ) (หรือจะนำคำว่า ขอเดชะ มาไว้ท้ายชื่อเจ้าของหนังสือก็ได้)	
๓. พระบรมวงศ์และพระอนุวงศ์				

ผู้พบหนังสือ	คำขึ้นต้น	สรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการ จำหน่ายซอง
๓.๑ สมเด็จพระบรม ราชาธิราช สมเด็จพระบรม ราชาชนนี สมเด็จพระพุทธ สมเด็จพระบรม โอรสาธิราชฯ สยาม มกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรม ราชาธิราช	ขอพระราชทานกราบบังคมทูล... (พระนาม) ทราบบฝ่าละอองพระบาท	ใต้ฝ่าละอองพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)	ขอพระราชทานกราบ บังคมทูล (ระบุพระนาม)
๓.๒ สมเด็จพระเจ้า ฟ้า	ขอพระราชทานกราบทูล..... (พระนาม) ทราบบฝ่าพระบาท	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)	ขอพระราชทานกราบ ทูล..... (ระบุพระนาม)
๓.๓ พระบรมวงศ์ พระองค์เจ้า	ขอประทานกราบทูล (พระนาม) ทราบบฝ่าพระบาท	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)	ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

ผู้รับหนังสือ	คำขึ้นต้น	สรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการ จำหน่ายซอง
๓.๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ (ที่มีได้ทรงกรม) พระอนุวงศ์ชนพระ วรวงศ์เธอ (ที่ทรง กรม)	กราบทูล (พระนาม) ทราบฝ่าพระบาท	ฝ่าพระบาท (ชาย) เกล้ากระหม่อม (หญิง) เกล้ากระหม่อม ฉัน	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด	กราบทูล (ระบุพระนาม)
๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้น พระวรวงศ์เธอ (ที่มีได้ทรงกรม)	ทูล (พระนาม) ทราบฝ่าพระบาท	ฝ่าพระบาท (ชาย) กระหม่อม (หญิง) หม่อมฉัน	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด	ทูล . (ระบุพระนาม) ...
๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้น หม่อมเจ้า	ทูล (พระนาม)	ฝ่าพระบาท (ชาย) กระหม่อม (หญิง) หม่อมฉัน	แล้วแต่จะโปรด	ทูล . (ระบุพระนาม) ...
๔. พระภิกษุ				
๔.๑ สมเด็จพระ สังฆราชเจ้า	ขอประทานกราบทูล ... (พระนาม) . ข้าพระพุทธเจ้า	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม	ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)
๔.๒ สมเด็จพระ สังฆราช	กราบทูล พระนาม)	ฝ่าพระบาท (ชาย) เกล้ากระหม่อม (หญิง) เกล้ากระหม่อม ฉัน	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด	กราบทูล (ระบุพระนาม)

ผู้รับหนังสือ	คำขอตัน	สรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการ จำหน่ายซอง
๔.๓ สมเด็จพระราชา คณะ พระราชา คณะ เจ้าคณะรอง	นมัสการ (นาม)	พระคุณเจ้า กระผม ดิฉัน	ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง	นมัสการ (นาม) ..
๔.๔ พระราชาคณะ	นมัสการ (นาม)	พระคุณท่าน กระผม ดิฉัน	ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง	นมัสการ (นาม) ..
๔.๕ พระภิกษุทั่วไป	นมัสการ (นาม)	ท่าน พระคุณท่าน ผม ดิฉัน	ขอนมัสการด้วยความเคารพ	นมัสการ (นาม) ..
๕. บุคคลธรรมดา				
๕.๑ ประธานองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา หรือ ประธานสภา ผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา รัฐบุรุษ	กราบเรียน (ตำแหน่ง)	ท่าน ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง	กราบเรียน .. (นาม) ..

ผู้รับหนังสือ	คำขันทัน	สรพนาม	คำลหัย	คำท้ใช้ในการ จำหนัาซอง
๕.๒ บุคคลธรรมดา นอกจาก ๕.๑	เรียน (นาม หรือดำแหน่งถ้ามี)	ท่าน ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	ขอแสดงความนับถือ	เรียน (นาม)

หมายเหตุ (๑) ผู้ที่เชิญกระแสพระบรมราชโองการไปยังผู้ใด ไม่ต้องใช้คำลหัยในหนังสือนี้

(๒) คำที่ใช้ในหนังสือถึงพระราชวงศ์ และพระภิกษุ ตาม ๑ ถึง ๔ ให้ใช้คำราชาศัพท์ หรือ ถ้อยคำสุภาพ ซึ่งเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี หรือตามที่ทางราชการกำหนด

(๓) ในกรณีที่มีหนังสือถึงผู้รับระบุเฉพาะตำแหน่ง ให้ใช้คำขึ้นต้น สรพนาม คำลหัยในหนังสือราชการ และคำที่ใช้ในการจำหนัาซอง ตามตำแหน่ง

การให้ราชทัณฑ์

๒. ตารางแสดงคำขึ้นต้น สรรพนาม และคำลงท้าย ในการกราบบังคมทูล กราบทูล ทูล และรายงานด้วยวาจา

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	สรรพนาม	คำลงท้าย
๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	ปกเกล้าปกกระหม่อม หรือสรวมซีฟ	ข้าพระพุทธเจ้า	ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
๓. พระบรมวงศ์ และพระอนุวงศ์	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	
๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี	ปกเกล้าปกกระหม่อม หรือสรวมซีฟ	ข้าพระพุทธเจ้า	
สมเด็จพระบรมราชชนนี	ขอพระราชทานกราบบังคมทูล	ใต้ฝ่าละอองพระบาท	ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม หรือ
สมเด็จพระยุพราช	ทราบฝ่าละอองพระบาท	ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมีควรสุดแต่จะทรงพระกรุณา
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ			โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
สยามมกุฎราชกุมาร			
สมเด็จพระบรมราชกุมารี			
๓.๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้า	ขอพระราชทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท	ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า
	ทราบฝ่าพระบาท	ข้าพระพุทธเจ้า	โปรดกระหม่อม
๓.๓ พระบรมวงศ์ชั้น พระองค์เจ้า (พระราช	ขอประทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท	ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า
โอรสธิดาของพระมหากษัตริย์)	ทราบฝ่าพระบาท	ข้าพระพุทธเจ้า	โปรดกระหม่อม

ผู้ฟัง	คำขันทัน	สรพนาม	คำลท่าย
๓.๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ทมิได้ทรงกรม) พระอนุวงศ์ชนพระวรวงศ์เธอ (ที่ทรงกรม)	กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรรแล้วแต่จะโปรด
๓.๕ พระอนุวงศ์ชน พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า (ทมิได้ทรงกรม)	ทูล ทราบฝ่าพระบาท	ฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรรแล้วแต่จะโปรด
๓.๖ หม่อมเจ้า	ทูล ฝ่าพระบาท	ฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หม่อมฉัน (หญิง)	แล้วแต่จะโปรด
๔. พระภิกษุ			
๔.๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท	ได้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช	กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรรแล้วแต่จะโปรด
๔.๓ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ เจ้าคณะรอง	นมัสการ พระคุณเจ้า	พระคุณเจ้า กระผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	ขอนมัสการด้วยความพอย่างยิ่ง

ผู้ฟัง	คำขันทัน	สรรพนาม	คำลงท้าย
๔.๔ พระราชาคณะ	นมัสการ พระคุณเจ้า	พระคุณเจ้า กระผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง
๔.๕ พระภิกษุทั่วไป	นมัสการ พระคุณท่าน	พระคุณท่าน ผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	ขอนมัสการด้วยความเคารพ
๕. บุคคลธรรมดา ๕.๑ ประธานองค์กร นายก รัฐมนตรี ประธาน รัฐสภา ประธาน วุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา รัฐบุรุษ (รวมทั้งผู้ เคยดำรงตำแหน่งดังกล่าวมาแล้วในอดีต)	กราบเรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน ประธานองคมนตรี)	ท่าน ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	ไม่มี
๕.๒ บุคคลทั่วไป (นอกจากข้อ ๕.๑)	เรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น เรียน อธิบดีกรมศิลปากร เรียน ประธานคณะกรรมการ จัดงาน... เรียน ประธานในพิธี...)	ท่าน ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน	ไม่มี

เบญจราชกกุธภัณฑ์

พระมหาเศวตฉัตร

พระมหาพิชัยมงกุฎ

พระแสงขรรค์ชัยศรี

ธำมรงค์

พัตวาลวิชนี และ พระแสงจำมรี

ฉลองพระบาทเชิงงอน

พระชฎาเดินหน

พระชฎา ๕ ยอด

พระมหามาลา

พระมาลาเปียง

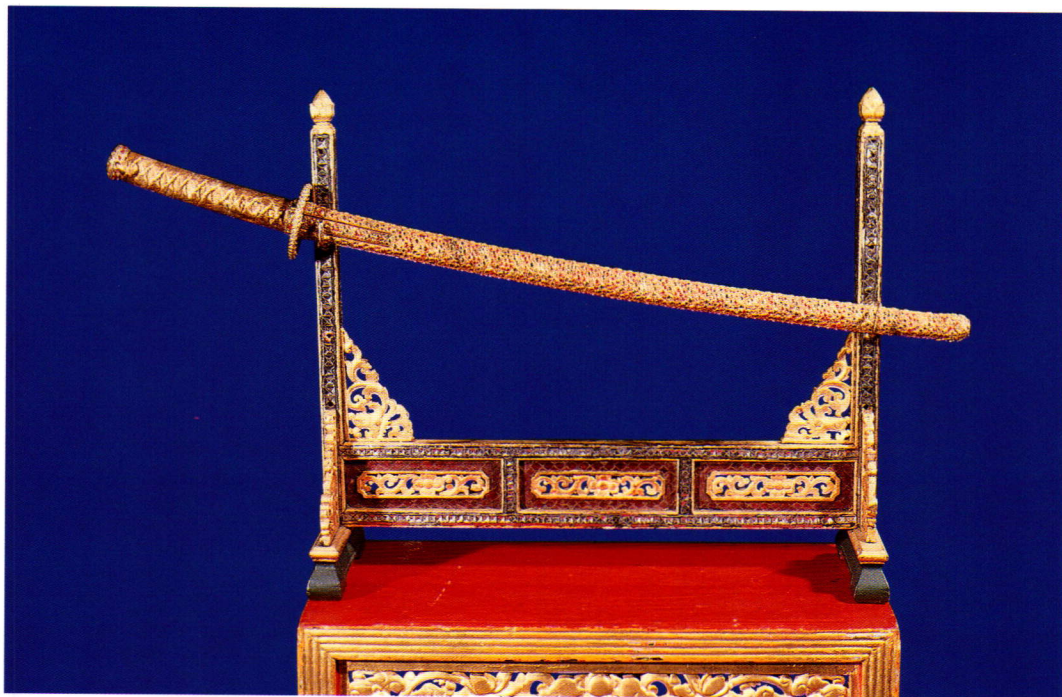
พระมาลาเส้าสูง

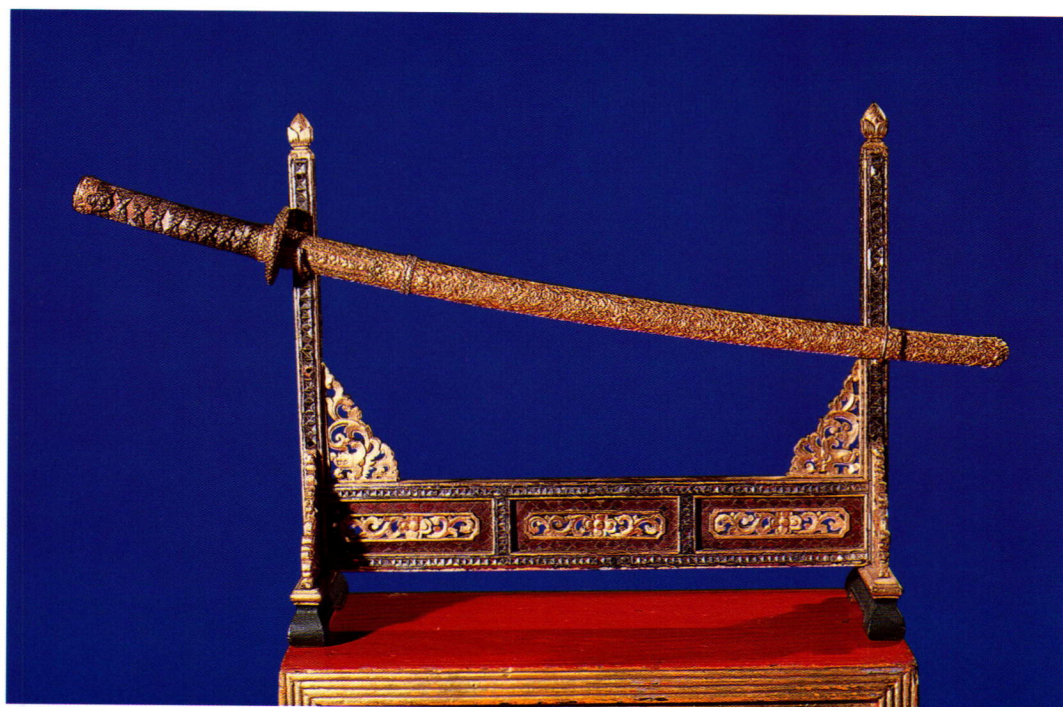
พระสุพรรณราช

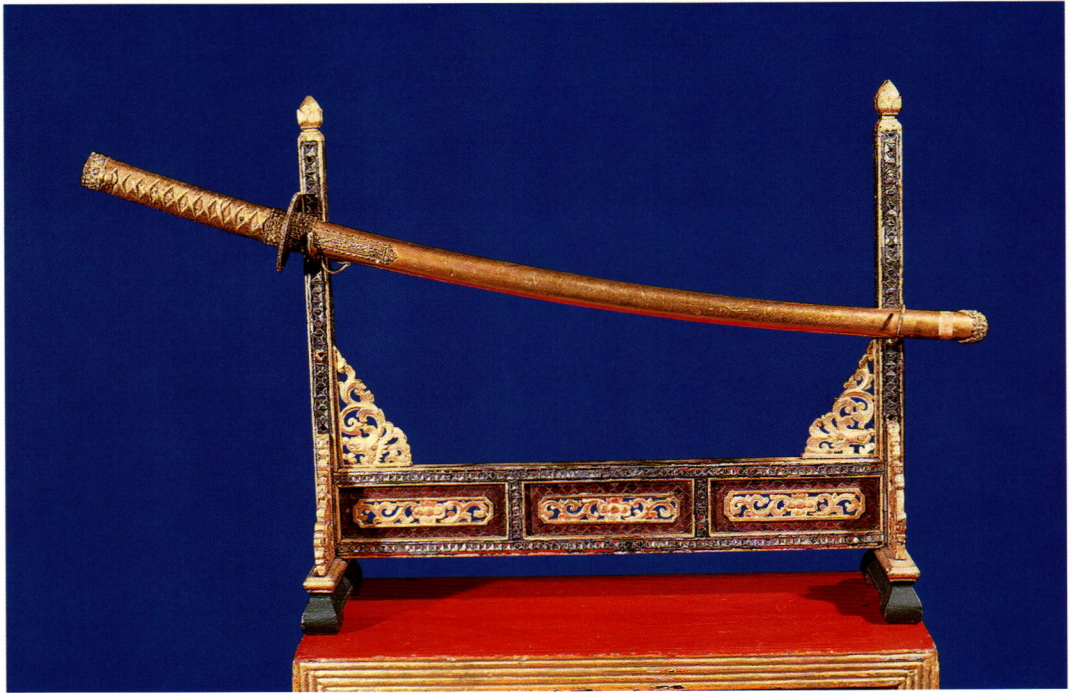
พระสุพรรณศรี

พระแสงดาบฟันปลา

พระแสงดาบเวียด

พระแสงดาบฝักทองเกลี้ยง

พระแสงดาบใจเพชร

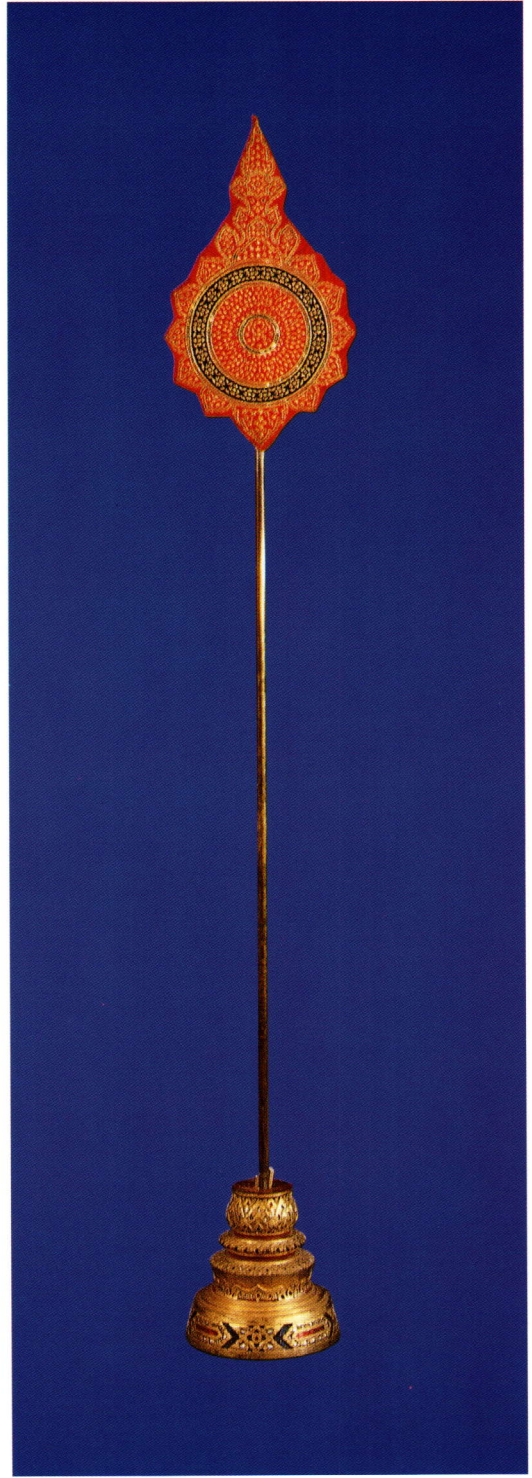
ฉัตร ๗ ชั้น ชุดหักทองขวาง

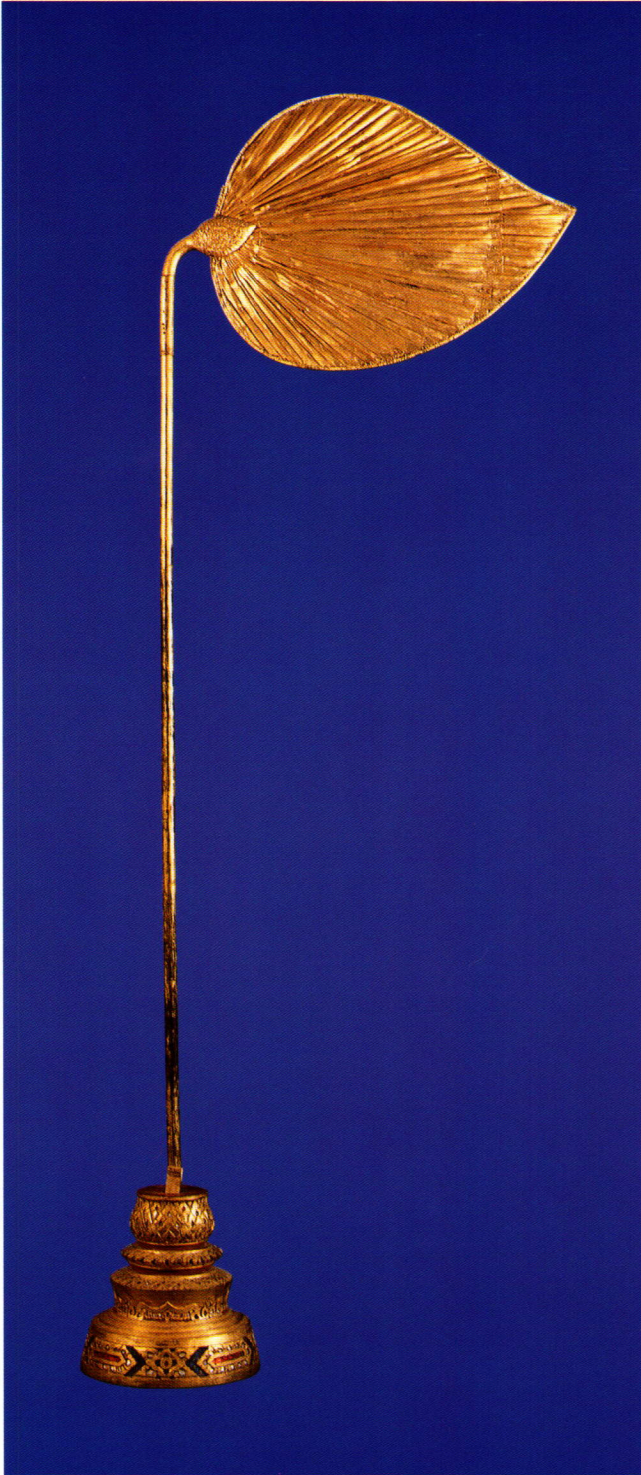
ฉัตร ๕ ชั้น ชุดหักทองขวาง

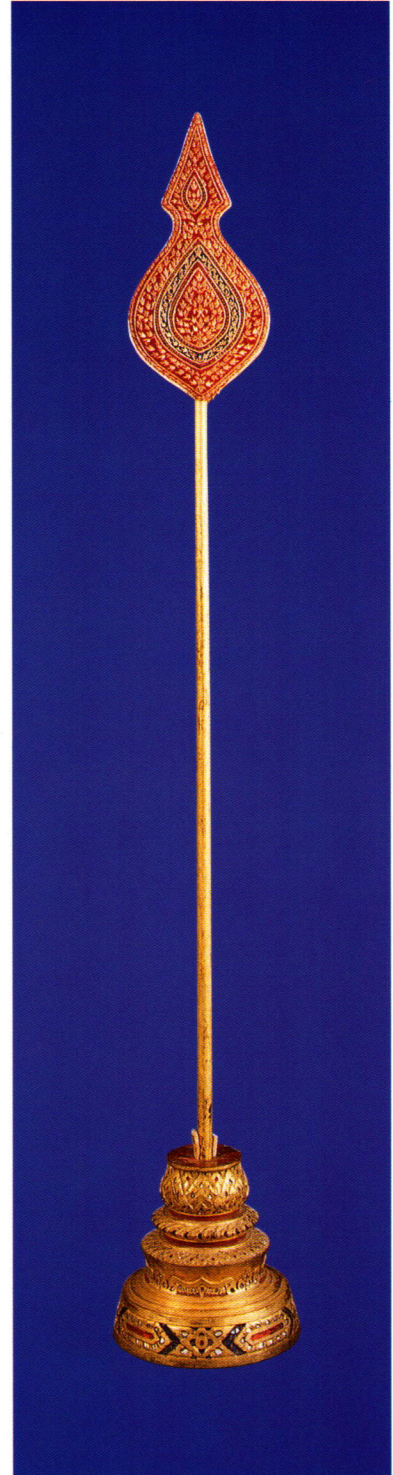
บังสุรย์

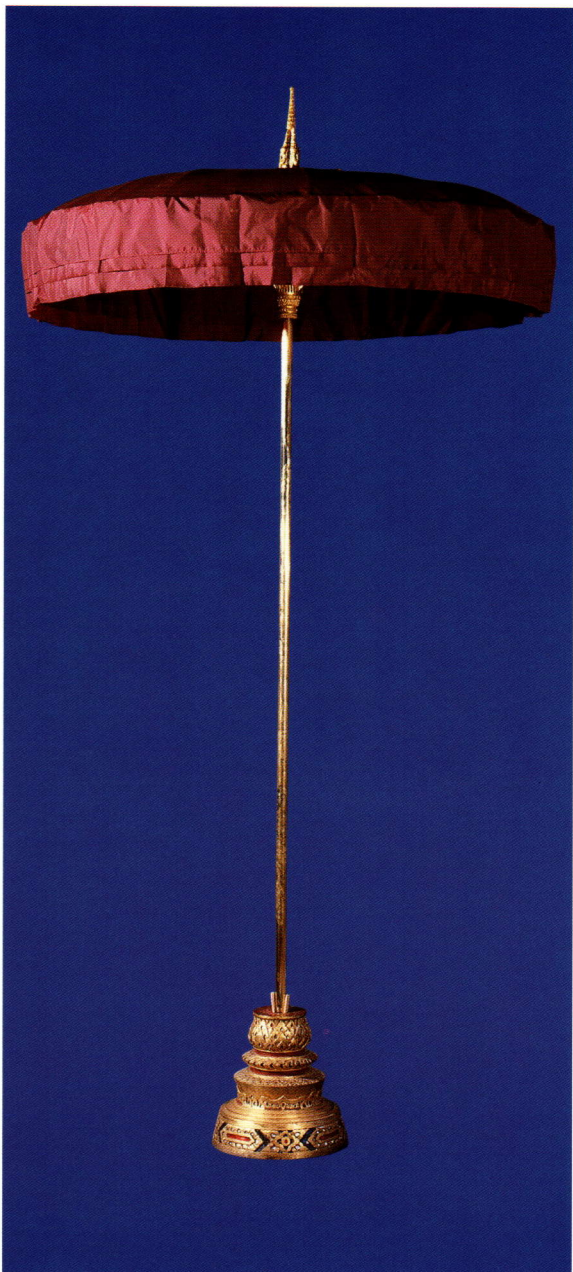
บังแทรก

พัดโบก

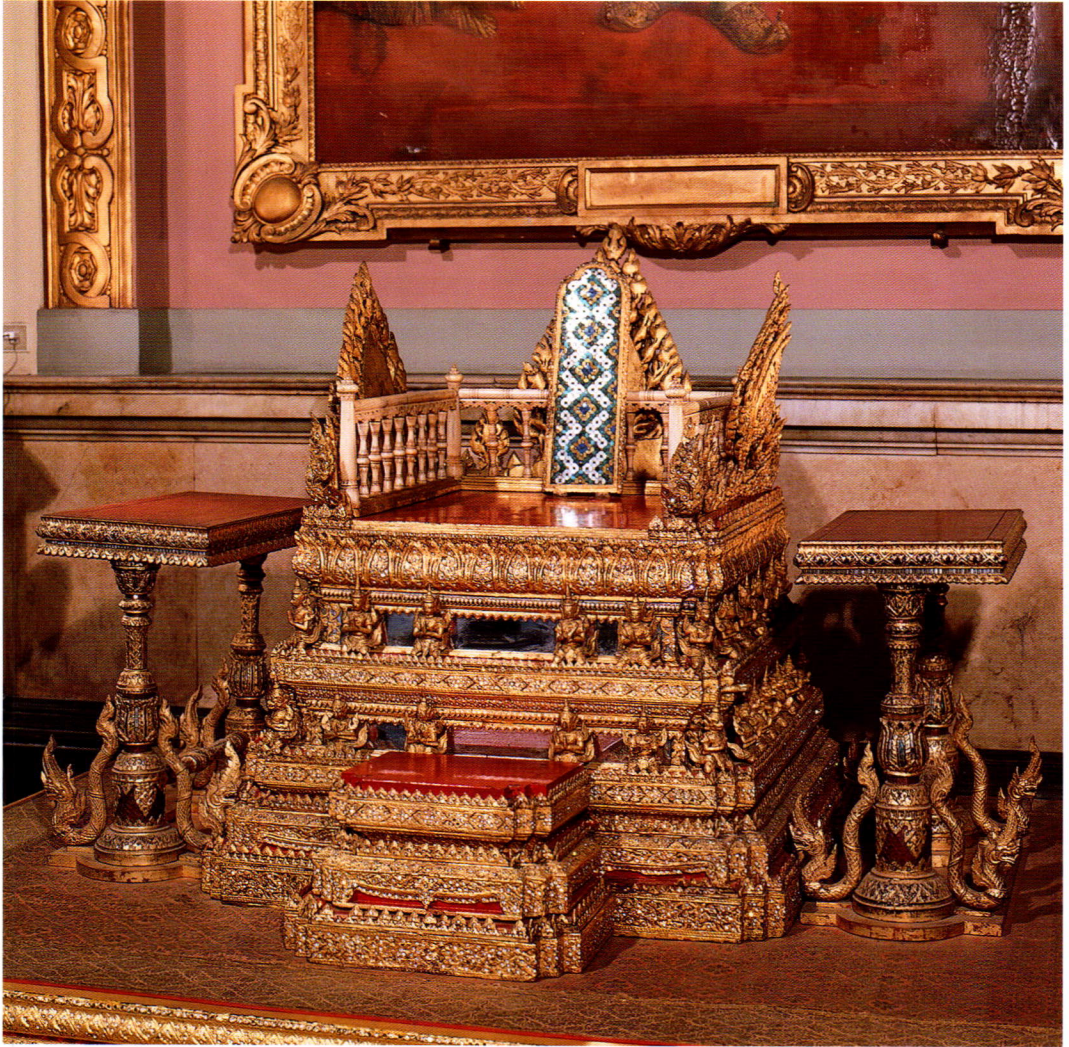
จามร

พระกลด

กรรชิงเกล็ด

พระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์

พระที่นั่งพุทตานอม

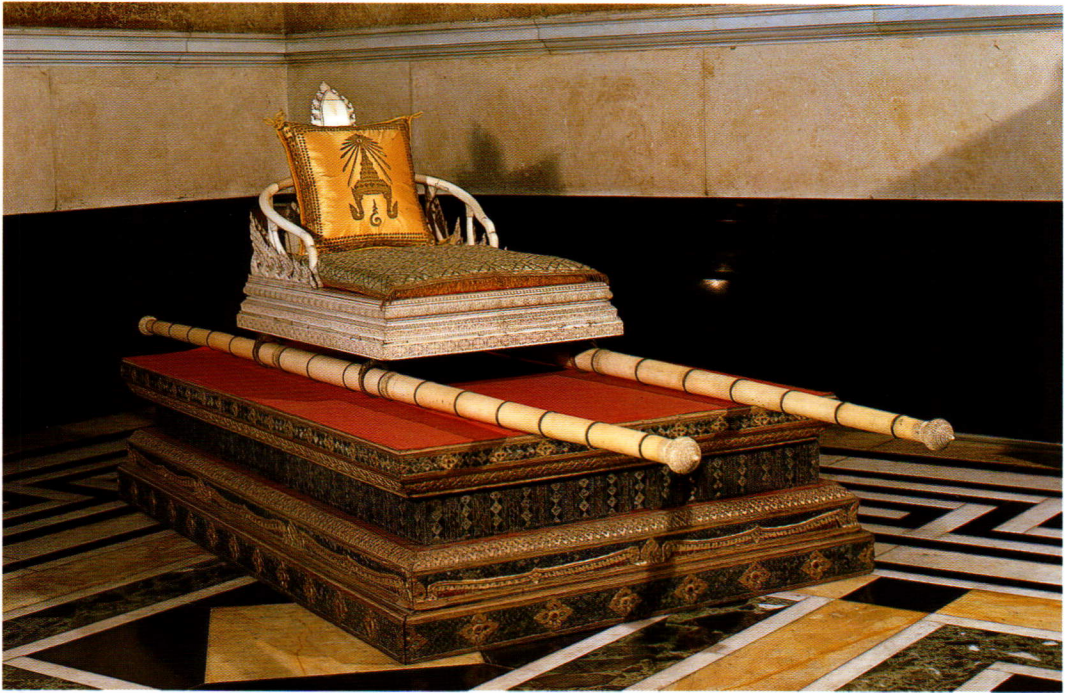
พระที่นั่งพุทไธสน์

พระราชยานกง

พระราชยานกง

พระเสลี่ยงงา

พระเสลี่ยง

พระที่นั่งกระโจมทอง

พระมหาสังข์ทักษิณาวรรต

พระมหาสังข์เพชรใหญ่

พระมหาสังข์เดิม

พระมหาสังข์เดิม โถเจิมและใบมะตูม

สังฆพิธีของหลวง โถเจิมและใบมะตูม

โถเจิม

พระเต้า

พระสุหรั้ย โถเจิม ผ้าชุบ

พระสุหรั้ย

พระสุหรั้ย

บรรณานุกรม

กรรมารบุตร ราชศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๔ พระนคร : บริษัทสหุอุปกรณ์การพิมพ์ ๒๕๐๒

กำหนดการ ขั้นตอนการปฏิบัติและแผนผังพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ ร.๔ และอาคาร
เฉลิมพระเกียรติ ร.๙ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ ณ บริเวณกรมตำรวจ

ข้อราชการในกรมมหาดเล็ก พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก ๒๕๐๐ (พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ล. วราห์ กุญชร) ณ วัดเทพศิริน-
ทราวาส ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๐)

โครงการศิลปาชีพพิเศษในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ กรุงเทพฯ : ธีระการพิมพ์ ๒๕๒๗ (นาง
ประพักตร์ สกลรัตน์ ประธานสภาสตรีแห่งชาติ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ พิมพ์ขึ้นทูลเกล้าฯ
ถวายในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดงานฤดูหนาวศิลปาชีพพิเศษบางไทร จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ๗-๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๗)

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระนคร : โรง
พิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ ๒๕๑๑

เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓
และ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรม
ราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน กรุงเทพฯ : บริษัทजनवाणिश्य จำกัด ๒๕๒๖
(คุณหญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม พิมพ์ถวายเนื่องในงานฉลองพระชันษา ครบ ๖๐ พรรษา
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ยุทธศักราช ๒๕๒๖)

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระยา ราชสกุลวงศ์ พิมพ์ครั้งที่ ๘ แก้ไขเพิ่มเติม โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๔๗๐ (พิมพ์ในงานศพ นายสนั่น บุญยรัตพันธุ์)

ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ ระเบียนการศพ และคำเตือนการปฏิบัติราชการใน
ราชสำนัก พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๔ (สำนักพระราชวังพิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ
ทวีวงศ์) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔)

ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๓๑

ทำเนียบข้าราชการในกรมมหาดเล็กและกรมขึ้น

ทำเนียบนามภาคที่ ๒ ตำราตำแหน่งข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๒ (มหาเสวกตรี พระยาเพชรรัตนสงคราม สมุห-

เทศาภิบาล มณฑลมหาสารคาม พิมพ์ในงานศพคุณหญิงพวง นรานุกิจมนตรี ผู้มารดา
ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒)

นริศรานุกิจวงศ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา สำนัสมเด็จ เล่ม ๒๓ ฉบับองค์การค้าคุรุสภา
พิมพ์จำหน่าย พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๕

นายกรัฐมนตรี สำนัก ระเบียบงานสารบรรณ กรุงเทพฯ : ๒๕๓๕

ประกาศ คำสั่ง และแจ้งความกรมบัญชาการกลางมหาดเล็ก พระพุทธศักราช ๒๔๖๓
พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ ๒๔๖๓

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาค ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ และภาคปกิณณกะ ฉบับหอสมุดแห่ง
ชาติ พิมพ์ต่างคราวกัน

ประกาศสำนักพระราชวัง เรื่อง ระเบียบกรมบรรเลงดุริยางค์ในการพระราชพิธีต่างๆ และ
คำชี้แจงของกรมศิลปากร เรื่องการใช้เพลงเกียรติยศ พร้อมด้วยประวัติเพลงชาติ
และเพลงสรรเสริญพระบารมี นครหลวงฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
๒๕๑๕ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาปนกิจศพ นายสอาด สิงหพรรค ณ เมรุวัดสระเกษ
วรวิหาร วันพฤหัสบดีที่ มิถุนายน ๒๕๑๕)

ปิยะ มาลากุล ม.ล. กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๕๐๗

ราชูปโภคและพระราชฐาน พระนคร : โรงพิมพ์สี่ไทย ๒๕๓๐ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราช
ทานเพลิงศพ พระสุนทรภุษา (จิ้น สิงหนเสนี) ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ ๒๒ มีนาคม
๒๕๓๐)

ราชบัณฑิตยสถาน **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** กรุงเทพฯ : ๒๕๒๕

ราชบัณฑิตยสภา **อธิบายราชินิกุลบางช้าง** พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๕๗๑

ราชบัณฑิตยสภา (อุไทยวรรณ อมาตยกุล) พระยา (ผู้รวบรวม) **ประกาศ ตั้ง ย้าย เปลี่ยนเสนาบดี**
ผู้รั้ง ผู้แทน และรองเสนาบดี (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๙) พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๕๗๐

เรื่องมหาดเล็ก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๙๓

ศรี เจ้าหมื่น **ราชาศัพท์ สำหรับโรงเรียนมหาดเล็ก** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พระนคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ ร.ศ. ๑๒๔

ศรีสุนทรโวหาร พระยา (น้อย อาจารย์ยางกูร) **ภาษาไทย-อนันตวิภาค** พระนคร : สำนักพิมพ์
คลังวิทยา ๒๕๐๔

ศิลปากร กรม **เครื่องนมัสการและโต๊ะหมู่บูชา** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๒๓

ศิลปากร กรม **เรื่องกฎหมายตราสามดวง** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา (แผนก

การพิมพ์) ๒๕๒๑

ส. วิจิตรานนท์ **ประมวลศัพท์วิทยาการ อังกฤษแปลเป็นไทย** พระนคร : โรงพิมพ์สยาม
บรรณกิจ ๒๔๗๔

สงวน อินคง **ราชาศัพท์ ฉบับสมบูรณ์** พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า ๒๕๐๗

แสงสุรีย์ อดาวัลย์ ม.ร.ว. **ราชาศัพท์ วัฒนธรรมทางภาษาแขนงหนึ่งของชาติ ฉบับต้นร่าง ๒๕๓๓**
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอนุรักษราชมณเฑียร กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
กรมแผนที่ทหาร ๒๕๑๙

อุปกิตศิลปสาร พระยา (นิม กาญจนาศีวะ) **วิจิตรภาค** พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช ๒๔๙๓

อนุวัตรวรพงศ์ หม่อม (หม่อมราชวงศ์สิงหนาท ปราโมช) **ราชาศัพท์ฉบับเขียน**

ดัชนีค้นคำ

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
หมวด ก.					
กัน	๔๖	กระดูกหน้าอก	๔๘	กล้วยสั้น	๑๐๙
กัญจิ - พระ	๔๙	กระโถนเล็ก-ใหญ่	๗๒	กล้ามเนื้อ	๔๗
กนิษฐภคินี - พระ	๓๘	กระบอก	๑๒๙	กล้ามพระมิ่งสา	๔๗
- สมเด็จพระ		กระบี่	๗๕	กล่องพระสกุล	๔๖
กนิษฐา กนิษฐภาดา	๓๘ ๔๕	กระบือ	๑๐๙	กล้องสลัด-พระ	๗๕
- พระ		กระเบื้อง	๑๓๓	กลัก	๑๒๙
กนิษฐา-พระ	๔๓	กระเป่าถือ	๗๔	กอล	๑๒๙
กโประ-พระ	๔๕	กระเป่าทรง	๗๔	กอง	๑๒๙
กมล-พระ	๔๖	กระเป่าหมากบุหรี	๗๔	ก้อน	๑๒๙
กร-พระ	๔๕	กระพุงแก้ม	๔๔	กะปิ	๑๑๑
กรชะ-พระ	๔๕	กระพุงพระปราง	๔๔	กะโหลกพระเศียร	๔๓
กรรไกร	๗๖	กระเพาะปัสสาวะ	๔๖	กะโหลกศีรษะ	๔๓
กรรเจียก-พระ	๗๑	กระยาต้ม-พระ	๑๑๑	กัจฉะ กัจฉโลมะ-พระ	๔๕
กรรภิมย์	๗๖	กระยาตัง-พระ	๑๑๑	กัญญาเรือ	๑๒๗
กรรสะ-ทรงพระ	๖๐	กระยาเสวย-พระ	๑๑๑	กัณฐมณี-พระ	๔๕
กรวดน้ำ	๘๒	กระแสด-พระราชา ๕๐ ๑๔๔	๑๕๕	กัณฑ์	๑๒๙
กรอบหน้า	๗๑	กระแสดพระราชาดำรัส	๕๐	กัณฑ์ให้ ทางร่ม	๖๘
กลุ่ม	๑๒๙	กระสุน	๗๕ ๑๓๒	กันแสง-ทรงพระ	๕๘
กระจกส่อง	๗๔ ๑๓๒	กระแอม ทรง	๖๑	กันหย่น	๗๕
กระจกตัด	๑๓๓	กราบ	๖๗	กัประ-พระ	๔๕
กระดูก	๔๘	กราบทูล	๒๖ ๖๖ ๑๕๐	กัปปาสีกพัสดร์-พระ	๖๙
กระดูกขา	๔๙	กราบทูลรายงาน	๑๗๒	กัมพล-พระ	๗๐
กระดูกแซ้ง	๔๙	กราบบังคมทูลพระกรุณา	๒๖ ๖๖ ๑๔๙	กางเกง	๖๙
กระดูกแขน	๔๘	กราบบังคมทูลรายงาน	๑๗๒	การเขียนพระปรมาภิไธย	๙
กระดูกคอ	๔๘	กฤษฏี-พระ	๔๖	การทักทาย	๕๑
กระดูกคาง	๔๘	กรีซ	๗๕	กาสะ-ทรงพระ	๖๐
กระดูกซี่โครง	๔๘	กริ้ว	๕๘	กำ	๑๒๙
กระดูกมือ	๔๙	กรุณา	๑๔๙	กำโบล-พระ	๔๔
กระดูกเท้า	๔๙	กลด-พระ	๗๖	กำปั่น	๔๕
กระดูกสะเอว	๔๙	กล้วยกระ	๑๐๙	กำมือ	๔๕
กระดูกสันหลัง	๔๘	กล้วยกุ	๑๐๙	กำหนดการ	๑๗๘
กระดูกไหล่	๔๘	กล้วยไซ	๑๐๙	กำหมัด	๔๕
		กล้วยที่ยังเรียงติดกันเป็นหวี	๑๓๕	กำไลข้อเท้า	๗๑
		กล้วยเปลือกบาง	๑๒๘	กำไลข้อพระบาท ทองพระบาท	๗๑

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
กำไลตันแขน	๗๑	ขนมดอกเหล็ก	๑๐๙	ขันน้ำ ทรงมณฑปพานรอง	๗๒
กำไลหยก-พระ	๗๑	ขนมทราย	๑๐๙	ขับไม้	๗๗
กิโถมกะ-พระ	๔๘	ขนมสอด้ไ้	๑๐๙	ขา ตัก	๔๖
กิ้ง	๑๒๙	ขนมใส่ไส้	๑๐๙	ขากรไกร ขากรไทร	๔๔
กิน	๖๓	ขันต์	๑๒๙	ขาตะไกร	
กฤษะ-พระ	๔๗	ขนาน	๑๒๙	ขาอ่อน	๔๖
กฤษทล-พระ	๗๑	ขมวดผมที่เป็นกันหอย	๔๓	ข้าราชการฝ่ายหน้า ผู้ชาย	๑๓๒
กฐี	๑๒๙	ขมวดพระศก ขมวดพระเกศา	๔๓	ข้าว	๑๑๑
เกยूर	๗๑	ขวดต่างๆ เช่น ขวดหมึก	๑๒๙	ข้าวต้ม	๑๑๑
เกล็ด	๑๒๙	๑ ขวด		ข้าวตัง	๑๑๑
เกศ เกศา-พระ	๔๓	ขรัวตา	๔๒	ข้าวรวง ข้าวฟ่างรวง	๑๓๔
เกศากันต์	๖๔ ๗๗	ขรัวยาย	๔๒	ข้าวเสวย	๑๐๙
เกาทัณฑ์	๗๕	ขลิบผม	๖๑	ขิปลัทโท-ทรงพระ	๖๑
เก้ายี่	๗๓	ขลิบเส้นพระเจ้า	๖๑	ขี่ช้าง ม้า	๖๑
เกิด	๒๔ ๖๒ ๑๔๖	ขอ	๒๕	ขี่กลาก	๑๑๑
เกือกูล การ	๕๒	ขอให้	๒๕	ขี่เกลื่อน	๑๑๑
แก้ม	๔๔	ขออนุญาต	๑๖๕	ขี่ของสัตว์	๑๑๑
แก้วตา	๔๓	ขอโอกาส	๑๖๕	ขี่ดิน	๑๑๑
เกล-พระ	๑๒๔ ๑๕๓	ข้อเท้า	๔๗	ขี่เรือน	๑๑๑
โกสยพัสดร์-พระ	๖๙	ข้อนิ้วมือ	๔๕	ขี่เล็บ	๔๘
โกนผม	๖๑	ข้อนิ้วพระหัตถ์ พระองค์สุลชีพ	๔๕	ขึ้นพระกลด	๖๘
โกรธ	๖๕	ข้อพระกร	๔๕	เซพะ-พระ	๔๘
		ข้อพระหัตถ์	๔๕	เซน	๗๕
		ข้อพระบาท	๔๗	เซนย-พระ	๗๓
		ข้อมือ	๔๕	เซ็มขัด	๗๑
		ข้อศอก	๔๕	เช่า	๔๖
		ของว่าง	๑๐๙	เช่าพบ	๖๗
		ของเคียง ของกินที่เอาตั้ง	๑๐๙	เช่าพรรษา-พระราชาสกุล	๙๓
		เทียบข้าว		เซ็ด	๑๒๙
		ของที่มีดไว้ เช่น ฟืน	๑๓๔	เขียนหนังสือ	๕๙
		ของที่เป็นเถา เช่น เถาวัลย์	๑๓๑	เซี้ยว	๔๔
		หรือของที่เรียงกัน		แซ้ง	๔๗
		ขอนแก่น	๑๒๙	แซน (ตั้งแต่ไหล่ถึงข้อศอก)	๔๕
		ขอบตา	๔๓	โซลง	๑๒๙
		ขอบพระเนตร	๔๓	ไซ้ เช่น ฟองไ้ ฟองจิ้งจก	๑๑๑
หมวด ข					
ขด	๑๒๙				
ขน	๔๗				
ขนจมูก	๔๔				
ขนตา	๔๓				
ขนพระเนตร	๔๓				
ขนรักแร้	๔๕				
ขนหว่างคิ้ว	๔๓				
ขนง-พระ	๔๓				
ขนน-พระ	๗๓				
ขนมชี้หนุ	๑๐๙				
ขนมจิ้น	๑๓๐				

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
หมวด ค					
คนโขน้า	๗๒	คุณ	๑๖	จดหมาย	๘ ๑๔๕
ครุฑ	๔๖ ๑๕๖	คุณหญิง	๑๕	จุมก	๔๔
ครุฑมกล-พระ	๔๖	คุษฐาน คุษหประเทศ-พระ	๔๖	จอนหู	๗๑
ครุฑโกทร คัพโกทร-พระ	๔๖	คู่	๑๓๐	จอมมารดา	๔๑
คลอตุลุก	๖๐	เครา	๔๔	จะเกรง-ต้น	๑๐๙
คลุมบรรทม	๗๐	เครื่อ	๑๓๐	จะงอยป่า	๔๕
ความคิด	๕๒	เครื่อขมา	๗๗	จัน	๑๓๐
ความช่วยเหลือ	๕๓	เครื่อควา	๑๐๙	จับ	๑๓๐
ควาย	๑๒๘	เครื่อเคียง	๑๐๙	จาน	๗๒
คอ	๔๔	เครื่อจิม เครื่องแนม	๑๐๙	จาม	๖๑
คอตอ	๔๕	เครื่องตัน นลองพระองค์	๖๙	จิตรจุล จิตรจุล	๑๐๙
คัน	๑๓๐	เครื่องตันควา เครื่องตันหวาน	๑๐๙	จีบ	๑๓๐
คันฉ่อง	๗๔	เครื่องแต่งกาย	๖๙	จุก มวยผม	๔๓
คัมภีร์	๑๓๐	เครื่องทรงธรรม	๗๗	จุก-หอม	๑๓๐
คาง	๔๔	เครื่องนมัสการ	๗๘	- กระเทียม	๑๓๐
คาถา โคลง กลอน	๑๓๒	เครื่องประโคน	๘๑	จุทามณี - พระ	๗๑
คำถาม	๕๑	เครื่องประทินผิว	๗๔	จุทามาศ	๔๓
คำทักทาย	๕๑	เครื่องราชูปโภค	๑๑๒	จุดเครื่องทรงธรรม - ทรง	๑๘๒
คำนำพระนาม-นาม	๑๓๗	เครื่องพระส้าอาจ	๗๔	จูไร	๔๓
คำนำพระนามแสดงพระ ๑๐	๑๓๗	เครื่องว่าง	๑๐๙	จุจกะ-พระ	๔๖
ประยูรญาติ		เครื่องเสวย	๑๐๙	เจ็บไซ	๖๐
คำ-กลอน	๑๓๐	เครื่องหวาน	๑๐๙	เจ้าขรัว	๔๒
- ข้าว	๑๓๐	เครื่องหอม ทำ	๗๔	เจ้าครอก	๔๒
- พุด	๑๓๐	แคะพระกรรณ	๗๕	เจ้าคุณจอมมารดา	๑๖ ๔๑
- หมาก	๑๓๐	แคะพระทนต์	๗๕	เจ้าจอม	๑๖ ๔๑
คำวินิจฉัย	๕๒	ไคล	๔๘	เจ้าจอมมารดา	๑๖ ๔๑
คำสอน	๕๑			เจ้านาย	๑๐
คำสั่ง	๕๐ ๑๔๓ ๑๕๕	หมวด ง		เจิม-ทรง	๘๒
คิลานภัต	๗๗	งาน	๑๓๐	เจริญพระเกศา	๖๑
คิ้ว	๔๓	เงา	๔๗	เจริญพระพุทธรณ์	๘๑
คิ้วรี	๔๘	เงินท่ายที่นั่ง	๗๓	ใจหาย	๖๑
คุกเข้า	๖๘	- เงินท่ายพระที่นั่ง	๗๓		
คุกพระขงษ์	๖๘			หมวด จ	
คุกพระชาน	๖๘	หมวด จ		ฉบับ	๑๓๐
		จกกลธรรมาสน์	๘๑	ฉลองได	๗๕

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ฉลองเทียนพรรษา		ช่องพระโสด	๔๔	เชิญเครื่อง	๖๔
- พระราชกุศล	๘๖	ช่องหู	๔๔	เขือก	๑๓๑
ฉลองพระเนตร	๗๕	ซ้อน	๗๒		
ฉลองพระบาท	๗๐	ชอบ ชอบให้	๕๘	หมวด ข	
ฉลองพระหัตถ์	๗๕	ขังขัง	๔๙	ชอ	๑๓๑
ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ	๗๒	ชันษา-พระ	๖๓ ๑๔๗	ชอง	๑๓๑
ฉลองพระหัตถ์ล้อม ซ้อน	๗๒	ขัดตุ-พระ	๔๕	ชีโครง	๔๖
ฉลองพระองค์	๖๙	ชลลู่กะ ชลลู่กา	๑๐๙	ชุง	๑๓๑
ฉวี-พระ	๔๗	ช้าง	๑๐๙	ชูบพระองค์	๖๐
ฉัตร	๗๖ ๑๑๒	ช้างนรการ	๑๐๙		
ฉัตรมงคล-พระราชพิธี	๘๗	ช้างสือด	๑๐๙	หมวด ญ	
ฉาก	๑๓๐	ชานู-พระ	๔๖	ญาติ - พระ	๔๒
ฉายา-พระ	๔๗	ชามเครื่องต้น	๗๒	- พระราช	๔๒
เฉลิมพระชนมพรรษา	๙๑	ชามชำระพระหัตถ์	๗๒	- พระบรม	๔๒
- พระราชพิธี		ชามล้างมือ	๗๒		
เฉลิมพระราชมณเฑียร	๘๑	ชามาดา	๔๒	หมวด ด	
หมวด ข		ชายา-พระราช พระ	๔๑	ดวง	๑๓๑
ขงษ์ พระ	๔๗	ชำระพระทนต์	๖๓	ดวงชาดา	๖๓
ชนก-พระ	๓๔	ชำระพระบาท	๖๓	ดวงตา	๔๓
- สมเด็จพระบรมราช	๓๕	ชำระพระหัตถ์	๖๓	ดวงตรา	๑๓๑
ชนกนาถ-สมเด็จพระบรม	๓๕	ขึ้น	๑๓๐	ดวงไฟ	๑๓๑
ชนกาธิปัตติ-สมเด็จพระบรม	๓๕	ชิมอาหาร	๖๓	ดวงหน้า	๔๔
ชนนี-พระ	๓๕	ชีวหา-พระ	๔๔	ดวงพระเนตรขาว	๔๓
- พระราช	๓๕	ชีจร-พระ	๔๙	ดวงพระเนตรดำ	๔๓
- สมเด็จพระราช	๓๕	ชื้อ ลงชื้อ	๕๔ ๑๕๔	ดวง - พระบรมราชสมภพ	๖๓
- สมเด็จพระบรมราช	๓๕	ชุด	๑๓๑	- พระชนมพรรษา	๖๓
ชนนีพันปีหลวง	๓๕	ชุด-เครื่องน้าร้อนน้าเย็น	๗๒	- พระราชสมภพ	๖๓
- สมเด็จพระบรมราช	๓๕	เชษฐภคินี-พระ	๓๘	ดอิก	๑๓๑
ชนมพรรษา	๖๓ ๑๔๗	- สมเด็จพระ	๓๘	ดอิกขจร	๑๐๙
ชนมายุ	๖๓ ๑๔๗	เชษฐภาดา-พระ	๓๗	ดอกขี้เหล็ก	๑๐๙
ช่วยเหลือ-ความ	๕๓	เชษฐภาดา พระ	๓๗	ดอกช่อนกลื่น	๑๐๙
ช่อ	๑๓๐	เชษฐา เชษฐาธิราช	๓๗ ๓๘	ดอกช่อนขี้	๑๐๙
ช่องพระกรรณ	๔๔	- พระ	๓๗	ดอกถันนิหาร	๑๐๙
ช่องพระนาสิก	๔๔	- สมเด็จพระ	๓๘	ดอกทอยดอด	๑๐๙
		เชิญ เชิญเสด็จ	๖๘	ดอกนวมแมว	๑๐๙

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ดอกผักบุ้ง	๑๐๙	หมวด ต		ตัดผม โขนผม	๖๑
ดอกผักตบ	๑๐๙		๖๑	ดัด	๔๗ ๑๓๑
ดอกมณฑาขาว	๑๐๙	ตกพระทัย	๖๑	ดา	๓๓ ๓๔
ดอกไม้ ดอกไม้ไฟ รูป	๑๓๑	ตกลูก	๑๐๙	ดาขาว	๔๓
ดอกยี่หุบ	๑๐๙	ตุน	๑๓๑	ดาด้า	๔๓
ดอกกลิ่นหอม	๑๑๑	ตั้น	๑๓๑	ดาตุ้ม	๔๗
ดอกสลิด	๑๐๙	ตั้นชา โคนชา ขาอ่อน	๔๖	ดาลู - พระ	๔๔
ดอกเหล็ก	๑๐๙	ตั้นทองกวาว ทองกลาง	๑๑๐	ต่างหู	๗๑
ดอกสามหาว	๑๐๙	ตั้นดำแย	๑๑๐	ดาทวด	๓๒
ดัชนี	๔๕	ตั้นปาริฉัตร ปาริชาติ	๑๑๐	ดาวย ๖๔ ๖๕ ๑๕๑ ๑๕๒	
ดาบ	๗๕	ตั้นพระชีวหา มูลพระชีวหา	๔๔	ตีน	๖๒
ด้าม	๑๓๑	ตั้นพระหนู	๔๔	ตีก	๑๓๕
ด้ามปากกา	๑๓๑	ตั้นพุดดอ	๑๑๐	ตุ้มพระกรรม	๗๑
ด้าย	๑๒๙ ๑๓๕	ตั้นไม้	๑๓๑	เต็นรำ	๖๑
ดาว	๑๓๑	ตั้นลิ้น ลิ้นไก่ โคนลิ้น	๔๔	เต่า	๑๐๙
ดำ	๖๐	ตั้นหนามรอบข้อ	๑๑๐	เต้ากรวดน้ำ	๗๒
ดำเนิน - ทรง	๕๗	ตั้นเหืองปลาหมอ	๑๐๙	เต้าทักษิโณทก - พระ	๘๕
- ทรงพระ	๕๗	ตั้นอเนกคุณ	๑๑๐	เต้า - พระ	๔๖ ๗๒
- เสด็จพระราช	๕๖	ตรัส	๕๑ ๑๔๔ ๑๕๕	เต้านม	๔๖
ดำรัสสั่ง - พระ	๕๐ ๑๔๔	ตรัสทักทาย	๕๑	เตี้ย	๗๓
- พระราช ๕๐ ๑๔๓ ๑๔๔		ตรา - พระ	๗๖	เตี้ยนอน	๗๓
ดำริ - พระ	๕๒	ตราประทับ	๗๖	แต่งงาน	๑๕๔
- พระราช	๕๒	ตรุษ	๙๖	แต่งตัว	๖๑
ดินสอ	๑๓๒	ตลับ	๑๓๑	แต่งพระองค์	๖๑
ดี	๔๘	ต๋องโทะ	๑๑๐	โต๊ะข้างพระที่	๗๓
ดุ้น	๑๓๑	ต๋องพระราชอาญา	๑๑๐	โต๊ะเขียนหนังสือ	๗๓
ดุ้นพิน	๑๓๑	ต๋อมน้ำตา ท่อน้ำตา	๔๓	โต๊ะทรงพระอักษร	๗๓
ดู	๕๘	ต๋อมพระเนตร	๔๓	โต๊ะทองคำสำหรับตั้ง	๗๒
เดิน	๕๗	ตะเกียง	๑๓๑	สำหรับควาหวาน	
เดินนวนาน	๖๑	ตะเกียบ	๗๒ ๑๓๐	โต๊ะเล็กข้างเตี้ยนอน	๗๓
เดินทาง - การ	๕๖	ตะพาบ - พระ	๗๒	โต๊ะเสวย	๗๒
เดินเทียน	๘๑	ตะโพก	๔๖	ดำหนัก - พระ	๑๒๓
		ตั้ง	๗๓	ไต่	๔๗
		ตั้งเครื่อง	๖๔	ไต่	๑๓๑
		ตัดจุก โขนจุก	๖๔		

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
หมวด ถ		แถบ	๑๓๑	ท่อน	๑๓๒
ถ้วยขาม	๗๒	แถว	๑๓๑	ท่อน้ำตา	๔๓
ถ้วยขามเครื่องต้น	๗๒	เถลิงศก - วัน	๙๗	ทะลาย	๑๓๒
ถ้วยน้ำ	๗๒	หมวด ท		ทักทาย	๕๑
ถวายน้ำสรง	๘๑	ทนต์ - พระ	๔๔	ทักษิณานุประทาน	๘๓
ถวายนังคม	๖๗	ทรงคม	๖๗	ทันตมั่งสะ ทันตมั่งสา	๔๔
ถวายพรพระ	๘๑	ทรงครม	๖๐	ทาเครื่องหอม	๖๑
ถวายพระพรลา	๘๒	ทรงครมภ์ ทรงพระครมภ์	๖๐	ทารุระ ทาณะ	๔๔
ถวายศีล	๘๒	ทรงเครื่อง	๖๑	ทาสฺกัระ ทาณิกะ	๔๔
ถวายอดิเรก	๘๒	ทรงธรรม	๘๒	ท่านผู้หญิง	๑๕
ถวายอนุโมทนา	๘๒	ทรงพระเครื่องใหญ่	๖๑	ท้าว	๑๖
ถวายอยู่งาน	๖๘	ทรงพระเจริญ	๖๐	ทิวคด	๒๓ ๖๔ ๑๕๑
ถ่ายมูล	๑๑๐	ทรงพระดำเนิน	๕๗	ที่นั่ง - พระ	๔๖ ๗๓
ถ่วงอก	๑๑๐	ทรงพระสุคนธ์	๖๑	ที่นั่งทับ	๔๖
ถั่วเพาะ	๑๑๐	ทรงพระสุบิน	๕๙	ที่ประทับชั่วคราว	๑๒๓
ถึงแก่กรรม	๒๔ ๖๔ ๑๕๒	ทรงพระสุหร่าย	๘๒	ที่พระสุธารส	๗๒
ถึงแก่นิจกรรม	๒๔ ๖๔ ๑๕๒	ทรงพระอักษร	๕๙	ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย	๖๖
ถึงแก่อสัญกรรม	๒๔ ๖๔ ๑๕๒	ทรงพวงพี	๖๐	เท	๑๓๒
ถึงชีพิตักษัย	๒๓ ๖๔ ๑๕๒	ทรงศีล	๕๗	เทวรูป	๑๓๕
ถึงแก่พิราลัย	๒๓ ๖๔ ๑๕๒	ทรงสะพัก	๗๐	เทศน์	๑๒๙
ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา	๘๙	ทรงสุบิน	๕๙	เท้า	๔๗
- พระราชพิธี		ทราบ - ฝ่าละอองธุลีพระบาท	๕๗	เทียนท้ายที่นั่ง	๗๓ ๘๓
ถือน้ำ	๕๗	- ฝ่าละอองพระบาท	๕๗	เทียนท้ายพระที่นั่ง	๗๓ ๘๓
ถูงพระบาท	๗๐	- ฝ่าพระบาท	๕๗	เทียนที่ฝาครอบพระกริ่ง	๘๓
ถูงพระหัตถ์	๗๐	ทวด - ปู่ ตา ย่า ยาย	๓๒	เทียนเท่าพระองค์	๘๓
ถูงมือ	๗๐	ทวน	๗๕	เทียนบูชาเทวดานพเคราะห์	๘๓
ถูงเท้า	๗๐	ทวย - พระ	๗๒	เทียนปาฏิโมกข์	๘๓
เถา	๑๓๑	ทวาร - พระ	๑๒๔	เทียนพระมหามงคล	๘๓
เถากระพังโหม	๑๑๐	ทวี่ธาภิเษก - พระราชพิธี	๘๘	เทียบเครื่อง	๖๓
เถาตูดหมูดุดหมา	๑๑๐	ทองคำ	๑๓๒	แท่ง	๑๓๒
เถามุ้ย	๑๑๐	ทองต้นแขน	๗๑	แท่นเบญพาด	๘๔
เถาศีระขวนร	๑๑๐	ทองพระกร	๗๑	โทรเลข - พระ	๕๕
เถาหมามุ้ย	๑๑๐	ท้อย	๔๖ ๖๐ ๑๕๒	- พระราช	๑๔๖
เถาหัวลิง	๑๑๐	ทอดเครื่อง	๖๔	ทำบุญ	๕๗
เถ้ากระดุก	๔๘	ทอดพระเนตร	๕๘		

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
หมวด ๕					
ธมณี - พระ	๔๘	นางเห็น	๑๑๐	บรรจจรณ์-พระราช	๗๓
ธารพระกร	๗๖	นามเดิม-พระ	๑๓๘	บรรทม-พระแท่น	๗๓
ธิดา - พระ	๓๙	นาย	๑๓๒	บรมมหาราชวัง-พระ	๑๑๗
- พระราช	๓๙	นาฬิกา	๑๓๔	บ้านพระโขนง	๗๒
ธูป	๑๓๑	น้ำจันทน์	๗๕	บวม	๖๐
ธำมรงค์ - พระ	๗๑	น้ำดี	๔๘	บอก	๒๖ ๖๕ ๑๔๙
โอรส - พระ	๗๓	น้ำดื่ม	๑๑๑	บอก รายงาน	๖๕ ๑๔๙
		น้ำตา	๔๔	บังคนเบา-พระ	๔๙
		น้ำนม	๔๖	บังคนหนัก-พระ	๔๙
หมวด ๖		น้ำปรง	๗๔	บังสุกุล	๖๕
นขา - พระ	๔๕	น้ำพระเนตร	๔๔	บัญญัติ-พระ	๑๕๓
นมัสการ	๖๗	น้ำมูก	๔๘	บัญชา-พระ	๕๐ ๑๔๔
นลาฏ	๔๓	น้ำเย็น น้ำร้อน-ชุด	๗๒	-พระราช	๕๐ ๑๔๓
นวด	๖๗	น้ำลาย	๔๘	บัณขุร -พระ	๕๐ ๑๔๓
น้อง	๔๗	น้ำหนอง	๔๘	บันไดแก้ว	๘๔ ๑๒๔
น้องชาย	๓๘ ๔๐	น้ำเหลือง	๔๘	บันพระองค์	๔๖
น้องนางเธอ-สมเด็จพระเจ้า	๓๘	น้ำหอม	๗๔	บางซี้พัน	๑๑๐
น้องสาว	๓๘ ๓๙	น้ำอบ	๗๔	บางซี้หน	๑๑๐
นอน เข้า	๖๒	นิตยภัตร	๘๔	บางนางรำ	๑๑๐
น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวาย	๖๖	นิพนธ์-พระ	๕๔	บางอีรา	๑๑๐
นั่ง	๖๒	- พระราช	๕๔	บาท	๑๓๒
นั่งรถ นั่งเรือ	๖๑ ๖๒	- ทรงพระราช	๕๔	บาท-พระ	๔๗
นัด	๑๓๒	นิ้วกลาง	๔๕	บาน	๑๓๒
นัดดา-พระ	๔๐	นิ้วก้อย	๔๕	บำเพ็ญกุศล-ทรง	๕๗
- พระราช	๔๐	นิ้วชี้	๔๕	บำเพ็ญพระกุศล	๘๒ ๑๔๗
นาถิ-พระ	๔๖ ๑๕๒	นิ้วเท้า	๔๗	บำเพ็ญพระราชกุศล๕๗	๘๒ ๑๔๗
นามาภิไธย - พระ	๕๔	นิ้วนาง	๔๕	บิดา บิดร-พระ	๓๔
- พระบรม	๕๔	นิ้วพระบาท	๔๗	- พระราช	๓๕
- ลงพระ	๕๔	นิ้วมือ	๔๕	- สมเด็จพระราช	๓๕
- อักษรพระ	๕๕	นิ้วหัวแม่มือ	๔๕	บุตร-พระ	๓๙
นารายณ์หัตถ์	๗๕	เนตรดารา-พระ	๔๓	- พระราช	๓๙
น้ำ	๓๗	เนื้อ	๔๗	บุตรี-พระ	๓๙
น้ำสะไภ้	๓๗			- พระราช	๓๙
นางแก้ว	๑๑๐	หมวด ๖		บุพรี	๑๓๔
นางเลิ้ง	๑๑๐	บท	๑๓๒	บุพโพ-พระ	๔๘

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
เบญจคัพย์	๘๔	- ทรงพระราช	๕๓	บัยกาธิราช-สมเด็จพระบรม	๓๒
เบญพาด	๘๔	ปราศรัย-ทรง	๕๑	บัยยิกา ไปยิกา	๓๓
เบญจราชกกุธภัณฑ์	๑๑๒	ปราษณ์-พระ	๔๗	- พระ	๓๓
ใบ	๑๓๒	ปราสาท	๑๒๒	- สมเด็จพระ	๓๓
		ปลงผม	๖๑	- สมเด็จพระบรม	๓๓
หมวด ป		ปลงเส้นพระเจ้า	๖๑	ปัสสาวะ	๔๙
ปฐมบรมมหาชนก-สมเด็จพระ ๒๒		ปลาช่อน	๑๑๐	ปากกาหรือปากไก่	๑๓๒
ปฏิสันถาร - พระ	๕๑	ปลาใบไม้	๑๑๐	แห ยวน เปล	๑๓๒
- พระราช	๕๑	ปลาหมัจฉะ	๑๑๐	ปาทิจู-พระ	๔๙
ปนัดดา - พระ	๔๑	ปลายาว	๑๑๐	ปาริฉัตร ปาริชาติ	
- พระราช	๔๑	ปลาร้า	๑๑๐	ป่า	๓๖
ปโยธ - พระ	๔๖	ปลาลิ้นสุนัข	๑๑๐	ป่าสะไภ้	๓๗
ปรนนิบัติ	๖๗	ปลาลิ้นหมา	๑๑๐	ปาก ริมฝีปาก	๔๔ ๑๓๒
ปรมาภิไธย - พระ	๕๔ ๑๕๔	ปลาสลิด	๑๑๐	ปิฎกัณฐกัจฉิ	๔๘
- อักษรพระ	๕๔	ปลาหาง	๑๑๐	ปิตตะ	๔๘
ประกาศพระราชพิธี	๘๔	ปลาหางสด	๑๑๐	ปิตุจนา-พระ	๓๖
ประกาศเทวดา	๘๔ ๘๘ ๘๙	ปลาหางแห้ง	๑๑๐	- สมเด็จพระ	๓๖
ประกาศสังเวทเทวดา	๘๔	ปลาไหล	๑๑๐	- สมเด็จพระราช	๓๖
ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม	๘๒	ปลายแขน	๔๕	ปิตุลา-พระ	๓๖
ประจวร	๖๐	(ตั้งแต่ข้อศอกถึงข้อมือ)		- พระราช	๓๖
ประจวรพระโคดม	๖๐	ปลิง	๑๐๙	- สมเด็จพระราช	๓๖
ประดูพระที่นั่ง		ปลีกกล้วย	๑๑๐	ปิตุลาภิบัติ	๓๖
ประทับ	๖๒	ป่วย	๖๐	- สมเด็จพระราช	๓๖
ประทาน	๕๖	ป่วยเป็นลม	๖๐	ปิตุลาธิราช-สมเด็จพระ	๓๖
ประพรมน้ำพระพุทธมนต์	๘๒	ปอด	๔๗	ปิตุลาบรมพงศาภิมุข	๓๖
ประเพณีวัง	๘๔	ปฤษฎางค์-พระ	๔๖	- สมเด็จพระราช	๓๖
ประพาส-เสด็จ	๕๗	บัณฑิต-พระ	๔๗	ปิณาสะ-ทรงพระ	๖๑
ประสงค์-ความ	๕๓	บัดแต่	๖๘	ปิหกะ-พระ	๔๗
- พระ	๕๓	ปั้น	๑๓๒	ปิ่น	๗๑
- พระราช	๕๓	ปั้นชงน้ำชา (ใช้ว่า ปั่นกัม)	๑๓๒	ปิ่นโต	๑๓๑
ประสูติ	๒๔ ๑๔๖	ปั้นเหน่ง	๗๑	ปิ่นประดับเพชร	๗๑
ปรีศร์-พระ	๔๖	ปิผาสะ-พระ	๔๗	ปิพกะ-พระ	๔๗
ปราง-พระ	๔๔	บัยกา ไปยกา - พระ	๓๒	ปิ ชลุ่ม	๑๓๔
ปรารภนา-ความ	๕๓	- สมเด็จพระ	๓๒	ปีก	๑๓๒
- พระราช	๕๓	- สมเด็จพระบรม	๓๒	ปิ่น	๗๕

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ปิ่น	๑๓๒	ผักสามหาว	๑๑๐	ผิวกาย	๔๗
ปุงฉา - พระ	๕๑	ผักไห่	๑๑๑	ผิวพระพักตร์ พระราศี	๔๗
- พระราช	๕๑	ผักอีรีน	๑๑๑	ผิวหนัง	๔๗
ปูที่นอน	๖๒	ผายลม	๖๑	ผิวหน้า	๔๗
ปู	๓๓ ๓๔	ผาสูกะ-พระ	๔๖	ผืน	๑๓๓
ปูหวด	๓๒	ผาสูกฐิ-พระ	๔๘	ผุดผ่อง	๖๐
เปตามหัยกา-พระ	๓๓	ผ้าหรือกระดาดที่พับไว้	๑๓๓	ผูก	๑๓๓
เปตามหัยกา-พระ	๓๓	ผ้าคลุมบรรทม	๗๐	เผือก มัน กลอย	๑๓๕
เปตามหัยิกา เปตามหัยิกา	๓๓	ผ้าคลุมพระองค์	๗๐	แผง	๑๓๓
- พระ		ผ้าคู่สดับปกรณ์	๘๕	แผ่น	๑๓๓
เปล	๗๔	ผ้าซุบสรง	๗๐	ไผ่-หญ้า	๑๒๙
เปียผม ซ้องผม	๔๓	ผ้าเช็ดตัว	๗๐		
เปลือกหยอย	๑๓๓	ผ้าเช็ดเท้า	๗๐	หมวด ๘	
แปร่งพัน	๖๓	ผ้าเช็ดพระบาท	๗๐	ฝนตก	๑๓๕
โปรด-โปรดให้	๕๘	ผ้าเช็ดมือ	๗๒	ผัก	๑๓๓
- ทรงพระกรุณาโปรด	๕๘	ผ้าเช็ดพระหัตถ์	๗๒	ผืน	๕๔
ไปค่างแรม	๕๗	ผ้าซับพระพักตร์	๗๐	ผา	๑๓๓
ไปเที่ยว	๕๗	ผ้าซับพระองค์	๗๐	ผ้าเท้า	๔๗
		ผ้าไตร	๑๓๑	ผ้ามือ	๔๕
หมวด ๘		ผ้าทรง	๖๙	ผ้าพระบาท	๔๗
ผล	๑๑๐ ๑๓๓	ผ้าทรงสะพัก	๗๐	ผ้าพระหัตถ์	๔๕
ผลนางนูน	๑๑๐	ผ้านุ่ง-ผ้านุ่งไหม	๖๙	ผี	๖๐ ๔๙ ๑๑๑
ผลมูลกา	๑๑๐	ผ้านุ่งทับกางเกง	๖๙	ฝูง	๑๓๓
ผลมูลละมั่ง	๑๑๐	ผ้านุ่งอาบนํ้า	๗๐	เผ้า	๖๗
ผลไม้ทุกชนิด	๑๓๓	ผ้าปูที่นอน	๗๓	เผ้าทูลละอองพระบาท	๖๗
ผลอุลิต	๑๑๐	ผ้าฝ้าย	๖๙	เผ้าทูลละอองธูลีพระบาท	๖๗
ผอม	๖๐	ผ้าพันคอ	๖๙	ไผ่	๔๗
ผักกระเฉด	๑๑๐	ผ้าพันพระศอ	๖๙		
ผักตบ	๑๑๐	ผ้าโยมะเตื่อ	๖๙	หมวด ๙	
ผักทอดยอด	๑๑๐	ผ้าวงพระศอ	๖๙	พรมเจียม	๗๓
ผักนางรีน	๑๑๑	ผ้าसान ผ้าसानแดง	๖๙ ๗๐	พรมขนสัตว์	๗๓
ผักบุ้ง	๑๑๐	ผ้าโสร่ง	๖๙	พรมทางเดิน	๗๐
ผักปลาบ	๑๑๑	ผ้าห่ม ผ้าสไบ	๗๐	พระ	๑๑ ๑๓๕
ผักไผ่	๑๑๑	ผ้าไหม	๖๙	พระครู	๑๒
ผักฐานอน	๑๑๐	ผ้าอาบนํ้า	๗๐	พระคุณ	๑๔๘

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
พระเจ้า	๔๓	พลับพลาเปลื้องเครื่อง	๑๒๓	เพ็ดทูล-วิธี	๒๘
พระชฎา	๑๑๓	พลูจีบ	๑๓๐	เพลง	๕๕
พระถัน พระเต้า	๔๖ ๗๒	พลูตັบ	๑๓๑	แพ	๑๓๓
พระทวาร	๑๒๔	พวง	๑๓๓	แพร พรหม	๑๓๔
พระทัยหาย	๖๑	พ้อ	๓๔ ๓๕	แพรแถบ ผ้าแถบ	๑๓๑
พระที่นั่ง	๗๓ ๑๒๒	พ้อขุน	๙	เพลา-พระ	๔๖
พระที่นั่ง - คำว่า	๑๒๘	พ้อตา	๔๒	หมวด พ	
พระที่นั่งเจียม	๗๓	พ้อผิว	๔๒		
พระที่นั่งชุมสาย	๑๒๓	พักตร์	๔๔	พอง	๑๑๑ ๑๓๓
พระที่นั่งโถง	๑๒๓	พังผืด	๔๘	พ่อน	๑๓๓
พระแท่นมณฑล	๘๕	พชนี-พระ	๗๕	พักทอง	๑๑๑
พระแท่นบรรทม	๗๓	พัด	๖๘ ๗๕	พักเหลือง	๑๑๑
พระโอรน	๗๓	พัด พาย แจว กระบี่	๑๓๔	พังธรรม พังเทศน์	๕๘
พระนาม ลงพระนาม	๕๔	ดาบ เสียม		พัน	๔๔
พระเนตรดำ ดวงพระเนตรดำ	๔๓	พันธุ์ไม้ต่างๆ	๑๓๔	พันกราม	๔๔
พระบรมมหาราชวัง	๑๑๗	พับ	๑๓๓	พืน	๑๓๒
พระบรมวงศานุวงศ์	๔๒	พับไว้เป็นแนบ	๑๓๕	พูก	๗๓
พระพุทธรูป พระ	๑๓๕	พานรองสังข์	๗๒	หมวด ก	
พระเจดีย์ เทวดา	๑๓๕	พานหมาก	๗๔		
พระพุทธรูปประจำ	๘๕	พาหา พาหุ-พระ	๔๕	ภคินี	๓๙
พระชนมพรรษา		พาหุจิ-พระ	๔๘	- พระ	๓๙
พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร	๘๕	พาหุรัด	๗๑	- สมเด็จพระ	๓๙
พระมหาพิชัยมงกุฏ	๑๑๒	พิธีจร-พระราช	๘๖	- สมเด็จพระเจ้า	๓๙
พระมหาเศวตฉัตร	๑๑๒	พิธีธ-ทรงพระ	๕๘	ภคินีเธอ	๓๙
พระมหาสมณสาสน์	๘ ๑๔๖	พี่ชาย พี่ชายร่วมท้อง	๓๗ ๔๐	- สมเด็จพระเจ้า	๓๙
พระมาลา	๑๑๓	พี่น้องเธอ-พระเจ้า	๓๘	ภรรยา	๔๑ ๔๒
พระราชทาน	๕๖	- สมเด็จพระเจ้า	๓๘	ภราดร-พระ	๓๘
พระราชพิธีจร		พี่ยาเธอ-พระเจ้า	๓๗	- พระราช	๓๘
พระราชยาน	๑๒๕	- สมเด็จพระเจ้า	๓๗	- สมเด็จพระ	๓๘
พระราชวงศ์	๔๒	พี่สาว พี่สาวร่วมท้อง	๓๘ ๓๙	ภัสตา-พระ	๔๑
พระสุพรรณราช	๗๒ ๑๑๔	พี่ขมกล	๘๗	ภาคินัย-พระ	๔๐
พระสุพรรณศรี	๗๒ ๑๑๔	พู	๑๓๓	ภาดา-พระ	๓๘
พระแสง	๗๕ ๑๑๔	พูทุเรียน	๑๓๓	- พระราช	๓๘
พระแสงราชศัสตราวุธ	๑๑๔	เพชร พลอย	๑๓๔	ภาดิยะ-พระ	๔๐
พลับพลาโถง	๑๒๓	เพดานปาก	๔๔	ภาดิกะ ภาดิกา-พระ	๔๐

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ภาษา-พระ	๖๙	มาตามหัยกา	๓๓	เมล็ด	๑๓๔
ภาษาขุบสร	๗๐	- พระ	๓๓	แม่	๓๕
ภาษาทรง	๖๙	- พระบรมราช	๓๓	แม่ผิว	๔๒
ภาษาสนับเพลา-พระ	๖๙	มาตามไหยกา-พระ	๓๓	แม่ยาย	๔๒
ภาษาโล่ง-พระ	๖๙	มาตามหัยยิกา	๓๓	โมลี เมล็ด	๔๓
หมวด ม		มาตามไหยกา-พระ	๓๓	ไม้เกาหลัง	๗๕
มนเทียร-พระราช	๑๒๒	มาตุจฉา	๓๗	ไม้เคาะหู	๗๕
- พระมหา	๑๒๒	มาตุจฉาเจ้า	๓๗	ไม้เท้า	๗๖
มณฑป-พระ	๗๒	มาตุลา พระ	๓๗	ไม้ยก หนังสือยก ชกมวย	๑๓๔
มณฑปพระสุธารส-พระ	๗๒	มาตุลानी พระ	๓๗	เขียน	
มณฑลพิธี-พระแท่น	๘๕	ม่าน	๗๔	หมวด ย	
มดลูก	๔๖	ม้าม (โบราณว่าไต)	๔๗	ยก	๖๔ ๖๘ ๑๓๔
มรณภาพ	๒๓	มารดา-พระ	๓๕	ยกนะ-พระ	๔๗
มวน	๑๓๔	- พระราช	๓๕	ยศทางทหาร	๑๓๗
ม้วน	๑๓๔	มารดร พระ	๓๕	ยวง	๑๓๔
มวยผม	๔๓	ม้าทรง	๗	ยวงขนุน	๑๓๔
มวยผม ท้ายทอย	๔๓	มีครุฑ	๖๐ ๕๖	ยวด	๖๕
มหาตเล็ก	๑๓	มีท้อ	๕๖	ยอด พระยอด	๔๙
มหาพิชัยมงกุฎ-พระ	๗๑ ๑๑๒	มีด	๗๒	ยอดพระถัน จูจุกะ	๔๖
มหามณเฑียร	๑๒๒	มีด กรรไกร	๑๓๔	ยารักษาโรค	๗๔
มหาสงครามต์	๙๖	มีดโกน	๗๕	ยาถ่าย	๗๔
มหาสังวาล	๗๑ ๑๑๔	มีดควา มีดหวาน	๗๒	ยาแฝง	๑๓๓
มเหสี-พระ	๔๑	มีดผลไม้	๗๒	ยานพาหนะทางเรือ	๑๒๗
มไหยกาเธอ-พระบรม	๓๔	มีพระราชหฤทัยระลึกถึง	๕๕	ยานพาหนะประเภท	๑๒๘
มะเขือกะหำแพะ	๑๑๑	มุ้ง	๗๔	พระประเทียบ	
มะเขือเฒ่า	๑๑๑	มุจฺิ-พระ	๕๕	ยานพาหนะประเภทมีล้อ	๑๒๖
มังสา-พระ	๔๗	มุสิกะ	๑๑๑	ยาย	๓๔
มังสี	๗๒	มูล	๑๑๑	ยายทวด	๓๓
มัชฌิมา-พระ	๔๕	มูลพระชีวหา	๔๔	ยาระบาย	๗๔
มัด	๑๓๔	มูลดิน	๑๑๑	ยารักษาโรค	๗๔
มันในสมอง	๔๘	มูลพระนขา	๔๘	ย่า	๓๓ ๓๔
มัดถลุงค์-พระ	๔๘	มูลพระนาสิก	๔๘	ย่าทวด	๓๓
มัสสุ-พระ	๔๔	มือ	๕๕	ยิ้ม	๕๘
มาฆบูชา-พระราชาพิธี	๙๔	เมโท	๕๘	ยี่ภู่-พระ	๗๓
		เม็ด	๑๓๔		

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ยีน	๖๒	รางบรรทัด ลูกคิด	๑๓๔	ไรพระทนต์	๔๔
ยีนชิงช้า	๙๐	ราชกกุธภัณฑ์	๑๑๒	ไรพระศก	๔๓
ยีนโรง	๘๕	ราชชายา-พระ	๔๑	ไรฟัน	๔๔
เยื่อเคย	๑๑๑	ราชตระกูลทุกมหาสาขา	๔๒	ไร่	๑๓๔
แย้มพระสรวล	๕๘	ราชทรัพย์ส่วนพระองค์	๗๓		
โยนี-พระ	๔๖	ราชทินนาม	๑๗	หมวด ๘	
		ราชเทวี-พระอัคร	๔๑		
		- สมเด็จพระบรมราช	๔๑	ลงชื่อ	๕๔
หมวด ๖		ราชวัง-พระ	๑๑๗	ลม	๔๙
รก (สิ่งที่ติดมากับสายสะดือ	๔๖	ราชศิริภรณ์	๑๑๓	ลม ป่วยเป็นลม	๖๐
เด็กในครรภ์)		ราชาภิเษกสมรส-พระราชพิธี	๘๘	ลมหายใจเข้า	๔๙
รถทรง	๗	ราชินีกุล	๔๒	ลมหายใจออก	๔๙
รถพระที่นั่ง	๗	ราชินี, ราชินีนาถ	๔๑	ลลิกา-พระ	๔๘
รถพระประเทียบ	๗ ๑๒๘	- สมเด็จพระบรม		ลัม	๒๔ ๖๕
ร่ม	๗๖	ราชูปโภค-เครื่อง	๑๑๔	ล่วม-พระ	๗๔
รวง	๑๓๔	ราโหวาท-พระ	๕๑ ๑๔๔	ลัญจกร-พระราช	๗๖
รองเท้า	๗๐	- พระบรม	๕๑ ๑๔๕	ล้นทม	๑๑๑
รองพระบาท	๗๐	รูป	๑๓๔	ลา	๖๖ ๑๓๔
ร้องไห้	๕๘	รู้	๕๗	ล้างเท้า	๖๓
ระนาด กบไล่ไม้	๑๓๔	เรือ	๖๑	ล้างมือ	๖๓
ระลึกถึง	๕๕	เรียง	๑๓๔	ล้างหน้า	๖๓
รัก	๕๘	เรียน	๕๙	ลาดพระที่	๗๓
รักแร้	๔๕	เรียบเรียง-ทรง	๖	ลาดพระบาท	๗๐
รัชดาภิเษก-พระราชพิธี	๘๘	เรือ ไม้ไผ่ ย้อย	๑๓๔	ลายพระหัตถ์	๘ ๑๔๕
รัชมงคล-พระราชพิธี	๘๘	เรือทรง	๗	ลำ	๑๓๔
รัชมงคลภิเษก-พระราชพิธี	๘๘	เรือที่นั่ง เรือพระที่นั่ง	๗	ลำคอ	๔๕
รัตพระองค์	๗๑	เรือน	๑๓๔	ลำพระศอ	๔๕
รัตกัมพล	๖๙	แรว	๑๓๐	ลิขิต	๙ ๑๔๖
รับประทาน	๖๓	โรคกลาง	๑๑๑	ลิ้น	๔๔
รับศีล	๕๗	โรคเกลื่อน	๑๑๑	ลิ้นไก่	๔๔
รับสั่ง ๕๐ ๕๑ ๑๔๔ ๑๕๕		โรคเรื้อน	๑๑๑	ลีลาศ-ทรง	๖๑
รับสั่งให้เข้าเฝ้า	๕๖	โรง	๑๓๔	ลูง	๓๖
รว ไร่ บทประพันธ์บางชนิด	๑๓๔	โรงโขน ละคร หนั หุ่น	๑๓๔	ลูกกระเดือก	๔๕
รากขวัญ-พระ	๔๕	ไรจุก ไรผม	๔๓	ลูกช้ำกา	๑๑๐
รากดิน	๑๑๑	ไรพระเกศ ไรพระเกศา	๔๓	ลูกเขย	๔๒
ราง	๑๓๔			ลูกชาย	๓๙

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ลูกตะลิงปลิง	๑๑๐	วิสาขบูชา-พระราชพิธี	๙๔	- พระราชพิธี	๘๘
ลูกแตงโม	๑๑๐	วิสูตร-พระ	๗๔	สมโภชขึ้นระวาง	๘๕
ลูกธอ-พระเจ้า	๓๙	เวณี-พระ	๔๓	สมโภชสิริราชสมบัติ	๘๕
- สมเด็จพระเจ้า	๓๙	แว่นตา	๗๕	สยามบรมราชกุมารี	๔๐
ลูกยาธอ-พระเจ้า	๓๙	แว่นรวมแสงพระอาทิตย์	๗๔	สยามมกุฎราชกุมาร	๓๙
- สมเด็จพระเจ้า	๓๙	แว่นสุรยกานต์	๗๔	สรองน้ำ	๖๓ ๘๕
ลูกสะไภ้	๔๒	เวียนเทียน	๘๕	สรองพระกระยาसनาน	๖๓ ๘๕
ลูกสาว	๓๙ ๔๐	หมวด ก		สรองพระพักตร์	๖๓
ลูกอ้นทะ	๔๖	ศพ-พระ	๖๕	สรองมูรธาภิเษก	๖๓
ลูกอินุ่น	๑๑๐	- พระบรม	๖๕	สร้อยข้อพระหัตถ์	๗๑
เลา	๑๓๔	ศรีสัจจานกาล-พระราชพิธี	๘๙	สร้อยคอ	๗๑
เล่าเรียน-ทรง	๕๙	ศัสตราวุธ	๗๕	สร้อยพระศอ	๗๑
เล่นกีฬา	๖๑	คิลา	๑๑๑	สร้อยยาวสวมสะพายแล่ง	๗๑
เล่ม	๑๓๔	ศิระษะ	๔๓	สร้อยอ่อน	๗๑
เล็บ	๔๕	ศึกษา	๕๙	สระผม	๖๑
เลียบพระนคร	๘๕	โคณะ-ประจวรพระ	๖๐	สระพระเกศา	๖๑
เลื่อย	๑๓๒	หมวด ส		สระพระเจ้า	๖๑
เลียดประจำเดือนหญิง	๔๘	สงกรานต์-พระราชพิธี	๙๕	สรีรางคาร	๔๘
โลมจักขุ-พระ	๔๓	ลำดับปรกรณ์	๖๕ ๘๕	ส่วนต่างๆ ของร่างกาย	๔๘
โลมา-พระ	๔๗	ลำดับพระธรรมเทศนา	๕๘ ๘๒	สวรรณคดี	๖๔ ๑๕๑
โลชิงช้า-พิธี	๙๐	ลั่นเท้า	๔๗	สวามี-พระ	๔๑
หมวด ข		สนมเอก-พระ	๔๑	- พระบรมราช	๔๑
วง	๑๓๕	สนับเข่า-แข่ง	๗๐	สสุระ สัสสุระ	๔๒
วลัย-พระ	๗๑	สนับพระขงษ์	๗๐	ส้อม	๗๒
วักกะ	๔๗	สนับเพลา	๖๙	สะดือ ท้อง	๔๖
วัง	๑๒๒	สบายกาย	๖๐	สะไภ้หลวง	๔๒
วันเกิด	๖๒ ๑๔๗	สบายใจ	๕๙	สะไภ้หลวงพระราชทาน	๔๒
วันเฉลิมพระชนมพรรษา	๖๒	สมเด็จพระ	๙	สะเวย เวย	๔๖
วันประสูติ	๖๒ ๑๔๗	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ๑๐	๔๐	สังวาล-พระ	๗๑
วัว	๑๐๙	สยามบรมราชกุมารี		- พระมหา	๗๑
วาคะ-ทรงพระ	๖๑	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ๑๐	๓๙	สังเวทเวดา	๘๕
วายุ-ประจวรพระ	๖๐	สยามมกุฎราชกุมาร		สั่งให้เข้าเฝ้า	๕๖
วาลวิชนี	๑๑๒	สมภาคาภิเษก	๘๘	สันพระนาสิก	๔๔
วินิจฉัย-พระราช	๕๒			สันพระนาสา	๔๔
				สัสสุ-พระ	๔๒

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
สาง-พระ	๗๔	เส้นประสาท	๔๘	หนู	๑๑๑
สางเสนียด	๗๔	เส้นพระโลหิต หลอดพระโลหิต		หมอน	๗๓
สาวงเดือน	๗๔	เส้นเลือด หลอดเลือด	๔๘	หมอนข้าง	๗๓
สำน-ผ้า	๗๐	เสมหะ-พระ	๔๘	หมอนน้ำดื่ม	๗๒
สามี่-พระ	๔๑	เสลด	๔๘	หมอนน้ำรูปคนโท	๗๒
สาย	๑๓๕	เสาวนีย์-พระ	๕๐ ๑๔๓	ทำด้วยทองคำ	
สายพระสกุล	๔๖	- พระราช	๕๐ ๑๔๓	หม่อม หม่อมห้าม	๑๖ ๔๒
สายรก	๔๖	เลื้อ เลื้อผ้า	๖๙	หมา	๑๑๑
สายสูตร	๗๔	โสกันต์	๖๔ ๘๖	หมากรุก	๗๔
สำหรับ	๑๓๕	โสณิ-พระ	๔๖	หมู	๑๑๑
สำราญพระราชหฤทัย	๕๙	โสทรกนิษฐภคินี-สมเด็จพระ	๓๘	หมู	๑๓๕
สิ้นชีพิตักษัย	๒๓ ๑๕๒	โสทรเชษฐภคินี-สมเด็จพระ	๓๘	หลอดพระวาโย	๔๘
สิ้นพระชนม์	๒๓ ๖๔ ๑๕๒	โสทรเชษฐภาดา-สมเด็จพระ	๓๗	หลอดลม	๔๘
สิว	๔๗	โสทรานุชา-สมเด็จพระพระราช	๓๘	หลัง	๔๖ ๑๓๕
สิริรัฐ-พระ	๔๓	ไส้เดือน	๑๑๑	หลังเท้า	๔๗
สิ่งที่แป้นรูป ภิกษุ สามเณร	๑๓๔	ไส้หนอน ไส้ทบ	๔๗	หลังพระขงฆ์	๔๗
บาทหลวง		ไส้พุง	๔๗	หลังพระเนตร	๔๓
สีข้าง	๔๖	ไส้ใหญ่	๔๗	หลังพระบาท	๔๗
สีห์บุษกร	๑๒๔ ๑๕๓	หมวด ห		หลังพระหัตถ์	๔๕
สีสภากาหะ-พระ	๔๓	หทัย-พระ	๔๖	หลังมือ	๔๕
สุกร	๑๑๑	หนาว	๔๔	หลาน	๔๐
สุคนธ์-พระ	๗๔	หนาวที่คาง	๔๖	หลานชาย	๔๐
สุณิสา-พระ	๔๒	หน่อพระพุทธรเจ้า-สมเด็จพระ	๓๙	หลานเธอ-พระ	๔๐
สุธารส-พระ	๑๑๑	หนังตา	๔๓	- พระเจ้า	๔๐
สุนัข	๑๑๑	หนังพระเนตร	๔๓	- สมเด็จพระ	๔๐
สุบิน-ทรง	๕๙	หนังสือ	๘ ๕๔	หลานหลวง	๔๐
สุวรรณภิงคาร พระ	๗๒	หนังสือคัมภีร์	๑๓๐	หลานสาว	๔๐
สูตร-พระ	๗๔	หนังสือใบลาน	๑๓๓	หวานคิดถึง	๕๕
เสด็จ	๒๓ ๕๗	หนังสือพิมพ์รายวัน	๑๓๐	หวี	๗๔ ๑๓๕
เสด็จสวรรคต	๒๓ ๑๕๑	หน้าต่าง	๑๓๒ ๑๕๓	หอก	๗๕
เสด็จพระราชสมภพ	๖๒	หน้าต่างดำหนัก	๑๕๓	ห้องเขียนหนังสือ	๑๒๔
เสโท	๔๘	หน้าต่างพระที่นั่ง	๑๕๓	ห้องเครื่อง	๑๒๔
เส้น	๔๘ ๑๓๕	หน้าผาก	๔๓	ห้องแต่งพระองค์	๑๒๔
เส้นผม	๔๓	หนู	๔๘	ห้องทรงพระสำราญ	๑๒๔
เส้นพระเจ้า	๔๓			ห้องทรงพระอักษร	๑๒๔

คำ	หน้า	คำ	หน้า	คำ	หน้า
ห้องสรง	๑๒๔	องคาพยพ	๔๘	อัมจันทร์	๑๒๓
หอยนางรม	๑๑๑	องค์ลี-พระ	๔๕	อันทะ-พระ	๔๖
หอยอีรม	๑๑๑	องค์ที่ลับชาย	๔๖	อันตะ-พระ	๔๗
หัตถ์-พระ	๔๕	องค์ที่ลับหญิง	๔๖	อันตคุณ-พระ	๔๗
หัตถ์ฐิ-พระ	๔๙	อนามิกา-พระ	๔๕	อัยกา ไอยกา-พระ	๓๓
หัว ศีรษะ	๔๓ ๑๓๕	อนุเคราะห์-ความ	๕๓	- พระบรม	๓๔
หัวเข็มขัด	๗๑	อนุชา อนุชาธิราช	๓๘	- สมเด็จพระบรม	๓๔
หัวใจ	๔๖	- พระ	๓๘	อัยกาธิปัตย์-สมเด็จพระบรม	๓๔
หัวนม	๔๖	- พระราช	๓๘	อัยกาธิราช-สมเด็จพระบรม	๓๔
หัวปลี	๑๑๐	- สมเด็จพระ	๓๘	อัยยิกา ไอยิกา-พระ	๓๔
หัวเราะ	๕๘	อนุญาต	๑๖๕	- พระบรม	๓๔
หัว	๑๓๕	อนุวงศ์	๔๒	- สมเด็จพระบรม	๓๔
หายใจ	๖๑	อนุสรณ์คำนึงถึง	๕๕	อัสสาสะ-พระ	๔๙
หิน	๑๑๑	- ทรงพระ	๕๕	อัสสุชล	๔๔
หีบพระศรี	๗๔	อนุสาวรีย์	๑๕๓	อัสสุธาวา	๔๔
หู ใบหู	๔๔	อเนกคุณ-ต้น	๑๑๐	อา อาร์-พระ	๓๖ ๓๗
เห็ดโคน	๑๑๑	อภิรม	๗๖	อ่างสรง	๗๔
เห็ดปลวก	๑๑๑	อภิเชกสมรส	๑๗๑	อาเจียน	๖๐
เหลน	๔๑	อมนุษย์	๑๓๑	อ่านหนังสือ	๕๙
เหล้า	๗๕ ๑๓๒	อรรคราชบรรพบุรุษ		อาบน้ำ	๖๓
เหลื่อ	๔๘	- พระบรม	๓๒	อายุ	๖๓ ๑๔๗
เหลือก	๔๔	อ้วน	๖๐	อาสาพหุชา-พระราชากุศล	๙๓
แหนบ	๑๓๕	ออกปาก	๕๘	อีแก้ง	๑๑๐
แหนบถอนหนวด	๗๖ ๑๓๕	ออกลูก	๑๐๙	อีเล้ง	๑๑๐
แหนบรด		อสา	๔๗	อีเห็น	๑๑๐
แหวน	๗๑ ๑๓๕	อักษรย่อชื่อ	๕๕	อุจจาระ	๒๗ ๔๙
ให้	๕๖ ๖๖	อัครชายาเธอ-พระ	๔๑	อุทร-พระ	๑๕๒
โหปลาว่า	๔๕	อัครมเหสี-พระ	๔๑	อุณภูมิของร่างกาย	๔๙
โหล่	๔๕	อัครราชเทวี-พระ	๔๑	อุณาโลม-พระ	๔๓
โหลว	๖๗	อังคฐ-พระ	๔๕	อุระ-พระ	๔๕
		อังคาร-พระ	๔๘	อุรฐิ-พระ	๔๘
		อังรี-พระ	๗๔	อุหลบ-พระ	๔๘
		อังสกุญ-พระ	๔๕	อุรุ-พระ	๔๖
อก	๔๕	อังสา-พระ	๔๕	อุ-พระ	๗๔
องค์	๑๓๕	อัฐิ-พระ	๔๘	เอ็น	๔๘

หมวด อ

คำ	หน้า
เอ็นดู	๕๘
เอื้อนพระโอษฐ์	๕๘
โองการ-พระบรมราช	๕๐ ๑๔๓
- พระบรมราช	๕๐ ๑๔๓
- พระราช	๕๐ ๑๔๓
โอรส-พระ	๓๙
- พระบรมราช	๓๙
- พระราช	๓๙
โอรสธิดาฯ	๓๙
สยามมกุฎราชกุมาร	
- สมเด็จพระบรม	๓๙
โอวาท-พระ	๕๑ ๑๔๕
โอสธประจุ	๗๔
โอสธปัด	๗๔
โอสธมวน	๗๔
โอสธสุบ	๗๔
โอสธเส้น	๗๕
ไอ	๖๐

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ที่ ๒๕/๒๕๓๒

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์”

เนื่องจากคำราชาศัพท์เป็นวัฒนธรรมทางแบบแผนและประเพณีที่มีมาหลายร้อยปีและได้มีการเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมใหม่มาโดยตลอด จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเพิ่มเติมโดยเฉพาะในเรื่องการใช้ราชาศัพท์เพื่อให้ผู้ใช้ได้เข้าใจกระจ่างชัดยิ่งขึ้น และให้เยาวชนได้ศึกษาเป็นแบบอย่างประกอบกับในปัจจุบันนี้ สถาบันพระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดกับประชาชน ส่วนราชการและสื่อมวลชน มีความจำเป็นต้องปฏิบัติงานเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น เพื่อให้หน่วยงานองค์กรต่างๆ เยาวชน และผู้สนใจได้มีคู่มือเพื่อศึกษาและใช้ประโยชน์ จึงเห็นสมควรประมวลและจัดทำเป็นหนังสือ “ราชาศัพท์” ที่สมบูรณ์และถูกต้องขึ้น

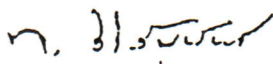
เพื่อให้การดำเนินการจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์” บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ อาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๑๓๕/๒๕๓๑ ลงวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๓๑ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์” ขึ้น โดยให้มีหน้าที่พิจารณาจัดทำหนังสือเกี่ยวกับราชาศัพท์ ประกอบด้วย

๑. หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๒. หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๓. ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๔. นายภาวาส บุนนาค	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๕. หม่อมราชวงศ์ แสงสุรย์ ลดาวัลย์	เป็นประธานอนุกรรมการ
๖. คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	เป็นรองประธานอนุกรรมการ
๗. ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	เป็นอนุกรรมการ
๘. นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	เป็นอนุกรรมการ
๙. นายประพัฒน์ ตรีณรงค์	เป็นอนุกรรมการ
๑๐. นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา	เป็นอนุกรรมการ

๑๑. นางสาวนิตา สติตานนท์	เป็นอนุกรรมการ
๑๒. นางสาวอุทัยศรี ค้อคงคา	เป็นอนุกรรมการ
๑๓. นางเฉลิมศรี หุนเจริญ	เป็นอนุกรรมการ
๑๔. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	เป็นอนุกรรมการ
๑๕. นางสาวไหม จบกมลศึก	เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ
๑๖. นางสาวสุมาลี จุดศรี	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. นางวารุณี จันทรรักษ์	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

พลเอก

(เทียนชัย สิริสัมพันธ์)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ที่ ๖๘/๒๕๓๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์”

เนื่องจากคำราชาศัพท์เป็นวัฒนธรรมทางแบบแผนและประเพณีที่มีมาหลายร้อยปีและได้มีการเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมใหม่มาโดยตลอด จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเพิ่มเติม โดยเฉพาะในเรื่องการใช้ราชาศัพท์เพื่อให้ผู้ใช้ได้เข้าใจกระจ่างชัดยิ่งขึ้น และให้เยาวชนได้ศึกษาเป็นแบบอย่าง ประกอบกับในปัจจุบันนี้ สถาบันพระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดกับประชาชน ส่วนราชการและสื่อมวลชน มีความจำเป็นต้องปฏิบัติงานเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น เพื่อให้หน่วยงานองค์กรต่างๆ เยาวชน และผู้สนใจได้มีคู่มือเพื่อศึกษาและใช้ประโยชน์ จึงเห็นสมควรประมวลและจัดทำเป็นหนังสือ “ราชาศัพท์” ที่สมบูรณ์และถูกต้องขึ้น

เพื่อให้การดำเนินการจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์” บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ อาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๒๖๑/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๓๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ “ราชาศัพท์” ขึ้น โดยให้มีหน้าที่พิจารณาจัดทำหนังสือเกี่ยวกับราชาศัพท์ ประกอบด้วย

๑. หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๒. หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๓. ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๔. นายภาวาส บุนนาค	เป็นอนุกรรมการที่ปรึกษา
๕. หม่อมราชวงศ์ แสงสุรย์ ลดาวัลย์	เป็นประธานอนุกรรมการ
๖. คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	เป็นรองประธานอนุกรรมการ
๗. ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	เป็นอนุกรรมการ
๘. นายแก้วขวัญ วัชโรทัย	เป็นอนุกรรมการ
๙. นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	เป็นอนุกรรมการ
๑๐. นายประพัฒน์ ดรีณรงค์	เป็นอนุกรรมการ

๑๑. นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยู่ธยา	เป็นอนุกรรมการ
๑๒. นายนิรันดร์ นวมารค	เป็นอนุกรรมการ
๑๓. นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง	เป็นอนุกรรมการ
๑๔. นางสาววนิดา สถิตานนท์	เป็นอนุกรรมการ
๑๕. นางสาวอุทัยศรี ค้อคงคา	เป็นอนุกรรมการ
๑๖. นางเฉลิมศรี หุนเจริญ	เป็นอนุกรรมการ
๑๗. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	เป็นอนุกรรมการ
๑๘. นางสาวไหม จบกาศีก	เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ
๑๙. นางสุมาลี เกตุแก้ว	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐. นางวารุณี จันทรรักษ์	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ตั้ง ณ วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายบัญญัติ บรรทัดฐาน)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ